IVAN TURGHENIEV

Deșțelenire

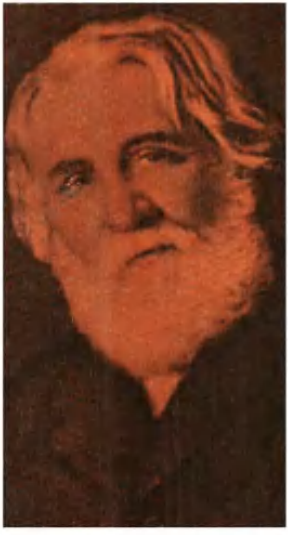

Editura Univers

CW

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecţiei de : *Vasile Socoliuc*

И. С. ТУРГЕНЕВ
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
НОВЬ
Государственное издательство
художественной литературы
Москва 1954

Ivan Turgheniev

DEȘTELENIRE

ediția a II-a

Traducere de
LUCIA MANTU și MARINA ARNOLDOV

București - 1973

Editura UNIVERS

PARTEA ÎNTÎI

„Deșelenirea trebuie făcută cu un plug care taie brazde adînci, nu cu o rășchitoare care alunecă la suprafață."

Din însemnările unui gospodar agronom

I

ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1868, LA PETERSBURG, CAM pe la ceasurile unu după-amiază, un tînăr de vreo douăzeci și șapte de ani, neîngrijit și chiar sărăcăcios îmbrăcat, urca pe scara de serviciu a unei case cu patru etaje, de pe strada Ofițerskaia. Abia tîrîndu-și galoșii scilciați și legănîndu-și încet corpul greoi, ajunse în sfîrșit la capătul de sus al scării, se opri în fața unei uși stricate, care era întredeschisă și, fără să tragă clopoțelul, oftînd zgomotos, dădu buzna în antreul mic și prost luminat.

— Nejdanov e acasă ? strigă el cu o voce profundă de bas.

— Nu-i acasă — sînt eu aici, intrați, răsună din camera vecină o voce de femeie și aceea destul de joasă.

— Mașurina ? întrebă iarăși noul sosit.

— Chiar ea. Dumneata ești, Ostrodumov ?

— Pimen Ostrodumov, răspunse el și, după ce își scoase cu grijă galoșii și-și atîrnă în cui mantaua ponosită, intră în încăperea de unde auzise vocea femeii.

Camera scundă, murdară, cu pereții zugrăviți în verde spălăcit, era slab luminată de două ferestruici prăfuite.

N-avea altă mobilă decît patul de fier dintr-un colţ, masa din mijloc, cîteva scaune şi etajera ticsită de cărţi. Lîngă masă şedea o femeie de vreo treizeci de ani, cu capul gol, într-o rochie neagră de stofă, şi fuma o ţigară. Văzîndu-l pe Ostrodumov, care intrase în cameră, îi întinse fără nici o vorbă mîna ei mare şi roşie. Tot în tăcere, Ostrodumov i-o strînse, se lăsă pe un scaun şi scoase din buzunarul de la piept o jumătate de ţigară de foi. Maşurina îi dădu foc şi amîndoi, fără să vorbească şi fără să se uite măcar unul la celălalt, începură să scoată rotocoale de fum albăstrui în aerul dens al camerei, destul de îmbîcsit şi aşa.

Deşi nu semănau ca trăsături, cei doi fumători aveau ceva comun. Figurile lor neîngrijite, cu buze groase, cu dinţi mari şi nas butucănos (pe lîngă toate Ostrodumov mai era şi ciupit de vărsat) oglindeau cinste, dîrzenie, dragoste de muncă.

— L-ai văzut pe Nejdanov? întrebă într-un tîrziu Ostrodumov.

— L-am văzut; trebuie să vie îndată. S-a dus cu nişte cărţi la bibliotecă.

Ostrodumov scuipă într-o parte.

— Ce tot aleargă aşa, de la o vreme încoace? Nu mai e chip să dai de el.

Maşurina scoase o alfă ţigară şi, aprinzînd-o cu grijă, zise:

— Îi e urît.

— Îi e urît! o îngînă mustrător Ostrodumov. Auzi dumneata, răsfăţ! Parcă n-am avea nimic de făcut. Noi nu prididim cu cîte avem pe cap şi dumnealui se plictiseşte!

— Scrisoarea de la Moscova a sosit? întrebă Maşurina, după un răstimp.

— A sosit... alaltăieri.

— Aţi citit-o?

Ostrodumov dădu din cap.

— Ei... şi...

— Ce să fie? În curînd va trebui să plecăm.

Maşurina scoase ţigara din gură.

— Păi, de ce? Aud că acolo totul merge bine.

— Merge cum trebuie. Numai că s-a oploşit pe acolo un om nesigur. Aşa că... trebuie să fie înlocuit; sau poate

chiar îndepărtat de tot. Dar mai sînt şi altele. Şi pe dumneata te cheamă.

— În scrisoare ?

— Da, în scrisoare.

Maşurina îşi scutură părul greu, strîns neglijent la ceafă, dar căzîndu-i şuvițe peste frunte şi sprîncene.

— Ei, ce mai vorbă ! grăi ea. Dac-o veni ordin, trebuie să-l execuți, fără discuție.

— Sigur că discuție nu-ncape. Numai că fără bani nu faci nimic, iar banii de unde să-i iei ?

Maşurina căzu pe gînduri.

— Nejdanov trebuie să facă rost, spuse ea cu jumătate de glas, parcă pentru sine.

— Pentru asta am şi venit, confirmă Ostrodumov.

— Ai scrisoarea la dumneata ? întrebă deodată Maşurina.

— Da. Vrei s-o citeşti ?

— Dă-mi-o... sau nu, nu-i nevoie. O vom citi împreună... mai tîrziu.

— Tot ce-ți spun e adevărat, mormăi Ostrodumov. Să nu te îndoiești...

— Da nici nu mă îndoiesc.

Şi amîndoi amuțiră din nou ; numai dîrele de fum ce le ieşeau ca şi mai înainte din gură se ridicau şerpuind uşor deasupra celor două capete cu păr des.

În antreu răsună zgomot de paşi.

— Iată-l, şopti Maşurina.

Uşa se întredeschise uşor şi prin deschizătură apăru un cap care însă nu era al lui Nejdanov.

Era un căpşor rotund cu păr negru, aspru, cu fruntea lată, zbîrcită, cu nişte ochi căprui, foarte ageri, sub nişte sprîncene stufoase, cu un nas ca un cioc de rață, ridicat în sus şi o gură mică, trandafirie, caraghios țuguiată. Căpşorul acesta se uită în jur, se înclină, surîse, arătînd o mulțime de dințişori albi şi intră în cameră odată cu un trup slăbuț, cu mînuțe scurte şi nişte picioare cam strîmbe, care şchiopătau puțin. Cum zăriră căpşorul acesta Maşurina şi Ostrodumov făcură nişte mutre care trădau un îngăduitor dispreț, de parcă fiecare şi-ar fi zis în gînd : „A ! ăsta era !“, dar nu scoaseră nici un cuvînt şi nici nu se mişcară. De altfel, primirea aceasta nu nu-

mai că nu tulbură pe noul venit, ci dimpotrivă, părea să-i dea oarecare satisfacție.

— Ce-o mai fi și asta ? începu el cu voce pițigăiată. Un duet ? De ce nu un trio ? Dar tenorul prim unde-i ?

— Nejdanov, vrei să spui, domnule Paklin ? îl întrebă cu seriozitate Ostrodumov.

— Întocmai, domnule Ostrodumov ! Nejdanov.

— Probabil că va sosi curînd, domnule Paklin.

— Mă bucur, domnule Ostrodumov.

Omulețul șchiop se adresă Mașurinei care, încruntată, continua să pufăie tacticos din țigară.

— Ce mai faci, multstimată... multstimată... Tii, ce necaz mi-e ! Totdeauna uit numele dumitale patronimic.

Mașurina strînse din umeri.

— Nici nu-i nevoie să-l știi ! Numele de familie îl cunoști. Ce-ți trebuie mai mult ? Și ce rost are întrebarea asta : ce mai faci ? Doar vezi că trăiesc.

— Just, foarte just ! exclamă Paklin, umflîndu-și nările și mișcînd din sprîncene ; dacă n-ai trăi, supusul dumitale servitor n-ar fi avut plăcerea să te vadă aici și să discute cu dumneata ! Atribuie întrebarea mea unui obicei prost și învechit. Iar în privința numelui după tată... Știi, e cam greu să spui de-a dreptul : Mașurina ! Știu eu că dumneata nici scrisorile nu le semnezi altfel decît Bonaparte : — vreau să zic : Mașurina ! Totuși, cînd stai de vorbă cu cineva...

— Dar cine te roagă să stai de vorbă cu mine ?

Paklin începu să rîdă nervos, ca și cum s-ar fi înecat.

—Ei bine, draga mea, dă-mi mîna ; nu te supăra, știu că ești foarte bună — eu de asemeni sînt bun... Ei ?

Și Paklin întinse mîna... Mașurina îi aruncă o privire mohorîtă, totuși îi dădu și ea mîna.

— Dacă vrei neapărat să-mi știi numele, grăi ea tot posomorîtă, poftim : mă cheamă Fiokla.

— Iar pe mine Pimen, adăugă cu voce de bas Ostrodumov.

— Ah ! Uite, ceva foarte... foarte instructiv ! Dar atunci — o Fiokla ! Și dumneata, o Pimene ! spuneți-mi, de ce vă purtați amîndoi așa dușmănos cu mine, și întotdeauna așa de dușmănos, pe cîtă vreme eu...

— Maşurina, îl întrerupse Ostrodumov, găseşte, şi asta nu e numai părerea ei, că nu te poţi bizui pe dumneata, fiindcă totdeauna priveşti lucrurile prin latura lor ridicolă.

Paklin se răsuci brusc pe călcîie.

— Iat-o, asta e veşnica greşeală a celor care mă judecă, multstimate Pimen ! Mai întîi, nu rîd întotdeauna ; iar al doilea — asta nu strică nimănui : de bizuit te poţi bizui pe mine, fapt dovedit prin încrederea măgulitoare de care nu numai o dată m-am bucurat, chiar în rîndurile voastre ! Sînt un om cinstit, multstimate Pimen !

Ostrodumov mormăi ceva printre dinţi, iar Paklin clătină din cap şi repetă, de astă dată fără urmă de surîs :

— Nu, nu rîd întotdeauna ! Nu sînt deloc un om vesel ! Priviţi-mă !

Ostrodumov îl privi. Într-adevăr, cînd Paklin nu rîdea, cînd tăcea şi era serios, faţa lui căpăta o expresie de tristeţe, amestecată cu teamă ; dar devenea din nou comică şi chiar maliţioasă îndată ce deschidea iarăşi gura. Ostrodumov nu spuse însă nimic.

Paklin se adresă din nou Maşurinei :

— Ei, dar cu învăţătura cum mai merge ? Faci progrese în arta dumitale cu adevărat filantropică ? Se pare că-i destul de greu să ajuţi un cetăţean neexperimentat să-şi facă prima apariţie în lume !

— Nu, nu-i greu, de vreme ce cetăţeanul nu-i cu mult mai mare ca dumneata, domnule Paklin, răspunse Maşurina, care abia îşi dăduse examenul de moaşă, şi zîmbi mulţumită de sine.

Cu vreun an şi jumătate în urmă, părăsindu-şi familia ei nobilă şi săracă din sudul Rusiei, sosise la Petersburg cu şase ruble de argint în buzunare ; intrase la o maternitate şi printr-o muncă fără preget obţinuse diploma dorită. Era fată... şi încă o fată foarte virtuoasă. Nu-i lucru de mirare, ar zice un sceptic, aducîndu-şi aminte de cele ce am spus înainte despre înfăţişarea ei. Lucru uimitor şi rar, ne îngăduim a zice noi.

Auzindu-i răspunsul, Paklin începu iarăşi să rîdă.

— Eşti grozavă, draga mea ! exclamă el. Mi-o ziseşi ! Aşa îmi trebuie ! De ce am rămas pitic ? ! Da unde o fi dispărut gazda noastră ?

Paklin schimbase dinadins subiectul discuției. Nu putea să se împace deloc cu statura lui de o șchioapă și cu trupușorul lui sfrijit. Era foarte sensibil la asta, căci îi plăceau femeile la nebunie. Ce n-ar fi dat să le placă și el lor ! Conștiința înfățișării lui îl rodea mai mult decît originea lui modestă și situația de neinvidiat pe care o avea în societate. Tatăl lui Paklin, simplu tîrgoveț, ajunsese prin tot felul de învîrteli la funcția de consilier onorific ; era expert în procese și om de afaceri. Administrase moșii, case și reușise să strîngă o sumă frumușică ; dar spre sfîrșitul vieții dăduse în darul beției, așa că la moartea lui nu rămase nimic. Tînărul Paklin (numele lui era Sila...[1] Sila Samsonici, ceea ce i se părea o bătaie de joc) își făcuse studiile la o școală comercială, unde învățase la perfecție limba germană. După ce trecu prin greutăți destul de mari, nimeri în cele din urmă într-un birou particular, unde i se plăteau 1500 ruble de argint pe an. Cu acești bani trăiau el, o mătușă bolnavă și o soră gheboasă. Pe vremea cînd se petrec cele povestite de noi, Paklin intrase în al douăzeci și optulea an al vieții lui. Cunoștea o mulțime de studenți tineri, cărora le devenise simpatic datorită vioiciunii lui cinice, tonului ironic al vorbirii încrezute, pentru cultura lui unilaterală, dar incontestabilă și lipsită de pedanterie. Rareori se întîmpla să-l ia cineva peste picior. Într-o zi, întîrzie puțin la o adunare politică... De cum intră, începu să se scuze cu febrilitate... „Fricos era sărmanul Paklin", începu să fredoneze cineva într-un colț, și toți pufniră în rîs. Pînă la urmă a rîs și el, cu toate că în sufletul lui se simțea jignit. „A nimerit-o bine pungașul !" își zise. Cu Nejdanov făcuse cunoștință la birtul grecesc, unde se ducea să prînzească și unde exprima cîteodată păreri foarte libere și îndrăznețe. Căuta să convingă pe toți că motivul principal al atitudinii lui democratice era faptul că la birtul grecesc se serveau mîncăruri prost gătite, ceea ce-i irita ficatul.

— Da... într-adevăr... unde-o fi dispărut gazda noastră repetă Paklin. Îmi pare că de la un timp încoace nu-i

[1] Forță (rusă).

în apele lui. Nu cumva o fi îndrăgostit, Doamne fereşte ? !

Maşurina se încruntă.

— S-a dus la bibliotecă după cărţi, iar ca să se îndrăgostească n-are nici timp, nici de cine.

„De dumneata !" era cît pe ce să-i scape lui Paklin.

— Doresc să-l văd, spuse el tare, pentru că trebuie să vorbesc cu el într-o chestiune importantă.

— În care chestiune ? se amestecă Ostrodumov. În chestiunea noastră ?

— Poate şi în a voastră... adică a noastră, comună.

Ostrodumov mormăi ceva. Avea oarecare îndoieli în suflet, totuşi se gîndi : „Dracu mai ştie ! Aşa cum se bagă el peste tot !"

— În sfîrşit, iată-l că vine, zice deodată Maşurina şi în ochii ei mici şi urîţi, îndreptaţi spre uşa antreului, licări ceva cald şi gingaş, o luminoasă scînteie lăuntrică.

Uşa se deschise şi, de data aceasta, intră un tînăr de vreo douăzeci şi trei de ani, cu şapca pe cap, cu o legătură de cărţi sub braţ. Era Nejdanov.

II

La vederea oaspeţilor din cameră, se opri în prag, îşi plimbă privirea asupra tuturor, îşi scoase şapca, dădu drumul cărţilor jos pe duşumea şi, în tăcere, ajungînd pînă la pat, se aşeză pe marginea lui. Faţa lui frumoasă şi albă, părînd şi mai albă în contrast cu roşul închis al părului ondulat, exprima nemulţumire şi ciudă.

Maşurina îşi întoarse puţin privirea şi îşi muşcă buza, iar Ostrodumov mormăi :

— În sfîrşit !

Paklin se apropie cel dintîi de Nejdanov.

— Ce-i cu tine, Alexei Dmitrievici, Hamlet al Rusiei ? Te-a necăjit cineva ? Sau aşa, fără motiv, te-a năpădit tristeţea ?

— Încetează, te rog, Mefisto al Rusiei, răspunse iritat Nejdanov. Nu-mi arde să fac cu tine schimb de spirite fără haz.

Paklin rîse.

— Nu te exprimi corect : dacă-i spirit are haz, dacă n-are haz nu-i spirit.

— Ei, bine, bine... Ştim noi că eşti deştept.

— Iar tu nervos, pronunţă răspicat Paklin. Sau într-adevăr s-a întîmplat ceva ?

— Nu s-a întîmplat nimic deosebit, s-a întîmplat numai că în oraşul acesta dezgustător, în Petersburgul ăsta, nu poţi să scoţi nasul pe stradă fără să te loveşti de ticăloşie, de prostie, de nedreptate strigătoare la cer, ori de aiureli ! Nu mai e chip să trăieşti aici.

— De aceea ai publicat în ziare că eşti în căutarea unui angajament şi primeşti chiar să părăseşti Petersburgul ? mormăi iarăşi Ostrodumov.

— Desigur ! Aş pleca de aici cu cea mai mare plăcere ! Numai de s-ar găsi prostul care să-mi ofere un post !

— Dai mai întîi trebuie să-ţi îndeplineşti obligaţiile aici, spuse semnificativ Maşurina, continuînd să privească în altă parte.

— Adică ? întrebă Nejdanov, întorcîndu-se brusc spre ea.

Maşurina strînse buzele.

— Îţi va spune Ostrodumov.

Nejdanov se întoarse spre Ostrodumov, care se mulţumi să icnească, apoi tuşi, adică : „Aşteaptă".

— Nu, fără glumă, serios, se amestecă Paklin : ai aflat ceva, ai vreo neplăcere ?...

Nejdanov sări de pe pat, drept în sus, ca un arc.

— Ce neplăcere mai vrei ? strigă apoi dintr-o dată cu glas strident. Jumătate din Rusia moare de foame. *Moskovskie vedomosti* [1] triumfă, ar vrea să se introducă clasicismul, casele de economii pentru studenţi sînt interzise, peste tot spionaj, asuprire, denunţuri, minciună şi fals — nu putem face un pas... iar lui tot nu-i ajunge, mai aşteaptă o nouă neplăcere, crede că glumesc... L-au arestat pe Basanov, adăugă, coborînd puţin vocea. Mi-au spus la bibliotecă.

---

[1] *Buletinul Moscovei* (rusă).

Ostrodumov şi Maşurina ridicară în acelaşi timp capetele.

— Prietene dragă, Alexei Dmitrievici, începu Paklin. Eşti enervat, te înţeleg... Dar ai uitat oare în ce timpuri şi în ce ţară trăim ? La noi cel care se îneacă trebuie să-şi pregătească singur paiul de care să se agaţe ! Ce să ne mai ţinem de mofturi ? ! Trebuie să ştii, frate, să dai piept chiar cu dracu la nevoie, nu să te burzuluieşti ca un copil...

— Ah, te rog, te rog, îl întrerupse cu lehamite Nejdanov, făcînd o strîmbătură, de parcă l-ar fi durut ceva. Ştim noi că eşti un bărbat energic, că nu te temi de nimeni şi de nimic...

— Nu mă tem de nimeni ? ! începu vorba Paklin.

— Cine oare a putut să-l trădeze pe Basanov, urmă Nejdanov, nu înţeleg !

— De bună seamă vreun prieten. Prietenii se pricep la aşa ceva. Cu ei trebuie să fii mereu cu ochii în patru ! De pildă, eu am avut odată un prieten — şi părea om de treabă ; ce se mai îngrijea de mine şi de reputaţia mea ! Numai ce văd că vine odată la mine... „Închipuieşte-ţi, începe să strige, ce calomnie stupidă au răspîndit despre dumneata : se vorbeşte cum că ţi-ai fi otrăvit unchiul, se mai spune că ai fost poftit într-o casă, iar dumneata, fără să te sinchiseşti, te-ai aşezat cu spatele la gazdă şi ai stat aşa toată seara ! Ce-a mai plîns ea, zice-se, din pricina acestei jigniri ! Dar toate acestea sînt prostii, absurdităţi ! Cine-i atît de nătîng să creadă aşa ceva !“ Ei, şi ce să vezi ? După vreun an m-am certat cu prietenul acela... Ascultaţi ce-mi scrie în scrisoarea de adio : „Dumneata, care ţi-ai omorît unchiul ! Dumneata, care nu te-ai ruşinat să jigneşti o doamnă respectabilă, aşezîndu-te cu spatele la ea !“ etc., etc. Iată, ăştia sînt prietenii !

Ostrodumov şi Maşurina se uitară unul la altul.

— Alexei Dmitrievici ! tună Ostrodumov cu vocea lui de bas profund, vrînd astfel să pună capăt acelei trăncăneli fără rost. A sosit o scrisoare de la Vasili Nicolaici din Moscova.

Nejdanov tresări uşor şi îşi lăsă capul în piept.

— Ce scrie ? întrebă în cele din urmă.

— Păi, iată... eu şi cu ea... Cu o mişcare din sprîncene Ostrodumov arătă spre Maşurina. Trebuie să plecăm.

— Cum, şi pe ea o cheamă ?

— O cheamă şi pe ea.

— Ei, şi ce vă împiedică ?

—Păi, se ştie ce... banii.

Nejdanov se ridică de pe pat şi se apropie de fereastră.

— Trebuiesc mulţi bani ?

— Cincizeci de ruble... Cel puţin.

Nejdanov tăcu.

— Acum nu-i am, şopti el, bătînd cu degetele în geam ; însă... pot să fac rost. Am să fac rost. Scrisoarea-i la tine ?

— Scrisoarea ? Da... adică... sigur, este...

— Ce vă tot feriţi de mine ? exclamă Paklin. Oare nu merit încrederea voastră ? Chiar dacă n-aş fi cu totul... de partea voastră — credeţi oare că sînt în stare să trădez, sau să vorbesc ce nu trebuie ?

— Fără intenţie... poate că da, rosti Ostrodumov cu vocea lui groasă.

— Nici cu intenţie, nici fără ! Uite, doamna Maşurina se uită la mine şi zîmbeşte... dar eu am să vă spun...

— Nu zîmbesc deloc ! se răţoi Maşurina.

— Am să vă spun, continuă Paklin, că dumneavoastră, domnilor, nu prea aveţi fler, nu ştiţi să deosebiţi pe adevăraţii voştri prieteni ! Dacă omul rîde, credeţi numaidecît că e un individ neserios...

— Şi n-o fi aşa ? se oţărî iar Maşurina.

— De pildă, acum, urmă cu puteri reînnoite Paklin, fără să-i mai răspundă de data aceasta Maşurinei. Aveţi nevoie de bani... iar Nejdanov pentru moment nu-i are... Ei bine, aş putea să vă dau eu.

De la fereastră Nejdanov întoarse repede capul.

— Nu... nu... de ce ? Am să fac eu rost... Voi lua o parte din pensie înainte... Ţin minte că mi-au rămas datori. Dar uite ce, Ostrodumov : ia arată-mi scrisoarea.

Ostrodumov rămase o clipă nemişcat, apoi privi în jur, se ridică de pe scaun, se plecă aproape pînă la pămînt şi, suflecîndu-şi pantalonii, scoase din carîmbul cizmei o

bucată de hîrtie albastră, împăturită cu multă grijă ; după ce scoase hîrtia suflă asupra ei, nu se știe pentru ce, și o dădu lui Nejdanov.

Acesta o luă, o desfăcu, o citi cu băgare de seamă și o trecu Mașurinei... Ea se ridică mai întîi de pe scaun, apoi citi scrisoarea și o înapoie lui Nejdanov, deși Paklin întinsese mîna s-o ia. Nejdanov ridică din umeri și-i dădu lui Paklin scrisoarea misterioasă. La rîndul lui, Paklin parcurse hîrtiuța cu ochii și, strîngînd semnificativ buzele, o puse solemn și încet pe masă. Atunci Ostrodumov o luă de pe masă, aprinse un chibrit care răspîndi un miros puternic de pucioasă și, ridicînd mai întîi hîrtiuța sus, deasupra capului, parcă pentru a o arăta tuturor celor de față, o arse pînă la capăt, fără să-și cruțe degetele, apoi aruncă scrumul în sobă. În timpul acestei operațiuni, nimeni nu spuse nici un cuvînt, nici nu se clinti din loc. Toți țineau privirile în pămînt. Ostrodumov părea concentrat și preocupat, fața lui Nejdanov era aproape răutăcioasă, la Paklin se observa un fel de încordare, iar Mașurina avea un aer grav, solemn.

Astfel trecură vreo două minute... Se simțeau cu toții cam stingheriți. Paklin înțelese cel dintîi că ar trebui să rupă tăcerea.

— Ei bine, începu el. Primiți sau nu jertfa mea pe altarul patriei ? Îmi îngăduiți să ofer, dacă nu cincizeci, dar măcar douăzeci și cinci sau treizeci de ruble pentru cauza comună ?

Nejdanov izbucni deodată. Se părea că în el clocotește furia... Arderea solemnă a scrisorii n-o micșorase, dimpotrivă, parcă abia aștepta un pretext ca să răbufnească.

— Ți-am mai spus că nu-i nevoie, nu-i nevoie... nu-i nevoie !... Nu admit și nu vreau să primesc nimic. Am să fac rost de bani, chiar astăzi am să fac rost. N-am nevoie de ajutorul nimănui !

— Ei, frate, grăi Paklin, văd eu : deși ești revoluționar, nu ești democrat !

— Spune mai bine de-a dreptul că sînt aristocrat !

— Păi, chiar ești aristocrat.. într-o anumită măsură.

Nejdanov rîse forțat.

— Adică, vrei să faci aluzie la faptul că sînt fiu nelegitim ? Degeaba te trudești, stimabile... Chiar și fără ajutorul tău nu uit eu acest lucru.

Paklin pocni din palme.

— Alioșa, Doamne, ce-i cu tine ?! Cum se poate să interpretezi astfel cuvintele mele ! Ce-i cu tine ? Ce ai azi ? Nu te mai recunosc. Nejdanov dădu cu nerăbdare din cap și din umeri... Arestarea lui Basanov te-a tulburat, dar vezi că și el a fost atît de imprudent...

— Omul nu-și ascundea convingerile, se amestecă posomorîtă Mașurina, nu noi sîntem ăia care să-l judecăm !

— Da, numai că ar fi trebuit să se gîndească și la alții pe care acum ar putea să-i compromită.

— De ce gîndești așa despre el ?... tună la rîndul său Ostrodumov. Basanov e un om cu caracter dîrz : n-are să trădeze pe nimeni. Iar în ceea ce privește prudența... Știi ce ? Nu-i stă în fire oricui să fie prudent, domnule Paklin !

Paklin se supără și voi să protesteze, însă Nejdanov îl opri.

— Domnilor ! exclamă el. Faceți-mi hatîrul și lăsați pentru moment politica !

Se făcu tăcere.

— Am întîlnit astăzi pe Skoropihin, zise în cele din urmă Paklin, criticul, esteticianul și entuziastul nostru și al întregii Rusii. Ce făptură insuportabilă, veșnic fierbe și șuieră, e nici mai mult nici mai puțin ca o sticlă de cvas prost... Ospătarul a astupat-o la repezeală, cu degetul în loc de dop ; în gîtul ei a rămas o stafidă umflată — împroașcă stropi și șuieră — iar cînd toată spume sare din sticlă, rămîn la fund numai cîteva picături de lichid scîrbos, care nu numai că nu-ți astîmpără setea, dar îți mai provoacă și crampe... Un individ foarte vătămător pentru tineri !

Comparația folosită de Paklin, deși justă și reușită, nu stîrni surîsul pe fața nimănui. Singur Ostrodumov observă că nu trebuie să-ți pese de tinerii care sînt în stare să se intereseze de estetică, chiar dacă unul ca Skoropihin i-ar duce pe căi greșite.

— Pentru Dumnezeu, stați puțin, exclamă cu foc Paklin, care cu cît întîlnea mai puțină înțelegere cu atît se

înfierbînta mai mult, să zicem că nu e o chestiune politică, totuşi este importantă. După Skoropihin, orice operă artistică veche nu este bună de nimic, numai pentru faptul că-i veche... Dar în cazul acesta artele plastice, sau mai exact arta în general nu înseamnă altceva decît o modă, şi nu merită să vorbeşti serios despre ea! Dacă nu are în ea nimic statornic, veşnic, atunci la dracu cu ea! În ştiinţă, în matematică, de pildă: socotiţi oare pe Euler, Laplace, Gauss drept nişte netrebnici învechiţi? Ori dacă sînteţi gata să le recunoaşteţi autoritatea, Rafael sau Mozart sînt nişte proşti? Mîndria voastră se revoltă contra autorităţii lor? Legile artei sînt mai greu de pătruns decît legile ştiinţei... sînt de acord; dar ele există — şi cine nu le vede e orb, cu voie sau fără voie, asta n-are importanţă!

Paklin tăcu... şi nimeni nu spuse nimic, de parcă amuţiseră cu toţii şi le era oarecum ruşine pentru el. Singur Ostrodumov mormăi:

— Şi totuşi, nu-mi pare de loc rău de tinerii aceia pe care-i zăpăceşte Skoropihin.

„Duceţi-vă încolo, îşi spuse în gînd Paklin. Am să plec!"

Venise la Nejdanov cu gîndul să-i expună ideea lui în legătură cu obţinerea revistei *Poliarnaia Zvezda* din străinătate (*Kolokol* nu mai exista), dar discuţia luase o asemenea întorsătură, încît era mai bine să nu mai ridice această chestiune. Paklin îşi luase şapca, cînd deodată, fără nici un zgomot, fără o prealabilă bătaie în uşă, răsună în antreu o voce plină, de bariton, nespus de plăcută, bărbătească, al cărei timbru îţi evoca imaginea unei fiinţe învăluită în atmosfera înmiresmată a unei nobleţi şi distincţii deosebite.

— Domnul Nejdanov e acasă?

Toţi se priviri uimiţi.

— E acasă domnul Nejdanov? repetă baritonul.

—Da, răspunse, în sfîrşit, Nejdanov.

Uşa se deschise şi în cameră intră un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt, zvelt şi impunător, care scoţîndu-şi încet pălăria bine periată lăsă să se vadă capul frumos cu părul tuns scurt. Îmbrăcat într-un impecabil

palton de postav cu un minunat guler de castor — deşi luna aprilie se apropia de sfîrşit — el îi uimi pe toţi, pe Nejdanov, pe Paklin, chiar pe Maşurina... şi chiar pe Ostrodumov, prin siguranţa elegantă a ţinutei şi prin calmul blînd al salutului. Involuntar, toţi se ridicară la apariţia lui.

III

Bărbatul acela elegant se apropie de Nejdanov şi, zîmbind cu condescendenţă, zise : „Am avut plăcerea să mă întîlnesc şi chiar să discut cu dumneata, domnule Nejdanov — alaltăieri, dacă binevoieşti să-ţi aduci aminte — la teatru. (Vizitatorul se opri, aşteptînd parcă : Nejdanov dădu uşor din cap şi roşi.) Da !... Iar astăzi am venit la dumneata, în urma anunţului pe care l-ai publicat în ziar... Aş dori să vorbesc în legătură cu aceasta cu dumneata, numai dacă nu stînjenesc cumva persoanele de faţă... (Vizitatorul se înclină în faţa Maşurinei şi, cu mîna pe care purta o mănuşă cenuşie de piele de Suedia, făcu un gest în direcţia lui Paklin şi a lui Ostrodumov) — şi dacă nu-i deranjez..."

— Nu... de ce ?... răspunse cam în silă Nejdanov. Aceşti domni ne vor îngădui... Nu luaţi loc ?

Vizitatorul se înclină cu amabilitate şi, apucînd cu graţie speteaza scaunului, îl apropie de el, dar nu se aşeză — deoarece toţi ceilalţi stăteau în picioare — şi îşi roti în jur ochii lui luminoşi şi pătrunzători, deşi pe jumătate închişi.

— Rămîi cu bine, Alexei Dmitri, zise brusc Maşurina, am să trec mai tîrziu.

— Şi eu, adăugă Ostrodumov. Şi eu... la fel.

Trecînd pe lîngă vizitator şi, parcă pentru a-i face în ciudă, Maşurina luă mîna lui Nejdanov, o scutură cu putere şi ieşi fără să mai salute pe ceilalţi. Ostrodumov porni după ea, lovind cu cizmele în duşumea, fără nici un rost, şi chiar pufnind de vreo două ori, vrînd chipurile să spună : „Iaca na, asta-i pentru tine, straşnic guler de castor !" Vizitatorul îi urmări pe amîndoi cu o privire

binevoitoare, puțin mirată, pe care și-o îndreptă apoi asupra lui Paklin, așteptînd parcă să urmeze și el exemplul celor doi oaspeți care plecaseră, dar Paklin, al cărui chip se luminase de un surîs reținut chiar de la apariția necunoscutului, se retrase într-un ungher al camerei. Atunci vizitatorul se așeză pe scaun ; Nejdanov se așeză și el.

— Numele meu de familie este Sipiaghin, poate ați auzit, începu vizitatorul cu o mîndră modestie.

Dar să povestim întîi în ce împrejurare se întîlnise Nejdanov la teatru cu acest vizitator necunoscut.

Cu prilejul venirii actorului Sadovski din Moscova, se reprezenta piesa lui Ostrovski *Nu te urca în sania altuia*. Rolul lui Rusakov era, se știe, unul din rolurile preferate ale vestitului actor. Înainte de prînz, Nejdanov trecu pe la casa de bilete, unde găsi destul de multă lume. Avea de gînd să-și ia la parter un loc în picioare, dar în momentul în care ajunse la ghișeu, un ofițer care stătea în spatele lui, întinzînd peste capul lui Nejdanov trei ruble în bancnote, strigă casierului : „Dumnealui (adică Nejdanov) va avea probabil de luat rest, eu însă nu, așa că, te rog, dă-mi mai repede un bilet pentru rîndul întîi... mă grăbesc !“ „Scuzați-mă, domnule ofițer, spuse cu voce aspră Nejdanov, și eu vreau să iau un bilet în rîndul întîi“, și aruncă pe ferestruică trei ruble — toți banii pe care-i avea. Casierul îi dădu biletul — și seara Nejdanov se pomeni printre spectatorii de vază ai teatrului Alexandrinski.

Prost îmbrăcat, fără mănuși, cu cizmele nelustruite — se simțea stînjenit și-i era ciudă pe el însuși pentru acest sentiment. Lîngă el, în dreapta, ședea un general cu pieptul acoperit de stele ; iar în stînga — chiar bărbatul acela elegant, consilierul intim Sipiaghin a cărui apariție cu două zile mai tîrziu avea să-i tulbure atît de mult pe Mașurina și pe Ostrodumov. Generalul se uita din cînd în cînd la Nejdanov, ca la ceva indecent, neașteptat și chiar jignitor. Sipiaghin îi arunca și el priviri piezișe, dar nu dușmănoase. Toate persoanele care-l înconjurau pe Nejdanov păreau mai curînd personalități decît persoane ; afară de asta, se cunoșteau toți foarte bine între ei, legau scurte conversații, schimbau două-trei cu-

vinte, sau numai simple exclamări şi saluturi — unele chiar peste capul lui Nejdanov; iar el şedea nemişcat în fotoliul lui larg şi confortabil şi se simţea stingherit ca un paria. Era amărît, ruşinat şi înrăit în sufletul lui; comedia lui Ostrovski ca şi jocul lui Sadovski îl delectau prea puţin. Deodată însă — o, ce minune! — în timpul unei pauze, vecinul lui din stînga — nu generalul cu stele, ci celălalt, care n-avea nici un semn distinctiv pe piept — intră în vorbă cu el politicos şi blînd, cu un fel de bunăvoinţă amabilă. Începu să vorbească despre piesa lui Ostrovski, dorind să afle de la Nejdanov, ca de la „unul din reprezentanţii tinerei generaţii", care este părerea lui despre această piesă? Uimit şi aproape speriat, Nejdanov răspunse la început sacadat şi monosilabic... simţea cum îi bate inima; dar apoi îl cuprinse o ciudă împotriva lui însuşi: de ce să se emoţioneze? Nu e şi el un om ca toţi oamenii? Şi se avîntă să-şi expună părerile fără să şovăie, fără rezerve, iar pînă la urmă ajunse să vorbească aşa de tare şi cu atîta pasiune, încît tulbură vizibil pe vecinul plin de stele. Nejdanov era un admirator serios al lui Ostrovski; dar, cu tot respectul faţă de talentul arătat de autor în piesa *Nu te urca în sania altuia*, nu putu să aprobe dorinţa evidentă de a defăima în ea civilizaţia prin personajul caricatural Vihorev. Amabilul vecin îl ascultă cu atenţie şi chiar cu interes şi în pauza următoare intră din nou în vorbă cu el, de data aceasta însă nu despre comedia lui Ostrovski, ci în general despre diferite subiecte, mondene, ştiinţifice şi chiar politice. Tînărul şi elocventul său interlocutor îl interesa desigur. Nejdanov, departe de a fi sfios, îi mai servi — cum se zice — şi cîteva de la obraz: „dacă eşti curajos — atunci, stai şi ascultă!" Iar vecinului din dreapta, generalului, nu-i mai pricinui de data asta o simplă tulburare, ci mînie şi chiar bănuială. La sfîrşitul piesei, Sipiaghin îşi lău cu multă bunăvoinţă rămas bun de la Nejdanov, dar nu dori să-i afle numele de familie, şi nu şi-l spuse nici pe al său. Aşteptînd pe scară să-i vină cupeul, se lovi de un bun prieten al lui, prinţul G., aghiotantul imperial. „Mă uitam la tine din lojă, îi spuse prinţul, rîzînd pe sub mustaţa-i parfumată, ştii cu cine ai stat de vorbă?" „Nu, nu ştiu, dar tu?" „Pare un băiat deş-

tept, nu ?" „Foarte deştept : cine-i ?" Prinţul se aplecă atunci la urechea lui Sipiaghin şi-i şopti în franţuzeşte : „Fratele meu. Da, fratele meu. Fiul natural al tatălui meu... Îl cheamă Nejdanov. Am să-ţi povestesc eu odată... Tata nu se aşteptase deloc la venirea lui pe lume, de aceea l-a şi numit Nejdanov [1]. Totuşi s-a îngrijit de soarta lui... *il lui a fait un sort*... Îi plătim o pensie lunară. E un băiat deştept... a primit tot din mila tatălui nostru o educaţie bună... Numai că şi-a pierdut cu totul capul, e un fel de republican... Nu-l primim la noi... *Il est impossible !* [2] Dar rămîi cu bine, căci cupeul meu a şi tras la scară." Prinţul se depărtă, iar a doua zi Sipiaghin citi în *Poliţeiskie vedomosti* [3] anunţul inserat de Nejdanov şi se duse la el...

— Numele meu de familie este Sipiaghin, îi spuse lui Nejdanov, stînd în faţa acestuia pe un scaun de pai şi învăluindu-l cu privirea lui gravă, am aflat din ziar că doreşti să-ţi găseşti un post şi am venit la dumneata cu următoarea propunere : sînt însurat ; am un fiu în vîrstă de nouă ani ; băiatul, ţi-o spun deschis, este foarte înzestrat. Cea mai mare parte din vară şi toamnă o petrecem la ţară, în gubernia S... la cinci verste de capitala guberniei. Nu ţi-ar plăcea să vii cu noi acolo pe timpul vacanţei, să predai fiului meu limba rusă şi istoria — adică materiile despre care pomeneşti în anunţul dumitale ? Îndrăznesc să cred că vei fi mulţumit de mine, de familia mea şi de poziţia conacului meu. Avem o grădină minunată, rîu, aer bun, curat, o casă încăpătoare... Primeşti ? În cazul acesta rămîne să aflu condiţiile dumitale, deşi nu cred, adăugă Sipiaghin cu o uşoară grimasă, ca în privinţa aceasta să se poată ivi între noi vreo neînţelegere.

Cîtă vreme Sipiaghin vorbise, Nejdanov nu-şi luă ochii de la el. Privea căpşorul mic, puţin dat pe spate, fruntea îngustă şi joasă, însă inteligentă, nasul subţire, roman, ochii cu o expresie plăcută, buzele frumos desenate din care se revărsau vorbele curtenitoare, favori-

---

[1] De la *nejdanii*, care înseamnă neaşteptatul, nedoritul.
[2] Este un tip imposibil (franc.).
[3] *Buletinul poliţiei* (rusă).

ții lungi, potriviți după moda englezească. Privea și nu înțelegea. „Ce să fie asta ? se gîndea el. De ce oare omul acesta caută să mă măgulească ? El — un aristocrat — iar eu ? ! Cum de ne-am întîlnit ? Și ce l-a adus la mine ?“

Era atît de adîncit în gîndurile lui, că nu deschise gura nici atunci cînd Sipiaghin, terminîndu-și discursul, tăcu în așteptarea răspunsului. Privirea lui Sipiaghin alunecă spre colțul unde se retrăsese Paklin, care, ca și Nejdanov nu-l slăbea din ochi. Oare nu cumva prezența acestei a treia persoane îl împiedica pe Nejdanov să spună ce are de spus ? Sipiaghin ridică din sprîncene, supunîndu-se parcă situației ciudate în care nimerise — de altfel cu voia lui — apoi își ridică glasul și repetă întrebarea.

Nejdanov tresări.

— Desigur, începu el să spună cu un fel de grabă... primesc... cu plăcere... deși trebuie să recunosc... că nu pot să nu simt oarecare uimire... n-am nici un fel de recomandație... iar părerile pe care le-am exprimat alaltăieri la teatru ar fi trebuit mai degrabă să vă îndepărteze...

— Greșești, stimabile Alexei... Alexei Dmitrici, așa. mi se pare ? spuse zîmbind Sipiaghin. Îndrăznesc să spun că sînt cunoscut ca un om cu convingeri liberale, progresiste și, dimpotrivă, părerile dumitale, eliminînd tot ce este în ele propriu tinereții, care tinde — să nu-mi iei în nume de rău ! — la oarecare exagerare, aceste păreri ale dumitale nu-s deloc potrivnice părerilor mele — și chiar îmi plac prin ardoarea lor tinerească !

Sipiaghin vorbea fără oprire : vorba lui plină, domoală, curgea ca mierea pe unt.

— Soția mea împărtășește felul meu de a gîndi, continuă el, și se prea poate ca părerile ei să se apropie și mai mult de ale dumitale, decît ale mele ; lucru ușor de înțeles : ea e mai tînără ! Cînd, a doua zi după întîlnirea noastră, am citit în ziare numele dumitale, pe care în paranteză fie spus îl aflasem încă de la teatru și pe care dumneata, împotriva obiceiului, l-ai publicat împreună cu adresa dumitale, acest fapt m-a surprins. În acest fapt — în această coincidență — am văzut... iartă aspectul superstițios al acestei expresii... am văzut mîna destinului ! Ai pomenit ceva despre recomandație. Înfă-

ţişarea dumitale, persoana dumitale îmi trezesc simpatie. Mi-e destul. Am obiceiul să mă încred în ochiul meu. Aşadar, pot să sper ? Primeşti ?

— Primesc... Desigur... răspunse Nejdanov, şi voi încerca să justific încrederea dumneavoastră. Permiteţi-mi însă să vă previn asupra unui singur lucru : sînt gata să fiu profesorul fiului dumneavoastră, dar nu guvernorul lui. Nu sînt în stare să îndeplinesc un asemenea rol, şi nici nu vreau să mă simt legat ; nu vreau să-mi pierd libertatea.

Sipiaghin mişcă uşor mîna, parcă ar fi gonit o muscă.

— Fii liniştit, scumpul meu... Nu eşti din aluatul din care se plămădesc guvernorii ; şi nici nu-mi trebuia aşa ceva. Caut un profesor şi l-am găsit. Dar cum rămîne cu condiţiile ? Condiţiile băneşti ! Abjectul metal !

Nejdanov, încurcat, nu ştia ce să răspundă...

— Ascultă-mă, spuse Sipiaghin, aplecîndu-se puţin înainte şi atingînd prietenos cu vîrful degetelor genunchiul lui Nejdanov, între oameni cumsecade asemenea chestiuni se rezolvă în două cuvinte. Îţi ofer o sută de ruble pe lună ; cheltuielile de drum la dus şi la întors trec, desigur, în contul meu. Îţi convine ?

Nejdanov roşi iarăşi.

— Este mult mai mult decît aveam de gînd să cer... pentru că... eu...

— Foarte bine... îl întrerupse Sipiaghin. Consider chestiunea rezolvată... iar pe dumneata, ca pe unul dintre ai casei. Se ridică de pe scaun şi deodată deveni vesel şi radios, de parcă ar fi primit un dar. În toate mişcările lui apăru o familiaritate plăcută şi chiar o tendinţă de umor. Plecăm peste cîteva zile, reluă el pe un ton familiar, îmi place să întîmpin primăvara la ţară, deşi, prin natura ocupaţiilor mele, sînt un prozaic, legat mai mult de oraş... Tocmai de aceea, dă-mi voie să socotesc prima dumitale lună începînd de azi. Soţia mea e acum la Moscova cu băiatul. Au plecat mai înainte. La sosirea noastră, îi vom găsi instalaţi la ţară... în sînul naturii. Noi vom călători împreună... ca burlacii. He, he ! Sipiaghin rîse scurt şi nazal, cu destulă cochetărie. Iar acum...

Din buzunarul de la piept al paltonului scoase un portofel de argint cu incrustații și luă din el o carte de vizită.

— Iată adresa mea aici, la Petersburg. Poți să treci pe la mine și mîine. Cam... pe la orele douăsprezece. Să mai stăm de vorbă. Îți voi expune unele idei ale mele în privința educației... Și totodată vom hotărî și ziua plecării. Sipiaghin luă mîna lui Nejdanov. Și știi ce? adăugă el, coborînd vocea și lăsînd capul pe umăr. Dacă ai nevoie de un avans... te rog, nu te codi, cere-mi chiar pe o lună înainte.

Nejdanov nu știa ce să răspundă și, nedumerit, privea fața luminoasă, atît de prietenoasă și în același timp atît de străină care, apropiindu-se de fața lui, îi surîdea cu atîta îngăduință.

— N-ai nevoie? Nu? șopti Sipiaghin.

— Dacă-mi veți permite, vă voi spune mîine, zise în cele din urmă Nejdanov.

— Perfect! Atunci, la revedere! Pe mîine! Sipiaghin dădu drumul mîinii lui Nejdanov și voi să plece...

— Dați-mi voie să vă întreb, rosti deodată Nejdanov, mi-ați spus adineauri că încă de la teatru ați aflat cum mă numesc? De la cine ați aflat?

— De la cine? De la un bun cunoscut al dumitale și mi se pare rudă, prințul... prințul G.

— Aghiotantul imperial?

— Da, chiar el.

Nejdanov roși mai tare și deschise gura... dar nu spuse nimic... Sipiaghin îi strînse mîna din nou, de data aceasta în tăcere și, înclinîndu-se întîi în fața lui, apoi către Paklin, își puse pălăria abia cînd ajunse la ușă și ieși, purtînd pe față un surîs de satisfacție în care citeai convingerea că vizita lui produsese o impresie adîncă.

IV

Nici n-apucase Sipiaghin să treacă bine pragul, că Paklin sări de pe scaun și, repezindu-se la Nejdanov, începu să-l felicite.

— Tii, ce nisetru ai prins ! repeta el, chicotind și țopăind. Știi tu cine-i omul acesta ? Cunoscutul Sipiaghin, șambelanul, stîlpul societății, ca să zic așa, viitor ministru.

— Mi-e cu totul necunoscut, zise Nejdanov posomorît.

Paklin dădu disperat din mîini.

— Asta-i nenorocirea noastră, Alexei Dmitrici, că nu cunoaștem pe nimeni ! Vrem să acționăm, vrem să răsturnăm lumea întreagă cu susu-n jos, dar trăim izolați de această lume, avem de-a face numai cu doi-trei prieteni, batem pasul pe loc, într-un cerc restrîns...

— Iartă-mă, îl întrerupse Nejdanov, dar nu-i așa. Numai cu dușmanii nu vrem să avem de-a face, dar cu oamenii de categoria noastră, cu poporul, sîntem în legătură permanentă.

— Stai, stai, stai ! îl întrerupse Paklin la rîndul lui. Mai întîi, în ceea ce privește pe dușman, dă-mi voie să-ți aduc aminte de versurile lui Goethe :

Wer den Dichter will versteh'n
Muss in Dichter's Lande geh'n... [1]

iar eu spun :

Wer die Feinde will versteh'n
Muss in Feindes Lande geh'n... [2]

Să te ferești de dușmani, să nu le cunoști obiceiurile și felul de viață e o absurditate ! Ab-sur-di-ta-te ! Da ! Da ! Dacă vreau să împușc lupul în pădure, trebuie să-i cunosc toate ascunzișurile... Apoi, chiar acum ai spus : să ne apropiem de popor... Dragul meu !... În 1862, polonezii plecau : „do liasu“ — adică în pădure ; și noi plecăm acum tot într-o pădure, adică în popor, care, pentru noi, e atît de necunoscut și de întunecat ca și-o pădure !

---

[1] Cine vrea să-l înțeleagă pe poet
Trebuie să se ducă în țara poetului (germ.) *(Divanul occidental și oriental).*

[2] Cine vrea să-i înțeleagă pe dușmani.
Trebuie să se ducă în țara dușmanului (germ.).

— Şi atunci, după părerea ta, ce trebuie să facem ?

— Indienii se aruncă sub carul lui Djaggernaut, continuă Paklin întunecat, carul îi striveşte şi ei mor fericiţi. Şi noi avem un Djaggernaut al nostru... De strivit, ne striveşte, dar fericirea nu ne-o dă.

— Şi atunci, după părerea ta, ce trebuie să facem ? repetă aproape strigînd Nejdanov. Să scrim nuvele cu „tendinţă" ?

Paklin îşi desfăcu braţele în lături, lăsîndu-şi capul spre umărul stîng.

— Nuvele ai putea în orice caz să scrii, deoarece ai stofă de scriitor... Stai, nu te supăra, am terminat. Ştiu că nu-ţi plac asemenea aluzii. Sînt de acord cu tine că a scrie fleacuri cu „miez" şi încă cu construcţii moderne ca acestea : „Ah ! Vă iubesc ! *sări ea în sus*..." „Mi-este indiferent ! *se scărpină el*", numai plăcut nu-i ! De aceea repet : apropiaţi-vă de toate păturile sociale, începînd cu cea de sus ! Nu vă puteţi bizui numai pe oameni ca Ostrodumov ! Sînt cinstiţi, sînt cumsecade, dar proşti ! Proşti ! ! Uită-te la Ostrodumov al nostru. Nimic, nici tălpile cizmelor nu le are ca ale oamenilor deştepţi ! De ce crezi că a fugit aşa ? Pentru că n-a vrut să rămînă în aceeaşi cameră, să respire acelaşi aer cu un aristocrat !

— Te rog să nu vorbeşti astfel de Ostrodumov în prezenţa mea, rosti iritat Nejdanov. Poartă cizme groase, fiindcă sînt mai ieftine.

— Nu m-am gîndit la asta, începu Paklin...

— Iar pentru că nu vrea să rămînă în aceeaşi cameră cu un aristocrat, îi tăie vorba Nejdanov cu vocea ridicată, nu pot decît să-l laud. Important este că va şti să se jertfească şi la nevoie va merge la moarte, ceea ce nici tu, nici eu nu vom face niciodată !

Paklin îşi luă o mutră amărîtă şi-şi arătă picioruşele strîmbe şi subţiri :

— Cum să lupt, prietene Alexei Dmitrici, spune şi tu ! Dar să lăsăm toate acestea... Repet : sînt mulţumit în sufletul meu că te-ai apropiat de domnul Sipiaghin — şi chiar prevăd un mare folos pentru cauza noastră din această apropiere. Ai prilejul să intri în societatea înaltă, să vezi pe acele „leoaice", acele femei cu trup catifelat

și cu inima de piatră, cum se spune în *Scrisori despre Spania;* studiază-le, frate, studiază-le ! Dacă erai un epicurean aș fi fost îngrijorat pentru tine... crede-mă ! Dar nu pentru așa ceva ai căutat tu un post.

— Am căutat un post, spuse Nejdanov, ca să nu mai trag mîța de coadă... „Și ca să mai scap de voi toți pentru cîtva timp", adăugă el în gînd.

— Ei, sigur, sigur ! De aceea îți și spun : studiază ! Ce parfum a lăsat domnul ăsta în urma lui ! Paklin trase adînc aerul pe nas. Veritabilul „ambré", la care visa nevasta primarului din *Revizorul.*

— A întrebat de mine pe prințul G., spuse cu glas înăbușit Nejdanov, întorcîndu-se iar la fereastră, probabil că acum cunoaște toată povestea mea.

— Nu probabil, sigur ! Ei, și ce ? Pot să fac prinsoare că tocmai de aceea i-a venit în cap să te ia ca profesor. Orice ai spune, dar și tu ești aristocrat — din naștere. Va să zică, unul dintre ai lui ! Dar am stat prea mult la tine ; ar fi timpul să mă duc la biroul meu, la exploatatori ! La revedere, frate !

Paklin se îndreptă spre ușă, dar se opri și se întoarse.

— Ascultă, Alioșa, spuse el cu un ton ademenitor, m-ai refuzat adineauri — acum o să ai bani, știu, totuși îngăduie-mi să donez și eu cît de puțin pentru cauza comună ! Dacă nu pot contribui cu nimic altceva, fie măcar cu punga ! Uită-te : las pe masă o hîrtie de zece ruble ! O primești ?

Nejdanov nu răspunse nimic, nici nu se mișcă.

— Tăcerea-i semn de aprobare ! Mulțumesc ! exclamă vesel Paklin și dispăru.

Nejdanov rămase singur... Continua să privească pe geam în curtea îngustă și întunecată, unde razele soarelui nu pătrundeau nici vara ; tot așa de întunecată îi era și fața.

Nejdanov era, după cum știm, fiul prințului G., un om foarte bogat, general-aghiotant, și al guvernantei fiicelor acestuia. Guvernanta, o fată drăguță, absolventă a unui pension, muri chiar în ziua cînd născu copilul. La început, Nejdanov își făcu educația în pensio-

nul unui elvețian, un pedagog priceput și sever, apoi intră la universitate. Voia să devie jurist; dar generalul, tatăl lui, care ura pe nihiliști, îl determină să urmeze „estetica“ — după cum se exprima cu ironie amară Nejdanov — adică facultatea de istorie și filologie. Tată-său îl vedea numai de trei-patru ori pe an, dar se interesa de soarta lui și la moartea sa îi lăsă prin testament „în memoria Nastenkăi“ (mama lui) un capital de 6 000 de ruble-argint, ale cărui procente i se plăteau de către frații lui Nejdanov, prinții G., cu titlu de „pensie“. Nu degeaba îi zicea Paklin „aristocrat“; totul în el dovedea rasa: urechile, mîinile, picioarele mici, trăsăturile mărunte, fine ale feței, pielea delicată, părul lui frumos; chiar vocea, ușor graseiată, era totuși plăcută. Era însă peste măsură de nervos, peste măsură de susceptibil, impresionabil și chiar capricios. Situația falsă în care se pomenise încă din copilărie dezvoltase în el susceptibilitatea și irascibilitatea, însă mărinimia lui înnăscută nu-l lăsa să devină bănuitor și neîncrezător. Tot prin situația falsă în care se afla se explică și contradicțiile care se ciocneau în ființa lui. Ordonat pînă la minuțiozitate, dezgustîndu-se de unele lucruri pînă la greață, se străduia să fie cinic și grosolan în vorbă; idealist prin fire, pătimaș și virtuos, îndrăzneț și sfios în același timp, se rușina de sfiala și de virtutea lui, ca de un viciu rușinos și se simțea dator să rîdă de idealuri. Avea o inimă afectuoasă, dar se ferea de oameni; se înfuria ușor, dar niciodată nu păstra mînia. Era supărat pe tatăl lui, fiindcă-l făcuse să urmeze „estetica“; în văzul tuturor se ocupa numai de probleme politice și sociale, era adeptul celor mai extremiste convingeri, care pentru el nu erau numai vorbe goale, iar în taină se delecta cu artele frumoase, cu poezia, cu arta în toate manifestările ei... scria chiar și poezii. Ascundea însă cu grijă caietul în care le scria — și dintre prietenii lui din Petersburg singurul Paklin, care era foarte perspicace, îi bănuia existența. Nimic nu supăra și nu jignea mai mult pe Nejdanov decît cea mai mică aluzie la activitatea lui poetică, această slăbiciune de neiertat, cum o socotea el. Grație educatorului elvețian pe care-l avusese, știa destul de multe

lucruri și nu se temea de muncă ; lucra cu plăcere, deși puțin cam febril și neconsecvent. Prietenii îl iubeau... erau atrași de sinceritatea, de bunătatea și de puritatea sufletului său. Nejdanov însă nu se născuse sub o stea fericită și viața lui nu era ușoară. În adîncul sufletului simțea el bine acest lucru și, cu tot ataşamentul prietenilor, își dădea seama că e singur.

Stătea acum în fața ferestrei, pradă gîndurilor — gîndurilor triste și apăsătoare, legate de călătoria pe care avea s-o facă, de această întorsătură nouă și neașteptată în viața lui... Nu regreta Petersburgul, în care nu lăsa nimic deosebit de drag și unde știa bine că se va întoarce la toamnă. Era totuși cuprins de îndoială și simțea o involuntară tristețe.

„Ce fel de profesor sînt eu ! îi trecu prin cap : ce fel de pedagog !“ Era gata să-și reproșeze că acceptase această funcție. Dar un asemenea reproș ar fi fost nedrept. Nejdanov avea destule cunoștințe și, cu toată firea lui schimbătoare, copiii se apropiau de el cu voie bună, iar dînsul îi îndrăgea repede. Tristețea care-l cuprinsese provenea din sentimentul pe care-l încearcă melancolicii și visătorii cînd sînt siliți să părăsească locul unde au trăit o vreme ; oamenilor cu caracter dinamic și temperament sanguin le este necunoscută această senzație, ei fiind înclinați mai degrabă să se bucure cînd se răstoarnă mersul cel de toate zilele al vieții, cînd schimbă atmosfera ei obișnuită. Nejdanov se adînci atît de mult în gîndurile lui că, aproape fără să-și dea seama, începu să redea treptat în vorbe ideile care-i rătăceau prin minte ; ele prindeau cadență și începeau să rimeze...

— Ei, drăcie ! exclamă el tare. Mi se pare că sînt pe cale să compun versuri ! Se scutură ca de o pacoste și se depărtă de fereastră ; zărind pe masă hîrtia de zece ruble a lui Paklin o băgă în buzunar și începu să umble prin cameră.

— Trebuie să iau acontul, se gîndi el. Bine că domnul acesta mi la oferit, o sută de ruble... apoi de la frații mei — de la excelențele lor — încă o sută... Cincizeci pentru datorii, cincizeci sau șaptezeci pentru drum... iar restul

lui Ostrodumov. Da, şi ceea ce a dat Paklin tot lui... apoi trebuie să mai primesc ceva şi de la Merkulov...

În timp ce-şi făcea în gînd toate aceste socoteli, rimele începură să-i joace din nou în minte. Se opri şi căzu pe gînduri... îşi aţinti privirea într-o parte, încremeni... Apoi mîinile, parcă pe dibuite, căutară şi deschiseră sertarul mesei şi scoaseră tocmai de la fund caietul acoperit cu scrisul lui...

Se aşeză pe scaun fără să-şi schimbe direcţia privirii, luă condeiul şi, mormăind ceva pe sub nas, scuturîndu-şi din cînd în cînd părul, ştergînd şi tăind ce scrisese, începu să aştearnă vers după vers...

Uşa dinspre antreu se deschise puţin şi, în deschizătură, se ivi capul Maşurinei. Nejdanov nu băgă de seamă şi continuă să scrie. Maşurina îl privi ţintă o vreme şi, clătinînd din cap, se dădu înapoi... Dar Nejdanov îşi îndreptă spatele, aruncă o privire spre ea şi rostind cu ciudă : „A ! Dumneata erai !“ zvîrli caietul în sertar.

Atunci Maşurina intră cu paşi siguri în cameră.

— Ostrodumov m-a trimis la dumneata, spuse ea rar, ca să aflu cînd s-ar putea să primim banii. Dacă faci rost astăzi, atunci putem pleca deseară.

— Astăzi nu se poate, obiectă Nejdanov, încruntîndu-şi sprîncenele ; veniţi mîine.

— La ce oră ?

— La ora două.

— Bine.

Maşurina tăcu cîtva timp şi deodată, întinzîndu-i brusc mîna, zise :

— Mi se pare că te-am deranjat, scuză-mă. De altfel... plec. Cine ştie dacă ne vom mai vedea... Am vrut să-mi iau rămas bun de la dumneata.

Nejdanov îi strînse degetele roşii şi reci.

— L-ai văzut pe domnul care a fost la mine ? începu el. M-am înţeles cu dînsul pentru post. Îl întovărăşesc la moşia lui, în gubernia S... chiar lîngă oraşul S...

Pe faţa Maşurinei licări un surîs de bucurie.

— Lîngă oraşul S...! Atunci, poate o să ne mai vedem... Poate or să ne trimită şi pe noi acolo. Maşurina oftă. Ah, Alexei Dmitrici...

— Ce este ? întrebă Nejdanov.

Maşurina luă un aer preocupat.

— Nimic. Rămîi cu bine ! Nimic.

Mai strînse o dată mîna lui Nejdanov şi părăsi odaia.

„În tot Petersburgul nimeni nu-mi este mai devotat ca această făptură ciudată ! se gîndi Nejdanov. Dar a picat tocmai cînd nu trebuia... De altfel, poate-i mai bine aşa !"

A doua zi dimineaţă, Nejdanov se duse la locuinţa lui Sipiaghin. Acolo, într-un splendid cabinet, încărcat cu mobilă sobră, foarte potrivită cu demnitatea unui bărbat de stat liberal şi gentleman, luînd loc în faţa unui birou imens, pe care erau aşezate într-o ordine perfectă sumedenie de hîrtii care nu foloseau nimănui, alături de cuţite gigantice de fildeş care nu tăiaseră niciodată nimic, Nejdanov ascultă un ceas întreg pe stăpînul casei cu idei liberale, se lăsă stropit de mirosul cuvintelor lui înţelepte, binevoitoare şi îngăduitoare, primi în sfîrşit avansul de o sută de ruble — iar zece zile mai tîrziu, acelaşi Nejdanov, stînd pe jumătate culcat pe bancheta de catifea a unui compartiment special de clasa întîi, umăr lîngă umăr cu acelaşi bărbat de stat, înţelept, liberal şi gentleman, gonea spre Moscova pe şinele cam şubrede ale liniei ferate Nikolaevskaia.

V

În salonul casei mari de piatră cu coloane şi fronton în stil grecesc, construită în al treilea deceniu al secolului acestuia de către tatăl lui Sipiaghin, un cunoscut agronom şi sfarmă-dinţi [1], soţia lui Sipiaghin, Valentina Mihailovna, o doamnă foarte frumoasă, aştepta dintr-o clipă în alta sosirea soţului, anunţată printr-o telegramă. Aranjamentul salonului purta pecetea unui

[1] Poreclă dată nobililor care-şi maltratau supuşii.

gust modern, delicat : tot ce se afla în el era plăcut şi prietenos — de la coloritul pestriţ şi atrăgător al tapetelor de creton şi al draperiilor, pînă la formele variate ale bibelourilor de porţelan, de bronz şi de cristal de pe etajere şi mese — toate se conturau fin şi parcă se topeau armonios în razele vesele ale zilei de mai, care pătrundeau în voie prin ferestrele înalte, larg deschise. Aerul din salon, cu miresme de mărgăritar — buchete mari, albe ale încîntătoarelor flori de primăvară împodobeau încăperea — se înfiora din cînd în cînd indignat de suflarea îndrăzneaţă a zefirului, care plutea uşor deasupra grădinii potopite de verdeaţă.

Încîntător tablou ! Iar stăpîna casei, Valentina Mihailovna Sipiaghina, completa acest tablou, îi dădea sens şi viaţă. Era o femeie înaltă, de vreo treizeci de ani ; cu părul castaniu, faţa oacheşă, proaspătă, cu ochi minunaţi, profunzi şi catifelaţi, amintea chipul Madonei Sixtine. Avea buzele cam groase şi palide, umerii puţin prea înalţi, mîinile de asemenea cam mari şi totuşi... văzînd-o cît de liber şi de graţios se mişcă prin salon, înclinîndu-şi talia subţire şi puţintel strînsă asupra unei flori pentru a o mirosi, ori mutînd din loc vreun vas chinezesc, ori îndreptîndu-şi în faţa oglinzii părul lucios şi închizînd, pe jumătate minunaţii ei ochi — oricine şi-ar fi zis în gînd, sau ar fi exclamat chiar cu glas tare că n-a mai întîlnit făptură mai fermecătoare !

Un băieţel drăguţ, de vreo nouă ani, cu părul inelat, pomădat din belşug şi frezat, în costum scoţian, cu genunchii goi, intră în fugă în salon, dar se opri văzînd-o pe Valentina Mihailovna.

— Ce-i, Kolea ? întrebă ea. Vocea ei era tot atît de blîndă şi catifelată ca şi ochii.

— Să vezi, mamă, începu încurcat băiatul ; m-a trimis mătuşa aici... mi-a zis să-i aduc mărgăritar... pentru camera ei... că ea nu are...

Valentina Mihailovna luă băiatul de bărbie, făcîndu-l să-şi ridice căpşorul pomădat.

— Spune mătuşii să trimită după mărgăritar în grădină, fiindcă mărgăritarul acesta este al meu... Şi nu vreau să se atingă nimeni de el. Spune-i că nu-mi place să-mi strice cineva rosturile. Ai să ştii să repeţi ce ţi-am spus ?

— Da, am să știu... murmură băiatul.

— Ia s-auzim !

— Am să-i spun... am să-i spun... că tu nu vrei !

Valentina Mihailovna începu să rîdă. Și rîsul ei era de asemeni catifelat.

— Văd că încă nu ți se poate da o însărcinare. Ei, nu-i nimic, spune-i și tu ce ți-o veni în minte.

Băiatul sărută repede mîna mamei împodobită cu inele și o zbughi afară.

Valentina Mihailovna îl urmări cu privirea, suspină și se apropie de colivia cu sîrmă aurită, pe al cărei grilaj sărea, agățîndu-se prudent cu ciocul și cu picioruşele, un papagal mic, verde, îl necăji puțin cu vîrful degetului, apoi se lăsă pe un divan scund și, luînd de pe o măsuță sculptată ultimul număr din *Revue des Deux Mondes* începu s-o răsfoiască.

O tuse respectuoasă o făcu să-și întoarcă privirile. În pragul ușii stătea un servitor chipeș, în livrea de mare ținută și cu cravată albă.

— Ce-i, Agafon ? întrebă Valentina Mihailovna cu aceea-și voce blîndă.

— Semion Petrovici Kallomeițev a sosit. Porunciți să fie primit ?

— Pofteşte-l, pofteşte-l, desigur. Să fie anunțată și Mariana Vikentievna, să poftească și ea în salon.

Valentina Mihailovna aruncă pe masă numărul din *Revue des Deux Mondes* și, sprijinindu-se de spătarul divanului, ridică ochii în sus și căzu pe gînduri — ceea ce o prindea de minune.

Numai după felul cum Semion Petrovici Kallomeițev, bărbat tînăr de vreo treizeci și doi de ani, intră în cameră — după mișcările lui nestingherite, neglijente și galeșe, după cum se lumină deodată la față, după cum se înclină puțin într-o parte și își îndreptă apoi în mod grațios corpul, după felul cum începu să vorbească, dulceag și cam pe nas, după cum luă de respectuos mîna Valentinei Mihailovna și i-o sărută — numai după toate acestea puteai să ghicești că noul sosit nu era un provincial, sau un moșier bogat oarecare, de prin vecinătate, ci un adevărat

„grand genre“[1] de cea mai înaltă categorie. Afară de asta era îmbrăcat după cea mai aleasă modă englezească: colțul colorat al batistei albe de linon abia ieșea într-un triunghi mic din buzunarul plat al vestei pestrițe; la capătul unei panglici negre, destul de late, se legăna un monoclu; nuanța ștearsă și mată a mănușilor de Suedia se asorta cu pantalonii cadrilați de un cenușiu deschis. Domnul Kallomeițev era tuns scurt, proaspăt bărbierit; fața lui puțin cam feminină, cu ochii mici, apropiați, cu nas subțire și acvilin, cu buze roșii și pline, exprima acea plăcută dezinvoltură a nobilului cu o cultură aleasă. Era o figură prietenoasă... dar foarte ușor căpăta o expresie rea și chiar grosolană; era destul ca cineva să se atingă de Semion Petrovici, să se atingă de principiile lui conservatoare, patriotice și religioase pentru ca fața lui să devie neîndurătoare! Toată grația i se spulbera într-o clipită — în ochișorii galeși se aprindea o luminiță răutăcioasă, frumoasa-i guriță rostea cuvinte urîte și reclama... reclama de îndată cu glas strident autoritatea șefilor lui!

Familia lui Semion Petrovici se trăgea din niște simpli grădinari. Străbunicul purta numele locului de obîrșie: Kolomențov... Bunicul îl schimbase în Kolomeițev, iar tatăl lui se iscălea Kalleomeițev; la rîndul său Semion Petrovici puse litera „iati“ în loc de „e“ — și se credea, fără glumă, aristocrat get-beget; ba lăsa să se înțeleagă că familia lor se trăgea din baronii von Gallenmeier, dintre care unul fusese feldmareșal austriac în războiul de treizeci de ani. Semion Petrovici făcea serviciul la ministerul curții și avea titlul de kamerjunker[2]. Patriotismul îl împiedicase să intre în diplomație unde se părea că l-ar fi chemat și educația, și obișnuința lui cu lumea înaltă, și succesul de care se bucura la femei, și chiar înfățișarea lui... *mais quitter la Russie ? — jamais !*[3]

---

[1] Persoană importantă (franc.).
[2] Funcție onorifică la curte, care se acorda fiilor de nobili.
[3] Dar să părăsesc Rusia ? — niciodată (franc.).

Kallomeiţev avea o avere frumoasă, multe relaţii şi era socotit un om de încredere — *„un peu trop... féodal dans ses opinions“* [1], cum se exprima despre el cunoscutul prinţ B., unul dintre cei mai înalţi funcţionari ai Petersburgului. În gubernia S... Kallomeiţev venise într-un concediu de două luni, ca să se mai ocupe de gospodărie, adică „să bage-n sperieţi pe unul, să mai strîngă în chingi pe altul“, căci altfel nu se poate ! !

— Credeam că-l găsesc pe Boris Andreici, începu el, legănîndu-se graţios cînd pe un picior cînd pe celălalt şi apoi privind pe neaşteptate într-o parte, căutînd să imite astfel un personaj foarte important.

Valentina Mihailovna închise uşor ochii.

— Adică altfel n-ai fi venit ?

Kallomeiţev era mai-mai să cadă pe spate, atît de nedreaptă şi de nepotrivită i se păru întrebarea !

— Valentina Mihailovna ! exclamă el. Dar, rogu-te, este oare posibil să presupui...

— Bine, bine, ia loc. Boris Andreici trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta. Am trimis trăsura la gară, după el. Aşteaptă puţin... Îl vei vedea. Cît să fie ceasul ?

— Două şi jumătate, spuse Kallomeiţev, după ce scoase din buzunarul vestei un ceas mare de aur, încrustat cu email, pe care îl arătă doamnei Sipiaghina. Ai văzut ceasul meu ? Mi l-a dăruit Mihail ; ştii, prinţul sîrb... Obrenovici. Uite şi monograma lui, priveşte... Sîntem prieteni buni. Ne ducem împreună la vînătoare. Minunat băiat ! Mînă de fier, cum se şi cade să fie un conducător. O, el nu ştie de glumă ! Nu-u-u !

Kallomeiţev se lăsă în fotoliu ; îşi încrucişă picioarele şi începu să-şi scoată încet mănuşa de pe mîna stîngă.

— Dacă am avea şi în gubernia noastră un Mihail !

— Ce vrei să spui ? Eşti cumva nemulţumit ?

Kallomeiţev strîmbă din nas.

— Numai zemstva asta e de vină ! Numai ea ! La ce-o fi bună, nu ştiu ! Nu face decît să slăbească administraţia şi... să stîrnească gînduri netrebnice (fluturînd în

[1] Puţin prea... feudal în părerile sale (franc.).

aer mîna stîngă, eliberată de strînsoarea mănușii, adăugă)... și speranțe irealizabile (și își suflă peste mînă). Am vorbit și la Petersburg despre toate acestea... *mais bah*[1] ! Nu într-acolo bate vîntul. Chiar soțul dumitale... închipuiește-ți ! De altfel este un liberal recunoscut !

Sipiaghina se îndreptă puțin din spate.

— Cum ? Dar dumneata, *monsieur* Kallomeițev, faci opoziție guvernului ?

— Eu ? Opoziție ? Niciodată ! Pentru nimic în lume ! *Mais j'ai mon franc parler.*[2] Critic uneori, dar mă supun totdeauna.

— Iar eu, dimpotrivă : nu critic și nici nu mă supun.

— *Ah ! mais c'est un mot !*[3] Dacă-mi vei permite, voi transmite observația dumitale prietenului meu Ladislas, *vous savez*[4]. Se pregătește să scrie un roman din lumea mare ; mi-a și citit cîteva capitole. Va fi o minune ! *Nous aurons enfin le grand monde russe peint par lui-meme.*[5]

— Unde va apărea ?

— Desigur în *Russki vestnik* — *Revue des Deux Mondes* a noastră, pe care văd că o citești.

— Da, dar știi, devine cam plicticoasă.

— Poate... poate... Și *Russki vestnik*, de la o vreme încoace, vorbind în limbajul de azi, a cam luat-o razna puțintel.

Kallomeițev începu să rîdă în gura mare ; i se părea foarte nostim să spui „a luat-o razna" și încă „puțintel".

— *Mais c'est un journal qui se respecte*[6], continuă el. Și iată lucrul de căpetenie. Eu îți declar că... mă interesez prea puțin de literatura rusă ; în prezent este reprezentată de fel de fel de raznocinți. Au ajuns pînă acolo ca eroina romanului să fie o simplă bucătărească, *parole d'hon-*

---

[1] Dar de unde (franc.).
[2] Dar știu să vorbesc sincer (franc.).
[3] Ah ! dar iată o vorbă de duh (franc.).
[4] Știți (franc.).
[5] Vom avea în sfîrșit înalta societate rusă, zugrăvită de ea însăși (franc.).
[6] Dar este o revistă care se respectă franc.).

neur[1] ! Dar romanul lui Ladislas am să-l citesc neapărat. *Il y aura le petit mon pour rire*[2] și apoi tendința, tendința ! Nihiliștii vor fi făcuți praf — de asta îmi garantează felul de gîndire al lui Ladislas *qui est très correct*[3].

— Nu însă și trecutul lui, observă Sipiaghina.

— *Ah ! jetons un voile sur les erreurs de sa jeunesse !*[4] exclamă Kallomeițev, scoțîndu-și și mănușa de pe mîna dreaptă.

Din nou doamna Sipiaghin închise ochii pe jumătate. Era o ușoară cochetărie a ochilor ei minunat de frumoși.

— Semion Petrovici, zise ea, dă-mi voie să te întreb, de ce folosești atîtea cuvinte franțuzești, cînd vorbești rusește ? Iartă-mă, te rog, îmi pare un obicei cam învechit.

— De ce, de ce ? Nu stăpînesc tot atît de bine vorbirea rusă ca, de pildă, dumneata. Cît mă privește pe mine, consider limba rusă ca limbă a decretelor și a deciziilor guvernului și prețuiesc puritatea ei ! Mă înclin în fața lui Karamzin !... Dar o limbă rusă, să spun așa, pentru toate zilele... există oare ? De exemplu, cum ai traduce exclamația mea *de tout à l'heure : „C'est un mot !"*[5] Acesta este un cuvînt ? !... O, draga mea !

— Eu aș spune : iată o vorbă de duh.

Kallomeițev începu să rîdă.

— „O vorbă de duh" ! Valentina Mihailovna ! Dar nu simți că miroase a seminar... că s-a pierdut tot hazul...

— Ei, lasă, n-o să mă faci să-mi schimb părerea. Dar ce o fi cu Mariana ? Sună clopoțelul și intră un fecioraș.

— Am poruncit ca Mariana Vikentievna să fie rugată să coboare în salon. N-a fost anunțată ?

Servitorul nu mai avu timp să răspundă fiindcă la spatele lui, în pragul ușii, apăru o tînără, cu părul tuns scurt, purtînd o bluză largă de culoare închisă, Mariana Vikentievna Sinețkaia, nepoata lui Sipiaghin, după mamă.

---

[1] Pe cuvînt de onoare (franc.).
[2] O să aibă haz (franc.).
[3] Care este foarte corect (franc.).
[4] Ah ! să aruncăm vălul peste greșelile tinereții lui (franc.).
[5] De adineauri : „Iată o vorbă de duh !" (franc.).

VI

— Iertați-mă, Valentina Mihailovna, spuse ea, apropiindu-se de Sipiaghina, dar eram ocupată și am zăbovit.

Îl salută apoi pe Kallomeițev și, trecînd deoparte, se așeză pe un scăunel, lîngă papagal care, cum o zări, începu să dea din aripi și se întinse spre ea.

— De ce te-ai așezat atît de departe, Mariana? observă Sipiaghina, urmărind-o cu ochii. Vrei să fii mai aproape de micul tău prieten? Închipuie-ți, Semion Petrovici, se adresă ea lui Kallomeițev, papagalul este pur și simplu îndrăgostit de Mariana noastră...

— Nu mă mir deloc!

— Iar pe mine nu poate să mă sufere.

— Asta e uimitor! Probabil că dumneata îl tachinezi.

— Ba, dimpotrivă, îi dau zahăr. Numai că el nu ia nimic din mîinile mele... Nu... aici e vorba de simpatie... și de antipatie.

Mariana se uită pe sub sprîncene la Sipiaghina... Sipiaghina se uită și ea la Mariana.

Cele două femei nu se iubeau.

În comparație cu mătușa ei, Mariana putea să treacă drept „uriță". Avea fața rotundă, nasul mare și acvilin, ochii cenușii mari și foarte luminoși, sprîncenele subțiri, buzele subțiri. Părul castaniu și des îl purta tuns, era mereu îmbufnată și din toată ființa ei radia ceva puternic și îndrăznet, impetuos și pătimaș. Picioarele și mîinile erau mici; corpul mic, dar robust și mlădios amintea statuetele florentine din secolul al XVI-lea; mișcările ei erau grațioase și ușoare.

Situația Marianei Sinețkaia în casa Sipiaghinilor era destul de grea. Tatăl ei, un om foarte inteligent și energic, polonez după mamă, ajunsese la gradul de general, cînd deodată cariera lui se prăbuși, fiind învinuit de însușirea unei mari sume de bani publici. Îl judecară, îl condamnară, îl degradară, îi luară titlul de noblețe și îl deportară în Siberia... Apoi l-au iertat... Se înapoie din Siberia, dar n-avu timp să se mai refacă și muri într-o sărăcie cumplită. Soția lui, sora lui Sipiaghin și mama Marianei (nu mai avea alți copii în afară de Mariana), nu rezistă

acestei lovituri care distrusese toată buna ei stare, și se stinse din viață curînd după soțul ei. Unchiul Sipiaghin o luă pe Mariana în casa lui. Dar fetei îi era silă să trăiască în această stare de dependență, și tindea spre libertate, cu toată puterea unui suflet îndărătnic — de aceea între ea și Sipiaghina se dădea o luptă continuă, deși ascunsă : Sipiaghina o socotea nihilistă și necredincioasă, iar Mariana o ura pe asupritoarea ei involuntară. De unchiul ei se ferea ca și de ceilalți oameni. Se ferea de oameni, dar nu se temea de ei, fiindcă nu era o fire sfioasă.

— Antipatia, repetă Kallomeițev, da, e un lucru ciudat. Pe mine, de exemplu, mă știu toți că sînt un om profund evlavios, ortodox în adevăratul sens al cuvîntului, totuși pletele popilor, codițele lor nu pot să le văd în ochi, simt cum clocotește mînia în mine, da, clocotește !

Și Kallomeițev ridică de două ori pumnul strîns ca să arate cum îi clocotește mînia în piept.

— În general, te deranjează părul, Semion Petrovici, observă Mariana : sînt convinsă că nu poți să privești cu liniște pe cei care îl poartă scurt, ca mine.

Sipiaghina ridică ușor din sprîncene și înclină capul, mirîndu-se parcă de libertatea cu care tinerele fete de azi se amestecă în vorbă ; Kallomeițev însă zîmbi indulgent.

— Desigur, grăi el. Nu pot să nu regret buclele acelea minunate ale dumitale, Mariana Vikentievna, care cad sub tăișul nemilos al foarfecelor ; însă în mine nu există antipatie, și în orice caz... exemplul dumitale ar fi putut să mă... să mă convertească !

Kallomeițev nu găsi cuvîntul rusesc, iar franțuzește nu voia să vorbească, după observația ce i-o făcuse gazda, și atunci inventă un cuvînt, jumătate rusesc, jumătate franțuzesc.

— Slavă Domnului, că Mariana nu poartă încă ochelari, zise Sipiaghina, și pînă acum n-a renunțat încă la gulerașe, nici la manșetuțe ; în schimb, spre sincera mea părere de rău, se ocupă de științele naturale ; se mai ocupă și de problema femeii... Nu-i așa... Mariana ?

Toate acestea aveau drept țintă s-o pună în încurcătură pe fată ; dar ea nu se tulbură și răspunse :

— Da, mătușică, citesc tot ce s-a scris în această privință și caut să înțeleg în ce constă această problemă.

— Ce înseamnă tinerețea ! se adresă Sipiaghina lui Kallomeițev. Eu și dumneata, de pildă, nu ne mai ocupăm de așa ceva, nu ?

Kallomeițev surîse înțelegător ; nu se putea să nu susțină și el gluma vioaie a amabilei doamne.

— Mariana Vikentievna, începu el, este încă plină de acel idealism... de acel romantism al tinereții... care... cu timpul...

— Dar, de altfel, mă calomniez singură, îl întrerupse Sipiaghina, căci și pe mine mă interesează aceste probleme. N-am îmbătrînit încă de tot.

— Și eu mă interesez de toate, exclamă în grabă Kallomeițev : numai că eu aș interzice să se vorbească despre aceste lucruri !

— Ai interzice să se vorbească ? îl întrebă Mariana.

— Da ! Aș spune oamenilor : nu vă împiedic să vă interesați... dar să vorbiți... tsss ! zise el punînd un deget pe buze. În orice caz, să se scrie despre ele — aș interzice ! Categoric !

Sipiaghina începu să rîdă.

— Nu mai spune ? Nu cumva, după părerea dumitale, ar trebui să se numească la minister o comisie care să rezolve această chestiune ?

— Și de ce nu ? Chiar și o comisie ! Crezi că noi am rezolva mai prost această problemă decît toți mîzgălitorii ăia de hîrtie, lihniți de foame, care nu văd mai departe de lungul nasului și își închipuie că ei sînt cele dintîi genii... Am numi președinte pe Boris Andreici.

Sipiaghina rîse și mai tare.

— Vezi, păzește-te, Boris Andreici știe să fie uneori așa de iacobin...

— Jaco, jaco, jaco, trăncăni papagalul.

Valentina Mihailovna flutură batista spre el.

— Nu împiedica oamenii inteligenți să discute !... Mariana, potolește-l tu.

Mariana se întoarse spre colivie ; papagalul își întinse numaidecît gîtul și ea începu să-l scarpine cu unghia.

— Da, continuă Sipiaghina, Boris Andreici mă uimește uneori chiar și pe mine. Are în el stofă de... de... tribun.

— *C'est parce qu'il est orateur !* [1]

Fiind înfierbîntat, Kallomeițev se exprimă iarăși în franțuzește.

— Soțul dumitale are darul vorbirii ca nimeni altul și s-a obișnuit să strălucească... *ses propres paroles le grisent* [2] și apoi, dorința de popularitate... Dar acum e cam supărat, nu-i așa ? *Il boude ? e ?* [3]

Sipiaghina aruncă o privire spre Mariana.

— N-am observat nimic, răspunse ea după o scurtă tăcere.

— Da, continuă gînditor Kallomeițev, l-au cam lăsat la o parte în săptămîna paștelui...

Din nou Sipiaghina făcu un semn spre Mariana.

Kallomeițev zîmbi și închise pe jumătate ochii, arătînd c-a înțeles.

— Mariana Vikentievna ! exclamă el deodată mai tare decît ar fi fost nevoie. Ai de gînd și anul acesta să dai lecții la școală ?

Mariana se întoarse cu spatele spre colivie.

— Și asta te interesează, Semion Petrovici ?

— Desigur, mă interesează, chiar foarte mult.

— Asta n-ai interzice ?

— Nihiliștilor nu le-aș îngădui nici să se gîndească la școli. Dar sub conducerea clerului — supraveghind acest cler, aș încuraja chiar eu !

— Așa ! Nu știu însă ce o să fac anul acesta. Anul trecut au mers toate așa de rău. Și apoi vara ce fel de școală poți să faci ?

Cînd vorbea, Mariana se roșea din ce în ce mai mult, ca și cum făcea o sforțare, ca și cum își impunea să continuie vorba începută. Avea încă mult amor propriu.

— Nu ești încă destul de pregătită ? întrebă Sipiaghina cu un fel de vibrare ironică în voce.

---

[1] Pentru că este orator (franc.).
[2] Se îmbată de propriile lui cuvinte (franc.).
[3] E îmbufnat, nu (franc.).

— Poate !

— Cum ! exclamă iarăşi Kallomeiţev. Ce aud ! O, zei ! Ca să înveţi alfabetul pe fetele de ţăran, e nevoie de pregătire ?

Dar în momentul acesta Kolea dădu buzna în salon strigînd : „Mamă, mamă, vine tata", iar în urma lui, clătinîndu-se pe picioruşele ei groase, apăru o doamnă căruntă, cu bonetă şi un şal galben, anunţînd şi ea că soseşte Borinka.

Această doamnă era mătuşa lui Slpiaghin şi o chema Anna Zaharovna. Toate persoanele care se găseau în salon săriră de la locul lor şi ieşiră în antreu, iar de acolo coborîră pe scară pînă la intrarea principală. O alee lungă, de brazi tunşi, ducea de-a dreptul de la drumul mare spre această intrare ; pe alee înainta o trăsură la care erau înhămaţi patru cai. Valentina Mihailovna, care stătea înaintea tuturor, începu să fluture batista, Kolea se porni să strige cît îl ţinea gura ; vizitiul opri cu un gest semeţ caii înfierbîntaţi, lacheul se repezi de pe capră, mai să smulgă din ţiţîni portiera trăsurii cu belciuge şi cu mîner cu tot, iar Boris Andreevici, zvîrlind cu o singură mişcare mantaua de pe umeri, coborî din trăsură, cu surîsul lui îndulgent pe buze, în ochi şi pe toată faţa. Valentina Mihailovna, cu o mişcare repede şi graţioasă, îşi aruncă amîndouă mîinile în jurul gîtului lui şi se sărută de trei ori cu el. Kolea tropăia din picioare şi-l trăgea pe tatăl lui de haină... dar Boris Andreevici, după ce-şi luă din cap şapca scoţiană de voiaj, foarte incomodă şi urîtă, o sărută mai întîi pe Anna Zaharovna, dădu apoi ziua bună Marianei şi lui Kallomeiţev, care-i ieşiseră de asemeni în întîmpinare. (Lui Kallomeiţev îi dădu un puternic *shake-hands*[1] englezesc, clătinîndu-se, de parcă ar fi tras un clopot) şi abia după aceea se întoarse spre Kolea, îl apucă de subţiori, îl ridică şi îl lipi de obrazul lui.

În timp ce se petreceau toate acestea, încetinel, ca un vinovat, ieşi din trăsură Nejdanov şi se opri lîngă roata din faţă, fără să-şi scoată şapca şi uitîndu-se pe sub sprîncene... Valentina Mihailovna, îmbrăţişîndu-şi soţul cercetă cu o privire pătrunzătoare, peste umărul

[1] Strîngere de mînă (engl.).

acestuia, figura cea nouă; Sipiaghin o prevenise că va aduce cu el un profesor.

Tot salutîndu-se şi strîngînd mîna stăpînului care sosise acasă, porniră cu toţii în sus pe scara străjuită de ambele părţi de servitori şi de femeile de serviciu care nu se repezeau să-i ia mîna — acest „obicei asiatic" fusese de multă vreme părăsit — ci se mulţumeau să se încline respectuos, în timp ce Sipiaghin răspundea la plecăciunile lor mai mult cu sprîncenele şi cu nasul, decît cu capul.

Nejdanov urcă şi el treptele late ale scării. Îndată ce ajunseră în antreu, Sipiaghin, care îl căuta din ochi, îl prezentă soţiei sale, apoi Annei Zaharovna şi Marianei; iar lui Kolea îi spuse: „Iată profesorul tău. Te rog să-l asculţi. Dă-i mîna." Kolea dădu timid mîna cu Nejdanov, apoi începu să-l privească atent; dar, negăsind se vede nimic deosebit sau plăcut la el, se agăţă iarăşi de „tăticu" lui. Nejdanov se simţea stingher, ca şi atunci, la teatru. Era îmbrăcat cu un palton vechi, destul de jerpelit, iar faţa şi mîinile îi erau pline de praful de pe drum. Valentina Mihailovna îi spuse ceva amabil, dar el nu auzi bine cuvintele ei şi nu răspunse: băgă numai de seamă că ea îşi privea foarte cald şi dezmierdător soţul şi se lipea de el. Ciufuf încîrlionţat şi pomădat al lui Kolea nu-i plăcu; la vederea lui Kallomeiţev se gîndi: „ce motan lins", iar celorlalte persoane nu le dădu nici o importanţă. Sipiaghin îşi roti cu demnitate de vreo două ori capul într-o parte şi într-alta, examinîndu-şi parcă penaţii; mişcarea aceasta scoase în evidenţă favoriţii lui lungi, care atîrnau, şi ceafa mică şi absolut dreaptă. Apoi cu vocea lui care, cu toată oboseala drumului, era ca de obicei puternică şi plină, strigă către unul din lachei: „Ivan! Condu pe domnul profesor în camera verde şi du acolo geamantanul domniei sale"; apoi, întorcîndu-se spre Nejdanov, îl îndemnă să se odihnească, să-şi aranjeze lucrurile şi să-şi facă toaleta; îi mai spuse că la ei prînzul se serveşte fără greş la ora 5. Nejdanov se înclină şi porni în urma lui Ivan spre camera „verde", care se găsea la etajul întîi.

Toată societatea trecu în salon. Acolo se mai repetară o dată salutările; bătrîna doică, pe jumătate oarbă, veni

să-l salute și ea. Acesteia, din respect pentru vîrsta ei, Sipiaghin îi dădu mîna să i-o sărute și, după ce se scuză față de Kallomeițev, se retrase în dormitor, întovărășit de soția sa.

VII

Camera spațioasă și curată în care servitorul îl introdusese pe Nejdanov dădea spre grădină. Ferestrele erau deschise și un vînt ușor abia umfla storurile albe, care se rotunjeau ca pînzele unei bărci, se ridicau și se lăsau iarăși. Pe tavan lunecau încet reflexe aurii; în toată camera plutea un miros de primăvară, proaspăt, puțin umed. Nejdanov spuse servitorului să-l lase singur, apoi scoase din geamantan lucrurile, se spălă și își schimbă hainele. Drumul pe care-l făcuse parcă îl sleise de puteri, iar prezența continuă, timp de două zile, a unui om necunoscut — cu care vorbise multe și mărunte — îi obosise nervii; ceva amar, un fel de plictiseală sau de mînie i se furișase pe tăcute în adîncul făpturii lui; se revolta de lipsa lui de curaj, și amărăciunea îl rodea într-una.

Se apropie de fereastră și începu să privească grădina. Era o grădină bătrînească, o grădină ca acele din ținuturile de cernoziom, așa cum nu poți întîlni dincoace de Moscova. Așezată pe povîrnișul unui deal prelung, era împărțită în patru părți care se deosebeau foarte lămurit una de alta. În fața casei pe o lungime de două sute de pași se întindea grădina de flori, cu alei drepte presărate cu nisip, cu boschete de salcîmi și de liliac și straturi de flori; în stînga, pe lîngă grajduri și pînă la arie, se vedea livada de pomi fructiferi, cu șiruri dese de meri, peri, pruni, cucoacăze și zmeură; drept în fața casei se încrucișau aleile de tei, formînd un pătrat mare și regulat; în dreapta, vederea era mărginită de drumul împrejmuit de un șir dublu de plopi argintii; de după un grup de mesteceni plîngători se vedea acoperișul oblic al serei. Întreaga grădină era învăluită de verdele plăpînd al celei dintîi splendori a primăverii; încă nu se auzea, ca în timpul verii, zumzetul necontenit al insectelor; frunzele tinere mur-

murau domol, ici și colo cîntau cintezoii, două turturele ascunse într-un copac guruiau de zor, un cuc își înălța chemarea, schimbîndu-și de fiecare dată locul, și de departe, de după iazul morii, răzbătea sporovăiala familiară a stăncuțelor, amintind scîrțiitul unui șir de care. Iar peste această viață tînără, retrasă și liniștită, nori luminoși pluteau încet, rotunzindu-și grumajii, aidoma unor păsări mari și leneșe. Nejdanov privea, asculta, sorbea aerul care-i răcorea buzele întredeschise.

Și parcă sufletul i se mai ușura, și liniștea din jur îl cuprindea și pe dînsul.

În vremea aceasta, jos, în dormitor, se vorbea despre el. Sipiaghin povestea soției lui cum făcuse cunoștință cu Nejdanov, ce-i spusese prințul G. și discuțiile avute în timpul călătoriei.

— Un tînăr inteligent, repetă el, și cult ; e drept că e roșu, dar pentru mine, după cum știi, asta nu înseamnă nimic ; oamenii aceștia au cel puțin ambiție. Și apoi, Kolea este încă un copil și nu va prinde de la el nimic rău.

Valentina Mihailovna își asculta soțul, cu un surîs drăgăstos și totodată ironic, ca și cum el i-ar fi mărturisit o ispravă ciudată, dar plină de haz ; și parcă îi făcea plăcere să constate că al ei *„seigneur et maître“* [1], un bărbat atît de impunător și un funcționar atît de important, mai era în stare să se țină de pozne ca un tînăr de douăzeci de ani. În fața oglinzii, în cămașă albă ca zăpada, cu bretele albastre de mătase, Sipiaghin începu să-și aranjeze părul după moda engleză, cu ajutorul a două perii ; în timp ce Valentina Mihailovna urcată cu ghetuțele pe o canapea joasă, turcească, începu să-i comunice tot felul de vești despre gospodărie, despre fabrica de hîrtie, care vai ! nu mergea atît de bine cum ar fi fost de dorit, despre bucătarul care va trebui schimbat, despre biserica de pe care căzuse tencuiala, despre Mariana, despre Kallomeițev...

Între cei doi soți exista o încredere și o prietenie sinceră ; trăiau cu adevărat „în dragoste și înțelegere“, așa cum se spunea în timpurile vechi ; și cînd terminîndu-și toaleta, Sipiaghin, ca un adevărat cavaler, ceru Valentinei

[1] Domn și stăpîn (franc.).

Mihailovna să-i dea mîna, iar ea i le dădu pe amîndouă și îl privi cu mîndrie și afecțiune cum i le sărută pe rînd, sentimentul care se vădea pe fețele amîndorura era frumos și adevărat, deși la ea se oglindea în niște ochi demni de Rafael, iar la el — în niște ochi obișnuiți de funcționar.

Fix la ora cinci, Nejdanov coborî pentru masa anunțată nu de sunetul unui clopot, ci chiar de dangătul prelung al unui „gong" chinezesc. Toată societatea se adunase în sufragerie. Sipiaghin îl salută din nou, curtenitor și de la înălțimea cravatei sale, și-i arătă locul la masă, între Anna Zaharovna și Kolea. Anna Zaharovna era o fată bătrînă, sora răposatului tată al lui Sipiaghin ; mirosea a camfor, ca o haină ținută multă vreme în ladă, și părea neliniștită și tristă. Îndeplinea în casă rolul de preceptor sau de guvernor al lui Kolea ; pe fața ei zbîrcită se întipări o nemulțumirea cînd Nejdanov se așeză între ea și elevul ei. Kolea trăgea cu coada ochiului la noul lui vecin de masă și, cum era un băiat inteligent, ghici numaidecît că profesorul lui se simte stingher și stînjenit ; nu ridica ochii și aproape nu mînca nimic, ceea ce lui Kolea îi plăcu : pînă atunci se temuse ca profesorul să nu fie prea sever și rău. Valentina Mihailovna îi arunca și ea cîte o privire lui Nejdanov.

„Pare un student, se gîndea ea, nu e deprins cu lumea, dar are o figură interesantă și o culoare de păr neobișnuită, ca a acelui apostol pe care vechii maeștri italieni îl zugrăveau totdeauna roșcat — și are mîinile îngrijite." De altfel, toți de la masă aruncau spre Nejdanov priviri îngăduitoare și nu-l întrebau nimic, îl lăsau în pace, vrînd parcă să-l cruțe pentru început ; simțea și el acest lucru, de care era mulțumit, dar în același timp, fără să știe de ce, îl și supăra. Conversația o întreținea Kallomeițev și Sipiaghin. Vorbeau despre zemstvă, guvernator, despre prestațiile la drumuri, tranzacțiile de răscumpărare, cunoștințele comune de la Petersburg și Moscova, despre liceul particular al domnului Katkov, ce tocmai se deschisese, despre greutatea de a găsi lucrători, despre amenzi și stricăciunile aduse de vite la cîmp, despre Bismarck, războiul din 1866 și Napoleon III, pe care Kallomeițev îl admira. Tînărul kamerjunker expunea păreri foarte îna-

poiate ; ajunse pînă acolo că reproduse — adevărat că în formă de glumă — toastul ce-l ţinuse la un banchet oarecare un boier pe care el îl cunoştea ; „Beau pentru singurele principii pe care le cunosc, exclamase acest moşier înfierbîntat de băutură, pentru cnut şi pentru Roderer [1] !“

Valentina Mihailovna încruntă sprîncenele şi observă că citatul acesta este *„de très mauvais gout“* [2]. Sipiaghin exprima însă păreri foarte liberale şi dezminţea politicos, dar cu un fel de nepăsare pe Kallomeiţev ; ba îl lua chiar puţin peste picior.

— Temerile dumitale în privinţa emancipării, dragă Semion Petrovici, îi spuse el între altele, îmi amintesc de nota pe care respectabilul şi bunul nostru Alexei Ivanîci Tveritinov a înaintat-o în anul 1860 şi pe care o citea în toate saloanele din Petersburg. Îndeosebi foarte bună era o frază care arăta cum mujicul nostru eliberat va porni, fără doar şi poate, cu făclia în mînă pe toată întinderea patriei noastre. Făcea să vezi cum scumpul nostru Alexei Ivanovici, umflîndu-şi obrăjorii şi bulbucîndu-şi ochişorii, pronunţa cu guriţa sa de prunc : „Făclia, făclia ! Va porni cu făclia !“ Iată, s-a făcut emanciparea... Unde e mujicul cu făclia ?

— Tveritínov, ripostă posac Kallomeiţev, a greşit numai atît : nu mujicii vor porni cu făclia în mînă, ci alţii...

La aceste cuvinte, Nejdanov care pînă în clipa aceea nici nu se uitase la Mariana, deşi şedeau faţă în faţă, schimbă cu dînsa o privire şi imediat simţi că fata aceasta morocănoasă are aceleaşi convingeri ca şi el, şi că amîndoi fac parte din acelaşi soi de oameni. Cînd i-o prezentase Sipiaghin, nu-i făcuse nici o impresie ; dar de ce i-a căutat acum privirea ? Şi numaidecît îşi puse întrebarea : oare nu-i o adevărată ruşine să stai şi să asculţi asemenea păreri şi să nu protestezi, prin tăcerea ta să le dai dreptul să se creadă că le împărtăşeşti ? Nejdanov se uită pentru a doua oară la Mariana şi i se păru că în ochii ei citeşte răspunsul la această întrebare. „Aşteaptă,

[1] Marcă de şampanie.
[2] De foarte prost gust (franc.).

parcă îi spunea, nu-i încă timpul... nu merită... vei avea prilej mai tîrziu..."

Îi făcea plăcere să creadă că ea îl înțelege. Apoi din nou începu să asculte cu atenție conversația, pe care Valentina Mihailovna o conducea acum în locul soțului ei și se exprima mai liber și chiar mai radical decît el Ea nu concepea, „hotărît că nu con-ce-pea" ca un om cult și tînăr să țină la niște obiceiuri atît de învechite!

— De altfel, adăugă ea, sînt convinsă că o spui numai așa, pentru plăcerea de a vorbi! Cît despre dumneata, Alexei Dmitrici, se adresă ea cu un surîs amabil lui Nejdanov care fu uimit văzînd că îi cunoaște numele, știu bine că nu împărtășești temerile lui Semion Petrovici; Boris mi-a spus despre ce ați vorbit în timpul călătoriei.

Nejdanov roși, băgă nasul în farfurie și bolborosi ceva neînțeles: nu o făcu din timiditate, ci din cauză că nu era obișnuit să jongleze cu vorbele, mai ales cu persoane atît de strălucite. Sipiaghina continua să-i surîdă, iar soțul o aproba protector... în schimb Kallomeițev își înfipse fără grabă monoclul între sprînceană și nas și fixă pe neînsemnatul student, care îndrăznea să nu-i împărtășească „temerile". Pe Nejdanov însă era greu să-l intimidezi cu asemenea mijloace; el ridică numai-decît capul și privi la rîndul său țintă la funcționarul din elită: și tot atît de spontan, cum simțise în Mariana un tovarăș, simți în persoana lui Kallomeițev un dușman! Și Kallomeițev simți același lucru, lăsă să-i cadă sticla din ochi, se întoarse și încercă să zîmbească ironic, dar nu izbuti; numai Anna Zaharovna, care îl venera în taină, trecuse cu tot sufletul de partea lui și se mînie și mai mult pe oaspetele nepoftit care o despărțise de Kolea al ei.

Curînd prînzul luă sfîrșit. Lumea trecu pe terasă unde se servi cafeaua. Stăpînul casei și Kallomeițev aprinseră țigări de foi; Sipiaghin voi să-i ofere și lui Nejdanov o veritabilă „regalia", dar el refuză.

— Ah, da! exclamă Sipiaghin. Am uitat: fumezi numai țigări de ale dumitale!

— Ciudat gust, observă printre dinți Kallomeițev.

Nejdanov era cît pe ce să-şi iasă din sărite. „Cunosc prea bine diferenţa dintre o regalia şi o ţigară obişnuită, dar nu vreau să fiu nimănui îndatorat“, era gata să răspundă, dar se stăpîni, trecînd îndată şi această a doua obrăznicie în „contul“ duşmanului său...

— Mariana, zise deodată Sipiaghina cu voce tare, nu te jena de noul oaspete... şi fumează-ţi ţigara în tihnă. Mai ales că, adăugă ea, adresîndu-se lui Nejdanov, am auzit că în societatea dumneavoastră domnişoarele obişnuiesc să fumeze.

— Întocmai, răspunse rece Nejdanov. Acesta era primul cuvînt pe care-l adresa el Sipiaghinei.

— Dar eu nu fumez, continuă ea, clipind cu gingăşie din ochii ei catifelaţi... Am rămas cu vederi învechite faţă de secolul nostru.

Încet dar cu mişcări sigure, ca şi cînd ar fi voit să-i facă Sipiaghinei în ciudă, Mariana luă o ţigară, apoi cutia de chibrituri şi începu să fumeze. Nejdanov îşi aprinse şi el o ţigară, luînd foc de la Mariana.

Era o seară minunată. Kolea şi Anna Zaharovna plecară în grădină ; ceilalţi mai rămaseră cam o oră pe terasă, ca să se bucure de aerul proaspăt. Începură o discuţie destul de aprinsă... Kallomeiţev se dezlănţui împotriva literaturii dar Sipiaghin şi de data asta se dovedi liberal, susţinu independenţa ei, îi demonstră foloasele, aminti chiar de Chateaubriand şi de faptul că ţarul Alexandru Pavlovici îl decorase cu ordinul Sf. Andrei Pervozvannîi ! Nejdanov nu se amestecă în această controversă ; Sipiaghina îl privea din cînd în cînd şi, după expresia feţei ei, puteai crede că pe de o parte aprobă rezerva lui modestă, iar pe de altă parte e oarecum surprinsă.

La ora ceaiului trecură cu toţii în salon.

— Alexei Dmitrici, spuse Sipiaghin lui Nejdanov, noi avem aici un obicei prost : jucăm seara cărţi, şi încă un joc interzis — „stukolka“... închipuie-ţi ! Nici nu te invit... Mariana va fi însă atît de bună să-ţi cînte ceva la pian. Sper că-ţi place muzica, nu ? Şi, fără să aştepte răspunsul, Sipiaghin luă în mînă cărţile. Mariana se aşeză la pian şi cîntă nici bine, nici rău, cîteva *Romanţe fără cuvinte* de Mendelsohn. Din celălalt capăt al salonului Kallomeiţev începu să strige, de parcă l-ar fi opărit careva :

„Charmant! Charmant! quel toucher![1] dar aceste exclamări erau făcute mai mult din politeţă. Cît despre Nejdanov, cu toată speranţa exprimată de Sipiaghin, nu avea nici o pasiune pentru muzică.

În acest timp, soţii Sipiaghin, Kallomeiţev şi Anna Zaharovna se aşezară la cărţi... Kolea veni să spună noapte bună şi, după ce primi binecuvîntarea părinţilor şi un pahar mare cu lapte în loc de ceai, plecă la culcare. Tatăl său îi strigă din urmă că va începe lecţiile cu Alexei Dmitrici chiar a doua zi; după un răstimp, observînd că Nejdanov stă fără nici un rost în mijlocul salonului şi, ca să-şi facă de lucru, întoarce foile albumului de fotografii, îl îndemnă să se ducă la culcare fără nici o jenă, căci desigur trebuie să fie obosit de drum, şi adăugă că la ei în casă deviza principală este libertatea!

Nejdanov profită de îngăduinţă şi, salutîndu-i pe toţi, plecă; în uşă se întîlni cu Mariana şi, privind-o iarăşi în ochi, se convinse încă o dată că-i va fi prietenă şi camaradă, deşi ea nu numai că nu-i surise, dar chiar încruntă din sprîncene.

Găsi camera plină de o răcoare parfumată; ferestrele rămăseseră deschise toată ziua. În grădină, chiar în faţa ferestrei, o privighetoare scotea triluri scurte şi sonore; cerul nopţii se rumenea uşor şi cald deasupra vîrfurilor rotunjite ale teilor; luna sta gata să răsară. Nejdanov aprinse lumînarea; fluturi cenuşii de noapte năvăliră din grădina întunecoasă şi se îmbulziră în jurul luminii, rotindu-se şi izbindu-se unii de alţii, iar vîntul îi împrăştia cu suflarea lui şi legăna flacăra galben-albăstrie a lumînării.

„Ciudat lucru! gîndi Nejdanov după ce se întinse în pat... Se pare că stăpînii sînt oameni buni, liberali, chiar mărinimoşi... dar nu ştiu de ce, îmi simt sufletul greu. Unul şambelan... altul kamerjunker... Dar noaptea e bun sfătuitor... Şi nu trebuie să fiu nici eu atît de sensibil...“

În clipa aceasta, în grădină, paznicul bătu stăruitor şi tare într-o tăblie de lemn — şi un strigăt prelung răsună: „Ascultă...ă...ă!“

— Ia sea...ma...a! răspunse altă voce tărăgănată.

— Ei drăcie! Parcă am fi într-o cetate!

[1] Fermecător, fermecător! ce tuşeu (franc.).

VIII

Nejdanov se trezi devreme şi, fără să mai aştepte servitorul, se îmbrăcă şi coborî în grădină. Era o grădină foarte mare, frumoasă şi întreţinută într-o ordine perfectă ; oameni tocmiţi cu ziua netezeau aleile cu lopeţile ; în verdeaţa strălucitoare se zăreau basmalele roşii ale ţărăncuţelor înarmate cu greble. Nejdanov ajunse la iaz ; ceaţa dimineţii se risipise de pe întinsul apei, dar pe alocuri, la cotiturile umbrite ale malurilor, aburi subţiri se înălţau ca un fum. Soarele, care abia se ridicase, arunca o lumină trandafirie asupra întinderii de plumb mătăsos a iazului. Cîţiva dulgheri lucrau la o plută ; o barcă nouă, vopsită, se legăna, cînd pe o coastă, cînd pe cealaltă, vălurind uşor oglinda apei. Vocile omeneşti răsunau rar şi stăpînit ; în tot ce te înconjura simţeai începutul unei zile, liniştea firii, sporul muncii de dimineaţă, ordinea, viaţa bine rînduită. Deodată, la o cotitură, în faţa lui Nejdanov apăru Sipiaghin — întruparea desăvîrşită a ordinei şi a corectitudinii.

Purta un fel de halat de culoarea mazării şi o şapcă pestriţă ; se sprijinea pe un baston englezesc de bambus ; faţa lui proaspăt bărbierită strălucea de mulţumire ; se ducea să-şi vadă gospodăria. Zărindu-l pe Nejdanov, îl salută în felul său prietenos.

— Aha, eşti tînăr, dar precoce ! (Prin acest proverb, folosit nelalocul lui, Sipiaghin voia probabil să-l laude pe Nejdanov, care ca şi dînsul n-avea obiceiul să trîndăvească dimineaţa în pat.) La ora opt luăm cu toţii ceaiul în sufragerie, iar la douăsprezece, dejunul ; la ora zece vei face cu Kolea prima lecţie de limba rusă ; iar la două — cea de istorie. Mîine, 9 mai, este onomastica lui şi nu va avea lecţie ; dar astăzi, te rog, să începi !

Nejdanov înclină din cap, iar Sipiaghin îşi luă rămas bun după obiceiul franţuzesc, ducînd de cîteva ori mîna la gură şi la nas şi plecă mai departe, cumpănindu-şi vesel bastonul şi fluierînd, nu ca un funcţionar important, ori ca un demnitar — ci ca un bun *country-gentleman* [1] rus.

[1] Moşier (engl.).

Pînă pe la opt Nejdanov rămase în grădină, desfătîndu-se la umbra copacilor bătrîni, respirînd aerul proaspăt și ascultînd ciripitul păsărelelor. Bătăile gongului îl chemară în casă. Toată lumea era adunată în sufragerie. Valentina Mihailovna îl întîmpină cu multă amabilitate — în toaleta de dimineață, îi apăru de o frumusețe desăvîrșită. Pe fața Marianei se vedea ca de obicei o expresie concentrată, aproape dură. La ora zece avu loc prima lecție în prezența Valentinei Mihailovna, care îl întrebă mai întîi pe Nejdanov dacă nu-l stinghereşte, apoi păstră tot timpul o atitudine foarte rezervată. Kolea era un băiat deştept și pricepea totul cu uşurință, astfel că, după cele dintîi dibuieli și stîngăcii inevitabile, lecția se sfîrşi cu bine. Valentina Mihailovna părea deplin mulțumită de Nejdanov şi i se adresă cu prietenie de cîteva ori. El se arătă rezervat, însă din cale afară. Valentina Mihailovna asistă și la a doua lecție, de istorie rusă. Surîzînd, mărturisi că la această materie nu are nici ea mai puțină nevoie decît Kolea de un preceptor dar se comportă tot atît de demn și liniştit ca şi în cursul primei lecții. De la două la cinci Nejdanov rămase în camera lui, ca să scrie nişte scrisori la Petersburg — se simțea chipurile mai bine : nu era nici trist, nici plictisit ; nervii încordați se mai destinseră puțin. Reveniră însă la starea lor de încordare în timpul prînzului, deşi Kallomeițev lipsea și atenția amabilă a gazdei nu se schimbase ; dar chiar această atenție părea să-l supere pe Nejdanov. Apoi vecina lui, Anna Zaharovna, fata bătrînă, care se vedea bine că-l duşmăneşte, stătea îmbufnată ; Mariana continua să facă pe serioasa, iar Kolea îl lovea fără sfială cu picioarele. Pe lîngă toate și Sipiaghin părea prost dispus. Era foarte nemulțumit de administratorul fabricii de hîrtie — un neamț, pe care-l plătea cu bani grei... Sipiaghin începu să critice pe toți nemții în general, declarînd că într-o anumită măsură este slavofil, deşi nu-i fanatic, şi pomeni de un tînăr rus, unul Solomin care, după cîte auzise, pusese pe picioare fabrica unui negustor din vecinătate ; dorea foarte mult să-l cunoască pe acest Solomin. Spre seară sosi Kallomeițev. Moşia lui se afla numai la zece verste de Arjanîi, proprietatea lui Sipiaghin. Mai veni şi mijloci-

torul de pace[1], un moşier din categoria acelora pe care i-a caracterizat atît de bine Lermontov prin două versuri ale sale :

De fracu-i lung, de a lui cravată e mascat...
Are mustăţi, ochi tulburi şi glas piţigăiat.

Mai sosi şi un alt vecin cu o faţă plictisită, fără nici o măsea în gură, dar îmbrăcat cu o deosebită îngrijire ; sosi şi doctorul judeţean, medic prost, căruia îi plăcea să jongleze cu termeni savanţi : îţi afirma, de pildă, că preferă pe Kukolnik lui Puşkin, deoarece conţine multă „protoplasmă". Se aşezară să joace „stukolka". Nejdanov se retrase în camera lui, unde scrise şi citi pînă după miezul nopţii.

A doua zi, 9 mai, era ziua lui Kolea... Toţi ai casei porniră la liturghie, în trei trăsuri deschise, cu lachei la spate, deşi pînă la biserică nu era nici un sfert de verstă. Toate se făcură cu pompă deosebită : Sipiaghin îşi atîrnă marea panglică roşie ; Valentina Mihailovna îşi puse o fermecătoare rochie de la Paris de culoare liliachie, şi la biserică, în timpul liturghiei, citi rugăciunile dintr-o cărticică minusculă legată în catifea vişinie ; cărticica aceasta îi nelinişti pe unii bătrîni : unul nu se mai putu stăpîni şi întrebă pe vecinul său : „Doamne iartă-mă, nu cumva se ţine de farmece ?" Parfumul florilor care umpleau biserica se contopea cu mirosul cojoacelor proaspăt argăsite, ale cizmelor văcsuite cu catran şi al opincilor, iar peste toate aceste felurite mirosuri domnea plăcut dar înăbuşitor aroma de tămîie. Diaconii şi pălămarii din cor cîntau cu neobişnuită rîvnă. Împreună cu lucrătorii de la fabrică, se puseră să dea un adevărat concert ! De la o vreme însă pe toţi cei de faţă îi cuprinse un fel de... teamă. O voce de tenor — posesorul ei era muncitorul Klim, un bărbat ros de oftică — se avîntă izolată fără nici un sprijin, în nişte cromatisme grave, minore, cu mulţi

[1] *Mirovoi posrednic* — mijlocitor de pace. Împuternicit din rîndul nobililor localnici pentru rezolvarea neînţelegerilor referitoare la pămînt, care se iveau între ţărani şi moşieri după desfiinţarea iobăgiei.

bemoli; gamele acestea fură îngrozitoare, totuşi, dacă s-ar fi întrerupt, tot concertul s-ar fi dus de rîpă... Pînă la urmă se sfîrşiră toate cu bine. Părintele Kiprian, un preot cu o înfăţişare cît se poate de respectabilă, cu bederniţă şi potcap, ţinu o predică foarte instructivă, după caiet; din păcate, zelosul preot găsi de cuviinţă să pomenească numele unor prea înţelepţi împăraţi asirieni, dar pronunţarea acestor nume îl necăji atît de mult, că deşi dovedi oarecare cultură, îl trecură toate năduşelile! Nejdanov, care nu mai fusese demult la biserică, se băgă într-un colţ, între femei, care doar din cînd în cînd îl priveau cu coada ochiului, făceau cruci după cruci cu mare zel, plecăciuni adînci şi ştergeau cu gravitate nasul odraslelor; în schimb fetiţele ţăranilor, în cojocele noi, cu bentiţe de mărgele pe frunte, şi băieţii cu cămăşuţe strînse în bete, cu umerii brodaţi şi cu pava de la subţiori roşie, cercetau cu multă luare-aminte pe noul enoriaş, şi mereu, fără nici o fereală, întorceau faţa spre el... Nejdanov îi privea şi el şi se gîndea la tot felul de lucruri.

După liturghie care ţinu destul de mult — slujba lui Nicolae — făcătorul-de-minuni fiind, după cum se ştie, aproape cea mai lungă din toate slujbele bisericii ortodoxe — preotul şi toţi slujitorii bisericii porniră la invitaţia lui Sipiaghin spre casa boierească unde, după ce mai făcură unele ritualuri potrivite cazului şi după ce stropiră şi camerele cu aghiazmă, se ospătară la un dejun copios în cursul căruia avură loc obişnuitele discuţii, în adevăr serioase dar întrucîtva obositoare. Stăpînul şi stăpîna, deşi nu luau niciodată dejunul la acel ceas al zilei, gustară şi băură toţi cîte ceva. Sipiaghin spuse chiar o anecdotă foarte cuviincioasă, dar hazlie şi, ţinînd seama de panglica roşie şi de prestanţa povestitorului, faptul produse o impresie deosebit de plăcută, iar în sufletul părintelui Kiprian trezi şi recunoştinţă şi mirare. Ca „revanşă" şi pentru a arăta că la vreme potrivită ştie şi el să povestească cîte ceva interesant, părintele Kiprian relată discuţia sa cu „arhiereul" care, făcînd o vizită în eparhie, chemase pe toţi preoţii din judeţ la el în oraş, la mănăstire.

— E sever, foarte sever, arhiereul nostru, asigură părintele Kiprian; la început te întreabă de parohie, de

rînduiala din ea, iar mai apoi îți face un examen. M-a întrebat și pe mine : care este sărbătoarea hramului tău ? Schimbarea la față a mîntuitorului, îi spun. Dar troparul din această zi îl știi ? Cum să nu-l știu ! Cîntă-l ! Eu încep numaidecît : „S-a schimbat la față, pe munte, Domnul nostru Isus Christos". Stai ! Ce este Schimbarea la față și cum trebuie înțeleasă ? Zic : A vrut Christos să-și arate slava către ucenicii săi ! Bine, spune el, iată o iconiță, ca amintire de la mine. Eu m-am aruncat la picioarele lui. Mulțumesc, adică... preasfinte ! așa că pînă la urmă n-am ieșit rău.

— Am onoarea să-l cunosc personal pe preasfinția sa, observă cu mîndrie Sipiaghin. Un păstor foarte destoinic !

— Foarte destoinic ! confirmă și părintele Kiprian. Numai nu face bine că se încrede prea mult în protopopi...

Valentina Mihailovna aminti de școala pentru țărani și o prezentă pe Mariana, ca pe viitoarea învățătoare ; diaconul (căruia îi era încredințată supravegherea școlii), un om de constituție atletică și cu o cosiță lungă și ondulată, ce amintea vag coada pieptănată a unui trăpaș de rasa Orlov, voi să-și exprime aprobarea, dar scăpînd din vedere puterea beregatei lui, scoase un sunet așa de gros, că se intimidă el însuși, pe cînd ceilalți se speriară de-a binelea. Curînd după aceasta precuvioșii plecară.

Kolea, în jacheta lui nouă, cu nasturii auriți, fu eroul zilei ; îi aduseră daruri, îl felicitară, îi sărutară mîinile, atît cei ce veneau prin intrarea din față, cît și ceilalți, care pătrundeau prin intrarea de serviciu : lucrători de la fabrică, argați, femei bătrîne, fetișcane. Mujicii, amintindu-se pesemne de vechiul obicei de pe vremea iobăgiei, se strîngeau în fața casei, în jurul meselor încărcate cu plăcinte și sticle de votcă. Kolea se rușina și se bucura, se mîndrea și se intimida, se alinta pe lîngă părinții lui, o zbughea din cameră. La prînz Sipiaghin porunci să se servească șampanie — și înainte de a bea în sănătatea fiului lui, ținu un *speech !* Explică ce înseamnă „să slujești pămîntul", și pe ce drum ar dori să meargă fiul său Nikolai (chiar așa îi spuse) și ce sînt în drept să aștepte de la dînsul : în primul rînd — familia, în al doilea — pă-

tura lui socială, în al treilea — poporul. Da, stimații mei domni! Poporul! Și în al patrulea, guvernul! Înălțîndu-se treptat, Sipiaghin atinse, în cele din urmă, elocvența adevărată, ținîndu-și ca Robert Peel mîna sub coada fracului; se înduioșă la cuvîntul „știință" și termină *speech*-ul cu exclamația latinească: *Laboremus!* [1], pe care o traduse numaidecît în rusește. Kolea, cu cupa în mînă, porni în jurul mesei să mulțumească tatălui său și să se sărute cu toți.

Nejdanov schimbă iarăși, involuntar, o privire cu Mariana... Poate simțeau amîndoi același lucru... Dar nu-și spuseră nici o vorbă.

De altfel tot ce vedea i se părea lui Nejdanov mai degrabă comic și amuzant, decît supărător sau dezgustător, iar amabila stăpînă, Valentina Mihailovna, îi apărea ca o femeie deșteaptă, care voit joacă teatru și în același timp e încîntată că mai există o ființă inteligentă și perspicace, care o înțelege... Poate că Nejdanov nici nu-și dădea seama cît de măgulit era în amorul lui propriu prin purtarea Valentinei Mihailovna față de el.

În ziua următoare reîncepură lecțiile și viața își reluă cursul normal.

O săptămînă trecu pe nesimțite... Ce a gîndit și ce sentimente a încercat Nejdanov în acest răstimp o poate arăta limpede un fragment al scrisorii trimise unui oarecare Silin, fost coleg de școală și cel mai bun prieten al lui. Acest Silin nu locuia în Petersburg, ci într-o îndepărtată capitală de gubernie, la o rudă înstărită, de care depindea. Situația acestui prieten era așa de încurcată încît nici nu putea nădăjdui că va scăpa vreodată de acolo. Era un tînăr plăpînd și sfios, destul de mărginit, însă de o desăvîrșită puritate sufletească. Nu se ocupa de politică, citea cîte ceva, cînta din flaut, ca să-i treacă de urît, iar de domnișoare îi era teamă. Silin îl iubea pe Nejdanov cu pasiune; era în general o fire care se ataşa de oameni. Nimănui nu-i împărtășea Nejdanov gîndurile cu atîta încredere oarbă ca lui Vladimir Silin; cînd îi scria, i se părea că stă de vorbă cu cineva cunoscut și apropiat, dar care trăiește în altă lume, ori cu propria

[1] Să lucrăm (lat.).

lui conştiinţă. Nejdanov nici nu-şi închipuia că ar mai putea vreodată să-şi ducă traiul laolaltă cu Silin, ca pe vremuri. Probabil că s-ar fi înstrăinat repede de el, căci aveau prea puţine trăsături comune ; îi scria însă cu plăcere şi cu toată sinceritatea scrisori lungi. Faţă de alţii, cel puţin pe hîrtie, avea impresia că pozează sau că minte ; faţă de Silin, niciodată ! Nefiind prea meşter la scris, Silin îi răspundea în puţine cuvinte, cu fraze scurte şi stîngace ; dar Nejdanov n-avea nevoie de mai mult : ştia că prietenul lui îi soarbe fiecare cuvînt, aşa cum colbul drumurilor soarbe picăturile de ploaie, şi că-i păstrează secretele cu sfinţenie, că, pierdut într-o singurătate totală şi fără de scăpare, trăieşte numai prin viaţa lui. Nimănui pe lume nu-i pomenea Nejdanov despre relaţiile cu Silin, dar le preţuia nespus de mult.

„Ei, Vladimire, tu prietenul meu cel atît de curat ! (Astfel îi spunea el în toate scrisorile : „curat" şi nu fără dreptate !) Felicită-mă : am nimerit la ţară, pot să mă odihnesc şi să-mi adun forţele. Am un post la bogatul demnitar Sipiaghin, instruiesc pe fiul lui, mănînc minunat ; de cînd sînt n-am mîncat aşa de bine ! Dorm buştean, mă plimb după pofta inimii prin nişte locuri de o rară frumuseţe, iar lucrul cel mai de seamă e că pentru o bucată de timp am ieşit de sub tutela prietenilor din Petersburg. E adevărat că la început urîtul mă rodea grozav, dar acum parcă-mi simt sufletul mai uşor. În curînd va trebui să mă înham la ceea ce ştii, căci dacă intri în horă, trebuie să joci (la drept vorbind, de aceea m-au şi lăsat să vin aici), dar deocamdată pot să mă bucur de neprețuita viață animală, să mai mă rotunjesc un pic şi poate să compun chiar versuri, dacă mi s-o năzări. Aşa-numitele observaţii le amîn pentru mai tîrziu : moşia mi se pare bine orînduită — poate că fabrica lasă de dorit ; de mujicii dezrobiţi prin răscumpărare parcă nici nu te poţi apropia ; slugile de la moşie au nişte mutre cît se poate de demne... dar toate acestea le vom descurca noi mai tîrziu. Stăpînii sînt amabili, cu idei liberale ; boierul coboară pînă la tine, tot coboară şi de-

odată se înalță și planează! E un bărbat grozav de instruit! Cucoana este frumoasă ca o cadră și, bănuiesc, o femeie care știe ce vrea; parcă tot stă la pîndă — și ce mlădioasă e! Ai zice că n-are oase. Mi-e cam frică de dînsa; știi doar ce cavaler deprins cu doamnele sînt eu! Avem și vecini — nesuferiți; mai este și o bătrînă care mă persecută... Cel mai mult însă mă interesează o fată, rudă sau domnișoară de companie, Dumnezeu știe! cu care n-am schimbat nici două vorbe, dar o simt că-i din același aluat ca și mine..."

Urma descrierea înfățișării Marianei, a felului ei de a fi, apoi continua:

„E nefericită, mîndră, rezervată, are amor propriu, dar mai cu seamă e nefericită, de acest lucru nu mă îndoiesc. De ce e nefericită, nu știu pînă în prezent. Că-i o fire cinstită, e limpede; dacă este și bună, rămîne de văzut. Dar există oare femei într-adevăr bune, fără să fie și proaste? Și e neapărat nevoie să existe? De altfel eu cunosc prea puțin femeile. Stăpîna casei n-o iubește... și ea îi plătește cu aceeași monedă... care din ele are dreptate? Nu știu. Cred mai curînd că stăpîna n-are dreptate... fiindcă se poartă prea politicos cu ea; fetei însă îi tremură pînă și sprîncenele de enervare cînd vorbește cu dînsa. Da, e o ființă foarte nervoasă; și aici se potrivește cu mine. E cam scrîntită ca și mine, deși poate în alt fel.

Cînd le-oi mai descurca puțin pe toate, am să-ți scriu...

Nu discută aproape niciodată cu mine, cum ți-am mai spus, dar în puținele cuvinte pe care mi le-a adresat (totdeauna repezit și pe neașteptate) simt o sinceritate crudă... care-mi place.

Dar aș vrea să te întreb: ruda ta o să te mai țină multă vreme la post? N-are de gînd să se care de pe lumea asta?

Ai citit în *Vestnik Evropî* articolul despre ultimii uzurpatori din gubernia Orenburg? Și acestea se întîmplau, frate, în 1834! Nu-mi place revista asta, autorul e un conservator, dar articolul e interesant și poate să-ți dea de gîndit..."

IX

Era în a două jumătate a lunii mai; cele dintîi zile călduroase de vară sosiseră. După ce sfîrşi lecţia de istorie, Nejdanov se duse în grădină, iar de acolo trecu în crîngul de mesteceni, care se învecina cu grădina. Cu vreo cincisprezece ani în urmă o parte din acest crîng fusese doborît de nişte negustori; în locul copacilor tăiaţi cîndva, creştea acum în voie un mestecăniş des. Tulpinile drepte se înălţau una lîngă alta, aidoma unor gingaşe coloane de argint mat încrustate cu inele cenuşii; frunzele mărunte de un verde viu păreau spălate şi date cu lac; iarba de primăvară împungea cu vîrfuri ascuţite prin stratul uniform al frunzelor gălbui din anul trecut. Sumedenie de poteci înguste brăzdau crîngul; cu un ţivlit de spaimă mierle negre cu ciocul galben zburau aşa de jos pe deasupra acestor poteci, că aproape atingeau pămîntul, apoi se avîntau orbeşte în desiş.

După ce se plimbă vreo jumătate de ceas, Nejdanov se aşeză pe un ciot înconjurat de aşchii înnegrite de vreme: erau acolo grămadă, aşa cum săriseră din topor, atunci, demult, cînd fuseseră tăiaţi copacii. De atîtea ori le acoperise zăpada; tot de atîta ori, primăvara, dezgheţul le scosese din nou la iveală, dar nimeni nu se atinsese de ele. Nejdanov stătea cu spatele spre un zid compact de mesteceni tineri la umbra lor deasă, dar nu prea întinsă; nu se gîndea la nimic; se lăsase copleşit de acea stare sufletească deosebită pe care o încerci primăvara cînd şi inima tînără şi cea bătrînă simte parcă o umbră de melancolie... Melancolia plină de neliniişte a aşteptării în inima tînără, melancolia încremenită a regretului în cea bătrînă...

Deodată Nejdanov auzi un zgomot de paşi ce se apropiau.

Nu era mersul unui singur om, nici acela al unui ţăran cu opinci sau cu cizme grele, nici al unei ţărănci desculţe. Părea că vin două persoane, fără grabă, călcînd măsurat... O rochie de femeie foşni uşor... iar o voce surdă, vocea unui bărbat, se auzi în acelaşi timp:

— Așadar, acesta-i ultimul dumneavoastră cuvînt? Niciodată?

— Niciodată! repetă vocea de femeie care lui Nejdanov i se păru cunoscută și, în clipa următoare, de după cotitură apăru Mariana, însoțită de un bărbat oacheș, cu ochi negri, pe care Nejdanov nu-l văzuse pînă atunci.

Cînd îl zăriră pe Nejdanov, amîndoi se opriră ca trăsniți: Nejdanov fu și el atît de mirat, încît nici nu se ridică de pe ciotul pe care ședea. Mariana roși pînă în albul ochilor, dar numaidecît zîmbi ironic... Pentru cine era zîmbetul acela; pentru ea, fiindcă roșise, sau pentru Nejdanov?... Bărbatul care o însoțea își încruntă sprîncenele stufoase și în albul gălbui al ochilor lui neliniștiți scăpără o flacără. Schimbă apoi o privire cu Mariana și, întorcînd spatele lui Nejdanov, plecară amîndoi fără să grăbească pasul, în timp ce el îi petrecea cu o expresie de uimire.

O jumătate de oră mai tîrziu se întoarse acasă în camera lui și, cînd coborî în salon, chemat de sunetul gongului, găsi acolo pe necunoscutul cel negricios, care dăduse peste el în pădure. Sipiaghin îl conduse pe Nejdanov către necunoscut prezentîndu-i-l drept „*beau-frère*“ [1] fratele Valentinei Mihailovna — Serghei Mihailovici Markelov.

— Vă rog, domnilor, să vă înțelegeți și să vă iubiți, exclamă Sipiaghin, cu surîsul lui majestuos și afabil, și în același timp distrat, atît de caracteristic lui.

Markelov se înclină în tăcere; Nejdanov răspunse tot așa... Iar Sipiaghin se îndepărtă, dînd ușor pe spate capul lui mic și ridicînd din umeri, de parcă ar fi vrut să spună: „Eu v-am prezentat, iar dacă vă veți iubi și veți fi înțelegători unul cu celălalt sau nu, puțin îmi pasă!“

Atunci Valentina Mihailovna se apropie de cei doi bărbați, care rămăseseră neclintiți, îi prezentă din nou și, cu o deosebită blîndețe, care apărea ca la comandă în ochii ei minunați, luminîndu-i privirea, începu a vorbi cu fratele ei.

---

[1] Cumnat (franc.).

— Cei asta, *cher Serge*[1], ne-ai uitat de tot? Nici de ziua lui Kolea n-ai venit. Ori ai avut prea multe treburi? Se zbate să introducă nu știu ce fel de rînduieli noi cu țăranii lui, se adresă ea lui Nejdanov, foarte originale: lor le dă trei sferturi din tot, iar pentru sine lasă un sfert; și tot găsește că ia prea mult.

— Surorii mele îi place să glumească, se adresă la rîndul lui Markelov lui Nejdanov, dar sînt de acord cu ea, e mult ca un singur om să ia un sfert din ceea ce aparține la o sută de oameni.

— Ai observat și dumneata, Alexei Dmitrievici, că-mi place să glumesc? întrebă Sipiaghina cu aceeași blîndețe în privire și în voce.

Nejdanov nu găsi ce să răspundă și, în aceeași clipă, se anunță sosirea lui Kallomeițev. Stăpîna casei ieși în întîmpinarea musafirului, iar cîteva minute mai tîrziu apăru majordomul și vesti cu glas cîntat că masa e gata.

La masă, Nejdanov se uita mereu, fără voia lui, la Mariana și la Markelov, care ședeau alături, cu ochii lăsați în jos, cu buzele strînse și cu o expresie întunecată și aspră, aproape răutăcioasă. Nejdanov se mira mai ales de un lucru: că Markelov era fratele Sipiaghinei. Atît de puțin semănau între ei. Poate aveau o singură trăsătură comună: amîndoi aveau pielea oacheșă; dar la Valentina Mihailovna culoarea mată a feței, a mîinilor și a umerilor era unul din farmecele ei... pe cînd la fratele ei, era mai degrabă o negreală, și dacă oamenii politicoși o compară totuși cu culoarea bronzului, pentru ochiul unui rus ea amintește carîmbul unei cizme. Markelov avea părul creț, nasul puțin acvilin; buzele mari, obrajii supți, burta suptă și ea, mîinile vînoase. Era tot vînos și uscățiv și vorbea cu o voce metalică, dură, sacadată. Privirea-i era somnoroasă, înfățișarea ursuză — un om plin de fiere! Mînca puțin, mai mult făcea cocoloașe de pîine — din cînd în cînd ridica ochii la Kallomeițev, care tocmai se întorsese din oraș, unde văzuse pe guver-

[1] Dragă Serghei (franc.).

lator într-o chestiune nu prea plăcută pentru el și pe care o trecea sub tăcere cu deosebită grijă, și încolo trăncănea voios despre orice.

Sipiaghin îl punea ca de obicei la punct cînd se întrecea prea mult cu gluma, dar rîdea cu poftă de anecdotele sale și de *„bons mots“* [1] cu toate că găsea *„qu'il est un affreux reactionnaire“* [2]. Kallomeițev povesti, între altele, ce mult îl încîntase porecla pe care țăranii o scorniseră avocaților — *oui! oui! les simples mougiks* [3]. Auzi: „Clănțăii! Clănțăii! repetă el cu admirație: *ce peuple russe est délicieux* [4]!“ Apoi povesti cum, vizitînd odată o școală sătească, pusese elevilor întrebarea: ce este vasiliscul? Și fiindcă nimeni nu putuse să răspundă, nici chiar învățătorul, el Kallomeițev, mai puse o altă întrebare: ce este babuinul? Citînd și un vers al lui Hemnițer [5]: „Și babuinul cel slab de minte, care imită înfățișarea celorlalte animale!“ Nici de data aceasta nu-i răspunse nimeni. Poftim, școli sătești!

— Dar dă-mi voie, observă Valentina Mihailovna, nici eu nu știu ce animale sînt acestea!

— Doamnă, exclamă Kallomeițev, nici n-ai nevoie să știi.

— Dar poporul ce nevoie are să știe?

— Are, pentru că este mai bine să știe ce este vasiliscul și babuinul, decît cine e un oarecare Prudhon sau Adam Smith!

Dar Sipiaghin îl puse din nou la locul lui pe Kallomeițev, declarînd că Adam Smith este unul din aștrii gîndirii omenești și că ar trebui ca principiile lui să fie supte (Sipiaghin își turnă un pahar de *Château-Yquem)* împreună cu laptele (duse paharul la nas și mirosi vinul), cu laptele mamei! Goli paharul, iar Kallomeițev bău și el și lăudă vinul.

---

[1] Vorbe de duh (franc.).
[2] Că este un reacționar îngrozitor (franc.).
[3] Da! da! simplii mujici (franc.).
[4] Poporul acesta rus este delicios (franc.).
[5] *Hemnițer I. I.* (1745—1785) — fabulist rus.

Markelov nu prea dădea atenţie la tot ce îndruga nobilul demnitar din Petersburg, dar se uită de vreo două ori întrebător la Nejdanov şi, aruncînd în sus un cocoloş de pîine, era cît pe ce să nimerească cu el în nasul elocventului musafir...

Pe cumnatul său Sipiaghin îl lăsa în pace; nici Valentina Mihailovna nu prea vorbea cu el; se vedea că se obişnuiseră amîndoi să-l socotească drept un original, pe care e mai bine să-l laşi în apele lui.

După masă, Markelov se duse să-şi fumeze pipa în sala de biliard, iar Nejdanov urcă la el în cameră. În coridor se întîlni cu Mariana. Vru să treacă înainte... dar ea îl opri cu o mişcare bruscă a mîinii.

— Domnule Nejdanov, i se adresă ea cu o voce oarecum şovăitoare, de fapt ar trebui să-mi fie indiferent ce gîndeşti despre mine; socot totuşi... socot (nu găsea cuvîntul)... socot nimerit să-ţi spun că azi, cînd m-ai văzut în pădure cu domnul Markelov... spune nu-i aşa că te-ai întrebat: de ce s-or fi tulburat oamenii aceia şi mai ales de ce au venit aici, ca la o întîlnire?

— Într-adevăr, mi s-a părut puţin cam ciudat... începu Nejdanov.

— Domnul Marţelov, continuă Mariana, m-a cerut în căsătorie; şi l-am refuzat. Asta e tot ce am avut să-ţi spun; şi acum, rămîi cu bine. N-ai decît să crezi despre mine ce vrei.

Şi, întorcîndu-se pe loc, se depărtă cu paşi grăbiţi pe coridor.

Nejdanov intră în camera lui, se aşeză în faţa ferestrei şi căzu pe gînduri. „Ce fată ciudată! Pentru ce a făcut gestul acela nepotrivit şi pentru ce atîta sinceritate, cînd nimeni nu i-o cerea? Să fie dorinţa de a părea originală, sau numai vorbărie goală, sau mîndrie? Pare mai curînd mîndrie. Nu poate răbda nici cea mai mică bănuială... Nu suferă gîndul că cineva ar putea s-o judece greşit... Ciudată fată!"

Aşa gîndea Nejdanov; iar jos, pe terasă, vorbeau despre el; se auzea foarte bine tot.

— Pe mine nu mă înşală mirosul, asigura Kallomeiţev, îl simt că e un roşu. Pe cînd eram încă funcţionar cu însărcinări speciale la generalul-guvernator — *avec* Ladislas m-am specializat în asemenea specimene — în roşii şi în rascolnici. Îi dibuiam cu flerul meu. Kallomeiţev povesti apoi „a propos" de asta cum odată, în împrejurimile Moscovei, prinsese cu mîţa în sac pe un bătrîn rascolnic, asupra căruia tăbărîse cu poliţia şi care era cît pe ce să sară pe fereastră... „Şi atît de cuminte stătuse pînă în minutul acela pe laviţă, netrebnicul!"

Kallomeiţev uită să adauge că acest bătrîn, băgat la închisoare, refuzase mîncarea şi murise de foame.

— Iar noul dumneavoastră profesor, continuă înflăcăratul kamerjunker, este roşu, fără doar şi poate! Aţi observat că niciodată nu salută el întîi?

— Dar de ce să salute el întîi? observă Sipiaghina. Mie chiar îmi place asta.

— Eu sînt musafir în casa în care face el serviciu, exclamă Kallomeiţev, da, da, serveşte pentru bani, *comme un salarié*[1]. Deci eu îi sînt superior, şi el trebuie să mă salute întîi.

— Eşti foarte exigent, dragul meu, se amestecă Sipiaghin, accentuînd pe ultimul cuvînt, scuză-mă, dar toate ideile acestea îmi par foarte înapoiate. Am cumpărat serviciile şi munca lui, dar el a rămas un om liber.

— Nu simte frîul, continuă Kallomeiţev, frîul, *le frein!* Toţi roşii ăştia sînt aşa. Vă spun: am un nas foarte bun cînd e vorba de dînşii. Numai Ladislas ar fi poate în stare să concureze cu mine în privinţa aceasta! Dacă tînărul acesta ar fi nimerit în mîinile mele, ce l-aş fi strunit eu! L-aş fi strunit, uite aşa! Ar fi început să-mi cînte pe alt ton; şi cum şi-ar mai fi scos şapca în faţa mea... O adevărată plăcere!

„Nemernicule, lăudărosule!" era cît pe ce să-i strige de sus Nejdanov... Dar în acea clipă aşa se deschise şi spre marea lui uimire intră Markelov.

---

[1] Ca un salariat (franc.).

X

Nejdanov se ridică să-l întîmpine, iar Markelov veni de-a dreptul la el şi, fără să-i zîmbească sau să-l salute în vreun fel, îl întrebă dacă el e în adevăr Alexei Dmitriev Nejdanov, student de la universitatea din Sankt-Petersburg.

— Da... răspunse Nejdanov.

Markelov scoase din buzunarul de la piept o scrisoare desfăcută.

— În acest caz citeşte, te rog. De la Vasili Nikolaevici, adăugă el, coborînd semnificativ vocea.

Nejdanov despăturí scrisoarea şi o citi. Era un fel de circulară semioficială, în care purtătorul ei, Serghei Markelov, era recomandat ca unul dintre „ai noştri", care merită toată încrederea; mai departe cuprindea îndrumări despre necesitatea unei colaborări neîntîrziate, despre răspîndirea unor norme anumite de acţiune. De altfel, circulara era adresată şi lui Nejdanov, de asemeni ca unui om de încredere.

Nejdanov întinse mîna lui Markelov, îl rugă să ia loc şi se aşeză şi el pe scaun. Fără să spună un cuvînt. Markelov îşi aprinse o ţigară. Najdanov aprinse şi el una.

— Ai avut timp să intri în relaţii cu ţăranii de pe aici ? întrebă Markelov în cele din urmă.

— Nu, n-am reuşit încă.

— Eşti demult aici ?

— De vreo două săptămîni.

— Eşti tare ocupat ?

— Nu prea.

Markelov tuşi nemulţumit.

— Hm !... Ţăranii sînt cam încuiaţi aici, continuă el, oameni foarte înapoiaţi. Trebuie să se ocupe cineva de ei. Sărăcia e mare, dar nimeni nu le arată pricina acestei sărăcii.

— Foştii iobagi ai cumnatului dumitale, după cîte am putut constata, nu o duc rău, observă Nejdanov.

— Cumnatul meu e şiret : să arunce praf în ochi e mare meşter. Adevărat că ţăranii de aici n-o duc rău ;

dar el are o fabrică. Iată unde trebuie să ne îndreptăm silința. Acolo trebuie scormonit puțin — la fel ca într-un mușuroi de furnici — vor începe numaidecît să miște. Cărți ai adus cu dumneata ?

— Am adus... dar puține.

— Am să-ți dau eu. Cum de nu te-ai îngrijit de asta ?

Nejdanov nu răspunse și Markelov tăcu de asemenea slobozind doar fumul pe nas.

— Mare ticălos e Kallomeițev ăsta, rosti el deodată. La masă mă gîndeam : să mă scol, să mă duc la acest ciocoi și să-i fac praf mutra lui obraznică, pentru ca să nu mai ia și alții năravurile lui. Dar nu ! Nu ! Acum sînt alte lucruri mai importante, decît să-i iei la palme pe kamerjunkeri. Acum nu e timpul să te superi pe proști pentru că spun prostii : acuma trebuie să-i împiedici să facă prostii.

Nejdanov dădu afirmativ din cap, iar Markelov începu din nou să fumeze.

— Aici, printre servitorii curții, este unul foarte de ispravă, începu el din nou, nu sluga dumitale, Ivan... acela-i un bleg. Un altul... numele lui e Kiril — e la bufet. (Acestui Kiril îi mersese vestea de mare bețivan.) Merită să-l observi. E un zăbăuc fără pereche... totuși nu e cazul să strîmbăm din nas. Dar ce spui despre sora mea ? adăugă el, ridicînd deodată capul și ațintind ochii lui gălbui asupra lui Nejdanov. Ea e și mai dibace decît cumnatul meu. Ce crezi despre ea ?

— Cred că este o doamnă foarte plăcută și amabilă... Și apoi e și foarte frumoasă.

— Hm ! Cît de delicat vă exprimați dumneavoastră, domnii de la Petersburg... Mă mir ! Dar... despre... începu el, dar deodată se încruntă, se întunecă la față și nu sfîrși fraza începută. Văd că trebuie să stăm de vorbă serios, spuse el iarăși. Aici e cu neputință. Dracu știe ! Se prea poate să asculte și pe la uși. Știi ce-ți propun ? Azi e sîmbătă, mîine cred că nu dai lecții nepotului meu ? ... Nu-i așa ?

— Am cu el repetiție mîine la ora trei.

— Repetiție ? Ca la teatru. Probabil că surioara mea născocește astfel de cuvinte. Ei, dar să lăsăm asta. Uite

ce e. Hai să plecăm chiar acum la mine. Satul meu este la vreo zece verste de aici. Am cai buni : ne vor duce ca vîntul. Înnoptezi la mine, rămîi şi dimineaţa, iar pe la trei te aduc înapoi. Eşti de acord ?

— Cum doreşti dumneata, grăi Nejdanov.

De la venirea lui Markelov se găsea într-o stare de tulburare şi de stînjeneală. Apropierea neaşteptată de acest om îl intimida, dar în acelaşi timp se simţea atras spre el. Simţea, îşi dădea seama că în faţa lui se afla un om cam greoi la minte, însă fără îndoială cinstit şi puternic. Totodată întîlnirea aceea ciudată din pădure, declaraţia neaşteptată a Marianei...

— Foarte bine ! exclamă Markelov. Deocamdată pregăteşte-te ; iar eu mă duc să poruncesc să înhame caii la tarantas [1]. Cred că nu e nevoie să întrebi pe stăpînii casei.

— Am să-i previn. Nu se poate să plec aşa, fără să-i anunţ.

— Le voi spune eu, ripostă Markelov. Nu-ţi face griji. Ei joacă acum cărţi şi n-au să observe lipsa dumitale. Cumnatul meu se crede un om de stat, dar nu ştie altceva decît să mînuiască la perfecţie cărţile. Totuşi trebuie să recunosc că prin această îndeletnicire mulţi reuşesc !... Fii gata atunci. Mă duc să spun să pregătească numaidecît tarantasul.

Markelov ieşi din cameră ; iar o oră mai tîrziu, Nejdanov şedea alături de el pe perna mare de piele, în tarantasul încăpător, foarte vechi şi foarte comod ; pe capră, vizitiul mic şi vînjos o ţinea într-un fluierat meşteşugit şi plăcut, ca de pasăre ; tarantasul tras de trei căluţi bălţaţi, cu coamele şi cozile negre şi împletite, gonea repede pe drumul neted. Învăluiţi în cele dintîi umbre ale nopţii (porniseră la drum cînd bătea ora zece), treceau lin pe lîngă ei copaci şi tufe, lunci, ogoare şi ripe, cînd înaintea lor, cînd înapoi, după cum erau mai aproape sau mai departe.

Sătucul lui Markelov (care avea numai două sute de deseatine se numea Borzenkovo şi îi aducea un venit de aproape şapte sute de ruble) se găsea la trei verste de capitala guberniei, de unde pînă la moşia lui Sipia-

[1] Trăsură uşoară cu coviltir.

ghin erau încă șapte verste. Pentru a ajunge la Borzenkovo, trebuia să treci prin oraș. Noii prieteni n-avură vreme să-și spună prea multe, cînd în fața ochilor începură să se ivească cocioabele jalnice de la marginea orașului, cu acoperișurile lor găurite, făcute sită, cu pete spălăcite de lumină în ferestrele strîmbate de vreme; apoi începură să răsune sub roți pietrele caldarîmului gubernial; tarantasul se sălta și se legăna sărind în sus la fiecare hop; iar casele fără gust ale negustorilor, clădite din piatră, cu frontoane și cu un singur cat, bisericile cu coloane, cîrciumile păreau că și ele au prins să se clatine de-a lungul drumului... A doua zi era duminică; pe străzi aproape nu vedeai trecători, dar în cîrciumi se îmbulzea gloata. Dinlăuntru răzbăteau voci răguşite, cîntecele beţivilor, sunete stridente de armonică; din uşile care se deschideau brusc izbucnea un val de căldură înăbuşitoare, un miros înţepător de alcool, reflexul roşu al lămpilor. Înaintea fiecărei cîrciumi, poposiseră căruţe la care erau înhămate nişte mîrţoage pîntecoase, cu păr mare, cu nişte capete ciufulite, plecate smerit în jos; părea că dorm; cîte un ţăran buimac, cu brîul desfăcut, cu o căciulă umflată, lăsată pe ceafă ca o pungă, ieşea din cîrciumă şi, rezemîndu-se în hulube, rămînea nemişcat, pipăindu-le, gesticulînd şi bîjbîind cu mîinile; ori vreun muncitor de la fabrică, slăbănog, cu şapca pe o ureche, cu cămaşa de nanghin scoasă peste pantaloni, desculţ — cizmele îi rămăseseră în cîrciumă — făcea vreo cîţiva paşi, împleticindu-se, se oprea, se scărpina pe spate şi, exclamînd deodată ceva, pornea îndărăt...

— Băutura îl dă gata pe omul nostru! observă întunecat Markelov.

— De durere, tătucule Serghei Mihailovici, vorbi fără să se întoarcă vizitiul, care în dreptul fiecărei cîrciumi se oprea din fluierat şi parcă se cufunda în el însuşi.

— Hai! Hai! răspunse Markelov, scuturîndu-şi cu nădejde gulerul mantalei. Tarantasul trecu prin piaţa largă, cu miros pătrunzător de varză şi de rogojină, lăsă în urmă casa guvernatorului cu gheretele pestriţe de la poartă, o casă particulară cu turn, bulevardul cu pomişori de-abia sădiţi, care tînjeau gata să se usuce, hala

pieţii plină de lătratul cîinilor şi de zornăitul lanţurilor şi, ieşind dincolo de barieră, o luă înaintea convoiului lung şi nesfîrşit al căruţelor, care plecaseră pe răcoare, se pomeni din nou în aerul curat de ţară, pe drumul mare cu sălcii pe margine, şi o porni deodată mai repede şi mai lin.

Markelov — trebuie să spunem acum cîteva cuvinte şi despre el — era cu şase ani mai mare decît sora lui, Valentina Mihailovna. Urmase o şcoală de artilerie de unde ieşise ofiţer ; dar la gradul de locotenent îşi dădu demisia, din cauza unei neplăceri cu comandantul, un neamţ. De atunci îi ura pe nemţi şi mai ales pe nemţii din Rusia. Din pricina demisiei se certase cu tatăl lui, pe care nu-l mai văzu pînă la moarte ; moştenind de la el sătucul Borzenkovo, se instală acolo. La Petersburg venise în contact deseori cu diferiţi oameni înzestraţi cu convingeri înaintate pe care îi venera ; ei îl ajutaseră să-şi formeze anumite concepţii. Markelov, nu citea mult, citea însă îndeosebi cărţile care priveau direct problemele care-l interesau — şi în special pe Herţen. Păstrase ţinuta militară şi ducea o viaţă de spartan şi de ascet. Cu cîţiva ani în urmă se îndrăgostise pătimaş de o fată, care-l înşelase în chipul cel mai necruţător, măritîndu-se cu un aghiotant şi ăsta de origine germană. De atunci Markelov prinse pică şi pe aghiotanţi. Încercă într-un rînd să scrie articole despre lipsurile artileriei ruseşti, dar cum nu avea talent să-şi expună ideile nu putu să ducă pînă la sfîrşit nici măcar un singur articol. Continua totuşi să umple foi întregi de hîrtie cenuşie cu scrisul lui mare şi stîngaci — un scris ca de copil. Era un om încăpăţînat, din cale afară de îndrăzneţ, care nu ştia nici să ierte, nici să uite, se simţea veşnic jignit şi suferea pentru el şi pentru toţi cei asupriţi şi era totdeauna gata la orice. Mintea lui, destul de mărginită, lucra într-o singură direcţie : ceea ce nu înţelegea era inexistent pentru el ; însă dispreţuia şi ura prefăcătoria şi minciuna. Cu oamenii din lumea mare, cu acei pe care îi numea „reacţi", era arţăgos şi chiar grosolan ; cu oamenii din popor se purta simplu ; cu ţăranul era binevoitor, ca şi cu un frate. Era un gospodar mediocru ; i se învîrteau în cap diferite planuri socialiste pe care nu le putea

aduce la îndeplinire, tot aşa cum nu se pricepea să-şi termine nici articolele despre lipsurile artileriei. Îndeobşte, nu avea noroc niciodată şi la nimic : la regiment fusese poreclit „ghinionistul". Acest om sincer, drept, fire pătimaşă şi nefericită, ar fi putut în anumite împrejurări să se arate crud, fără pic de milă, şi să merite astfel numele de „bestie", dar ar fi putut de asemenea să se sacrifice, pe de-a-ntregul, fără să şovăie.

Cam la trei verste de oraş tarantasul se afundă deodată în întunericul catifelat al unui crîng de plopi tremurători : foşnet şi freamăt tainic de frunze pe care ochiul nu le vedea, miros amar şi proaspăt de pădure, nestatornice pete de lumină, sus, umbre încîlcite jos... Luna se ivise în zare, mare şi roşie ca un scut de aramă. Ieşind de sub copaci, tarantasul se găsi în faţa unui mic conac. Trei ferestre luminate apăreau în formă de pătrate strălucitoare pe latura din faţă a casei joase, care ascundea discul lunei ; poarta larg deschisă părea că nu se închide niciodată. În curte, în semiîntuneric, se vedea o chibitcă înaltă şi îndărătul ei erau doi cai de poştă, albi, legaţi de coşul chibiticei ; doi căţeluşi, albi şi ei, ţîşniră ca din pămînt şi se porniră pe un lătrat strident, dar fără duşmănie. În casă se auzi mişcare — tarantasul se opri în faţa pridvorului şi Markelov, coborînd cu greu din el şi căutînd cu piciorul scăriţa de fier fixată, ca de obicei, în locul cel mai incomod de către fierarul casei, spuse lui Nejdanov :

— Iată-ne şi acasă — ai să găseşti nişte oaspeţi pe care-i cunoşti bine, dar pe care în nici un caz nu te aşteptai să-i întîlneşti aici. Poftеşte înăuntru.

XI

Aceşti oaspeţi erau vechile noastre cunoştinţe, Ostrodumov şi Maşurina. Se aflau amîndoi în salonul mic şi urît mobilat al lui Markelov ; beau bere şi fumau, la lumina unei lămpi cu gaz. Nu se mirară de venirea lui Nejdanov ; ştiau că Markelov avea de gînd să-l aducă la întoarcere cu el ; Nejdanov în schimb se miră foarte

mult văzîndu-i. Cînd intră în cameră Ostrodumov îl întîmpină cu un „bună seara, frate !“ şi atît ; Maşurina se aprinse la faţă îi întinse mîna. Markelov îi explică lui Nejdanov că Maşurina şi Ostrodumov sînt trimişi în interesul „cauzei comune“ care trebuie să biruie cît mai curînd, că au plecat din Petersburg cu o săptămînă în urmă, că Ostrodumov rămîne în gubernia S... pentru propagandă, iar Maşurina pleacă la K., spre a întîlni o anumită persoană.

Fără veste Markelov se înfurie, deşi nimeni nu-l contrazicea ; fulgerînd din ochi şi muşcîndu-şi mustăţile, începu cu o voce iritată, surdă şi totuşi clară, să vorbească despre fărădelegile ce se fac, despre nevoia unei acţiuni neîntîrziate, despre faptul că toate sînt pregătite şi numai fricoşii pot să mai tărăgănească ! Că oarecare violenţă este necesară, ca lovitura de bisturiu într-un abces copt ! Repetă de cîteva ori comparaţia cu bisturiul ; desigur că nu era a lui, o citise undeva şi îi plăcuse. Se părea că, după ce pierduse orice speranţă în dragostea lui pentru Mariana, nu mai avea nimic de cruţat şi era stăpînit de gîndul de a lucra cît mai mult pentru „cauză“. Vorbea fără să-şi aleagă cuvintele, dur, simplu cu mînie ; de pe buzele lui palide, vorbele săreau uniform şi apăsat, unele după altele, amintind lătratul sacadat al unui cîine de ogradă, bătrîn şi zelos. Spuse că-i cunoştea bine pe muncitorii de la fabrică şi pe ţăranii din împrejurimi şi că între ei se află oameni de ispravă, ca Eremei din Goloplek, care vor porni fără şovăire oriunde şi la orice. Acest Eremei din satul Goloplek îi venea mereu pe buze. La fiecare zece cuvinte lovea în masă cu mîna dreaptă — nu cu toată palma, ci numai cu muchea ei, în timp ce cu stînga gesticula prin aer, ţinînd degetul arătător întins. Mîinile acelea slabe şi păroase, degetul întins, vocea plină, ochii scînteietori produceau o impresie puternică. În timpul drumului, Markelov vorbise prea puţin cu Nejdanov ; încetul cu încetul se adunase fierea în el şi acum îşi vărsa tot veninul. Maşurina şi Ostrodumov îl aprobau cu surîsul, cu privirea, şi din cînd în cînd cu o scurtă exclamaţie ; cu Nejdanov însă se petrecu ceva ciudat. La început încercase să protesteze ; pomeni chiar de răul care poate izvorî

dintr-o grabă prea mare, dintr-o acțiune prematură și nu îndeajuns chibzuită ; era mai ales uimit de faptul că s-au luat hotărîri în toate privințele, că nu există nici un fel de îndoială și nu se cercetează mai adînc starea lucrurilor, că nimeni nu caută să afle ce vrea de fapt poporul... Dar după aceasta, nervii lui se întinseră ca niște coarde și el începu să vorbească întocmai ca Markelov, cu un fel de disperare, aproape cu lacrimi de furie în ochi și gata-gata să izbucnească în strigăte ; merse chiar mai departe decît Markelov. E greu de spus ce anume îl împinsese la asta : căința că în vremea din urmă devenise parcă mai nehotărît, ciuda pe el însuși și pe alții, nevoia de a ucide viermele care-l rodea pe dinăuntru, ori în sfîrșit dorința de a se manifesta în fața emisarilor proaspăt sosiți... Sau poate chiar cuvintele lui Markelov, care îi aprinseseră sîngele în vine. Discuția ținu pînă în zori ; Ostrodumov și Mașurina nu se mișcară de pe scaunele lor, iar Markelov și Nejdanov nici măcar nu se așezară. Markelov rămase înțepenit în același loc, întocmai ca o santinelă, pe cînd Nejdanov se tot plimba prin cameră, cu pași inegali, cînd domol, cînd grăbit. Vorbiră despre măsurile ce trebuiau să fie luate, despre mijloacele de întrebuințat, despre rolul pe care fiecare trebuia să și-l ia, apoi cercetară diferite cărticele și foi volante și le legară în pachete ; pomeniră de un negustor dintre rascolnici, un oarecare Goluș̆kin, un om de nădejde, deși fără cultură, despre tînărul propagandist Kisliakov, care se dovedea cunoscător în materie, dar din cale afară de înfipt și cu o părere exagerat de bună despre talentele lui ; pomeniră de asemenea numele lui Solomin...

— Administratorul filaturii de bumbac ? întrebă Nejdanov, amintindu-și cele ce se vorbiseră despre el la masă, la Sipiaghin.

— Chiar el, zise Markelov, trebuie să faci cunoștință cu dînsul ; încă nu l-am mirosit noi destul de bine, dar cred că-i de ispravă, de ispravă !

Eremei din Goloplek fu scos din nou la iveală ; apoi Kiril, cel de pe moșia lui Sipiaghin, precum și un oarecare Mendelei, poreclit Dutik ; numai că pe acest Dutik e greu să te bizui : cînd e treaz, e foarte curajos, dar cînd

e beat, e un fricos și jumătate ; și aproape totdeauna e beat.

— Ei, dar, din oamenii dumitale, întrebă Nejdanov pe Markelov, ai pe cine să te bizui ?

Markelov răspunse afirmativ ; însă nu dădu nici un nume și începu să vorbească despre diferiți tîrgoveți și seminariști, care de altfel erau de mult folos, mai curînd prin forța lor atletică — ăștia cînd or începe să dea cu pumnii, apoi ține-te ! Nejdanov se interesă dacă dintre nobili e cineva. Markelov îi răspunse că au aderat cinci sau șase dintre cei tineri — unul dintre ei e chiar neamț și e cel mai radical ; numai că e lucru știut : pe un neamț nu te poți bizui... Nici nu știi cînd te înșală, sau cînd te vinde ! Și apoi trebuie să așteptăm ce informații ne va da Kisliakov Nejdanov se interesă și despre militari. La acest punct Markelov se încurcă, se trase de favoriții lui cei lungi și declară, în cele din urmă, că deocamdată nu poate spune absolut nimic... numai dacă Kisliakov o fi descoperit ceva.

— Dar cine-i acest Kisliakov ? exclamă nerăbdător Nejdanov.

Markelov zîmbi semnificativ și spuse că este un om... dar ce om !

— De altfel, eu îl cunosc prea puțin, adăugă el, l-am văzut numai de două ori ; dar ce scrisori scrie omul acesta, o, ce scrisori ! O să ți le arăt... să rămîi uimit ! Spirt, nu altă. Și ce activitate bogată ! A străbătut călare de vreo cinci, șase ori Rusia toată în lung și în lat... și de la fiecare stație mi-a trimis cîte o scrisoare de zece-douăsprezece pagini !

Nejdanov se uită întrebător la Ostrodumov ; acesta stătea ca un popîndău și nu mișca nici din sprinceană ; iar Mașurina își strîmbă buzele într-un zîmbet amar și de asemenea nici nu clipi ! Nejdanov se gîndi să-l întrebe pe Markelov în privința transformărilor în spirit social pe care le-a făcut în gospodăria lui... dar aici se amestecă Ostrodumov.

— Ce nevoie să vorbim acum despre asta ? observă el. Oricum, pe urmă tot vor trebui schimbate !

Discuția reveni iar pe tărîm politic. Viermele tainic din sufletul lui Nejdanov îl scormonea și îl rodea într-una ;

dar cu cît îl rodea mai puternic, cu atît mai tare şi mai aprig vorbea el. Băuse numai un pahar de bere ; dar din cînd în cînd i se părea că e cu adevărat beat : capul i se învîrtea, inima îi zvîcnea dureros de istovită. Cînd, în sfîrşit, către ora patru încetară dezbaterile, şi participanţii, trecînd pe lîngă feciorașul ce dormea în tindă, se împrăştiară pe la culcuşurile lor, Nejdanov rămase multă vreme nemişcat, cu ochii pironiţi în duşumea, drept înainte. I se părea că fiecare cuvînt rostit de Markelov avea un sunet amarnic, sfîşietor ; amorul propriu al acestui om nu putea să nu fie jignit, fără îndoială că suferea de vreme ce speranţele pentru fericirea lui proprie se năruiseră şi totuşi cum izbutea să uite de el, cum se dăruia cu totul cauzei ce credea că este dreaptă ! Un tip mărginit, îşi zicea Nejdanov, dar oare nu-i de o sută de ori mai bine să fii mărginit ca el, decît aşa... aşa cum mă simt eu, de pildă ?

Dar deodată se revoltă împotriva umilirii pe care şi-o aducea singur.

„De ce să gîndesc aşa ? Oare n-am să fiu şi eu în stare să mă sacrific ? Aşteptaţi puţin, domnilor... Şi tu Paklin, ai să te convingi cu timpul că, deşi sînt un estet, deşi scriu versuri..."

Supărat, îşi dădu cu mîna părul spre ceafă, scrîşni din dinţi şi, scoţîndu-şi grăbit hainele, se repezi în patul rece şi umed.

— Noapte bună ! se auzi de după uşă vocea Maşurinei. Sînt vecina dumitale.

— Noapte bună, răspunse Nejdanov. În această clipă îşi aminti că Maşurina nu-şi luase ochii de la el toată seara.

— Ce-o fi vrînd, murmură el şi parcă se simţi ruşinat. „Ah, măcar de-aş adormi mai repede !"

Dar e greu să lupţi cu nervii... Soarele era sus pe cer, cînd căzu în sfîrşit într-un somn greu şi apăsător.

Se sculă tîrziu, îl durea capul. Se îmbrăcă şi se apropie de fereastră ; camera lui se găsea la catul de jos şi constată că, la drept vorbind, Markelov nici nu avea un conac ; căsuţa lui era aşezată pe o ridicătură, nu departe de un crîng. De o parte un hambar mic, un grajd, o pivnicioară, o căsuţă cu acoperişul de paie pe jumătate căzut ;

de cealaltă, un iaz mititel, o grădină de zarzavat, o cînepişte şi o altă căsuţă, cu un acoperiş tot aşa de şubred, apoi, mai încolo, un hambar gol, o magazie pentru grîu şi o arie — iată „belşugul" care se arăta privirilor. Tot ce se vedea părea sărăcăcios şi şubred, nu pentru că ar fi fost lăsat în paragină, ci mai degrabă, părea ceva ce nu înflorise niciodată, ca un pom ce nu s-a prins cum trebuie. Nejdanov coborî; Maşurina era în sufragerie în faţa samovarului, se vedea că-l aşteaptă. Află de la ea că Ostrodunov plecase cu „treburi" şi că nu se întoarce decît peste două săptămîni; iar stăpînul casei se dusese să-şi vadă de gospodărie. Întrucît luna mai se apropia de sfîrşit şi la cîmp nu erau acum munci grabnice, Markelov se gîndise să taie, cu mijloacele de care dispunea, păduricea de mesteceni, şi se dusese într-acolo de dimineaţă.

Nejdanov simţea în suflet o sfîrşeală ciudată. În ajun vorbiseră atît de mult că e cu neputinţă să se mai tărăgăneze lucrurile, că nu rămîne decît „să înceapă". Dar cum să înceapă, ce anume şi încă neîntîrziat? N-avea de ce s-o întrebe pe Maşurina; ea nu ştie ce-i şovăiala; nu are îndoieli asupra lucrului pe care trebuie să-l facă, şi anume: să plece la K. Mai departe nu voia să privească. Nejdanov nu găsea ce să-i spună şi, după ce-şi bău ceaiul, îşi puse şapca şi plecă spre cîngul de mesteceni. În drum dădu de nişte ţărani, foşti iobagi ai lui Markelov, care veneau de la gunoierit. Intră în vorbă cu ei, dar nu se alese cu nimic. Păreau şi ei obosiţi, însă de o oboseală fizică, obişnuită, care nu semăna deloc cu ceea ce simţea el. Fostul lor stăpîn era — declarau ei — un om simplu, dar cam ciudat; îi prevedeau ruina, pentru că nu cunoaşte rînduielile şi caută să facă toate numai după cum îl taie capul, nu cum e dat din bătrîni. Iar uneori se întîmplă să fie aşa de anapoda, de nu-i chip să-l pricepi, oricît ai vrea! De bun însă, e bun!

Nejdanov porni mai departe şi se întîlni în drum chiar cu Markelov.

Acesta mergea înconjurat de o ceată întreagă de oameni; se vedea de departe că le explică ceva, că discută cu ei; apoi dădu din mînă cu lehamite... parc-ar fi spus: mă las păgubaş! Alături de el păşea vătaful lui, un tînăr miop şi cam şters. Spunea într-una: „Cum binevoiţi", în

ciuda lui Markelov, care ar fi dorit mai multă inițiativă din partea lui. Nejdanov se apropie de Markelov și-i citi pe față aceeași oboseală sufletească pe care o simțise și el. Se salutară ; Markelov începu îndată să-i vorbească, adevărat foarte pe scurt, despre „problemele" din seara trecută, despre revoluția ce se apropia ; expresia de oboseală însă nu se șterse de pe fața lui. Era plin de praf și de sudoare, așchii de lemn și fire verzi de mușchi se agățaseră de hainele lui, vocea îi răgușise... Oamenii din jurul lui tăceau, nu-ți puteai da seama dacă se temeau sau dacă își rîdeau în ascuns de el... Nejdanov îl privi pe Markelov și cuvintele lui Ostrodumov răsunară acum din nou : „Ce nevoie să vorbim acum despre asta ? Oricum, pe urmă tot vor trebui schimbate toate !" Un lucrător care greșise cu ceva încercă să-l înduplece pe Markelov să-l ierte de amendă... La început Markelov se supără și începu să urle ca un nebun, apoi îl iertă... „Oricum, pe urmă tot vor trebui schimbate toate"... Nejdanov îl rugă să-i dea caii și o trăsură, ca să se întoarcă acasă ; Markelov păru mirat de dorința lui, totuși făgădui să facă întocmai și se întoarse acasă împreună cu Nejdanov... De istovit ce era, se clătina pe picioare.

— Ce-i cu dumneata ? întrebă Nejdanov.

— Sînt sleit ! răspunse Markelov înfuriat. Oricum le-ai vorbi acestor oameni, nu pot să înțeleagă nimic și nici poruncile nu le îndeplinesc... Nici măcar ruseşte nu înțeleg. Cuvîntul „parte" le este bine cunoscut... iar „participație"... Ce înseamnă participație ? Ei bine, nu pricep ! Dar tot cuvînt rusesc este, ei drace ! Își închipuie că vreau să le dau o parte de pămînt ! (Lui Markelov îi venise în gînd să explice țăranilor principiul de asociere și să-l introducă la el, dar ei se împotriveau. Unul din țărani chiar spusese : „era groapa destul de adîncă... dar acuma nu-i mai dai de fund...", la care toți ceilalți scoaseră un oftat adînc și plin de înțeles, ceea ce îl descurajă cu desăvîrșire pe Markelov.)

Ajungînd acasă, dădu drumul țăranilor care-l întovărășeau, porunci să pregătească trăsura și caii și să servească masa. Servitorii lui erau : un fecioraș, o bucătăreasă, vizitiul și fostul valet al bunicului său — un moșneag foarte bătrîn, cu niște urechi păroase, îmbrăcat

într-un caftan de mohair lung în poale. Acest bătrîn căta mereu cu o mare tristețe la boierul lui, dar de făcut, nu făcea nimic — și nici nu-i de crezut că ar fi fost în stare să facă ceva ; era însă mereu prezent, moțăind pe laviță.

Mîncară ouă răscoapte, sardele și *ocroșka*[1] (feciorașul servi mușterul într-un borcan vechi de pomadă, iar oțetul într-o sticlă de apă de colonie). După masă, Nejdanov se urcă din nou în tarantasul cu care venise în ajun ; dar în loc de trei cai, acum erau numai doi ; al treilea fusese potcovit și șchiopăta. În timpul dejunului, Markelov nu vorbi aproape deloc ; abia gustînd cîte ceva și răsuflînd greu, spuse două-trei cuvinte amare despre gospodăria lui și dădu iarăși din mînă cu lehamite... „Oricum pe urmă tot vor trebui schimbate toate". Mașurina îl rugă pe Nejdanov s-o ducă pînă la oraș, unde avea de făcut niște cumpărături ; „iar îndărăt, pot veni și pe jos, zise ea, sau mă urc în căruța vreunui mujic, care se întoarce de la oraș". Petrecîndu-i pe amîndoi pînă în pridvor, Markelov îi aminti lui Nejdanov că în curînd va trimite iarăși după dînsul și atunci... atunci spuse el (tresărind și înviorîndu-se din nou) se vor înțelege definitiv ; atunci va veni și Solomin ; iar el, Markelov, așteaptă numai vești de la Vasili Nikolaevici — și atunci va mai rămîne de făcut un singur lucru : „să înceapă" numaidecît, deoarece poporul (tocmai poporul acela care nu înțelege cuvîntul „participație") nu vrea să mai aștepte.

— Stai, ai vrut să-mi arăți scrisorile lui... cum îi zice ?... Ale lui Kisliakov ? întrebă Nejdanov.

— Mai tîrziu... mai tîrziu, zise Markelov cu grabă. Le vom face atunci pe toate.

Tarantasul porni.

— Fii gata ! răsună pentru ultima oară vocea lui Markelov. Rămase în pridvor, iar lîngă el — cu aceeași tristețe neschimbată în privire, îndreptîndu-și trupul gîrbovit, ținînd mîinile la spate, răspîndind un miros de mohair și de pîine de secară, neauzind nimic — stătea cea mai credincioasă slugă, valetul măcinat de ani al bunicului.

---

[1] Ciorbă de carne sau pește, tăiate mărunt, amestecate cu cvas și verdețuri.

Pînă la oraş Maşurina fumă într-una, fără să scoată o vorbă. Dar, apropiindu-se de barieră, oftă deodată din adîncul inimii.

— Mi-e milă de Serghei Mihailovici, spuse ea, şi faţa i se întunecă.

— Are multe griji, observă Nejdanov, mi se pare că-i merge prost gospodăria.

— Nu de asta zic.

— Dar de ce ?

— E un om nenorocit, prigonit de soartă... Un om minunat... Şi iată ! N-are noroc.

Nejdanov se uită la tovarăşa lui de drum.

— Ştii ceva anume ?

— Nu ştiu nimic... dar lucrul ăsta se simte. Rămîi cu bine, Alexei Dmitrici.

Maşurina coborî din tarantas, iar o oră mai tîrziu, Nejdanov intra în curtea lui Sipiaghin. Nu se simţea în apele lui. Petrecuse o noapte fără somn... apoi toate discuţiile... toată vorbăria aceea...

Un chip fermecător se ivi la o fereastră şi îi surîse prieteneşte... Sipiaghina saluta întoarcerea lui.

„Ce ochi are !“ gîndi el.

XII

La masă au fost mulţi invitaţi ; după masă, profitînd de forfota generală, Nejdanov se strecură nevăzut în camera lui. Voia să fie singur, dacă nu pentru altceva, măcar pentru a-şi revizui impresiile din călătoria făcută. La masă Valentina Mihailovna îl privise de cîteva ori cu atenţie, dar se vede că nu găsi prilejul să intre în vorbă cu el ; iar Mariana, după purtarea ei neaşteptată din ziua trecută şi care-l uimise atît de mult, se ruşina parcă de el şi-l ocolea. Nejdanov puse mîna pe condei, voia să stea de vorbă prin scris cu prietenul lui, Silin ; dar nici prietenului nu găsi ce să-i spună ; sau poate că atîtea gînduri şi senzaţii opuse se învălmăşeau în capul lui, încît nici nu mai încercă să le descurce şi lăsă totul pe ziua următoare. Printre comeseni se afla şi domnul Kallomeiţev ;

niciodată însă nu arătase atîta îngîmfare și atîta dispreț aristocratic ca acum ; dar cuvintele lui destul de obraznice nu impresionară nicidecum pe Nejdanov ; el nu ținu seama de ele. Era parcă învăluit de un nor care, ca o perdea tulbure, se așezase între el și restul lumii — și lucru ciudat ! — prin această perdea nu vedea decît trei figuri, trei femei, și tustrele își îndreptau cu îndărătnicie ochii asupra lui. Sipiaghina, Mașurina, Mariana. Ce însemna aceasta ? Și de ce tocmai aceste trei ? Ce aveau ele comun ? Și ce voiau de la dînsul ?

Se culcă devreme, dar nu putut să adoarmă. Îl năpădiră gîndurile — nu gîndurile triste, ci întunecate... gînduri despre inevitabilul sfîrșit, despre moarte. Îi erau cutremurîndu-se în fața probabilității neantului, ba privindu-l aproape cu bucurie. Simți în cele din urmă emoția deosebită, cunoscută lui... se sculă, se așeză la masă și, după ce se gîndi puțin, scrise în caietul lui tainic următoarea poezie, aproape fără ștersături :

Drag prieten — cînd pe moarte
Fi-voi, tu cu mîna ta,
Scrierile mele toate
Să le arzi de-ndat-aș vrea !
Vreau odaia-mi însorită
Și din flori să-mi faci cununi,
Lîngă ușa zăvorîtă
Lăutarii să-i aduni.
Să nu plîngă a lor strune,
Ci, ca la ospețe-alt'dat —
Valsul în vîrtej răsune !
Sub arcușu-nflăcărat !
Ascultînd lipsit de vlagă
Glasul strunei stins și lin,
Somnu-n beznă o să mă tragă...
Fără a scoate un suspin
Nici în cea din urmă clipă,
Spre-alte zări o-să plutesc,
Dus pe a cîntului aripă,
Cînt mîngîietor lumesc !

Cînd scrise cuvîntul „prieten" se gîndi tot la Silin. Îşi recită poezia în şoaptă şi se miră singur de ceea ce ieşise de sub pana lui. Scepticismul, indiferenţa, uşuratica lipsă de credinţe cum se împăcau oare cu principiile lui şi cu tot ce-i spusese lui Markelov? Aruncă manuscrisul în sertar şi se culcă. Dar adormi abia spre dimineaţă cînd cele dintîi ciocîrlii se avîntau spre cerul care se lumina.

A doua zi tocmai isprăvise lecţia şi se afla în sala de biliard, cînd Sipiaghina intră, privi în jur, se apropie de el surîzînd şi îl chemă în buduarul ei. Era îmbrăcată cu o rochie subţire de barej, simplă şi foarte drăguţă: mînecile tivite cu volănaşe ajungeau numai pînă la coate, o panglică lată îi cuprindea mijlocul, părul îi cădea în bucle mari pe gît. Strălucirea blîndă a ochilor pe sub pleoapele pe jumătate închise, lenea catifelată a vocii, a mişcărilor şi a mersului în sfîrşit făptura ei întreagă respira drăgălăşenie şi blîndeţe — o blîndeţe plină de gingăşie care te înviora. Îl conduse în buduarul ei prietenos şi plăcut, plin de mirosul florilor, de parfumuri, de prospeţimea veşmintelor feminine, de prezenţa permanentă a unei femei; îl pofti să se aşeze într-un fotoliu, se aşeză şi ea lîngă dînsul şi începu să-l întrebe cum a călătorit, cum o duce Markelov — întreba însă atît de blînd, de gingaş şi de frumos! Exprimă o simpatie sinceră pentru soarta fratelui ei, despre care pînă atunci nu pomenise nimic faţă de Nejdanov; din unele cuvinte se putea înţelege că sentimentul pe care-l inspira Mariana lui Markelov nu scăpase atenţiei sale... Se întristă puţin, oare pentru că Mariana nu răspunsese acestui sentiment, sau pentru că alegerea fratelui ei căzuse asupra unei fete care îi era cu totul străină? Această chestiune rămase nelămurită. Era însă neîndoielnic că ea căuta să-l îmblînzească pe Nejdanov cu orice preţ, să trezească în el încredere faţă de dînsa şi să-l silească să nu mai fie sălbatic. Valentina Mihailovna se arătă chiar puţin mîhnită că n-o înţelege destul de bine.

Nejdanov o asculta, se uita la mîinile ei, la umeri, arunca din cînd în cînd o privire spre buzele ei trandafirii şi spre buclele care se clătinau uşor. La început, răspundea foarte laconic; simţea cum îl apasă ceva în gît

și în piept... dar încet-încet senzația asta fu înlocuită cu alta, tot așa de tulburătoare, dar nu lipsită de oarecare farmec ; nici nu se așteptase ca o doamnă așa de sus-pusă și atît de frumoasă, o aristocrată, să se intereseze de un simplu student ca el ; iar ea nu numai că se interesa, dar parcă și cocheta puțintel cu dînsul. Nejdanov se întreba pentru ce face asta, dar nu găsea răspuns ; și apoi, la drept vorbind, nici nu avea nevoie de el. Doamna Sipiaghina începu să vorbească despre Kolea ; căuta să-l încredințeze pe Nejdanov că, de fapt, dorise să se apropie mai mult de el tocmai pentru a discuta serios despre fiul ei și să-i afle părerile în privința educației copiilor ruși. Spontaneitatea cu care se născuse în ea această dorință putea să pară oarecum ciudată. Dar nu avea importanță ce anume spunea Valentina Mihailovna ; important era faptul că se simțea cuprinsă de un fel de torent al simțurilor ; simțea nevoia să înfrîngă, să plece la picioarele ei capul acela neîmblînzit...

Dar acum ar trebui să ne întoarcem puțin înapoi.

Valentina Mihailovna era fiica unui general foarte mărginit și molatic, care, pentru cei cincizeci de ani de serviciu, fu răsplătit cu o stea și o cataramă. Mama, ucraineancă, era o fire răzbătătoare și foarte vicleană, înzestrată de natură, ca multe din compatriotele ei, cu o înfățișare naivă și chiar cam prostuță. Știa însă să tragă toate foloasele cu putință din această înfățișare. Părinții Valentinei Mihailovna nu erau oameni prea bogați, cu toate acestea, ea își făcu studiile la mănăstirea Smolnii, unde deși era socotită ca o republicană, se distinsese și era bine văzută, pentru că învăța cu sîrguință și avea o purtare exemplară. După ce ieși din mănăstire se stabili în oraș numai cu mama ei (fiindcă fratele ei plecase la țară, iar tatăl, generalul cu steaua și cataramа, murise) într-o locuință curată, dar foarte friguroasă ; cînd vorbea cineva puteai să vezi cum îi ieșeau aburii din gură ; Valentina Mihailovna făcea haz și-i asigura pe toți că e „ca la biserică". Suporta cu curaj toate neplăcerile unui trai sărăcăcios și strîmtorat, fiindcă avea o fire uimitor de cumpănită. Cu ajutorul mamei ei, reuși să-și facă relații.

Se vorbea despre ea pînă și în cercurile înalte, ca despre o fată foarte drăguță, instruită și în totul la locul ei.

Valentina Mihailovna avu cîțiva pretendenți ; dintre toți îl alese pe Sipiaghin și foarte simplu, repede și abil îl făcu să se îndrăgostească de ea. De altfel, își dădu și el seama curînd că n-ar putea să găsească o soție mai bună. Era deșteaptă, nu era rea... părea mai degrabă bună, în fond rece și indiferentă... și nu admitea să rămînă cineva nepăsător față de dînsa. Valentina Mihailovna era pătrunsă de grația aceea particulară, proprie egoistelor „drăguțe" ; în această grație nu găsești nici poezie, nici sensibilitate adevărată, dar există blîndețe, simpatie și chiar oarecare gingășie. Atît doar că aceste fermecătoare egoiste nu trebuiesc niciodată contrariate : sînt ambițioase și nu îngăduie altora să-și arate independența. Femeile de felul Sipiaghinei provoacă și tulbură pe oamenii neexperimentați și pătimași ; ele însă sînt ahtiate după o viață respectabilă și liniștită. Le vine ușor să rămînă virtuoase, fiind insensibile ; însă dorința veșnică de a da porunci, de a atrage și de a fermeca le face să aibă mobilitate și strălucire ; au multă voință și însuși farmecul lor depinde în parte de această voință... E greu pentru un bărbat să reziste, cînd într-o ființă atît de stăpînită și senină se trezesc scînteierile unei desfătări tainice și chipurile involuntare ; atunci el începe să aștepte ceasul cînd gheața se va topi ; dar gheața scînteietoare se joacă numai cu razele, și nu poate nici să se topească, nici să se tulbure vreodată !

N-o costa mult pe Sipiaghina să cocheteze ; știa foarte bine că pentru ea nu este și nici nu poate fi vreun pericol. Dar ce plăcut era pentru sufletul ei să silească ochii cuiva să se întunece, sau să strălucească, obrajii să se aprindă de dorință sau de frică, vocea să tremure și să se frîngă, în sfîrșit să tulbure un suflet ! Ce plăcut era cînd, noaptea tîrziu, culcîndu-se în patul ei alb, pentru a dormi netulburată, își amintea cuvintele, privirile și suspinele acelea pline de emoție ! Cu ce surîs satisfăcut închidea în ea conștiința inaccesibilității ei și cu cîtă indulgență primea mîngîierile legitime ale manieratului ei soț ! Erau atît de plăcute toate acestea, că uneori sufletul ei ajungea pînă la înduioșare și era gata să facă o faptă bună, să ajute pe aproapele ei... Odată fondase un mic azil, după ce secretarul unei legații, îndrăgostit ne-

bunește de dînsa, încercase să se înjunghie ! Se rugă din toată inima pentru el, deși încă din fragedă copilărie sentimentul religios fusese la ea destul de slab.

Și astfel, dicutînd cu Nejdanov, se străduia în fel și chip să-l aducă „la picioarele ei". Îl lăsa să se apropie, îi făcea confidențe și cu o curiozitate binevoitoare, cu o blîndețe aproape maternă privea cum acest radical interesant, aspru și care nu arăta deloc rău, venea încetinel și cu stîngăcie spre dînsa. O zi, un ceas, un minut mai tîrziu, toate acestea aveau să dispară fără urmă, însă în clipa aceea era veselă, simțind totodată ceva puțin comic, puțin apăsător și chiar puțin trist. Uitînd originea lui și știind ce mult prețuiesc oamenii singuratici și înstrăinați atenția față de ei, Valentina Mihailovna începu să-l întrebe pe Nejdanov despre copilăria și despre familia lui... Dar, ghicind numaidecît din răspunsurile lui încurcate și tăioase că dăduse greș, căută să-și îndrepte greșeala și își deschise și mai mult sufletul în fața lui... Tot astfel, în focul moleșitor al amiezii de vară își desface trandafirul înflorit petalele parfumate, pe care curînd prospețimea întăritoare a nopții le va închide din nou.

Cu toate acestea nu reuși să-și îndrepte pe deplin greșeala — Nejdanov, atins în punctul cel mai vulnerabil, pierdu și puțina încredere de mai înainte. Acea amărăciune pe care o purta și o simțea totdeauna în adîncul sufletului fu din nou răscolită în el ; reînviară veșnicele susceptibilități și mustrări pe care și le făcea democratul din el. „Doar n-am venit aici pentru așa ceva", își zise ; îi veniră în minte preceptele batjocoritoare ale lui Paklin... Profitînd de cel dintîi minut de tăcere, se ridică, salută cu o plecăciune scurtă și ieși „în chip stupid", cum se pomeni spunîndu-și-o fără să vrea.

Tulburarea aceasta nu-i scăpă Valentinei Mihailovna... dar, judecînd după surîsul cu care îl petrecu pe Nejdanov, privind în urma lui, ea răstălmăcea această tulburare într-un chip măgulitor pentru dînsa...

În camera de biliard, Nejdanov dădu de Mariana. Stătea cu spatele la fereastră, nu departe de ușa buduarului, cu mîinile încrucișate. Fața ei se afla în umbră aproape cu totul : însă ochii ei îndrăzneți priveau spre Nejdanov

atît de întrebător, atît de insistent și buzele ei strînse exprimau atîta dispreț și o milă atît de jignitoare, încît el se opri nedumerit...

— Vrei să-mi spui ceva ? întrebă fără voie.

Mariana nu răspunse numaidecît.

— Nu... adică da, vreau. Numai nu acum.

— Atunci cînd ?

— Așteaptă puțin. Poate — mîine, poate — niciodată. Fiindcă știu prea puțin despre dumneata...

— Totuși, începu Nejdanov, uneori aveam impresia... că între noi este...

— Iar dumneata nu mă cunoști defel, îl întrerupse Mariana. Așteaptă, poate mîine. Acum trebuie să mă duc la... doamna mea. Pe mîine.

Nejdanov făcu cîțiva pași, dar deodată se întoarse.

— Ascultă, Mariana Vikentievna... de mult voiam să te întreb dacă îmi îngădui să merg cu dumneata la școală — să văd cum înveți copiii — asta pînă nu se închide.

— Poftim... Numai că eu n-am vrut să-ți vorbesc despre școală.

— Dar despre ce ?

— Pe mîine, repetă Mariana.

Dar ea nu mai așteptă pînă a doua zi și discuția dintre ei avu loc în aceeași seară, pe una din aleele de tei, care începea nu departe de terasă.

XIII

Primul pas îl făcu Mariana, apropiindu-se de dînsul și începînd numaidecît cu grabă :

— Mi se pare, domnule Nejdanov, că ești cu totul fermecat de Valentina Mihailovna.

Fără să aștepte răspunsul, se întoarse și porni de-a lungul aleii ; Nejdanov porni și el alături de dînsa.

— Ce te face să crezi asta ? întrebă el după un răstimp.

— Și oare nu-i așa ? Asta ar însemna că i-au ieșit cam prost socotelile pe ziua de azi. Îmi închipui cum s-a străduit, cum și-a întins micile ei mreje.

Nejdanov nu spuse nici un cuvînt şi privi dintr-o parte la strania lui interlocutoare.

— Ascultă-mă, continuă ea, n-am să mă prefac : nu o iubesc pe Valentina Mihailovna o ştii prea bine. Poate că-ţi par nedreaptă... dar mai întîi gîndeşte-te...

Glasul i se frînse. Era roşie toată şi emoţionată... Emoţia lua întotdeauna la ea înfăţişarea mîniei.

— Probabil, te întrebi, începu ea din nou, pentru ce domnişoara asta îmi spune toate acestea ? Desigur că tot aşa te-ai gîndit şi cînd ţi-am vorbit... despre domnul Markelov.

Şi se aplecă deodată, culese o ciupercă mică, o rupse în două, apoi o aruncă.

— Te înşeli, Mariana Vikentievna, grăi Nejdanov, dimpotrivă, m-am gîndit că-ţi inspir încredere, şi gîndul acesta mi-a fost foarte plăcut.

Nejdanov nu spunea adevărul adevărat : acest gînd îi venise abia acum.

Mariana îşi aruncă repede ochii spre dînsul. Pînă atunci se ferise să-l privească.

— Nu-i vorba de încredere, rosti ea, ca şi cum ar fi gîndit cu voce tare, îmi eşti doar cu totul străin. Dar situaţia dumitale şi a mea se aseamănă foarte mult. Sîntem amîndoi tot atît de nefericiţi ; iată legătura.

— Eşti nefericită ?

— Dar dumneata nu eşti ?

Nejdanov nu răspunse.

— Cunoşti povestea mea ? începu Mariana cu vioiciune. Şi povestea tatălui meu ? Deportarea lui ? Nu ? Atunci trebuie să ştii că a fost judecat şi găsit vinovat ; i s-au luat titlurile... şi tot ce avea şi l-au deportat în Siberia. Pe urmă a murit... mama a murit şi ea. Unchiul meu domnul Sipiaghin, fratele mamei, m-a luat la el şi are grijă de mine ; este binefăcătorul meu şi Valentina Mihailovna binefăcătoarea mea, iar eu le răsplătesc bunăstarea cu o totală nerecunoştinţă, probabil pentru că am o inimă nesimţitoare şi pentru că pîinea străină este amară — pentru că nu ştiu să suport jignirile făcute cu indulgenţă — nu pot să sufăr nici protecţia... şi nu ştiu să-mi ascund măcar sentimentele, iar cînd cineva mă împunge într-una cu ace, nu ţip numaidecît pentru că sînt prea mîndră.

Rostind aceste fraze trunchiate, Mariana mergea din ce în ce mai repede.

Deodată se opri.

—Ştii că mătuşa mea, numai ca să scape de mine... mă hărăzeşte netrebnicului de Kallomeiţev ? Deşi cunoaşte prea bine convingerile mele, deşi în ochii ei sînt o nihilistă — pe cînd el !... Lui sigur că nici nu-i plac, fiindcă frumoasă nu sînt, dar pot fi vîndută ! Este şi asta o binefacere...

— Atunci de ce... încercă să întrebe Nejdanov, dar amuţi numaidecît.

Mariana îi aruncă o privire rapidă.

— De ce n-am acceptat cererea domnului Markelov, asta vrei să spui ? Nu ? Ce să fac ? E un om bun... dar nu e vina mea — nu-l iubesc !

Mariana porni iarăşi înainte, ca şi cum ar fi dorit să-l scutească de obligaţia unui răspuns la această mărturisire neaşteptată.

Ajunseră pînă la capătul aleii. Mariana coti repede pe o potecă îngustă ce străbătea brădetul des şi porni pe ea. Nejdanov o urma. Simţea o îndoită nedumerire ; i se părea ciudat că fata aceasta sălbatică îi făcea dintr-o dată astfel de confidenţe, şi încă mai mult se mira că această sinceritate nu-l surprinde, ci o găseşte firească.

Deodată Mariana se întoarse şi se opri în mijlocul potecii, astfel că faţa ei era acum destul de aproape de a lui Nejdanov şi ochii ei priveau ţintă în ochii lui.

— Alexei Dmitrici, să nu crezi că mătuşa mea e rea... Nu ! Dar e toată numai minciună, e o comediantă, îi place să pozeze, vra s-o adore toţi ca pe o frumuseţe şi s-o venereze ca pe o sfîntă ! Născocoşte un cuvînt duios, îl spune unuia, îl repetă altuia, apoi unui al treilea — tot cu aerul că l-ar fi născocit atunci. Se mai foloseşte în sfîrşit şi de farmecul ochilor ei minunaţi ! Se cunoaşte foarte bine singură, ştie că seamănă cu o Madonă şi că nu iubeşte pe nimeni ! Se preface că are multă grijă de Kolea, dar nu face altceva decît să vorbească despre el cu oameni inteligenţi. Nu doreşte răul nimănui... Toată-i numai bunăvoinţă, dar chiar de ţi-ar sfărîma cineva toate oasele din trup în prezenţa ei... nu-i pasă ! Nu va mişca nici un deget ca să te scape ; dar dacă are

cumva un interes, sau dacă îi convine... atunci... o, atunci !...

Mariana tăcu. O îneca veninul ; se hotărî să-i dea frîu liber, căci nu-l mai putea opri. Însă vorbele, fără voia ei, ieşeau sugrumate. Mariana aparţinea unei anumite categorii de fiinţe nenorocite care au început să fie tot mai multe în Rusia... Dreptatea le satisface, dar nu le bucură, iar nedreptatea la care sînt grozav de sensibile le revoltă pînă în adîncul sufletului. În timp ce vorbea, Nejdanov o privea cu atenţie : faţa ei aprinsă, încadrată de părul scurt şi puţin zburlit, cu buzele subţiri care fremătau, îi apăru în acelaşi timp ameninţătoare, impunătoare şi frumoasă. Lumina soarelui prinsă în plasa deasă a crengilor se odihnea ca o pată piezişă, aurie, pe fruntea fetei şi limba aceasta de foc se potrivea expresiei iritate a feţei, ochilor ei mari-deschişi, neclintiţi şi strălucitori şi sunetului cald al vocii.

— Dar de ce ai spus că sînt nefericit ? O întrebă în cele din urmă Nejdanov. Cunoşti trecutul meu ?

Mariana făcu semn că da.

— Adică... cum de ştii ? Ţi-a vorbit cineva despre mine ?

— Cunosc... origina dumitale.

— O cunoşti... Cine ţi-a spus ?

— Tot ea. Valentina Mihailovna, care te-a fermecat aşa de mult. N-a uitat să spuie în prezenţa mea, în treacăt, însă foarte limpede — nu cu regret, ci ca o persoană cu idei înaintate care e mai presus de orice prejudecăţi : „Iată ce întîmplare nefericită există în viaţa noului nostru profesor !“ Dar să nu te miri, Valentina Mihailovna tot în treacăt, tot cu regret, comunică aproape fiecărui vizitator ce... întîmplare nenorocită există în viaţa nepoatei sale : „tatăl ei a fost deportat în Siberia pentru luare de mită !“ Oricît de aristocrată s-ar crede, nu e nici mai mult, nici mai puţin decît o bîrfitoare şi o prefăcută această Madonă de Rafael a dumitale !

— Iartă-mă, dar pentru ce „ a mea“ ?

Mariana îşi feri privirea şi porni mai departe pe potecă.

— Ai avut cu ea o discuție atît de lungă, rosti ea cu glas surd.

— N-am scos aproape nici un cuvînt, răspunse Nejdanov, a vorbit tot timpul numai ea.

Mariana mergea înainte, fără să vorbească. Drumul făcu o cotitură, perdeaua de brazi se întredeschise și în fața lor se arătă o poiană mică, în mijlocul căreia era o salcie plîngătoare, scorburoasă ; o bancă rotundă înconjura tulpina bătrînului copac. Mariana se așeză pe bancă. Nejdanov se așeză și el alături. Deasupra capetelor lor atîrnau, legănîndu-se domol, buchete lungi de crengi acoperite de frunze fragede și verzi De jur împrejur, în iarba rară, se vedeau albind lăcrămioarele — și toată poiana răspîndea un miros proaspăt de iarbă tînără, care înviora plăcut pieptul obosit puțin de mireasma tare de rășină a brădetului.

— Doreai să mergi cu mine să vezi școala, începu Mariana, atunci să mergem. Numai... nu știu dacă o să-ți facă prea multă plăcere. Ai auzit că învățătorul nostru titular este diaconul. E un om de treabă, dar nici nu-ți poți închipui despre ce discută el cu elevii ! Printre ei este un băiat... îl cheamă Garasia — e orfan, are nouă ani — și. închipuie-ți, învață mai bine decît toți !

Schimbînd deodată discuția, Mariana își schimbă parcă și înfățișarea : deveni mai palidă, se potoli ; fața ei exprima acum sfială, ca și cum se rușina de toate cîte le spusese înainte. Era vădit că dorea să-l aducă pe Nejdanov la vreo „problemă" de școală, de educație a țăranilor — numai ca să nu mai continuie pe tonul dinainte. Dar lui, în momentul acesta, nu-i ardea de „probleme".

— Mariana Vikentievna, începu el, îți spun cu toată sinceritatea : nu m-am așteptat deloc la tot ce s-a întîmplat între noi (La vorbele acestea : „s-a întîmplat" ea deveni mai atentă.) Mi se pare că ceva... ne-a apropiat dintr-o dată... foarte mult. Așa și trebuia să se întîmple. De mult am simțit că ne asemănăm, dar am tăcut. De aceea vreau să-ți vorbesc fără înconjur. Ți-e greu și penibil traiul în această casă ; dar unchiul dumitale, deși cu vederi cam strîmte, este totuși un om de inimă. Nu-și dă seama de situația dumitale ? Nu-ți ia partea ?

— Unchiul meu? Mai întîi de toate, el nu-i om — e funcţionar, senator-ministru... nu ştiu. În afară de asta... nu vreau să mă plîng şi să bîrfesc fără motiv; nu-mi e nici greu, nici penibil aici; adică nu mă asupreşte nimeni; iar împunsăturile meschine ale mătuşii n-au nici o însemnătate pentru mine... sînt cu totul liberă...

Nejdanov o privi uimit.

— Atunci... tot ce mi-ai spus pînă acum...

— Poţi să rizi de mine, dacă vrei, îl întrerupse ea. e adevărat că sînt nefericită, dar nu din pricina propriei mele nefericiri. Uneori mi se pare că sufăr pentru toţi asupriţii, pentru toţi dezmoşteniţii şi nenorociţii Rusiei întregi... sau nu, nu sufăr, dar sînt indignată din pricina lor, mă revolt... mi se pare că pentru ei... sînt gata să-mi dau şi viaţa. Mă simt nenorocită pentru că sînt o domnişoară oploşită la rude, pentru că nu pot şi nu ştiu să fac nimic, nimic! Cînd tatăl meu era în Siberia, iar eu rămăsesem cu mama la Moscova, ah, cum mai voiam să plec la el! Şi nu pentru că l-aş fi iubit, sau l-aş fi respectat pentru mult, dar pentru că doream din tot sufletul să aflu, să văd cu ochii mei cum trăiesc deportaţii şi surghiuniţii... Şi ce ură simţeam şi împotriva mea, şi împotriva tuturor celor împăcaţi cu soarta, avuţi şi îmbuibaţi!... Pe urmă, cînd s-a întors, frînt, distrus, cînd a trebuit să se înjosească, să umble cu intervenţii, cu linguşiri... ah... ce greu le-am îndurat pe toate! Ce bine a făcut că a murit... şi mama de asemeni! Dar eu am rămas în viaţă... La ce? Ce să simt că am o fire stupidă, că sînt nerecunoscătoare, că nimeni nu se poate înţelege cu mine, că nu pot face nimic, nimic pentru nimeni.

Mariana se înclină puţin într-o parte, mîna îi alunecă pe bancă. Pe Nejdanov îl prinse o milă adîncă; şi el atinse uşor mîna care atîrna... Mariana şi-o trase numaidecît, nu pentru că gestul acela i s-ar fi părut nepotrivit, dar pentru ca — Doamne fereşte — Nejdanov să nu creadă că-i cerşeşte simpatia!

Printre crengile brădetului se zări ceva mai departe o rochie de femeie.

Mariana înălţă capul.

— Priveşte, Madona dumitale şi-a trimis spioana. Jupîneasa trebuie să observe şi să raporteze stăpînei

unde mă duc și cu cine. Mătușa mea și-a închipuit probabil că sînt cu dumneata și găsește că acest lucru nu-i cuviincios, mai ales după scena sentimentală pe care ți-a jucat-o. Dar e și timpul să ne întoarcem. Haidem !

Mariana se ridică ; Nejdanov se ridică și el. Ea îl privi peste umăr — și fața căpătă o expresie copilărească, drăgălașă, puțin intimidată.

— Nu ești supărat pe mine, nu-i așa ? Nu cumva crezi că am pozat și eu puțin în fața dumitale ? Nu, nu poți să crezi așa ceva, urmă ea, înainte ca Nejdanov să-i fi răspuns. Fiindcă și dumneata ești nefericit ca și mine și ai un caracter sucit ca și al meu. Iar mîine vom merge împreună la școală, pentru că acum sîntem prieteni buni.

Cînd Mariana și Nejdanov ajunseră aproape de casă, Valentina Mihailovna îi privi cu lorneta de sus, de pe balcon, și cu obișnuitul ei surîs îngăduitor clătină ușurel din cap ; apoi, întrînd pe ușa cu geamuri deschisă larg spre salon, unde Sipiaghin juca „preferans" cu un vecin știrb, care venise la ceai, rosti tare și tărăgănat, despărțind silabele :

— Ce umed e afară ! E foarte nesănătos !

Mariana și Nejdanov se uitară unul la altul ; iar Sipiaghin, care tocmai bătuse la cărți pe partenerul său, aruncă pieziș și de jos în sus spre soția sa o privire cu adevărat ministerială, apoi aceeași privire somnoroasă și rece, dar pătrunzătoare, o trecu asupra tinerei perechi, care se întorcea din grădina cuprinsă de întuneric.

XIV

Mai trecură două săptămîni. Toate își urmau cursul obișnuit. Sipiaghin distribuia atribuțiile zilnice fiecăruia, dacă nu chiar ca un ministru, în orice caz ca un director de departament — și avea ca și înainte o ținută majestuoasă, binevoitoare și întrucîtva dezgustată ; Kolea lua lecții, Anna Zaharovna era frămîntată de o ură continuă și stăpînită ; musafirii veneau, discutau, jucau cărți și, după cît se pare, nu se plictiseau ; Valentina Mihailovna continua să cocheteze cu Nejdanov — numai că la ama-

bilitatea ei se adăuga acum un fel de blîndă ironie. Nejdanov se împrieteni de-a binelea cu Mariana şi, spre uimirea lui, descoperi că are un caracter destul de egal şi că poţi să vorbeşti cu ea despre orice, fără să te loveşti de contraziceri prea serioase. Împreună cu ea vizită de două ori şcoala, dar se convinse chiar de la primă vizită că n-are ce face acolo. Părintele diacon pusese stăpînire peste tot şi toate, cu încuviinţarea deplină a lui Sipiaghin. Părintele îi învăţa destul de bine pe copii să scrie şi să citească, deşi după un procedeu învechit — la examene însă punea întrebări destul de bizare, aşa de pildă întrebă o dată pe Garasia cum explică el expresia : „este întunecată apa în nori" — la care Garasia trebuia să răspundă chiar după indicaţia părintelui diacon : „aceasta nu se poate explica". De altfel şcoala se închise curînd — pentru tot timpul verii — pînă la toamnă. Amintindu-şi de recomandările lui Paklin şi ale celorlalţi amici, Nejdanov căută să se apropie de ţărani, dar îşi dădu curînd seama că pur şi simplu îi studiază, pe cît îi permite simţul lui de observaţie, dar că propagandă nu face deloc. Nejdanov îşi petrecuse aproape toată viaţa la oraş, aşa că între el şi oamenii de la ţară există o prăpastie, peste care nu putea să sară cu nici un chip. Nejdanov avu prilejul să schimbe cîteva cuvinte cu Kirila cel beţiv şi chiar cu Mendelei Dutik, dar ciudat : se simţea sfios în faţa lor şi, afară de nişte înjurături dintre cele mai obişnuite şi foarte scurte, nu putu scoate nimic de la el. Alt ţăran, Fitiuev, îl uimi peste măsură. Avea Fitiuev acela o înfăţişare neobişnuit de energică, parcă era un haiduc... „Ăsta-i om de nădejde", gîndi Nejdanov... Şi cînd colo, ce să vezi ? Fitiuev era sărac lipit pămîntului, obştea îi luase ogorul, fiindcă el — zdravăn şi voinic cum era — nu putea să muncească. „Nu pot ! sughiţa Fitiuev gemînd din baierele inimii şi oftînd prelung. Nu pot să muncesc ! Omoriţi-mă ! Că altfel îmi fac seama !" şi sfîrşea cerînd de pomană un bănuţ pentru pîine... Şi arăta la faţă ca Rinaldo Rinaldini ! Cît priveşte pe cei de la fabrică, Nejdanov nu-i înţelegea deloc ; flăcăii de acolo erau ori peste măsură de dezgheţaţi, ori peste măsură de ursuzi... aşa că nici cu ei nu izbuti să facă vreo treabă. Scrise despre toate acestea o scrisoare lungă amicului Silin, plîngîndu-se amar de nepriceperea

lui, pe care o atribui educației lui greșite și firii lui păcătoase de estet ! Deodată îi trecu prin gînd că menirea lui, în ce privește propaganda, este să lucreze nu cu cuvîntul viu, vorbit, ci cu cel scris, dar broșurile plănuite de el nu-i reușiră. Tot ce încerca să aștearnă pe hîrtie îi făcea chiar și lui impresia unui lucru fals, forțat, nepotrivit ca ton și ca limbă, și de două ori — o ! ce grozăvie ! — se pomeni făcînd versuri sau mărturisiri sceptice cu totul personale. Se hotărî să vorbească despre acest insucces al lui cu Mariana (dovadă importantă de încredere și de prietenie !) și spre uimirea lui găsi și de data asta la ea înțelegere, nu față de literatura lui, ci față de acea boală morală, care nici ei nu-i era străină. Ca și Nejdanov, Mariana era împotriva esteticii, totuși pe Markelov nu l-a iubit și n-a voit să se mărite cu el, tocmai fiindcă era cu desăvîrșire lipsit de orice înclinație pentru estetică. Mariana nu îndrăznea să-și mărturisească nici ei acest lucru, dar tocmai acea parte a sufletului nostru, care rămîne chiar pentru noi tainică și nelămurită, are cea mai puternică înrîurire asupra noastră.

Așa treceau zilele — încet și inegal — dar nu plicticos.

Cu Nejdanov se petrecea ceva ciudat. Era nemulțumit de el însuși, de activitatea lui, sau, mai bine-zis, de inactivitatea lui. Din cuvintele lui ieșeau aproape neîncetat la iveală amărăciunea și necruțătoarea biciuire de sine, dar în sufletul lui, undeva în adînc, nu se simțea rău ; găsea chiar un fel de alinare. Oare acest sentiment se datora liniștei de la țară, aerului, verii, hranei gustoase, locuinței confortabile, ori faptului că pentru întîia oară în viață i se întîmpla să cunoască farmecul apropierii de un suflet de femeie ? Greu de răspuns. Se simțea însă bine, deși prietenului Silin i se plîngea, și plîngerile lui erau sincere.

Dar într-o zi această stare de spirit a lui Nejdanov fu curmată fără veste și în chip violent.

În dimineața acelei zile primise de la Vasili Nikolaevici un bilețel, în care i se cerea ca împreună cu Markelov — și în așteptarea unor instrucțiuni ulterioare — să facă neîntîrziat cunoștință și să se înțeleagă cu acel Solomin,

despre care am mai pomenit, şi cu un oarecare negustor Goluşkin, un starover, care locuia la S. Pe Nejdanov îl tulbură bileţelul acesta, în care simţi o mustrare pentru inactivitatea lui. Amărăciunea care în tot timpul din urmă clocotise numai în cuvinte se ridica iarăşi din străfundul sufletului său.

La prînz sosi Kallomeiţev, supărat şi iritat.

— Închipuiţi-vă, strigă el aproape cu lacrimi în glas, ce grozăvie am citit acum în ziar: nişte criminali au omorît la Belgrad pe prietenul meu, pe scumpul meu Mihail, cneazul sîrb! Pînă unde vor ajunge aceşti iacobini şi revoluţionari, dacă nu vor fi opriţi cu străşnicie!

Sipiaghin „îşi permise să observe" că omorul acesta hidos a fost săvîrşit probabil nu de iacobini, despre „care nu putem bănui că ar exista în Serbia", ci de oameni din partidul Caragheorghevicilor, duşmanii Obrenovicilor... Dar Kallomeiţev nu voi să audă nimic şi cu aceeaşi voce înlăcrimată începu să povestească cît de mult îl iubise răposatul cneaz şi ce puşcă îi dăruise!... Aprinzîndu-se şi înflăcărîndu-se treptat, Kallomeiţev trecu de la iacobinii din alte ţări, la nihiliştii autohtoni şi la socialişti, împotriva cărora rosti o întreagă filipică. Luînd apoi, după noua modă, pîinea albă cu amîndouă mîinile şi rupînd-o deasupra farfuriei cu supă cum fac parizienii rafinaţi la „Café Riche", îşi arăta dorinţa de a sfărîma, de a preface în pulbere pe toţi aceia care opun vreo rezistenţă indiferent cui! Acestea erau chiar propriile lui cuvinte. „Este şi timpul! Este şi timpul", strigă el, ducînd lingura la gură. „Este şi timpul! Este şi timpul!" repetă apoi, întinzînd paharul către servitorul care servea vinul de Xeres. Pomeni cu veneraţie pe marii publicişti din Moscova, iar *Ladislas, notre bon et cher Ladislas*[1] era neîncetat pe buzele lui. În acelaşi timp îşi îndrepta mereu privirea spre Nejdanov, parcă ar fi vrut să-l străpungă. „Uite, pentru tine o spun, înghite-o! La tine m-am referit!" În cele din urmă Nejdanov nu se mai putu stăpîni şi cu o voce cam răguşită, care într-adevăr tremura, dar desigur că nu din timiditate, începu să aducă obiecţii şi să apere speranţele, principiile, idealurile tineretului. Kal-

[1] Ladislau, bunul şi scumpul nostru Ladislau (franc.).

lomeiţev prinse numaidecît să ţipe piţigăiat — mînia se exprima la el totdeauna printr-o voce piţigăiată — şi deveni grosolan. Sipiaghin, cu un aer solemn, luă partea lui Nejdanov; Valentina Mihailovna fu de acord cu soţul ei. Anna Zaharovna căuta să distragă atenţia lui Kolea şi arunca, la întîmplare, priviri furioase pe sub boneta ce-i atîrna pe frunte; Mariana nu făcea nici o mişcare, parcă înlemnise.

Nejdanov, auzind pentru a douăzecea oară numele lui Ladislas, se aprinse deodată şi, lovind cu palma în masă, exclamă:

— Ce autoritate aţi mai găsit! Parcă nu ştim cine este acest Ladislas? Cel mai autentic acolit şi nimic mai mult!

— A...a...a...a... va să zică...ia...tă...unde baţi...! gemu Kallomeiţev, bîlbîindu-se de turbare... Iată cum îţi permiţi să vorbeşti despre un om pe care îl respectă personalităţi ca baronul Balsenkrampf şi cneazul Kovrijkin!

Nejdanov ridică din umeri.

— Bună recomandaţie: cneazul Kovrijkin, acest lacheu entuziast...

— Ladislas e prietenul meu! strigă Kallomeiţev. Este amicul meu şi nu...

— Cu atît mai rău pentru dumneavoastră, întrerupse Nejdanov, înseamnă că împărtăşiţi felul lui de a gîndi şi cuvintele mele vă privesc şi pe dumneavoastră.

Kallomeiţev amuţi de furie.

— Cu... um? Ce? Cum îndrăzneşti. Ar tre... trebui acum, imediat... să te...

— Cam ce ar trebui să faceţi acum cu mine? îl întrerupse pentru a doua oară, Nejdanov, cu politeţă ironică.

Dumnezeu ştie cum s-ar fi terminat această ceartă dintre cei doi adversari, dacă Sipiaghin nu i-ar fi pus repede capăt. Cu vocea ridicată şi luîndu-şi o ţinută în care nu se ştie ce predomina: gravitatea omului de stat, sau de stăpîn al casei, declară liniştit şi apăsat că nu mai doreşte să audă la el la masă asemenea expresii nesocotite; că de mult şi-a impus ca dogmă (se corectă: o dogmă sacră) de a respecta orice fel de convingeri, dar numai cu condiţia (aici ridică degetul arătător împodobit cu un inel cu blazonul familiei) ca ele să se menţină

în limitele bunei-cuviințe și ale decenței ; că dacă el nu poate, pe de o parte, să nu condamne în domnul Nejdanov o oarecare neînfrînare a limbii — scuzabilă, de altfel, prin tinerețea anilor lui — pe de altă parte, de asemeni nu poate să aprobe pe domnul Kallomeițev în furia atacurilor lui asupra oamenilor din lagărul advers — furie explicabilă, de altfel, prin năzuința lui spre binele tuturor.

— Sub acoperămîntul meu, încheie el, sub acoperămîntul Sipiaghinilor nu există nici iacobini, nici acoliți, ci numai oameni de bună credință care, odată înțeleși între ei, vor ajunge desigur pînă la urmă să-și dea mîna unul altuia !

Nejdanov și Kallomeițev tăcură, totuși nu-și dădură mîna ; se vede că pentru ei nu sosise ceasul înțelegerii reciproce. Dimpotrivă, niciodată încă nu simțiseră unul față de altul o ură atît de puternică. Prînzul se termină într-o tăcere neplăcută și stînjenitoare. Sipiaghin încercă să spună o anecdotă diplomatică, dar o lăsă baltă la mijloc. Mariana privea cu îndărătnicie în farfuria ei. Nu voia să arate simpatia pe care vorbele lui Nejdanov o treziseră în ea, nu pentru că i-ar fi fost frică, o, nu ! — dar în primul rînd pentru că nu trebuia să se trădeze față de Sipiaghina. Simțea privirea pătrunzătoare și fixă a Valentinei Mihailovna îndreptată asupra ei. Într-adevăr, stăpîna casei nu-și lua ochii de la ea — de la ea și de la Nejdanov. Explozia neașteptată a acestuia uimi la început pe inteligenta doamnă, iar apoi se făcu parcă o lumină în mintea ei, și abia auzit exclamă, fără voie : A !... Ghicise deodată că Nejdanov i-a întors spatele, același Nejdanov pe care nu demult îl avea în mînă. Ce s-o fi întîmplat ?... Nu cumva Mariana ?... Probabil, Mariana... Ei îi place Nejdanov... poate și ea lui...

„Trebuie să iau măsuri“, astfel își încheie ea cugetările, pe cînd Kallomeițev se înăbușea de mînie. Chiar și două ore mai tîrziu, cînd juca preferans, pronunța cuvintele pas ! sau : cumpăr! cu inima sîngerîndă, iar în vocea lui se distingea acel „tremolo“ mocnit al obidei, deși încerca să se arate plin de dispreț. Numai Sipiaghin era în fond mulțumit de toată scena aceasta, fiindcă îi dăduse prilejul să-și arate forța elocvenței sale, să poto-

lească furtuna care începuse... Ştia latina şi *„quos ego"* ![1] al lui Virgiliu nu-i era necunoscut. Nu se compara în mod conştient cu Neptun, însă îşi aminti de el cu oarecare simpatie.

XV

Îndată ce-i fu cu putinţă, Nejdanov plecă în camera lui şi se încuie. Nu voia să vadă pe nimeni, pe nimeni în afară de Mariana. Camera ei se găsea la capătul coridorului lung, care străbătea tot etajul de sus. Nejdanov intrase acolo numai o dată şi numai pentru cîteva minute; dar avea impresia că fata nu se va supăra dacă ar bate la uşa ei şi că ea chiar doreşte să vorbească cu dînsul. Era destul de tîrziu, aproape zece; stăpînii casei, după scena de la prînz, nu găseau că mai e nevoie să-l tulbure şi continuau să joace cărţi cu Kallomeiţev. Valentina Mihailovna se interesă de vreo două ori de Mariana, deoarece dispăruse şi ea îndată după masă. Unde-o fi Mariana Vikentievna, întrebă ea, la început în ruseşte, apoi în franţuzeşte, fără să se adreseze cuiva în mod special, ci mai mult pereţilor, cum fac de obicei oamenii foarte miraţi; însă curînd o prinse şi pe ea jocul.

Nejdanov se învîrti de cîteva ori prin cameră, apoi se duse pînă la uşa Marianei şi bătu încetişor. Nu primi nici un răspuns. Mai bătu o dată, încercă să deschidă uşa... Era încuiată. Dar abia avu timp să se întoarcă la el în cameră şi să se aşeze pe un scaun că uşa lui scîrţîi uşor, şi auzi vocea Marianei:

— Alexei Dmitrici, dumneata ai fost la mine?

Sări numaidecît de pe scaun şi se repezi în coridor; Mariana stătea în faţa uşii, cu o lumînare în mînă, palidă şi nemişcată.

— Da... eu... murmură el.

— Să mergem, răspunse ea şi porni pe coridor; dar înainte de a ajunge la capătul lui, se opri şi împinse cu mîna o uşă scundă. Nejdanov văzu o cameră mică, aproape

[1] Ar trebui să vă (lat.).

goală. Să intrăm mai bine aici, Alexei Dmitrici, aici n-o să ne tulbure nimeni.

Nejdanov se supuse. Mariana puse luminarea pe glaful ferestrei și se întoarse spre Nejdanov.

— Înțeleg de ce ai vrut să mă vezi, începu ea, îți vine foarte greu să trăiești în casa asta, cum îmi vine și mie.

— Da, am vrut să te văd, Mariana Vikentievna, răspunse Nejdanov, fiindcă de cînd sînt mai aproape de dumneata nu-mi mai simt sufletul atît de greu.

Mariana surîse, gînditoare.

— Mulțumesc, Alexei Dmitrici, dar spune : nu cumva ai de gînd să mai rămîi aici, după mojiciile care ți s-au făcut ?

— Nu cred că voi rămîne aici, căci voi fi concediat ! răspunse Nejdanov.

—N-o să renunți dumneata singur ?

— Singur... Nu...

— De ce ?

— Vrei să știi adevărul ? Pentru că ești dumneata aici.

Mariana plecă puțin capul și făcu cîțiva pași spre fundul camerei.

— Și afară de asta, continuă Nejdanov, sînt dator să rămîn aici. Nu știi nimic, dar vreau și simt că trebuie să-ți spun tot. Se apropie de Mariana și o apucă de mînă. Ea nu rosti nici o vorbă și-l privi drept în față. Ascultă-mă ! exclamă el cu un elan puternic, neașteptat. Ascultă-mă ! Și numaidecît, fără să se așeze pe vreunul din cele două sau trei scaune, care se găseau în cameră, rămînînd în picioare în fața Marianei și ținîndu-i mîna. Nejdanov îi împărtăși cu pasiune și cu foc planurile lui, intențiile lui, motivul care-l obligase să primească propunerea lui Sipiaghin, toate relațiile pe care le avea, cunoștințele lui, trecutul lui, tot ce tăinuia, tot ce nu spusese nimănui niciodată ! Pomeni despre scrisorile primite, despre Vasili Nikolaevici, despre tot — chiar despre Silin ! Vorbea repede, fără să se oprească, fără cea mai mică șovăire, ca și cum se dojenea că n-o inițiase pînă acum în toate secretele lui, ca și cum i-ar fi cerut iertare. Ea îl asculta cu încordare, cu nesaț. La început se miră... dar sentimentul acesta dispăru repede. Recu-

noștința, mîndria, devotamentul, hotărîrea — aceste sentimente îi umpleau acum sufletul. Fața, ochii ei străluciră ; puse și cealaltă mînă pe mîna lui Nejdanov, buzele i se întredeschiseră de admirație... Și deodată deveni minunat de frumoasă !

În cele din urmă Nejdanov tăcu — o privi, parcă pentru întîia oară vedea figura aceasta, care îi era în același timp atît de scumpă și atît de cunoscută.

Oftă puternic și adînc...

— Ah, ce bine am făcut că ți-am spus tot ! abia puțină murmura buzele lui.

— Da, bine... bine ! șopti și ea. Îl imita fără să vrea, apoi și vocea ei se stinse. Știi, nu-i așa, că sînt la dispoziția dumitale, că și eu vreau să fiu folositoare cauzei voastre, că sînt gata să fac tot ce va fi nevoie, să merg unde mi se va porunci, că totdeauna și din tot sufletul am dorit același lucru, ca și dumneata...

Apoi tăcu. Încă un cuvînt și lacrimi de înduioșare i-ar fi țîșnit din ochi. Făptura ei energică deveni deodată moale ca ceara. Setea de acțiune, de jertfă, de jertfă neîntîrziată asta o chinuia...

După ușă se auziră niște pași — pași prudenți, repezi și ușori.

Mariana își luă deodată o ținută mai dreaptă, își eliberă mîinile, se schimbă numaidecît cu totul și deveni mai veselă. Ceva disprețuitor și îndrăzneț licări pe fața ei.

— Știu cine trage cu urechea în clipa aceasta la ce vorbim, spuse ea atît de tare, încît fiecare cuvînt al ei răsună clar în coridor, doamna Sipiaghina ne ascultă... dar îmi e cu totul indiferent.

Zgomotul acela ușor de pași se stinse.

— Atunci cum rămîne ? se adresă Mariana lui Nejdanov. Ce să fac ? Cum să vă ajut ? Spune... spune mai repede ! Ce să fac ?

— Ce ? întrebă Nejdanov. Încă nu știu... Am primit de la Markelov un bilețel...

— Cînd ? Cînd ?

— În astă seară. Trebuie să mă duc mîine cu el la Solomin, la fabrică.

— Da... da... Ce om simpatic Markelov ! Un prieten adevărat !

— Aşa, ca mine ?

Fata se uită drept în ochii lui.

— Nu — nu ca dumneata.

— Dar cum ?

Mariana întoarse faţa.

— Nu ştii oare ce ai devenit dumneata pentru mine şi ce simt în clipa aceasta ?

Inima lui Nejdanov începu să bată puternic şi-şi lăsă fără voie privirea în jos. Fata aceasta care l-a îndrăgit pe el, un năpăstuit fără adăpost, care se încrede în el şi e gata să-l urmeze, să meargă cu el spre acelaşi ţel — fata aceasta minunată, Mariana, deveni în acest moment pentru Nejdanov întruparea a tot ce e bun şi adevărat pe pămînt — întruparea acelei iubiri, pe care el n-o simţise încă şi pe care ţi-o dă o soră, o femeie, o familie, întruparea patriei, a fericirii şi a libertăţii !

Şi înălţă capul şi văzu ochii ei, îndreptaţi din nou spre el...

O, cum pătrundea pînă în adîncul sufletului lui privirea lor, luminoasă şi dragă !

— Aşadar, începu el cu voce nesigură, plec mîine... Cînd mă întorc, tot ce voi fi aflat şi ce se va fi hotărît îţi voi spune... dumitale (simţi deodată că nu se mai potriveşte să-i spună Marianei „dumneata"). De azi încolo, tot ce am să fac, tot ce am să gîndesc — tot, tot... vei afla tu cea dintîi.

— O prietenul meu ! exclamă Mariana, luîndu-i iarăşi mîna. Şi eu îţi făgăduiesc ţie acelaşi lucru.

Acest „ţie" îl spuse atît de uşor, atît de simplu, ca şi cum nici nu s-ar fi putut altfel, ca unui bun tovarăş.

— Dar scrisoarea pot s-o văd şi eu ?

— Iat-o !

Mariana parcurse scrisoarea şi ridică spre el privirea aproape cu veneraţie.

— Te însărcinează cu misiuni atît de importante ?

Drept răspuns, Nejdanov surîse şi ascunse scrisoarea în buzunar.

— Ciudat ! spuse el. Am descoperit că ne iubim şi nu ne-am spus încă nici un cuvînt de dragoste.

— La ce ? şopti Mariana şi deodată i se aruncă de gît, îşi lipi capul de umărul lui... dar nu se sărutară. Ar fi

fost parcă o pîngărire şi le-ar fi pricinuit o durere sufletească — aşa cel puţin crezură amîndoi — şi se despărţiră numaidecît, strîngîndu-şi cu putere mîinile.

Mariana se întoarse să ia luminarea pe care o lăsase pe glaful ferestrei şi de-abia atunci simţi un fel de uimire. Stinse luminarea şi, furişîndu-se repede pe coridor, în întunericul adînc, intră în camera ei şi se dezbrăcă tot pe întuneric. Fără să ştie de ce, se simţea bine astfel.

XVI

Cînd Nejdanov se trezi a doua zi de dimineaţă, nu resimţi nici o sfială la amintirea celor ce se întîmplaseră în ajun — dimpotrivă, era covîrşit de acea bucurie sănătoasă şi liniştită, ca şi cum ar fi făcut un lucru pe care de bună seamă ar fi trebuit să-l facă mai demult. După ce ceru voie lui Sipiaghin să lipsească două zile şi după ce acesta, cu un aer sever, îi dădu numaidecît voie, Nejdanov plecă la Markelov. Înainte de plecare avu timp s-o vadă pe Mariana. Nici ea nu era stînjenită sau tulburată, ci îl privea liniştit şi hotărît, şi îi spunea „tu" cu toată seninătatea. Era emoţionată numai de ceea ce va afla el la Markelov şi-l rugă să-i comunice şi ei tot.

— Nici nu mai încape vorbă, răspunse Nejdanov.

„Aşa e, gîndi el, de ce să ne alarmăm ? În această apropiere dintre noi doi, sentimentul personal a jucat un rol... secundar ; ne-am unit însă pentru totdeauna... în numele cauzei ? ! Da, în numele cauzei !"

Aşa gîndea Nejdanov, dar nici nu bănuia cît adevăr şi totodată cît neadevăr era în gîndurile lui.

Îl găsi pe Markelov în aceeaşi stare sufletească, obosit şi posac. După ce, de bine, de rău, prînziră, plecară cu tarantasul pe care-l ştim (cu un alt cal cetlăiaş, un căluţ ce nu fusese pus la ham, închiriat de la un ţăran, fiindcă cel de-al doilea cal al lui Markelov şchiopăta încă) la filatura de bumbac, o fabrică mare a negustorului Faleev, unde locuia Solomin. Curiozitatea lui Nejdanov era aţîţată : dorea foarte mult să cunoască

pe omul despre care auzise vorbindu-se mereu în ultima vreme. Solomin fusese prevenit; îndată ce călătorii se opriră la poarta fabricii și își spuseră numele, fură conduși într-un pavilion sărăcăcios, în care locuia mecanicul-administrator. Acesta însă se afla în clădirea principală a fabricii; în timp ce unul dintre muncitori dădu fuga să-l cheme, Nejdanov și Markelov avură răgaz să se apropie de fereastră și să privească în jur. Fabrica se vede că era într-o stare înfloritoare și lucra din plin: de pretutindeni venea zgomotul și vuietul unei activități neîncetate; mașinile pufăiau și duduiau de zor; războaiele scîrțîiau, roțile zbîrnîiau, curelele pocneau, roabele, butoaiele, cărucioarele încărcate lunecau repede și dispăreau; răsunau comenzile, soneriile, fluierăturile, alergau grăbiți meșterii în cămăși strînse la brîu, cu părul susținut de o cureluță, și lucrătoarele îmbrăcate în stămburi; se mișcau greoi caii la căruțe... Energia omenească a o mie de vieți vuia în jur, încordată peste măsură. Mergeau toate cum trebuie, cu socoteală și din plin, dar nu numai că nu se observa nicăieri sclivisească, ordine sau măcar curățenie, ci dimpotrivă, peste tot te izbea neglijența, murdăria și funinginea; ici un ochi de geam spart, colo tencuiala căzută, scîndurile rupte, o ușă larg căscată, în mijlocul curții o băltoacă mare și neagră, plină de reziduri cu reflexe de curcubeu, stive de cărămizi risipite mai departe, bucăți de paporniște și de rogojini aruncate peste tot, lăzi, capete de sfori; cîini lățoși cu burțile supte umblau de colo-colo și nici măcar nu lătrau; într-un colț, sub un gard, un băiețel de vreo patru ani, cu burtă enormă, ciufulit, negru tot de funingine, șade și plînge amarnic, părăsit parcă de toți; alături de el, murdară și ea de funingine, o scroafă înconjurată de purcei bălțați înfulecă niște coceni de varză; rufe peticite se bălăbănesc pe frînghie și ce duhoare, ce zăpușeală pretutindeni! O adevărată fabrică rusească: nu o manufactură nemțească sau franțuzească.

Nejdanov aruncă o privire lui Markelov.

— Atîta mi s-a vorbit despre calitățile excepționale ale lui Solomin, începu el, încît toată această dezordine trebuie să spun că mă uimește. Nu mă așteptam.

— Asta nu-i dezordine, răspunse posac Markelov, este neglijență rusească; oricum e o afacere de milioane! Iar el e nevoit să ție socoteală și de vechile obiceiuri, și de afaceri și de proprietar. Știi ceva despre Faleev?

— Nu știu nimic.

— Cel mai zgîrcit om din Moscova. Într-un cuvînt, un burjui.

În momentul acesta, Solomin intră în odaie. Văzîndu-l, Nejdanov se simți dezamăgit ca și de fabrică. La prima aruncătură de ochi Solomin făcea impresia unui finlandez, sau mai degrabă a unui suedez. Era înalt, uscățiv, lat în umeri, cu părul de culoare deschisă, spălăcită, cu fața prelungă și galbenă, nasul scurt cu nări largi, ochii mici, verzi, privirea liniștită, buzele mari și țuguiate, dinții albi, de asemenea mari, și o bărbie adîncită la mijloc și umbrită de un puf rar. Era îmbrăcat ca un meseriaș, ca un fochist: o haină veche cu niște buzunare lăbărțate, pe cap o șapcă mototolită de mușama, un șal de lînă la gît și în picioare niște cizme date cu catran. Îl însoțea un bărbat de vreo patruzeci de ani, îmbrăcat cu un caftan simplu; avea o față de țigan extrem de mobilă, cu ochi pătrunzători, negri ca smoala; cum intră, îl și cîntări pe Nejdanov dintr-o privire... Pe Markelov îl cunoștea de mai înainte. Îl chema Pavel și era socotit mîna dreaptă a lui Solomin.

Solomin se apropie fără grabă de cei doi vizitatori, strînse în tăcere mîna fiecăruia din ei cu mîna lui bătătorită și ciolănoasă, scoase din cutia mesei un pachet sigilat și-l înmînă în tăcere lui Pavel, care ieși numaidecît. Apoi se întinse din toate încheieturile și icni; după ce cu o simplă mișcare a mîinii își aruncă șapca de pe ceafă, se așeză pe un scăunel de lemn vopsit, arătă lui Markelov și lui Nejdanov o bancă tot de lemn și spuse:

— Poftiți!

Markelov îl prezentă mai întîi pe Nejdanov lui Solomin, care îi strînse din nou mîna, apoi trecu la „chestiune". Pomeni despre scrisoarea lui Vasili Nikolaevici pe care Nejdanov o dădu lui Solomin. În timp ce acesta citea scrisoarea atent și fără să se grăbească, urmărind

cu ochii rînd după rînd, Nejdanov îl privea, Solomin ședea aproape de fereastră; soarele cobora spre asfințit și îi lumina fața bronzată, puțin asudată, părul spălăcit și prăfuit, aprinzînd în el sumedenie de puncte aurii. Nările îi fremătau și se umflau în timpul cititului, iar buzele i se mișcau, ca și cum ar fi pronunțat fiecare cuvînt; ținea scrisoarea strîns și în sus, cu amîndouă mîinile. Toate acestea, Dumnezeu știe de ce, îi plăcură lui Nejdanov. Solomin înapoie scrisoarea lui Nejdanov, îi zîmbi și începu iarăși să-l asculte pe Markelov. Acesta vorbi, vorbi îndelung și în cele din urmă tăcu.

— Știți ce? zise acum Solomin și vocea lui puțin răgușită, însă tînără și puternică, plăcu de asemeni lui Nejdanov, aici la mine nu prea e bine; să mergem la dumneata, pînă la Borzenkovo sînt numai șapte verste. Ați venit cu tarantasul?

— Da.

— Păi... o să avem loc. Peste un ceas, lucrul se termină și sînt liber. Așa că o să stăm de vorbă. Dumneata ești liber? se adresă el lui Nejdanov.

— Pînă poimîine.

— Minunat. Rămînem peste noapte la dînsul. Se poate, Serghei Mihailîci!

— Ce întrebare! Cum să nu se poată?

— Păi, eu sînt gata îndată. Lăsați-mă numai să mă curăț puțin.

— Dar cum merg lucrurile aici la fabrică? întrebă semnificativ Markelov.

Solomin se uită într-o parte.

— O să vorbim, spuse el pentru a doua oară. Așteptați... vin îndată... Am uitat ceva...

Ieși. Dacă n-ar fi fost impresia bună pe care i-o produsese, Nejdanov ar fi putut să creadă și chiar să întrebe pe Markelov: „Nu cumva vrea să se descotorosească?“, dar nici prin gînd nu-i trecu așa ceva.

O oră mai tîrziu, cînd de la toate etajele enormei clădiri mulțimea zgomotoasă cobora pe toate scările și izbucnea pe toate ușile, tarantasul în care se aflau Markelov, Nejdanov și Solomin ieșea pe poarta cea mare.

— Vasili Fedotici, strigă în ultima clipă Pavel, care-i petrecuse pînă la poartă, să acționăm?

— Mai aşteptăm puţin... răspunse Solomin. Asta-i în privinţa unei operaţiuni de noapte, explică el tovarăşilor.

Sosiră la Borzenkovo ; cinară, mai mult de formă, apoi îşi aprinseră ţigări de foi şi începură discuţiile : acele discuţii ruseşti, ce ţin toată noaptea şi pe care cu lungimea şi cu tot felul lor de a fi atît de caracteristic nu le mai întîlneşti la nici un alt popor. De altfel, nici aici Solomin nu răspunse aşteptărilor lui Nejdanov. Vorbea extraordinar de puţin, atît de puţin încît s-ar putea spune că mai mult tăcea ; dar asculta atent şi, dacă pronunţa vreo părere sau vreo observaţie, apoi o spunea cu rost, cu autoritate şi foarte scurt. Nejdanov îşi dădu seama că Solomin nu credea în apropierea revoluţiei în Rusia, nu ţinea să-şi impună însă părerile lui, şi nici nu-i împiedica să încerce ; privea activitatea lor nu de la distanţă, ci stînd deoparte. Cunoştea bine pe revoluţionarii din Petersburg şi într-o oarecare măsură îi simpatiza, fiindcă el însuşi era din popor ; dar îşi dădea seama de pasivitatea explicabilă a acestui popor, fără participarea căruia însă... „nu se poate face nimic“ şi care trebuie pregătit cu răbdare, dar „altfel şi pentru altceva decît o fac cei de acolo“. De aceea se ţine la o parte, nu ca un şmecher sau ca un oportunist, ci ca un băiat deştept care nu vrea să primejduiască în zadar nici pielea lui, nici pe a altora. Iar ca să asculte... de ce să nu asculte — şi chiar să se instruiască, dacă se iveşte prilejul. Solomin era unicul fiu al unui dascăl ; avea cinci surori, măritate toate cu popi şi diaconi ; dar el, cu învoirea tatălui său, un om aşezat şi cu picioarele pe pămînt, lăsă seminarul, începu să se ocupe de matematici şi se pasionă de mecanică ; nimeri la o fabrică — la un englez care-l îndrăgi ca pe un fiu — şi-i oferi posibilitatea să plece la Manchester, unde stătu doi ani şi învăţă englezeşte. La fabrica bogătaşului din Moscova nimerise de curînd şi deşi cerea mult din partea subalternilor, cum văzuse că se procedează în Anglia, se bucura de simpatia lor : „e tot un om de-al nostru !“ Tatăl lui era foarte mulţumit de el, îi zicea „seriosul“ — numai de un lucru îi părea rău, că nu voia să se însoare.

În cursul discuției din timpul nopții la Markelov, Solomin, așa cum am mai spus, n-a scos aproape nici o vorbă, dar cînd Markelov începu să vorbească despre speranțele pe care le pune în muncitorii din fabrică, Solomin observă laconic, după obiceiul lui, că în Rusia muncitorii din fabrici sînt cei mai liniștiți oameni, nu ca cei din străinătate.

— Dar țăranii ? întrebă Markelov.

— Țăranii ? Sînt destui chiaburi între dînșii și, pe fiece an, or să fie tot mai mulți, iar chiaburul nu se gîndește decît la folosul lui — ceilalți sînt niște oi, niște întunecați la minte.

— Atunci unde să căutăm ?

Solomin surîse.

— Căutați și veți afla.

El surîdea aproape într-una, dar și surîsul lui părea lipsit de șiretenie — era simplu și chibzuit, ca toată ființa lui. Cu Nejdanov se purta într-un fel deosebit : tînărul student trezea în el simpatie, aproape duioșie.

În timpul acelei discuții nocturne, Nejdanov se înfierbîntă brusc și începu să vorbească cu înflăcărare. Solomin se ridică încetișor și, străbătînd cu mersul lui legănat întreaga cameră, închise o fereastră deschisă, care se afla tocmai în spatele lui Nejdanov...

— Să nu răcești, spuse el blînd, drept răspuns la privirea mirată a oratorului.

Nejdanov începu să-l întrebe despre ideile sociale pe care dorește să le introducă în fabrica ce-i este încredințată, și dacă are de gînd să organizeze lucrurile în așa fel, ca muncitorii să participe la cîștig ?

— Dragul meu ! răspunse Solomin. Abia am putut să deschidem o școală și un mic spital — atît numai — și patronul s-a împotrivit ca un urs !

O singură dată își ieși Solomin din fire și trînti atît de tare cu pumnul lui puternic în masă, încît tot ce se găsea pe ea sări în sus, chiar și greutatea de un pud care se afla lîngă călimară. I se povestise despre o nedreptate judecătorească, despre asuprirea artelului muncitoresc...

Cînd însă Nejdanov și Markelov se porneau să arate „cum să se înceapă“, și cum să se aducă la îndeplinire planul, Solomin îi asculta cu curiozitate, chiar cu respect.

dar nu mai scoase nici o vorbă. Pînă la orele patru ţinu convorbirea lor. Şi despre cîte n-au vorbit! Între altele, Markelov făcu şi o aluzie discretă la neobositul călător Kisliakov, la scrisorile lui care devin din ce în ce mai interesante; făgădui să arate lui Nejdanov unele din ele şi chiar să-i dea cîteva acasă, întrucît sînt foarte lungi şi scrise nu tocmai citeţ; şi afară de aceasta, în ele sînt multe savantlîcuri şi se întîlnesc chiar versuri, dar nu versuri de cele uşuratice, ci versuri cu tendinţă socialistă. De la Kisliakov, Markelov trecu la soldaţi, la aghiotanţi, la nemţi şi ajunse pînă la articolele lui despre artilerie; Nejdanov pomeni ceva despre antagonismul dintre Heine şi Börne, despre Proudhon, şi despre realismul în artă; iar Solomin asculta, asculta, pătrundea cele spuse, fuma şi, fără să înceteze de a surîde, fără să fi spus vreo vorbă de spirit, părea că înţelege esenţialul mai bine decît oricine.

Bătu ora patru... Nejdanov şi Markelov abia se ţineau pe picioare de oboseală, Solomin nici gînd! Prietenii se despărţiră; dar mai întîi stabiliră ca a doua zi să meargă în oraş pentru propagandă, la negustorul Goluşkin, un starover; Goluşkin însă era foarte înfocat şi, afară de asta, făgăduise că va aduce noi aderenţi. Solomin îşi exprimă întîi îndoiala: face oare să-l viziteze pe Goluşkin? În cele din urmă însă admise că face.

XVII

Pe cînd oaspeţii dormeau încă, se înfăţişă la Markelov un trimis cu o scrisoare de la sora lui, doamna Sipiaghina. În această scrisoare Valentina Mihailovna îi vorbea de nişte fleacuri privitoare la gospodărie, îl ruga să-i trimită cartea pe care o luase şi în post-scriptum îi comunica în treacăt o veste „nostimă"; fosta lui pasiune, Mariana, s-a îndrăgostit de profesorul Nejdanov, iar profesorul s-a îndrăgostit de ea; şi ea, Valentina Mihailovna, nu transmite numai nişte bîrfeli, a văzut cu ochii ei şi a auzit cu urechile ei. Faţa lui Markelov se făcu

mai neagră ca noaptea... dar nu spuse nici un cuvînt : dădu celui trimis cartea cerută şi cînd văzu pe Nejdanov, care coborîse, îl salută ca de obicei, îi înmînă chiar teancul promis cu epistolele lui Kisliakov ; dar nu rămase cu el, ci se duse „după treburile gospodăriei". Nejdanov se întoarse în camera lui şi citi scrisorile care-i fuseseră date ; în ele tînărul propagandist vorbea mereu despre persoana lui, despre activitatea lui febrilă ; după spusele sale, în ultima lună străbătuse unsprezece judeţe, fusese în nouă oraşe, douăzeci şi nouă de comune, cincizeci şi trei de sate, un conac şi opt fabrici ; şaisprezece nopţi le petrecuse în pătule de fîn, o noapte în grajd, una chiar într-un staul de vite (aici observa în paranteză şi cu nota bene că pe el nu-l iubesc puricii), se băgase în bordeie de pămînt, în barăcile muncitorilor, pretutindeni instruia, îndruma, împărţea cărţi şi culegea din zbor informaţii ; pe unele le nota pe loc, pe altele le păstra în memorie, după cele mai noi procedee ale mnemonicii ; scrisese paisprezece scrisori mari, douăzeci şi opt mici şi optsprezece bileţele (din care patru cu creionul, unul cu sînge, şi altul cu funingine amestecată cu apă) ; şi izbutea să facă toate acestea, pentru că învăţase să-şi împartă sistematic timpul, îndrumîndu-se după Quintin, Johnson, Sverlitzki, Carrelius şi alţi publicişti şi statisticieni. Apoi vorbea iarăşi despre el, despre steaua lui, despre felul în care completase teoria pasiunilor a lui Fourier : asigura că el, cel dintîi, descoperise în sfîrşit adevăratul tărîm, şi că „nu va trece prin lume fără nici o urmă", că se miră singur cum el, un tînăr de douăzeci şi doi de ani, a rezolvat toate problemele vieţii şi ale ştiinţei şi că va răsturna Rusia, şi chiar o va „scutura" ! *Dixi* ! ![1] adăuga el. Cuvîntul acesta *Dixi* se întîlnea des la Kisliakov şi totdeauna cu două semne de exclamare. Într-una din scrisori se găsea şi o poezie socialistă, adresată unei fete şi care începea cu cuvintele :

Nu mă iubi pe mine, ci ideea !

Nejdanov se miră nu atît de lăudăroşenia domnului Kisliakov, cît de naiva blîndeţe a lui Markelov... dar

[1] Am zis (lat.).

îndată îşi spuse : „Dă-o încolo de estetică, şi Kisliakov pare să fie bun la ceva !“ La ceai, cei trei prieteni se adunară în sufragerie ; însă discuţia din ziua trecută nu mai reîncepu. Nici unul n-avea chef să vorbească, dar numai tăcerea lui Solomin era liniştită ; Nejdanov şi Markelov păreau tulburaţi în sufletul lor. După ceai plecară spre oraş. De pe laviţa lui, servitorul cel bătrîn îşi petrecea stăpînul cu acea privire obosită, de totdeauna.

Negustorul Goluşkin, cu care Nejdanov urma să facă cunoştinţă, era fiul unui adept al sectei feodosienilor ; acesta se îmbogăţise din vînzarea articolelor de drogherie. Cît despre dînsul, el n-a mai mărit averea părintească, deoarece, după cum îi mergea vestea, era, cum s-ar spune, un „om de viaţă“, adică un epicurian în înţelesul rusesc al cuvîntului şi nu se pricepea deloc la negustorie. Era un om de vreo patruzeci de ani, destul de gras şi urît, ciupit de vărsat, cu ochişori mici ca de porc ; vorbea foarte repede şi parcă se tot poticnea în vorbă, gesticula mereu, făcea paşi mărunţi, chicotea... În general lăsa impresia unui flăcău prostănac, răzgîiat şi foarte vanitos. Se socotea el singur un om cult, fiindcă se îmbrăca nemţeşte, şi cu toate că trăia într-o casă prost ţinută era primitor, avea relaţii cu oameni bogaţi, mergea şi la teatru şi proteja actriţele de la variété, cu care se înţelegea într-o limbă neobişnuită, chipurile franţuzească. Setea de popularitate era pasiunea lui cea mai mare ; să-ţi meargă vestea, măi Goluşkin, în lumea întreagă ! Acesta e Suvorov sau Potemkin, iar cestălalt e Kapiton Goluşkin ! Cam aşa gîndea el. Această pasiune care biruise pînă şi zgîrcenia lui din naştere îl aruncă, cum spunea el fudulindu-se, în opoziţie (la început spunea „în poziţie“ — pe urmă însă îl învăţară alţii cum să spuie), îl apropie de nihilişti ; el exprima păreri dintre cele mai extremiste, îşi bătea joc de propria lui credinţă, mînca de dulce în post, juca cărţi, iar şampania o bea cum bei apa. Şi toate i se iertau : pentru că — zicea el — peste tot am cameni cumpăraţi de mine, toate crăpăturile sînt bine înfundate, toate gurile închise, toate urechile astupate. Era văduv, fără copii ; feciorii soră-si se învîrteau în jurul lui tremurînd ca nişte slugi... dar el îi numea bădărani, inculţi, sălbatici şi abia îi suferea înaintea

ochilor. Locuia într-o casă mare de piatră destul de prost îngrijită ; în unele camere mobila era din străinătate, iar în altele nu se găsea nimic, în afară de cîteva scaune vopsite şi cîte un divan acoperit cu muşama. Peste tot atîrnau tablouri şi toate proaste : piesaje roşcate, vederi marine liliachii... *Sărutul* lui Moller, femei goale, grase, cu genunchii şi coatele roşii. Deşi Goluşkin nu avea familie, în casa lui se adăpostea multă servitorime de tot felul şi diferite tipuri de paraziţi, pe care îi primea, nu din dărnicie, ci tot de dragul popularităţii — şi ca să aibă cui să comande şi în faţa cui să se maimuţărească. „Clienţii mei", spunea el cînd dorea să facă pe grozavul ; nu citea cărţi, însă expresiile savante le memora perfect.

Tinerii îl găsiră pe Goluşkin în cabinetul lui. Înveşmîntat într-o haină cu poale lungi, cu o ţigară de foi în gură, se prefăcea că citeşte ziarul. La vederea lor sări ca ars de unde şedea, începu să se agite, se roşi, strigă să se servească mai repede gustarea, întrebă ceva, rise nu se ştie de ce — toate dintr-o dată. Pe Markelov şi pe Solomin îi cunoştea ; Nejdanov era pentru el o figură nouă. Auzind că-i student, Goluşkin începu să rîdă din nou, îi strînse pentru a doua oară mîna şi rosti :

— Frumos ! Frumos ! A mai venit unul de ai noştri... Învăţătura este lumină, iar ignoranţa — întuneric ; învăţătura mea nu face nici cît o copeică de aramă, dar i-am înţeles valoarea, de aceea am ajuns la ceva !

Lui Nejdanov i se păru că domnul Goluşkin se sfieşte şi se ruşinează... şi chiar aşa şi era. „Vezi, frate Kapiton ! să nu-ţi feţeleşti obrazul !" era primul lui gînd, cînd vedea o figură nouă. Cu toate acestea îşi veni curînd în fire şi cu aceeaşi vorbă grăbită, sisîită şi încurcată începu să povestească despre Vasili Nikolaevici, despre caracterul lui, despre necesitatea pro..pa..gan..dei (cunoştea bine acest cuvînt, însă îl pronunţa silabisit) ; apoi că el, Goluşkin, a descoperit un nou adept, un flăcău brav, om de nădejde ; că se pare că e vremea... pentru bisturiu (odată cu aceasta, aruncă o privire spre Markelov, care însă nici nu clipi) ; apoi, adresîndu-se lui Nejdanov, începu să se descrie pe el însuşi, cu tot atîta meşteşug ca şi marele autor de scrisori Kisliakov în persoană.

Că el de multă vreme nu mai e un prost şi un încăpăţînat, că el cunoaşte perfect drepturile proletarilor (şi cuvîntul acesta îl ţinea foarte bine minte), că deşi s-a lăsat de mult de negustorie şi se ocupă cu operaţiuni de bancă — pentru creşterea capitalului — el face acest lucru numai pentru ca acest capital să fie în momentul de faţă în folosul, în folosul... mişcării generale, în folosul — ca să spunem aşa — al poporului ; dar că el, Gluşkin, în fond dispreţuieşte capitalul ! În clipa aceasta, intră un servitor cu gustarea şi Goluşkin măcăi semnificativ şi pofti pe oaspeţi să ia cîte un păhărel — şi el, cel dintîi „dădu peste cap" un păhărel respectabil de rachiu cu piper.

Oaspeţii începură să mănînce, Goluşkin înfuleca îmbucături uriaşe de icre negre tescuite, bea zdravăn şi repeta „Vă rog, domnilor, vă rog, vinul e foarte bun". Adresîndu-se din nou lui Nejdanov, îl întrebă de unde a venit, dacă rămîne mai mult timp şi unde locuieşte, iar cînd află că locuieşte la Sipiaghin exclamă :

— Îl cunosc eu pe ciocoiul ăsta ! Un fanfaron ! Şi pe dată se porni să înjure pe toţi proprietarii de pămînt din gubernia S... pentru că nu numai că n-au în ei nimic cetăţenesc, dar nu-şi înţeleg nici propriile lor interese... Numai că — lucru ciudat — în vreme ce înjura, ochii îi jucau în toate părţile, şi o nelinişte se citea în ei. Nejdanov nu putu să-şi dea bine seama nici ce fel de om este, nici ce nevoie ar putea să aibă ei de dînsul. Solomin tăcea după obiceiul lui, iar Markelov îşi luă o înfăţişare atît de mohorîtă, încît în cele din urmă Nejdanov încercă să afle ce-i cu el. Markelov răspunse : „Nimic", cu tonul cu care răspunde un om cînd vrea să-ţi dea a înţelege că este ceva la mijloc, dar că nu te priveşte pe tine. Goluşkin se porni din nou să înjure pe unii şi pe alţii, apoi începu să laude tineretul : ce tineri deştepţi avem acum ! Deşte-e-epţi ! Da ! Solomin îl întrerupse, întrebîndu-l cine e flăcăul acela de încredere despre care a vorbit şi unde l-a găsit. Goluşkin pufni în rîs şi repetă de două ori : „Păi, o să vedeţi, o să vedeţi", şi începu să-l întrebe de fabrica lui şi despre „potlogarul" de proprietar ; Solomin îi răspundea în monosilabe. Atunci Goluşkin turnă la toţi şampanie şi, plecîndu-se

la urechea lui Nejdanov, şopti : „Pentru republică !“ şi bău pe nerăsuflate o cupă. Nejdanov gustă şi el.

Solomin se rugă de iertare că nu bea vin dimineaţa : Markelov, furios şi hotărît, bău paharul pînă la fund. Se părea că-l roade nerăbdarea, „noi ne tot răcorim — parcă ar fi zis — dar nu ne apucăm de o discuţie adevărată“... Bătu în masă, rosti aspru : „Domnilor !“ şi era gata să înceapă să vorbească.

Dar tocmai atunci intră un om cu părul lins, cu o mutră lungăreaţă cu înfăţişare de ofticos, îmbrăcat cu un caftan negustoresc de nanchin şi ţinîndu-şi braţele depărtate de trup. Se înclină în faţa întregii adunări, apoi cu glas scăzut spuse ceva lui Goluşkin.

— Acuşi, acuşi, îi răspunse acesta grăbit. Domnilor, adăugă el, trebuie să vă cer iertare... căci, iată, Vasea, administratorul meu, mi-a spus o vorbuşoară (Goluşkin se exprima înadins astfel, ca să facă o glumă) şi trebuie neapărat să lipsesc cîtva timp de acasă ; dar nădăjduiesc, domnilor, că veţi primi să mîncaţi astăzi cu mine, la ora trei, atunci o să vorbim în voie !

Nici Solomin, nici Nejdanov nu ştiură ce să spună ; dar Markelov răspunse numaidecît, cu aceeaşi asprime pe faţă şi în glas :

— Desigur că primim ; că altfel, ce comedie mai e şi asta ?

— Vă foarte mulţumim, se grăbi să răspundă Goluşkin şi, aplecîndu-se spre Markelov, adăugă : O mie de ruble dăruiesc în orice caz pentru chestiunea noastră... să nu vă îndoiţi de asta !

Şi rostind aceste vorbe, mişcă de vreo trei ori mîna dreaptă, întinzînd degetul mic şi cel mare : „ca semn că ceea ce făgăduieşte este adevărat !“

Îşi petrecu oaspeţii pînă la uşă şi strigă din prag :

— Vă aştept la ora trei.

— Aşteaptă ! răspunse tot numai Markelov.

— Domnilor ! rosti Solomin, îndată ce toţi trei se pomeniră în stradă. Am să iau o trăsură şi mă duc la fabrică. Ce să facem pînă la prînz ? Să pierdem timpul de pomană ? Apoi şi negustorul nostru... Mi se pare că de la el n-ai nici un folos ca şi de la un ţap — nici tu lînă, nici tu lapte.

— Ei, lînă o să fie, observă întunecat Markelov. A făgăduit bani. Sau nu primiți banii lui ? Nu trebuie să despicăm firul în patru. Noi nu sîntem mirese năzuroase.

— De ce să nu-i primim ? spuse liniștit Solomin. Mă întreb numai la ce folosește prezența mea ? Ei, la urma urmei, adăugă el, aruncînd o privire spre Nejdanov și zîmbind : Poftim, am să rămîn ; în mijlocul oamenilor pînă și moartea e frumoasă.

Markelov înălță capul.

— Pînă atunci să mergem în grădina orașului.

Porniră. Markelov și Solomin înainte, Nejdanov după ei.

XVIII

Ciudată era starea sufletească a lui Nejdanov. Cîte senzații noi, cîte figuri noi, în ultimele două zile... Pentru întîia oară în viață, se împrietenise cu o fată, pe care — după cît se părea — o îndrăgise ; lua parte la începerea unei opere, căreia — iarăși după cît se părea — îi închinase toate forțele sale... Ei și ? Se bucura ? Nu. Șovăia? Îi era frică ? Se sfia? Desigur că nu. Simțea el cel puțin acea încordare a întregii lui făpturi, dorința aceea de a fi în primele rînduri, pe care o provoacă apropierea luptei? Nici asta. Dar, în sfîrșit, crede el oare în această operă ? Crede oare în dragostea lui ? O, este blestemat ! Scepticule ! șopteau fără glas buzele lui, fără a scoate nici un sunet. Ce înseamnă această obosealā, sila aceasta de a vorbi, îndată ce încetează să strige, sau să se înfurie ? Ce glas interior vrea oare să acopere prin strigătele lui ? Dar Mariana, prietenă scumpă și credincioasă, suflet curat și pătimaș — fata aceasta minunată oare nu-l iubește ! Și nu e oare o fericire că s-a întîlnit cu ea, că i-a cîștigat prietenia și dragostea ? Și acești doi oameni, care merg înaintea lui, Markelov și chiar Solomin, pe care îl cunoaște prea puțin și totuși se simte atît de puternic atras spre el, nu sînt oare exemplare perfecte ale specificului rusesc, ale vieții rusești ? Să-i cunoști, să fii în preajma lor, nu-i

oare o fericire? Atunci pentru ce încearcă el acest sentiment nelămurit, chinuitor și tulbure? De unde această tristețe apăsătoare? Dacă ești un visător și un melancolic, murmurau buzele lui, ce dracu te mai pretinzi revoluționar? Scrie poezioare, lîncezește cît vrei, cufundă-te în propriile tale gînduri și simțiri fără preț, vezi-ți de măruntele tale considerațiuni și subtilități psihologice de tot felul, și mai ales nu lua iritările și mofturile tale bolnăvicioase și nevricoase drept o indignare plină de bărbăție, drept mînie cinstită a unui om convins! O, Hamlet, Hamlet, prinț danez, cum să ies din umbra ta? Cum să încetez de a te imita în toate, chiar în rușinoasa desfătare a biciuirii de sine?

— Alexis! Prietene! Hamlet al Rusiei! răsună deodată, ca un ecou al tuturor acelor gînduri, o voce cunoscută, pițigăiată. Tu ești oare?!

Nejdanov ridică ochii și văzu cu uimire în fața lui pe Paklin! Pe Paklin în chip de ciobănaș, în haine de vară de culoarea untului, fără cravată, cu o pălărie mare de pai, legată cu panglică albastră și dată pe ceafă, și cu gheruțe de lac în picioare.

Veni numaidecît lîngă Nejdanov, șchiopătînd, și-l prinse de mîini.

— Deși ne aflăm într-o grădină publică, începu el, trebuie mai întîi, conform unui vechi obicei, să ne îmbrățișăm... și să ne sărutăm... Unu! doi! trei! În al doilea rînd, să știi că dacă nu te întîlneam acum, mă vedeai probabil mîine, fiindcă știu unde stai și am venit în orașul acesta anume ce să te întîlnesc... cum și în ce fel — despre asta am să-ți spun mai tîrziu; în al treilea rînd, prezintă-mă tovarășilor tăi. Spune-mi pe scurt cine sînt, iar lor — cine sînt, eu, și să ne bucurăm împreună de viață!

Nejdanov îndeplini dorința prietenului, îi rosti numele, precum și pe ale lui Markelov și Solomin, și spuse despre fiecare din ei cine este, unde locuiește, ce face și așa mai departe.

— Minunat! exclamă Paklin. Iar acum, dați-mi voie să vă duc departe de mulțime care în fond nici nu există, la o bancă retrasă, pe care stau în orele mele de visare și mă bucur de natură. Avem acolo și o priveliște

minunată : casa guvernatorului, două gherete vărgate, trei jandarmi și nici un ciine ! Dar să nu vă prea mirați de cuvintele mele, cu care mă străduiesc zadarnic să vă fac să rideți ! După părerea prietenilor, eu reprezint umorul rus... se vede că de aceea șchiopătez.

Paklin își conduse prietenii la „banca retrasă" și-i rugă să se așeze, după ce mai întîi alungă două cumetre.

Tinerii „schimbară idei" — îndeletnicire destul de plicticoasă, mai ales cînd de-abia ai făcut cunoștință, și afară de asta neînchipuit de stearpă.

— Stai ! exclamă deodată Paklin, întorcîndu-se spre Nejdanov. Trebuie să-ți explic cum am ajuns aici. Poate știi că în fiecare vară o duc pe sora mea undeva. Cînd am aflat că te vei stabili în apropierea acestui oraș, mi-am adus aminte că aici locuiesc doi indivizi foarte originali — soț și soție — niște rude ale noastre din partea mamei. Tatăl meu era un simplu tîrgoveț (Nejdanov știa acest lucru, dar Paklin o spusese pentru ceilalți doi), mama însă era nobilă. De mult timp aceste rude ne tot pofteau vara la ei. Stai ! îmi zic... Strașnic s-a mai brodit. Ei sînt oameni foarte cumsecade, surorii mele îi va prii de minune ; deci, nici că se poate mai bine ! N-am mai stat mult pe gînduri și iată-ne aici ! Și văd că nu m-am înșelat. Ne simțim aici, ce să spun, ca în sînul lui Avram ! Și ce oameni ! Ce oameni ! Trebuie neapărat să-i cunoașteți ! Dar ce faceți aici ? Unde luați masa ? Și, de fapt, ce vînt v-a adus ?

— Prînzim astăzi la unul Goluș kin... Există aici un negustor cu numele ăsta, răspunse Nejdanov.

— Și la ce oră ?

— La ora trei.

— Și vă vedeți cu el în privința... în privința... Paklin măsură cu privirea pe Solomin, care surîdea, și pe Markelov, care se întuneca tot mai mult.

— Of, frate Alioșa, dar fă-le și tu un semn ceva, spune-le că nu trebuie să se simtă stingheriți față de mine. Doar sînt și eu de ai voștri...

— Și Goluș kin este de ai noștri, observă Nejdanov.

— Minunat ! Pînă la ora trei mai este multă vreme. Știți ce ? Haideți la rudele mele !

— Eşti nebun ? Cum se poate una ca asta... !

— N-ai nici o grijă, dragul eu, iau asupra mea tot. Îţi spun : o oază ! Nici politică, nici literatură, nimic din tot ce-i nou nu pătrunde acolo. O căsuţă ciudată, pîntecoasă, cum nu mai vezi pe nicăieri ; înăuntru pluteşte un miros antic ; oamenii — antici ; aerul — antic ; oriunde te uiţi, totul e antic. Ecaterina II, pudră, fuste înfoiate, secolul al optsprezecelea ! Stăpînii... ia închipuie-ţi : soţul şi soţia, amîndoi foarte bătrîni, de aceeaşi vîrstă, dar fără zbîrcituri ; rotunjori, dolofani, curăţei, adevăraţi papagali — inseparabili ; şi sînt buni pînă la prostie, pînă la sfinţenie — infinit de buni ! Ai să-mi spui că bunătatea „infinită" e deseori legată de lipsa sentimentului moral... Nu vreau să intru în subtilităţi de acestea, ştiu doar atît că bătrînii mei sînt bunătatea personificată ! Şi n-au avut niciodată copii. Doi „preafericiţi" ! Aşa şi sînt porecliţi în oraş : „Preafericiţii". Sînt îmbrăcaţi amîndoi la fel în nişte capoate dungate şi materialul este din cel mai bun, cum nu se mai găseşte astăzi. Seamănă unul cu altul grozav, numai că ea are în cap o bonetă iar el o tichie — însă cu aceleaşi volănaşe, ca şi pe bonetă, doar fără fundă. De n-ar fi funda asta, nici n-ai putea şti care-i el şi care-i ea : mai ales că soţul e şi fără barbă. Îi cheamă : pe el Fomuşka, iar pe ea Fimuşka. Îţi spun, face să plăteşti, numai ca să-i vezi. Şi se iubesc la nebunie, iar dacă-i vizitează cineva, ei gata — poftiţi vă rog ! Sînt atît de binevoitori ! Îţi arată îndată toate lucruşoarele lor. Numai o singură oprelişte : la ei nu se cade să fumezi ; nu că ar fi rascolnici, ci fiindcă nu pot suferi mirosul de tutun... C-apoi pe vremea lor cine fuma ? Şi tot de aceea nu ţin nici canari — pasărea asta nefiind prea răspîndită pe atunci... şi asta-i o mare fericire — trebuie să recunoaşteţi ! Ei ? Mergeţi ?

— Vezi, nu ştiu... începu Nejdanov.

— Stai ! Nu v-am spus încă tot. Glasul lor sună la fel ; dacă închizi ochii nu ştii care din ei vorbeşte. Numai că la Fomuşka cuvintele sînt mai duioase. Dumneavoastră, domnilor, vă pregătiţi acum pentru un act de mare însemnătate, poate pentru o luptă cumplită... Ce-ar fi ca înainte de a vă arunca în valurile ei spumegînde, să vă cufundaţi o clipă...

— Într-o apă stătătoare ? întrerupse Markelov.

— Fie și așa ! Că-i stătătoare e adevărat, încă nu și stătută. Există asemenea mici iazuri în stepă ; deși nu sînt curgătoare rămîn limpezi, pentru că la fund au izvoare. Și bătrînii mei au izvoare — curate, foarte curate, acolo în fundul inimii. Și-apoi : vreți să vedeți cum trăiau oamenii acum o sută, ori o sută cincizeci de ani ? Atunci grăbiți-vă ; veniți după mine. Căci va sosi fără veste ziua și ceasul — neapărat același pentru amîndoi — și papagalii mei inseparabili vor cădea de pe bețișoarele lor și odată cu ei va muri tot trecutul, va pieri și căsuța cea pîntecoasă și în locul ei va crește, cum spunea bunica, tot ce năpădește pe locurile unde a fost odată „omenire" : urzici, scaieți, susai, pelin și măcriș ; nici strada nu se va cunoaște și alți oameni vor veni și în vecii vecilor nu se va mai vedea ceva asemănător !...

— Ce ziceți ? exclamă Nejdanov. Poate că ar fi bine să ne ducem ?

— Sînt gata și chiar cu cea mai mare plăcere, rosti Solomin. Nu este de domeniul meu, dar totuși sînt curios ; și dacă domnul Paklin ne asigură că nu vom deranja pe nimeni prin venirea noastră, atunci... de ce să nu...

— Dar nici să nu vă mai îndoiți ! exclamă la rîndul lui Paklin. Veți trezi bucurie, și nimic mai mult. Ce să vă mai faceți griji ! Vă spun : sînt doi preafericiți. O să cînte pentru noi. Dar dumneata, domnule Markelov, ești de acord ?

Markelov ridică morocănos din umeri.

— Doar n-o să rămîn singur aici ! Binevoiește să ne conduci. Toți se ridicară de pe bancă.

— Ce fioros e boierul tău, șopti Paklin lui Nejdanov, arătînd spre Markelov : nici mai mult, nici mai puțin, Ioan Botezătorul, care a mîncat lăcuste... dar lăcuste sadea... fără miere ! Celălalt, însă, adăugă el, arătînd cu capul spre Solomin, e un om minunat ! Ce simpatic surîde ! Am observat că așa surînd numai oamenii care stau mai presus decît ceilalți, dar ei nu-și dau seama.

— Există oare astfel de oameni ? întrebă Nejdanov.

— Rar, dar există, răspunse Paklin.

XIX

Fomuşka şi Fimuşka — Foma Lavrentievici Subocev şi Evfimia Pavlovna Suboceva — făceau amîndoi parte din vechea nobilime rusă şi erau socotiţi aproape cei mai vechi locuitori ai oraşului S. Se căsătoriseră foarte tineri şi se instalaseră, cu multă vreme în urmă, la marginea oraşului, în casa de lemn a bunicului; n-o părăsiseră niciodată şi nu-şi schimbaseră întru nimic nici felul de trai, nici obiceiurile. Se părea că timpul se oprise pentru ei; nimic din tot ce era nou nu pătrundea în „oaza" lor. Avere prea mare nu aveau; dar ţăranii lor le aduceau, ca pe timpuri, de cîteva ori pe an, orătănii şi merinde; la termenul fixat starostele se înfăţişa cu banii de dijmă şi cu o pereche de lişiţe, chipurile împuşcate în locurile de vînătoare din pădurea boierilor, deşi nici măcar pădurea nu mai exista de mult; ei îi dădeau să bea ceai în pragul salonului, îi dăruiau o căciulă de oaie, o pereche de mănuşi verzi de căprioară şi apoi îl lăsau să plece cu Dumnezeu. Slugile umpleau ca şi pe timpuri casa lui Subocev. Bătrînul servitor Kalliopîci, purtînd un fel de vestă dintr-un postav neobişnuit de gros, cu un guler înalt şi nasturi mici de metal, vestea ca şi odinioară cu o voce cîntată că „mîncarea este servită" şi adormea de-a-n picioarele, îndărătul fotoliului stăpînei. Bufetul era pe mîinile lui; avea grijă de „tot felul de coloniale, cardamale şi lămîi"; şi de-l întrebai: dacă a auzit că s-a dat libertate la toţi iobagii, răspundea de fiecare dată: parcă puţine minciuni se scornesc pe lumea asta? De libertate e vorba şi la turci uneori, cît despre dînsul, slavă Domnului, a scăpat pînă acum de aşa ceva. Pufka, o pitică, era ţinută pentru distracţie, iar în timpul prînzului, bătrîna dădacă Vasilievna venea şi ea, legată la cap cu o basma mare de culoare închisă, şi începea să povestească cu gura-i ştirbă tot felul de noutăţi: despre Napoleon, despre 1812, despre anticrist şi arapii albi; sau, sprijinindu-şi parcă îndurerată bărbia în palmă, împărtăşea stăpînilor ce vis avusese şi ce însemna, precum şi ce îi ieşise în cărţi. Cît despre casa Subocevilor era şi ea altfel decît toate celelalte case

din oraş; construită pe de-a-ntregul din stejar, avea ferestrele pătrate, iar al doilea rînd de geamuri nu se scotea niciodată. Casa avea tot felul de tinde şi cămăruţe, odăiţe şi încăperi, cerdacuri cu parmaclicuri şi cu stîlpişori cu porumbei sculptaţi, precum şi tot felul de coridoraşe dosnice şi de cămări. În faţă se găsea o grădina, în dos livada, iar în livadă sumedenii de şoproane, hambare, pivnicioare, gheţării... adunate grămadă! Şi nu doar că s-ar fi păstrat în toate aceste încăperi cine ştie ce avere, unele erau chiar dărăpănate de tot; dar aşa fusese rostuit din timpuri străvechi şi aşa trebuia să rămînă. Subocevii aveau numai doi cai bătrîni, păroşi, cu spatele adîncit; unul dintre ei, din pricina bătrîneţii, se acoperise cu pete albe; se numea Nedviga [1]. Cel mult dacă îi înhămau o dată pe lună, la o trăsură neobişnuită pe care o cunoştea tot tîrgul şi care semăna cu globul terestru din care s-ar fi tăiat un sfert; pe dinăuntru era căptuşită cu stofă galbenă, adusă din străinătate şi presărată toată cu nişte bobiţe mari ca nişte negi. Cel din urmă arşin din această stofă fusese ţesut la Utrecht sau Lyon, încă pe timpul împărătesei Elizabeta! Vizitiul Subocevilor era şi el din cale-afară de bătrîn; duhnea a untură de peşte şi catran; barba îi începea chiar de sub ochi, iar sprîncenele îi cădeau în cascade mici peste barbă. Toate mişcările lui erau atît de încete, încît îi trebuiau cel puţin cinci minute ca să tragă tabac, două ca să-şi vîre biciul în brîu şi mai bine de două ceasuri ca să înhame pe Nedviga. Îl chema Perfişka. Dacă se întîmpla ca Subocevii să facă un drum şi trăsura trebuia să urce puţin la deal, îi apuca spaima (tot aşa şi cînd coborau la vale); se agăţau amîndoi de curelele cupeului şi spuneau tare, într-un glas: „Pentru cai, pentru cai... puterea lui Samuel! Iar pe noi, pe noi fă-ne, Doamne, mai uşori ca puful, mai uşori ca duhul! !..."

În oraşul S., Subocevii erau socotiţi nişte originali, aproape nişte nebuni; îşi dădeau chiar şi ei seama că nu se potrivesc cu orînduielile prezente... dar inimă rea nu-şi prea făceau; erau mulţumiţi cu gîndul că duc acelaşi fel de viaţă ca pe vremea cînd se născuseră, crescuseră şi

[1] Nemişcata (rusă).

se căsătoriseră. Din felul acela de viață, un lucru totuși nu se lipise de ei : niciodată, de cînd erau pe lume, n-au pedepsit și nici măcar n-au dojenit pe nimeni. Dacă se întîmpla ca un servitor să fie un beţiv sau un hoţ despre care s-a dus vestea — la început, o bună bucată de vreme îndurau — cum te împaci, de pildă, cu vremea rea ; și numai în cele din urmă căutau să scape de el, să-l dea altor stăpîni : lasă, cică, să se mai necăjească oleacă și alţii ! Numai că o asemenea nenorocire li se întîmpla rar, atît de rar, încît devenea epocă în viața lor ; îi auzeai spunînd, de pildă, așa : „Asta s-a întîmplat tare de mult, pe cînd era la noi Aldoșka — poznașul" ; sau „pe vremea cînd ne-au furat căciula de blană cu coadă de vulpe a bunicului..." căci la Subocevi se mai găseau astfel de căciuli. Le mai lipsea încă o trăsătură a moravurilor de altădată : nici Fimușka, nici Fomușka nu erau tare credincioși. Fomușka se vădea chiar a fi adeptul lui Voltaire ; iar Fimușka se temea de popi ca de moarte, fiindcă, găsea ea, au ochiul rău. „Dacă vine la noi un popă, zicea ea, și stă doar un pic, poftim că se și acreşte smîntîna. La biserică se duceau rar iar de postit, posteau după obiceiul catolic, adică mîncau ouă, unt și lapte. În oraș știau toţi acest lucru și desigur reputația bătrînilor nu cîștiga prin asta. Dar bunătatea lor învingea orice ; deși oamenii făceau haz de acești originali, deși îi socoteau ţicniţi și „preafericiţi", totuși îi respectau.

Da, oamenii îi respectau... dar, de venit pe la ei, nu venea nimeni. De altfel, lor nici că le păsa. Nu li se ura niciodată unul cu altul, de ceea nu se despărțeau niciodată și nici nu doreau altă societate. Nici Fomușka, nici Fimușka nu fuseseră bolnavi nicicînd, iar dacă se și întîmpla ca unul din ei să aibă o ușoară indispoziţie atunci beau amîndoi ceai de floare de tei, se fricționau cu ulei cald peste șale, sau își picurau untură fierbinte pe tălpi — și numaidecît le trecea beteșugul. Ziua și-o petreceau totdeauna în același chip. Se sculau tîrziu ; dimineața beau șocolata din ceșcuțe minuscule, ca niște mojare mici de farmacie. „Ceaiul, ziceau ei, nu era la modă pe vremea noastră". Se așezau unul în fața celui-

lalt și stăteau de vorbă (totdeauna aveau ce-și spune!). Ori citeau *Plăcuta Petrecere a Timpului, Oglinda Lumii* sau *Aonidele* ori răsfoiau un album vechi, îmbrăcat în safian roșu cu margine aurie, care aparținuse cîndva, după cum mărturisea o însemnare de mînă, unei M-me Barbe de Kabilyne. Cum și cînd nimerise albumul acesta în mîinile lor, n-o știau nici ei. Se găseau acolo cîteva poezii și bucăți de proză în franțuzește și mult în rusește. ca de exemplu următoarea „scurtă" cugetare asupra lui *Cicerone:*

„În ce fel de dispozițiune intrat-a Cicerone în atribuțiunea de chestor ne-o spune el însuși după cum urmează: luînd ca mărturie zeii, pentru sinceritatea simtămintelor sale în toate funcțiunile, cu care făcutu-i-s-a cinste pînă atuncea, crezutu-s-a datoru prin cele mai sfinte legături la îndeplinirea destoinică a acestora și următoriu gîndului acestuia nu s-a fost lăsat el. Cicerone, nu numa în dulcețele oprite de lege, dar fugit-a și de la atari înveseliri, ce par a fi întru totul de nevoie". Iar mai jos: „Scris în Siberia, în frig și foame". Era bună de asemeni poezia intitulată *Tirsis* în care se întîlneau strofe ca acestea:

În univers e armonie,
În picuri roua strălucește,
Ea blînd natura o mîngîie
Și-o viață nouă-i dăruiește!

Numai Tirsis durerii-i pradă
Și singur prinde a tînji...
Cînd nu-i cu el Aneta dragă,
Nimic nu-l poate înveseli!

Și o improvizație scrisă de un căpitan în trecere, în anul 1790 — *Maiu în a șasea zi:*

Eu niciodată n-oi uita
De tine satul meu iubit!
În minte veșnic te-oi avea!
A fost un timp prea fericit

Pe care-onoarea am avut
Atunci cînd la stăpîna ta
Cinci zile dragi din viața mea
În cerc select le-am petrecut !
Printre figuri interesante
Și-atîtea doamne elegante !

Cea din urmă pagină a albumului cuprindea, în loc de poezii, rețete contra bolilor de stomac, a spasmelor — și vai ! — chiar a limbricilor.

Subocevii prînzeau fix la ora douăsprezece și nu mîncau decît felurile de bucate de pe vremuri : papanași, borș cu castraveți, ciorbă acră de pește, ciorbă de castraveți cu rinichi, terci cu unt, brînzoaice, peltea de fructe, compot cu poame uscate, găină cu șofran la frigare, clătite cu miere ; după masă se odihneau — un cesuleț, nu mai mult — se trezeau, se așezau iarăși unul în fața celuilalt și beau sirop de merișoare, iar uneori o limonadă gazoasă, poreclită „patruzeci de minți", care cu toată această poreclă țîșnea din sticlă de fiecare dată și stîrnea rîsetele boierilor, iar lui Kalliopici îi făcea mare necaz, că trebuia să șteargă „peste tot" — și multă vreme mormăia el pe socoteala jupînesei și a bucătarului, de parcă ei ar fi născocit băutura aceea... „Și ce plăcere poți să găsești în ea ? Doar că strică mobila !" Soții Subocev mai citeau apoi ceva sau se distrau cu pitica Pufka, sau cîntau împreună romanțe străvechi (vocile lor se asemănau întru totul, ascuțite, slabe, puțin tremurătoare și răgușite, mai ales după somn, totuși destul de plăcute) sau, în sfîrșit, jucau cărți, dar tot niște jocuri vechi : *„crebs"*, *„la mouche"* [1] sau chiar *„boston sans prendre"* [2]. Apărea apoi samovarul ; seara beau ceai... Făcuseră *această* concesie spiritului vremii ; totuși de fiecare dată găseau că e un răsfăț, și că întrebuințarea acestei „ierbușoare chinezești" pricinuiește mare moleșeală în popor. De obicei se fereau să critice timpurile noi și să laude pe cele vechi : de cînd erau ei pe lume, așa trăiseră ;

[1] Musca (franc.).
[2] Boston fără levate (franc.).

adică, admiteau că alții pot trăi și altfel — și chiar mai bine ; numai pe ei să nu-i oblige să se schimbe !

Pe la opt Kolliopîci servea cina cu nelipsita „okroșka" ; iar pe la nouă, saltelele de puf, înalte și vărgate, primeau în îmbrățișarea lor moale trupurile grăsuțe ale lui Fomușka și Fimușka și un somn liniștit nu întîrzia să le închidă pleoapele. În căsuța bătrînească se domoleau atunci toate zgomotele : candela pîlpîia la icoane, în aer plutea un parfum de mosc și de melisă, un greier țîrîia... perechea cumsecade, comică și nevinovată dormea.

La acești „preafericiți" sau, cum îi numea Paklin, „papagalii inseparabili", care adăposteau în casa lor pe sora lui, își aduse Paklin cunoscuții.

Sora lui Paklin era o fată deșteaptă cu un chip destul de drăguț — ochii mai cu seamă erau minunați ; dar nenorocita de cocoașă îi împiedica libertatea mișcărilor, îi secase veselia, o făcuse bănuitoare și chiar răutăcioasă. Afară de asta mai avea și un nume mai mult decît ciudat : Snandulia ! Paklin voise să i-l schimbe în Sofia, dar ea ținea morțiș la numele ei, spunînd că e foarte potrivit ca o cocoșată să se numească Snandulia. Era bună muzicantă, cînta destul de bine la pian „datorită degetelor mele lungi", observa ea nu fără amărăciune, „toți cocoșații au astfel de degete".

Oaspeții găsiră pe Fomușka și Fimușka chiar în clipa cînd se trezeau din somnul de după masă și își beau apa de merișoare.

— Să pășim în secolul al optsprezecelea ! exclamă Paklin, îndată ce trecu pragul casei Subocev.

Și într-adevăr, secolul al optsprezecelea li se arătă musafirilor încă din antreu, sub forma unor mici paravane albastre, pe care erau lipite siluete negre, reprezentînd doamne și cavaleri pudrați. Decînd cu Lavater [1], siluetele acestea erau foarte la modă în deceniul al nouălea din secolul trecut. Apariția neașteptată a unui număr așa de mare de vizitatori — patru deodată ! — produse agitație în căsuța vizitată atît de rar. Se auzi tropăit de picioare, încălțate și desculțe, cîteva capete de femei apă-

[1] *Lavater Johan Kaspar* (1741—1801) — scriitor elvețian, întemeietorul fiziognomiei.

rură și dispărură într-o clipită, se auzi o îmbrîncitură, iar din altă parte o exclamație — cineva pufăi, altcineva mormăi grăbit pe nas : ia, mai duceți-vă încolo !

În cele din urmă apăru Kalliopîci, cu veșnica lui vestă de postav, și, după ce deschise ușa „salonului", strigă cu glas răsunător :

— Stăpîne, iată-l pe Sila Samsonovici cu alți domni !

Stăpînii se neliniștiră mult mai puțin decît servitorii. E drept că năvala celor patru bărbați în salonul lor — destul de spațios de altfel — îi cam miră ; dar Paklin îi liniști numaidecît prezentîndu-le pe rînd și făcînd diferite glume pe Nejdanov, Solomin și Markelov, ca pe niște oameni de treabă și „fără rang".

Fomușka și Fimușka nu-i aveau la stomac pe oamenii „cu rang", adică oamenii cu slujbă la stat.

Snandulia, care apăruse la chemarea fratelui ei, părea mult mai emoționată și făcea mai multe fasoane decît bătrînei. Vorbind amîndoi în același timp și în aceiași termeni, îi rugară pe oaspeți să stea jos și doriră să le afle preferințele : ceai, șocolată sau apă gazoasă cu dulceață ? Cînd însă aflară că oaspeții nu doresc nimic, deoarece fuseseră puțin mai înainte la negustorul Goluškin la o gustare și în curînd vor prînzi tot acolo, încetară să-i mai îmbie cu ceva și, așezîndu-și absolut în același chip mînuțele pe pîntecuț, prinseră a vorbi cu musafirii.

La început conversația cam lîncezea, dar curînd se invioră. Paklin făcu pe bătrîni să rîdă din toată inima de cunoscuta anecdotă a lui Gogol despre primarul care a izbutit să pătrundă într-o biserică ticsită de oameni, pentru că era primar și despre o plăcintă care făcuse același lucru ca și primarul, izbutind să pătrundă într-un stomac ticsit de mîncare ; rîseră cu lacrimi. Și la rîs se asemănau foarte mult : un rîs întrerupt, scheunător, care se sfîrșea cu tuse și cu fețe congestionate, de pe care curgea nădușeala. Paklin observase că asupra oamenilor de felul celor doi Subocevi citatele din Gogol acționează violent și brusc ; dar deoarece el nu ținea atît să-i distreze pe dînșii, cît să-i înfățișeze noilor lui cunoscuți, schimbă tactica și duse lucrurile în așa fel, că peste puțin timp bătrînei prinseră curaj și-și luară avînt. Fomușka scoase și arătă oaspeților tabachera lui prefe-

rată, de lemn sculptat, pe care odinioară se puteau număra treizeci și șase de siluete omenești în diferite poziții : de vechime și de multă frecătură se șterseseră toate, dar Fomuşka le vedea încă ; putea să le numere și să le arate cu degetul. „Uitați-vă, spunea el. iată, unul privește pe fereastră, iată : și-a scos capul..." Dar locul pe care-l arăta cu degetul lui grăsuț cu unghiuța ridicată ușor în sus era tot atît de neted ca și restul capacului. Apoi atrase atenția vizitatorilor asupra unui tablou în ulei, așezat deasupra capului său : înfățișa un vînător în profil, călărind valvîrtej pe un cal șarg — de asemenea în profil — pe o cîmpie acoperită de zăpadă. Vînătorul avea o căciulă înaltă, albă, de blană de miel, cu un moț de stofă albastră, o cerkeskă din păr de cămilă, bordisită cu catifea, strînsă la mijloc cu o cingătoare aurie de metal ciocănit ; o mănușă cu un deget, brodată cu mătase, era băgată pe după cingătoare ; un pumnal cu mîner de argint și inscrustații negre îi atîrna la coapsă. Într-o mînă, vînătorul, foarte tînăr și destul de grăsuț, ținea un corn enorm, împodobit cu ciucuri roșii, iar în cealaltă — hățurile și nagaica ; toate cele patru picioare ale calului erau în aer ; și la fiecare picior pictorul zugrăvise cu minuțiozitate și potcoava, cu cuie cu tot. „Și observați, rosti Fomuşka. arătînd iarăși cu degetul lui grăsuț patru pete ovale conturate pe fondul alb, îndărătul calului, urmele pe zăpadă, și pe acelea le-a făcut !" De ce erau numai patru, iar mai departe nu se mai vedea nici una — despre aceasta Fomuşka nu dădu nici o explicație.

— Vînătorul acesta-s eu ! adăugă el puțin mai tîrziu, cu un surîs pudic.

— Cum ? exclamă Nejdanov. Ați fost vînător ?

— Am fost... dar scurt timp. Am căzut odată peste capul calului, în plin galop — și m-am lovit la „curpei". Fimuşka s-a speriat... și nu mi-a mai dat voie să vînez. De atunci m-am lăsat.

— Unde ziceți că v-ați lovit ? întrebă Nejdanov.

— La curpei, repetă Fomuşka, cu voce scăzută.

Oaspeții se priviră în tăcere. Nimeni habar n-avea ce-i un curpei ; de fapt, Markelov știa că ciucurele păros de pe căciula căzăcească sau circaziană se numește

„curpei"; dar cum ar fi putut Fomuşka să se lovească la ciucurele căciului! Nimeni însă nu îndrăzni să-l întrebe ce înţelege prin cuvîntul „curpei",

— Ei, dacă tu te-ai lăudat aşa, exclamă deodată Fimuşka, am să mă laud şi eu.

Dintr-un mic „*bonheur-du-jour*", cum se numea biroul cel vechi cu picioare strîmbe şi cu capac bombat, care se ridica şi se lăsa în spatele biroului, Fimuşka scoase o miniatură în acuarelă, în ramă ovală de bronz şi care înfăţişa un copilaş de patru ani, gol-goluţ, cu o tolbă de săgeţi pe umăr, cu o panglică albastră peste piept, încercînd cu degetuţul vîrful unei săgeţi. Copilaşul, foarte buclat, privea puţin cruciş şi surîdea. Fimuşka le arătă oaspeţilor acuarela.

— Aceasta-s eu... rosti ea.

— Dumneavoastră?

— Da, eu. În juneţe. La răposatul taică-meu venea un pictor francez, un pictor minunat! Şi uite, m-a pictat pentru onomastica tatei. Şi ce om de treabă era francezul acela! A mai venit pe la noi şi după aceea. Totdeauna cînd intra, lovea picioruş de picioruş în semn de plecăciune, apoi scutura dintr-unul şi-ţi săruta mînuţa, iar la plecare îşi săruta propriile lui degeţele — he, he! Făcea apoi cîte o plecăciune spre dreapta, spre stînga, înapoi şi înainte! Era un francez foarte cumsecade.

Musafirii lăudară opera francezului; Paklin găsi chiar că mai există oarecare asemănare.

Iar Fomuşka începu să vorbească despre francezii din ziua de azi şi formulă părerea că s-au făcut cu toţii foarte răi! Păi, de ce aşa, Foma Lavrentievici? Dar rogu-vă!...Ce nume au acum!! De exemplu iată: Nojan-Ţent-Lorran [1], adevărat tîlhar! Fomuşka vru deodată să ştie: cine o fi domnind acum la Paris? Îi spuseseră că Napoleon. Se pare că acest lucru îl uimi şi-l întristă totodată. Cum aşa?... Un om atît de bătrîn... începu el, însă tăcu după ce privi cu sfială în jur. Fomuşka ştia prost franţuzeşte şi pe Voltaire îl citea în traducere (la căpătîiul lui, într-un sertar tainic, păstra o traducere în

[1] Nogent-Saint-Laurent.

manuscris a lui *Candide*, dar cîteodată îi scăpau unele expresii ca aceasta : „Asta-i, tătucule, *un fausse parquet*“ (adică : „asta-i ceva suspect, îndoielnic“) — expresie de care au rîs multă vreme cunoscuții, pînă ce un învățat francez a explicat că este un vechi termen parlamentar, folosit în patria lui înainte de anul 1789.

Deoarece venise vorba de Franța și de francezi, se hotărî și Fimușka să-și lămurească o nedumerire ce o avea ea de mult. Întîi se gîndi să se adreseze lui Markelov, dar prea se uita supărat la dînsa ; vru să-l întrebe apoi pe Solomin... nu, nu ! — își zise ea, pare prea simplu ; probabil nu știe franțuzește. Și se adresă lui Nejdanov.

— Iartă-mă, tătucule, începu ea, dar aș dori să aflu de la dumneata, că, uite, ruda mea, Sila Samsonîci, rîde mereu de bătrîna de mine, de neștiința mea de femeie.

— Ce anume doriți ?

— Iată ce-i. Dacă vrea cineva să pună în franțuzește întrebarea „Ce este aceasta ?“ el va trebui să spună : „Chesche se-che sela ?“ [1]

— Întocmai.

— Dar poate să spună și : che se-che se la [2] ?

— Poate.

— Și mai simplu : che se-la [3] ?

— Poate și așa.

— Și toate acestea înseamnă același lucru ?

— Da.

Fimușka căzu pe gînduri și dădu din mîini cu resemnare.

— Ei, Siluș̆ka, grăi ea în sfîrșit, eu sînt vinovată, iar tu ai dreptate. Numai că francezii... sînt teribili !

Paklin îi rugă acum pe bătrîni să le cînte o romanță... Începură să rîdă amîndoi și se mirară de gustul lui ; cu toate acestea acceptară repede, dar cu condiția ca Snandulia să se așeze la clavecin și să-i acompanieze — știe ea ce anume. Într-un colț al salonului era un instrument mititel, pe care oaspeții nu-l observaseră la în-

[1] Qu-est que c'est que cela ?
[2] Qu'est que cela ?
[3] Qu'est cela ?

ceput. Snandulia se așeză la „clavecinul“ acesta și luă cîteva acorduri... Din clavecin ieșiră niște sunete atît de firave, de dezacordate, slabe și tremurate, cum nu mai auzise Nejdanov de cînd era el pe lume; dar bătrînei începură îndată romanța lor :

„De zei inima-i dată,

o luă Fomușka, singur,

Spre a putea iubi !
Ca-n dragostea-nfocată
Dureri a întîlni,
Simțire-nflăcărată,

răspunse Fimușka.

De lacrămi neudată
Pe lume oare e ?
Nu e, nu e, nu e !

cîntă acum Fomușka.

Nu e, nu e, nu e !

repetă Fimușka.

În ea-i durerea amară
O guști oriunde-ai fi !

cîntară împreună.

O guști oriunde-ai fi !

termină tărăgănat numai Fomușka.

— Bravo ! strigă Paklin. Acesta este primul cuplet; dar al doilea ?

— Poftim, răspunse Fomușka; dar, Snandulia Samsonovna, spune-mi cum rămîne cu trilul ? După versul meu trebuie să urmeze trilul.

— Ei bine, răspunse Snandulia, veți avea și trilul.

Fomușka începu din nou :

Fără să suferi oare
Poţi fi îndrăgostit,
Cel ce-a iubit cu-ardoare
N-a plîns, n-a suferit ?

Iar Fimuşka cîntă :

În chin inima pare
O barcă-n fund de mare...
De ce ni-e dată ea ?

„În ciuda ei, în ciuda ei, în a ei ciudă !“ exclamă Fomuşka şi aşteptă, ca să lase timp Snanduliei să dea drumul trilului.

Snandulia execută trilul.

„Spre suferinţă grea, spre suferinţă grea !“ repetă Fimuşka.

Iar apoi amîndoi :

Zei, inima luaţi-mi,
-napoi, -napoi, -napoi !
-napoi, -napoi, -napoi !

Şi cîntecul se sfîrşi iarăşi cu un tril.

— Bravo ! Bravo ! strigară cu toţii, afară de Markelov, şi bătură chiar din palme.

După ce se potoliră aplauzele, Nejdanov se întrebă : simt ei oare că joacă rolul unor bufoni ? Poate că nu : sau poate simt, dar îţi spun : „Ei, şi ce ? nu facem nimănui nici un rău ! Ba îi înveselim pe ceilalţi !“ Şi dacă te gîndeşti puţin, au dreptate, de o sută de ori dreptate !

Sub influenţa acestor gînduri, începu deodată să le spună amabilităţi, la care, drept răspuns, ei se înclinau uşor, fără să-şi părăsească fotoliile... Dar în clipa aceasta, din camera vecină, probabil un dormitor sau o cameră de servitori, de unde se tot auzeau şoapte şi foşnete, apăru deodată pitica Pufka, în tovărăşia dădacei Vasilievna. Pufka începu să scheaune şi să se schimonosească, iar dădaca Vasilievna cînd părea că vrea s-o potolească, cînd o ţîţîa mai tare.

Markelov, care mai de multă vreme dădea semne de nerăbdare — Solomin nu făcea decît să surîdă, mai mult ca de obicei — se adresă deodată lui Fomuşka :

— Nu m-am aşteptat, începu el cu asprime, ca dumneavoastră cu mintea dumneavoastră luminată — am auzit că sînteţi un admirator al lui Voltaire — să vă înveseliţi de un lucru care ar trebui să vă provoace milă, şi anume o infirmitate... Îndată ce rosti această din urmă vorbă, îi veni în minte sora lui Paklin şi îşi muşcă limba, iar Fomuşka roşi. „Da... da, doar nu eu... ea... ea vrea..." Dar Pufka se năpusti ea însăşi asupra lui Markelov.

— Şi ce ţi-a venit, începu ea să turuie graseind, să-i superi pe stăpînii noştri ? Unei sărmane ca mine ei mi-au dat masă, casă, căldură — te pomeneşti că ţi-e necaz ? Se vede că ţi se scurg ochii după pîinea altuia ? Şi de unde ai răsărit, negriciosule, păcătosule, plicticosule, cu mustăţile tale de gîndac... Iar cu degetele ei groase şi scurte, Pufka arătă cum sînt mustăţile lui Markelov. Vasilievna izbucni în rîs, deschizînd pînă la urechi gura ei ştirbă, iar în camera vecină alte rîsete răsunară ca un ecou.

— Desigur, nu sînt judecătorul dumneavoastră, se adresă Markelov lui Fomuşka. Să adăposteşti oameni sărmani şi infirmi e o faptă bună. Dar permiteţi-mi să vă spun : să trăieşti în îndestulare, să te lăfăieşti ca peştele în apă, să petreci în lumea asta cît îţi este scris şi să nu mişti nici un deget pentru binele semenului... asta încă nu înseamnă să fii bun ! Cel puţin eu, drept să spun, nu pun nici un preţ pe astfel de bunătate !

Pufka ţipă asurzitor ; nu pricepuse nimic din cele spuse de Markelov, dar „negriciosul" rostea vorbe urîte... şi cum îndrăznea ? ! Vasilievna de asemeni mormăi ceva, iar Fomuşka îşi aşeză mînuţele pe piept şi, întorcîndu-se spre soţia lui, spuse aproape plîngînd : „Fimuşka, porumbiţo, auzi ce spune domnul oaspe ? Noi sîntem nişte păcătoşi, nişte ticăloşi, farisei... ne lăfăim ca peştele în apă, vai ! vai ! vai !... Trebuie să fim alungaţi din casa noastră, afară, în stradă şi să ni se dea cîte o mătură în mînă, ca să ne cîştigăm pîinea — of, of, of !" Auzind asemenea cuvinte jalnice, Pufka ţipă şi mai tare. Fimuşka închise

pe jumătate ochii, strîmbă buzele și, umplîndu-și pieptul cu aer, era gata-gata să izbucnească în hohote de plîns...

Dumnezeu știe cum s-ar fi sfîrșit toate acestea, dacă nu s-ar fi amestecat Paklin.

— Ce-i asta ! Rogu-vă, începu el, dînd din mîini și rîzînd zgomotos : cum de nu vă dați seama ? Domnul Markelov a vrut să glumească : avînd însă o înfățișare foarte serioasă, vorbele lui au apărut cam aspre... iar dumneavoastră ați și crezut ? Dar se poate ? Evfimia Pavlovna, scumpo, uite noi trebuie să plecăm, dar știi ce ? La despărțire să ne ghicești la toți... dumneata ești meșteră în asta. Surioaro ! Scoate cărțile !

Fimuşka aruncă o privire către soțul ei ; văzîndu-l pe deplin liniștit, se liniști și ea.

— Cărți, cărți... mormăi ea ; m-am dezvățat, tătucule ; am uitat, n-am mai pus mîna pe ele demult...

Dar în vremea asta lua din mîinile Snanduliei o pereche de cărți de joc foarte vechi și neobișnuite.

— Cui să ghicesc ?

— Apoi, la toți, se grăbi să spună Paklin și gîndi : „Ce bătrînică vioaie ! Nimic nu i se pare greu... O minune !“ La toți, bunico, la toți, adăugă el tare. Spune-ne soarta, caracterul, viitorul... spune tot !

Fimuşka se apucase să întindă cărțile pe masă, cînd deodată le aruncă la o parte.

— Nici nu-mi trebuie cărți ! exclamă ea. Și așa cunosc caracterul fiecăruia din noi. Și fiecăruia cum îi e caracterul, așa îi este și soarta. De pildă, acesta (arătă pe Solomin) este un om cumpănit, un om statornic ; cestălalt — amenință cu degetul spre Markelov — un om iute, un om primejdios... (Pufka scoase limba la el) ; ție (aruncă o privire spre Paklin) nici nu trebuie să-ți spun, te cunoști singur : un aiurit ! Iar acesta...

Arătă spre Nejdanov și tăcu.

— Ei, ce este ? rosti el. Spuneți, faceți-mi plăcerea, ce fel de om sînt ?

— Ce fel de om ești ?... îngînă Fimuşka. Ești de plîns, iată, asta-i !

Nejdanov tresări.

— De plîns ! De ce ?

— Așa ! Parcă mă cuprinde mila — iată, asta-i !

— Dar de ce ?

— Aşa văd eu ! Pe mine nu mă-nşală ochiul. Crezi că sînt proastă ? Sînt mai deşteaptă decît tine, cu tot părul tău roşu. Mi-e milă de tine... Asta-i tot ce-ţi pot ghici.

Rămaseră cu toţii tăcuţi... se uitară unul la altul şi iarăşi tăcură.

— Apoi, rămîneţi cu bine, prieteni, strigă Paklin. Am asta cam mult la voi şi poate că v-am plictisit. Domnii aceştia trebuie să plece... iar eu îi petrec. Rămîneţi cu bine, mulţumim pentru bunăvoinţa dumneavoastră.

— Umblaţi sănătoşi, umblaţi sănătoşi, mai veniţi, nu ne ocoliţi casa, spuseră într-un singur glas Fomuşka şi Fimuşka... Iar Fomuşka începu deodată să îngîne :

— Mulţi, mulţi, mulţi ani trăiască, mulţi...

— Mulţi, mulţi, se auzi cu totul pe neaşteptate şi vocea de bas a lui Kalliopîci, pe cînd deschidea tinerilor domni uşa...

Tuspatru se pomeniră apoi în stradă, în faţa căsuţei pîntecoase, iar dindărătul ferestrelor se auzea vocea piţigăiată a Pufkăi :

— Proştilor... proştilor !

Paklin rîse cu poftă, dar nimeni nu-i ţinu isonul, iar Markelov îi privea pe toţi pe rînd, aşteptînd parcă să audă un cuvînt de indignare...

Numai Solomin, ca de obicei, surîdea.

XX

— Ei, da ! începu Paklin cel dintîi. Am fost în secolul al optsprezecelea — acum hai de-a dreptul în al douăzecilea ! Goluşka e atît de progresist, încît nu se cade să socoteşti că aparţine secolului al nouăsprezecelea !

— Îl cunoşti ? întrebă Nejdanov.

— Cine n-a auzit de el ! Iar eu am spus : hai ! fiindcă intenţionez să merg cu voi !

— Cum aşa ! Spui că nu-l cunoşti ?

— Ei şi ! Voi îi cunoaşteţi pe inseparabilii mei ?

— Păi, ne-ai prezentat tu !

— Şi tu ai să mă prezinţi pe mine! Nu puteţi să aveţi secrete faţă de mine, iar Galuşkin este un om primitor. Să vezi ce are să se mai bucure cînd o vedea o figură nouă. Şi apoi la noi, aici în S... toate merg mai simplu!

— Da, mormăi Markelov, aici în oraşul vostru oamenii nu prea au ruşine.

Panklin clătină din cap.

— Poate o spui pe socoteala mea... Hm, ce să-i faci! Merit mustrarea asta? Dar ştii ce, nou meu cunoscut, lasă măcar un timp gîndurile negre pe care ţi le insuflă temperamentul dumitale iritabil. Şi principalul...

— Domnule nou cunoscut, îl întrerupse cu aprindere Markelov, îţi spun şi eu la rîndul meu... dar sub formă de avertisment: n-am avut niciodată nici cea mai mică predispoziţie pentru glume şi astăzi mai puţin ca oricînd! Şi apoi de unde cunoşti dumneata temperamentul meu? zise el, apăsînt pe ultimul cuvînt. Mi se pare că ne-am văzut azi pentru întiia oară.

— Ei stai puţin, nu te supăra şi nu te înflăcăra aşa, că te cred şi fără asta, zise Paklin şi, adresîndu-se lui Solomin, exclamă: O, dumneata, despre care însă-ţi clarvăzătoarea Fimuşka a zis că eşti un om cumpănit, şi care ai într-adevăr ceva liniştitor în dumneata — spune, am avut eu intenţia să fac cuiva vreo neplăcere sau să rostesc o glumă nelalocul ei? Am insistat numai să merg cu voi la Goluşkin, dar altfel sînt o fiinţă cu totul inofensivă. Şi nu sînt de vină dacă domnul Markelov are faţa întunecată.

Solomin ridică de la început un număr, apoi celălalt: avea acest obicei cînd nu se hotăra să răspundă numaidecît.

— Fără îndoială, vorbi el în cele din urmă, dumneata, domnule Paklin, nu poţi pricinui nimănui supărare şi nici nu doreşti s-o faci; şi de ce n-ai merge cu noi la domnul Goluşkin? Presupun că ne vom petrece acolo timpul cu aceeaşi plăcere ca şi la rudele dumitale — şi cu acelaşi folos.

Paklin îl ameninţă cu degetul.

— Oh, dar şi dumneata văd că eşti rău! Cu toate astea mergi şi dumneata la Goluşkin?

— Sigur că merg. Ziua de azi tot am pierdut-o...

— Ei, atunci, *„en avant, marchons"* ![1] Spre secolul al douăzecilea ! Nejdanov, progresistule, călăuzește-ne !

— Bine, haide : dar nu te mai repeta. Să nu creadă cineva că provizia ta de glume e pe sfîrșite.

— Pentru voi o să-mi ajungă cu prisosință, obiectă vesel Paklin și porni repede înainte, nu sărind, ci „șchiopătînd", după cum avea el obiceiul să spună.

— Un domn foarte hazliu ! observă Solomin, mergînd la braț cu Nejdanov în urma lui ; dacă, ferească Dumnezeu, ne-or trimite pe toți în Siberia, o să aibă cine să ne distreze !

Iar în urma tuturor mergea tăcut Markelov.

În vremea asta în casa negustorului Goluşkin se luaseră toate măsurile, ca să se dea o masă cu „fast" sau cu „șic". Se pregătise o ciorbă de pește foarte grasă și foarte rea la gust, de asemenea diferite „patișo și frîcasei".[2] (Goluşkin, deși adept starover, trăia pe culmile civilizației europene și nu îngăduia decît bucătăria franțuzească, iar bucătarul și-l luase de la club, de unde fusese dat afară din pricina necurățeniei lui.) Și principalul : se puseseră la gheață cîteva sticle de șampanie.

Gazda își întîmpină oaspeții cu fasoanele lui obișnuite, cu gesturile lui stîngace și repezite, cu chicotelile lui nelipsite. Se bucură foarte mult văzîndu-l pe Paklin, întocmai precum prezisese acesta ; întrebă : e de-al nostru, nu ? și fără să mai aștepte răspunsul, exclamă : Păi, desigur, cum să nu ! Apoi spuse că mai adineauri a trecut pe la „originalul" acela de guvernator, care se ține scai de el pentru dracu știe ce instituții de binefacere... Era cu neputință să-ți dai seama ce-l încîntă mai mult pe Goluşkin : că este primit la guvernator, sau că poate să-l înjure în fața tinerilor domni progresiști ? Apoi le prezentă pe prozelitul de care le vorbise. Și acest prozelit nu era altul decît omulețul acela ofticos, cu părul lins și mutra lungă, care intrase dimineața cu comunicarea și pe care Goluşkin îl numea Vasea, ad-

---

[1] Să mergem. înainte (franc.).

[2] *Pâtés-chauds și fricassée* — pateuri calde și tocană de pasăre (franc.).

ministratorul lui. Nu-i elocvent, spuse Goluşkin, arătînd spre el cu toate cele cinci degete, însă e cu tot sufletul devotat cauzei noastre. Iar Vasea făcea plecăciuni, roşea, clipea repede şi se hlizea cu un aer că tot aşa, nu puteai să-ţi dai seama ce fel de om este: un nătărău fără pereche sau, dimpotrivă, un pişicher desăvîrşit şi un şarlatan.

— Pînă una-alta, poftiţi la masă, domnilor, poftiţi, strigă Goluşkin. Se aşezară la masă, după ce mai întîi luară o gustare serioasă. Numaidecît după ciorba de peşte, Goluşkin porunci să se servească şampanie, care curgînd în cupe dădea impresia seului îngheţat. „Pentru... pentru întreprinderea noastră!" exclamă Goluşkin, clipind în acelaşi timp din ochi şi arătînd cu capul spre servitor, pentru a da de înţeles că în prezenţa unui străin trebuie să fie prudent! Prozelitul Vasea continua să tacă — stătea numai pe marginea scaunului şi avea o ţinută slugarnică, ce nu se potrivea de loc cu convingerile pe care i le atribuise stăpînul şi cărora le era credincios din tot sufletul; dar de băut, bea zdravăn...

În schimb vorbeau toţi ceilalţi: adică vorbea gazda şi Paklin; mai ales Paklin. Nejdanov simţea în suflet o nemulţumire, Markelov era furios şi indignat, altfel decît la Subocevi, dar în aceeaşi măsură; Solomin observa totul liniştit.

Paklin se distra! Cu vorba lui vioaie, plăcuse nespus de mult lui Goluşkin, care nici nu bănuia că „şchiopîrca" asta şopteşte într-una la urechea lui Nejdanov cele mai răutăcioase observaţii la adresa lui, a lui Goluşkin! Presupunea chiar că tînărul acesta este cam simpluţ, că poţi să-l „tratezi" de sus... de altfel, de aceea îi şi plăcuse, şi dacă ar fi stat mai aproape de dînsul, de mult l-ar fi împuns cu degetul în coastă, ori l-ar fi bătut pe umăr. Şi aşa, de departe, şi tot îi făcea semne peste masă şi dădea din cap cu înţeles... dar între Paklin şi el, trona în primul rînd Markelov, acel „nor întunecat"; iar mai încolo, Solomin. Goluşkin însă rîdea cu hohote la fiecare cuvînt al lui Paklin, rîdea anticipat, pe încredere, lovindu-se peste burtă şi descoperindu-şi gingiile vinete... Paklin înţelese în cu-

rînd ce se cerea de la el și începu să critice tot (ceea ce era un lucru foarte potrivit pentru dînsul) și pe toți : pe conservatori și pe liberali, pe funcționari și pe avocați, pe administratori și pe moșieri, pe cei din zemstă și pe cei din dună, Moscova și Petersburgul!

— Da, da, da, aproba cu grăbire Goluşkin, aşa, aşa, aşa, aşa ! Iată, de pildă, primarul nostru este un adevărat bou ! Un prost fără pereche ! Eu îi spun de una, de alta... dar el nu pricepe nimic ; nu-i mai breaz decît guvernatorul nostru.

— Dar guvernatorul vostru e prost ? se interesă Paklin.

— Doar vă spun : un bou !

— N-ați observat, vorbește răgușit, sau pe nas ?

— Cum ? întrebă Goluşkin nedumerit.

— Ce, nu știți ? La noi, în Rusia, civilii de vază vorbesc răgușit, iar militarii de vază vorbesc pe nas ; și numai cei mai înalți demnitari vorbesc și răgușit și pe nas — în același timp !

Goluşkin rîse cu hohote, pînă ce îi dădură lacrimile.

— Da da, îngînă el, vorbește pe nas... vorbește pe nas... e militar !

„Nătărău mai ești !“ își zise Paklin.

— La noi totul e putred, orice ai atinge ! strigă Goluşkin, după un răstimp. Totul, totul e numai putregai !

— Preastimate Kapiton Andreici, rosti cu gravitate Paklin, șoptind în același timp lui Nejdanov : „Ce tot dă din mîini, de parcă îl strînge surtucul la subțiori ?“ Preastimabile Kapiton Andreici, credeți-mă : jumătățile de măsură nu vor fi în cazul nostru de nici un folos !

— Ce jumătăți de măsură ! strigă Goluşkin, încetînd subit de a mai surîde și luîndu-și un aer fioros. Aici asta trebuie : să smulgem răul din rădăcină ! Bea, Vaska, bea tică... !

— Beau, Kapiton Andreici, răspunse administratorul, dînd paharul peste cap.

Goluşkin goli și el paharul.

— Cum de nu crapă ! șopti Paklin lui Nejdanov.

— Obișnuința ! răspunse acesta.

Dar nu beau numai ei.

Cu încetul, vinul îi ameţi pe toţi, şi Nejdanov, Markelov, chiar Solomin începură pe nesimţite să se amestece în discuţie.

Nemulţumit şi cu un fel de dispreţ faţă de el însuşi, că nu e în stare să se stăpînească şi se apucă să bată şi el apa în piuă, Nedjanov începu să spuie că a venit timpul cînd oamenii trebuie să înceteze să se mai joace cu vorbele : că e timpul să „acţioneze" ; pomeni chiar de „terenul găsit" ! ! Şi, neobservînd că se contrazice, ceru să i se arate acele elemente serioase şi reale pe care poţi să te bizui, fiindcă el nu le vede. În societate nu ne bucurăm de simpatie, conştiinţa poporului este adormită... fă ceva dacă poţi !

Nu făcu nimeni nici o obiecţie, nu pentru că n-ar fi avut ce obiecta, dar pentru că fiecare căuta să-şi susţină cu glas tare părerile proprii. Markelov, cu vocea lui surdă şi mînioasă, turuia insistent şi monoton („parcă toca varză", observă Paklin). Nu se prea înţelegea despre ce vorbeşte ; într-un moment de linişte se auzi din gura lui doar cuvîntul „artilerie"... îşi amintise probabil de acele cusururi pe care le descoperise cîndva în organizarea ei. Se năpusti apoi asupra nemţilor şi asupra aghiotanţilor. Vorbi pînă şi Solomin, susţinînd că există două feluri de a aştepta ; a aştepta fără să faci ceva şi a aştepta făcînd totuşi să meargă lucrurile înainte.

— N-avem nevoie de moderaţi, spuse întunecat Markelov.

— Pînă acum aceştia începeau acţiunea de sus, observă posomorît Solomin, iar noi vom încerca începînd de jos.

— Nu ne trebuie, la dracu, nu ne trebuie, se grăbi să spună cu înfocare Goluşkin ; trebuie să acţionăm dintr-o dată !

— Adică vrei să sări pe fereastră ?

— Şi voi sări ! urlă Goluşkin. Voi sări ! Şi Vaska va sări ! Voi porunci şi va sări ! Hai ? Vaska ? Aşa-i că vei sări ?

Administratorul îşi deşertă mai întîi paharul, apoi răspunse :

— Incotro veţi merge dumneavoastră, Kapiton Andreici, într-acolo şi noi. Da ce, noi îndrăznim să mai stăm la discuţie ?

— Aşa, vezi ! Altfel îţi frîng oasele.

Curînd ajunseră la ceea ce în limbajul beţivilor se cheamă ridicarea Turnului lui Babel. Începu o hărmălaie şi un zgomot de nedescris. Precum în aerul cald încă al unui sfîrşit de toamnă cei dintîi fulgi se învălmăşesc, luîndu-şi locul unii altora — tot aşa, în atmosfera înfierbîntată a sufrageriei lui Goluşkin, se învîrteau ciocnindu-se şi alegîndu-se unul pe altul tot felul de cuvinte : progres, guvern, literatură ; problema contribuţiilor, problema bisericii, problema femeii, problema justiţiei ; clasicism, realism, nihilism, comunism : internaţional, clerical, liberal, capital ; administraţie, organizaţie, asociaţie şi chiar cristalizaţie ! Goluşkin părea entuziasmat tocmai de această larmă. În ea părea că se întruchipează pentru el adevăratul sens... Triumfa ! „Ăsta mi-s ! Păzea, că te omor !... Trece Kapiton Goluşkin !“ Administratorul Vasea, care trăsese zdravăn la măsea, începu să sforăie ca un cal şi să boscorodească cu nasul în farfurie şi, deodată, răcni ca turbat : „Ce naiba mai e şi asta, gimnaziul !?“

Fără veste Goluşkin se ridică şi, avîntîndu-şi chipul aprins, pe care o expresie de triumf şi de despotism grosolan se amesteca ciudat cu o groază tainică şi chiar cu un fel de tremur lăuntric, urlă : „Mai jertfesc încă *o mie !* Vaska, adu banii !“ La care Vaska răspunse cu jumătate de gură : „Spanac !“ Paklin — palid şi leoarcă de sudoare (în ultimul sfert de oră băuse tot atît cît şi administratorul) — sări de la locul lui şi, după ce ridică amîndouă mîinile deasupra capului, strigă, apăsînd pe fiecare silabă : „Jertfesc ! A pronunţat cuvîntul jertfesc ! O, pîngărire a cuvîntului sfînt : Jertfă ! Nimeni nu cutează să se înalţe pînă la tine, nimeni n-are putere să îndeplinească obligaţiile pe care le impui, cel puţin nimeni dintre noi, aceştia de faţă, iar catîrul şi prostul acesta, sacul acesta de bani, îşi scutură burduhanul lui umflat, aruncă un pumn de aur şi ţipă : „jertfesc“ ! Şi cere recunoştinţă şi se aşteaptă la o cunună de lauri, nemernicul !“ Goluşkin ori

nu auzi, ori nu înțelese ceea ce îi spusese Paklin, ori luase poate drept glumă cuvintele lui, căci mai răcni odată : „Da ! o mie de ruble ! Ce a spus Kapiton Goluşkin e sfînt !“ Băgă repede mîna în buzunar : „Iată bănişorii ! Na, luați-i şi să vă aduceți aminte de Kapiton !“ De fiecare dată cînd se înflăcăra peste măsură, vorbea despre sine la persoana a treia, cum fac copiii. Nejdanov adună bancnotele aruncate pe fața de masă udă de vin. Nu mai aveau acuma pentru ce să mai rămînă ; era şi destul de tîrziu. Se sculară cu toții, îşi luară şepcile şi plecară.

Afară, la aer, li se păru că pămîntul se învîrteşte cu ei, mai ales lui Paklin.

— Ei ? Încotro o pornim acum ? rosti el cu destulă greutate.

— Nu ştiu încotro mergeți voi, răspunse Solomin, dar eu mă duc la mine acasă.

— La fabrică ?

— La fabrică.

— Acum, noaptea, pe jos ?

— Ei, şi ? Pe aici nu sînt nici lupi, nici tîlhari, iar eu ştiu să umblu. Noaptea e şi mai răcoare.

— Dar sînt patru verste !

— Să fie şi cinci. La revedere, domnilor !

Solomin îşi încheie nasturii, îşi trase şapca pe frunte, aprinse o țigară de foi şi o porni cu paşi mari de-a lungul străzii.

— Iar tu încotro ? întrebă Paklin pe Nejdanov.

— La el, şi arătă spre Markelov, care stătea nemişcat, cu mîinile încrucişate pe piept, avem cu noi trăsura.

— Minunat... iar eu, mă duc în oază, la Fomuşka şi Fimuşka. Ştii ce, măi frate ? Şi acolo e aiureală, şi aici... Numai că acolo este aiureala secolului al optsprezecelea, mai apropiată de realitatea rusă, decît aceasta din al douăzecelea. Rămîneți cu bine, domnilor ; sînt beat... nu mă osîndiți. Ascutați ce am să vă mai spun ! O femeie mai bună ca sora mea, Snandulia, nu există pe lume ; dar uite că e cocoşată şi o mai cheamă şi Snandulia. Aşa-i totdeauna pe lumea asta ! De altfel, se cade să se numească astfel. Ştiți voi cine a fost

sfînta Snandulia ? O femeie virtuoasă, care umbla prin închisori, tămăduia rănile celor închiși și îngrijea de bolnavi. Ei, acuma rămîneți cu bine ! Rămîi cu bine, Nejdanov, nefericitule ! Și tu, ofițerule... Ursule ! Rămîi cu bine !

Plecă spre „oază" tîrîndu-și picioarele, șchiopătînd și clătinîndu-se, iar Markelov împreună cu Nejdanov căutară hanul la care-și lăsaseră tarantasul, porunciră să înhame și o jumătate de ceas mai tîrziu goneau pe drum.

XXI

Cerul se acoperise de nori care se lăsaseră jos de tot. Nu era întuneric deplin și urmele de roți se zăreau lucind slab înaintea tarantasului, dar la dreapta și la stînga împrejurimile erau învăluite în ceață și contururile se contopeau în pete mari, nelămurite. Era o noapte mohorîtă, cu vreme schimbătoare ; vîntul năvălea cu răbufniri umede, aducînd mirosul ploii și al întinselor lanuri de grîu. După ce trecură de pîlcul de stejari care slujea drept semn de recunoaștere și cotiră pe drumul de țară, fu și mai rău ; drumul îngust se pierdea pe alocuri cu totul... Vizitiul mîna acum mai încet.

— De nu ne-am rătăci ! observă Nejdanov, care tăcuse pînă atunci.

— Nu ! N-o să ne rătăcim ! rosti Markelov. Nu se întîmplă două nenorociri într-o zi.

— Dar care a fost întîia ?

— Care ? Păi, că am pierdut fără rost o zi, socotești că nu-i nimic ?

— Da... Desigur... Goluşkin ăsta ! Nu trebuia să bem atîta vin, mă doare capul... înfiorător.

— Nu vorbesc de Goluşkin. Cel puțin a dat bani ; deci vizita noastră a fost de oarecare folos !

— Atunci regreți că Paklin ne-a dus la... cum le zice el... la inseparabilii lui ?

— N-avem ce regreta... dar nici n-avem de ce să ne bucurăm. Eu nu-s dintre oamenii pe care îi interesează... asemenea copilării. Nu la nenorocirea asta am făcut aluzie.

— Atunci la care ?

Markelov nu răspunse, se mişcă numai în colţul lui, parcă ar fi vrut să se învălească mai bine. Nejdanov nu-i vedea lămurit faţa, numai mustăţile se zăreau ca o dungă neagră, de-a curmezişul ; încă de dimineaţă observase la Markelov un fel de iritare lăuntrică şi surdă, care nu trebuia zgîndărită.

— Spune-mi, Serghei Mihailovici, începu el după un răstimp, oare, fără glumă, admiri scrisorile acelui domn Kisliakov, pe care mi le-ai dat să le citesc astăzi ? După părerea mea — te rog să-mi ierţi expresia cam tare — nu sînt decît nişte aiureli.

Markelov îşi îndreptă trupul.

— În primul rînd, începu el cu o voce mînioasă, nu-ţi împărtăşesc de loc părerea în privinţa acestor scrisori, şi le găsesc interesante şi conştiincioase ! Iar în al doilea rînd, Kisliakov munceşte, activează şi mai cu seamă *crede* — crede în cauza noastră, crede în re-vo-lu-ţie ! Trebuie să-ţi spun, Alexei Dmitrici, observ că *dumneata*, că dumneata te îndepărtezi de cauza noastră, nu crezi în ea !

— De unde tragi concluzia aceasta ? întrebă tărăgănat Nejdanov.

— De unde ? Din toate vorbele dumitale, şi din toată purtarea dumitale ! ! Astăzi la Goluşkin cine a spus că nu vede pe ce elemente ne putem bizui ? Dumneata ! Cine a cerut să i se arate aceste elemente ? Dumneata ! Şi cînd prietenul acela al dumitale, acel caraghios şi gură spartă, domnul Paklin, a spus, ridicînd ochii spre cer, că nimeni dintre noi nu este în stare să aducă o jertfă, cine a susţinut şi a tot dat din cap aprobîndu-l ? Oare nu tot dumneata ? Vorbeşte despre dumneata cum vrei ; gîndeşte despre dumneata ce vrei... E treaba dumitale... Eu însă cunosc oameni care au ţinut să îndepărteze de la ei tot ce are viaţa mai fermecător — chiar fericirea dragostei, ca să-şi poată sluji convinge-

rile, ca să nu le trădeze ! Dar desigur că *dumitale* nu-ţi ardea astăzi de aşa ceva !

— Astăzi ! De ce tocmai astăzi ?

— Dar, pentru Dumnezeu, nu te mai preface, fericitule Don Juan îndrăgostit, încununat de mirt ! strigă Markelov, uitînd cu totul de vizitiu, care deşi nu întorcea capul putea foarte bine să audă. Adevărat că în momentul acela pe vizitiu îl îngrijora mai mult drumul, decît toate discuţiile boierilor de la spatele lui ; căuta să mîie cu băgare de seamă şi chiar cu oarecare sfială calul mijlocaş, care scutura capul şi se lăsa pe crupă ; tarantasul aluneca de pe un deal cam abrupt, care n-ar fi avut ce să caute pe drumul lor cel adevărat.

— Iartă-mă, dar nu prea te înţeleg, rosti Nejdanov.

Markelov izbucni într-un rîs forţat şi răutăcios.

— Nu mă înţelegi ! Ha, ha, ha ! Ştiu tot, stimate domn ! Ştiu cui ţi-ai făcut ieri declaraţia de dragoste ; ştiu pe cine ai captivat cu frumoasa dumitale înfăţişare şi cu elocvenţa dumitale ; ştiu cine te lasă să pătrunzi în camera ei... după ora zece seara !

— Boierule ! vorbi deodată vizitiul către Markelov. Ia ţine hăţurile puţin... mă dau jos, să văd... mi se pare că ne-am abătut de la drum... O fi vreo rovină pe aici...

Într-adevăr, tarantasul se lăsase cam mult pe o parte.

Markelov apucă hăţurile, pe care i le dase vizitiul, şi continuă tot aşa de tare :

— Nu te învinovăţesc, deloc Alexei Dmitrici ! Ai profitat... Ai avut tot dreptul. Îţi spun numai atît, că nu mă mir că te-ai înstrăinat de cauza comună şi că nu ţi-e gîndul acum la asta. Mai adaug apoi de la mine : care e omul care să ştie dinainte ce anume place inimii unei fete, sau să ghicească ce doreşte ea ! !

— Acum te înţeleg, începu Nejdanov, îţi înţeleg mîhnirea... ghicesc cine ne-a spionat şi s-a grăbit să-ţi comunice...

— Aici nu-i vorba de nici un merit, continuă Markelov, prefăcîndu-se că nu-l aude pe Nejdanov şi tărăgănînd intenţionat cuvintele ca într-un cîntec, şi nici de calităţi neobişnuite sufleteşti sau fizice... Nu ! La mijloc este numai şi numai norocul blestemat al tuturor copiilor nelegitimi, al tuturor ba... !

Ultima frază Markelov o pronunță sacadat și repede și deodată tăcu ca împietrit.

Iar Nejdanov, în întunericul care-l învăluia, simți că păleşte subit şi că îl trec fiori. Abia se stăpîni să nu se repeadă la Markelov, să nu-l apuce de gît... „Cu sînge trebuie să spăl jignirea asta, cu sînge..."

— Am găsit drumul! strigă vizitiul, care se ivi lîngă roata dreaptă, din față. Am greşit puțintel, am luat-o la stînga... acuma nu-i nimic! Ajungem într-o clipă; nu mai e nici o verstă pînă la noi. Binevoiți să vă aşezați!

Se urcă pe capră, luă hățurile din mîna lui Markelov, întoarse calul mijlocaş spre drumul cel bun... Tarantasul, scuturat puternic de vreo două ori, porni mai lin şi mai repede — picla parcă se risipise şi se ridicase mai sus. Veni un miros de fum; în față se înălța o movilă. O lumină licări, dispăru. Licări alta, lătră un cîine...

— Iată şi casele noastre, grăi vizitiul. Hii, pisoii mei drăguți!

Tot mai des le venea în întîmpinare alergînd luminile.

— După jignirea aceasta, vorbi în cele din urmă Nejdanov, cred că înțelegi, Serghei Mihailovici, că-mi e cu neputință să înnoptez sub acoperişul dumitale; sînt nevoit totuşi să-ți cer, oricît de neplăcut mi-ar fi, ca, odată ajunşi, să-mi dai tarantasul, ca să mă ducă pînă la oraş; mîine găsesc eu un chip să ajung acasă; atunci vei primi de la mine înştiințarea pe care probabil o aştepți..

Markelov nu răspunse numaidecît.

— Nejdanov, spuse el deodată cu voce nu prea tare, dar aproape disperată: Nejdanov! Pentru Dumnezeu, intră la mine atît cît trebuie, ca să-ți pot cere iertare în genunchi. Nejdanov! Uită... uită! Uită vorba mea nebună! Ah, dacă ar putea simți cineva cît sînt de nefericit! Markelov se lovi cu pumnul în piept şi un geamăt îi răspunse dinăuntru. Nejdanov! Fii mărinimos! Dă-mi mîna... Nu-mi refuza iertarea ta!

Nejdanov îi întinse cam cu şovăială mîna, dar i-o întinse, iar Markelov o strînse cu atîta putere, că Nejdanov fu cît pe ce să țipe... Tarantasul opri lîngă pridvorul casei lui Markelov.

— Ascultă, Nejdanov, îi spunea Markelov un sfert de ceas mai tîrziu în cabinetul lui... Ascultă ! Nu-i mai spunea decît : „tu" ; și în acest „tu" neașteptat, adresat omului în care descoperise un rival fericit, pe care cu puțin înainte îl jignise pînă la sînge, pe care fusese gata să-l omoare, să-l sfîșie în bucăți — în acest „tu", era totodată o renunțare iremediabilă, o implorare smerită, amară, și chiar un drept... Nejdanov recunoscu acest drept, căci și el începu să-i spună „tu".

— Ascultă ! Ți-am spus adineauri că am renunțat la fericirea dragostei, am respins-o, ca să slujesc convingerile mele... Este o absurditate, o laudă prostească ! Nu mi s-a propus niciodată ceva de felul acesta și n-am avut ce să resping ! Fără noroc m-am născut, fără noroc am rămas... Poate că așa mi-a fost scris. Nu sînt făcut pentru asta, îmi e dat să fac altceva ! Dacă tu poți să împaci și una și alta... să iubești și să fii iubit... și în același timp să slujești o mare cauză... Atunci bravo ție ! Te invidiez... Eu însă — nu, nu pot. Tu ești un om fericit ! Un om fericit ! Dar eu nu pot...

Markelov spuse toate acestea cu voce stinsă, șezînd pe un scăunel, ținînd capul plecat, brațele atîrnîndu-i ca niște bețe... Nejdanov stătea în fața lui, adîncit într-un fel de atenție gînditoare și, cu toate că Markelov îl socotea fericit, nu arăta și nici nu se simțea fericit.

— În tinerețe m-a înșelat o femeie... continuă Markelov, era o fată admirabilă și totuși m-a înșelat... și cu cine ? Cu un neamț ! Cu un aghiotant !... Dar Mariana...

Se opri... Pentru întîia oară îi rostea numele, și numele acesta îi ardea buzele.

— Mariana nu m-a înșelat : mi-a spus deschis că nu-i plac... Și ce putea să-i placă ? Ei, bine — ți s-a dat ție... Și ? ! Nu era liberă ?

— Stai, stai ! exclamă Nejdanov. Ce vorbești ? ! Cum : mi s-a dat !... Nu știu ce ți-a scris sora ta, dar te asigur...

— Nu vreau să spun fizicește ; dar moralmente, ți s-a dat — cu inima, cu sufletul, se grăbi să-l întrerupă Markelov, căruia exclamația lui Nejdanov îi adusese o ușurare. Și a făcut foarte bine. Iar sora mea... desigur n-a avut intenția să mă mîhnească... Adică în fond îi este indiferent ; dar pe tine, probabil, te urăște — și pe Mariana

de asemenea. N-a mințit... de altfel, s-o lăsăm în plata Domnului !

„Da, gîndi Nejdanov, ne urăște."

— Dar e mai bine așa, continuă Markelov fără să se clintească. Acum mi-au căzut cele de pe urmă lanțuri, nimic nu mă mai împiedică ! Nu te uita că Golușkin are apucături de despot ! Nu-i nimic. Iar scrisorile lui Kisliakov... poate că sînt comice... fie și așa ; dar noi trebuie să ținem socoteală de ceea ce-i important în ele. După spusele lui... pretutindeni e gata tot. Tu mi se pare că nu crezi nici asta ?

Nejdanov nu răspunse.

— Poate să ai dreptate ; dar dacă e să așteptăm clipa cînd toate vor fi gata, absolut toate — s-ar putea să nu începem niciodată. Dacă începi să cîntărești dinainte toate urmările, printre ele sigur că se vor găsi și unele proaste. De pildă, să luăm cazul înaintașilor noștri, care au înfăptuit eliberarea țăranilor. Puteau ei să prevadă că una din urmările acestei eliberări va fi apariția unei întregi clase de moșieri-cămătari, care vînd mujicului un sfert de secară încinsă cu șase ruble și primesc de la el (Markelov îndoi un deget), în primul rînd, munca pentru cele șase ruble, apoi (Markelov îndoi încă un deget) un sfert întreg de secară bună și pe deasupra (Markelov îndoi al treilea deget) mai sug și ultima picătură de sînge din mujic ! Trebuie să recunoști că autorii emancipării n-au putut să prevadă aceste urmări, și, chiar dacă le-au prevăzut, au făcut bine că i-au eliberat pe țărani și n-au cîntărit toate urmările rele ! Și de aceea și eu... sînt hotărît !

Nejdanov se uită întrebător și nedumerit la Markelov ; dar el își abătu privirea, îndreptînd-o spre un colț al camerei. Sprîncenele lui apropiate îi ascundeau lumina ochilor ; își mușca buzele și odată cu ele mustățile.

— Da, m-am hotărît, repetă el, lovindu-și violent genunchiul cu pumnul lui negru și păros. Sînt încăpățînat... nu degeaba sînt pe jumătate ucrainean.

Se sculă apoi și, tîrîndu-și picioarele, ca și cum l-ar fi părăsit puterea, trecu în dormitor și aduse de acolo un portret mic al Marianei, încadrat.

— Ia-l, grăi el cu voce tristă, însă fermă. Eu l-am făcut cîndva. Nu desenez prea bine, dar uită-te, mi se

pare că seamănă (portretul, un profil în creion, semăna într-adevăr cu Mariana). Ia-l, frate : e testamentul meu. Împreună cu portretul acesta îți transmit nu drepturile mele... nici nu le-am avut — dar știi, tot ! Îți transmit tot, chiar și pe ea... E o fată bună...

Markelov tăcea ; se vedea cum îi saltă pieptul.

— Ia-l, te rog. Nu mai ești supărat pe mine, nu-i așa? Ei, atunci ia-l. Eu... nu mai am nevoie de el... de nimic nu mai am nevoie...

Nejdanov luă portretul... un sentiment ciudat îi strînse însă inima. I se păru că n-are dreptul să primească acest dar, că dacă Markelov ar fi putut citi în sufletul lui poate nu i l-ar fi dat. Nejdanov ținea în mînă cartonașul rotund, înconjurat frumos de o ramă neagră cu margine aurită, și nu știa ce să facă cu el „Aici în mîna mea țiu acum... ceea ce a fost... întreaga viață a unui om", gîndea el. Își dădea seama de dureroasa jertfă a lui Markelov, dar de ce, de ce adusă tocmai lui ? Să dea înapoi portretul ? Nu ! Ar fi o jignire și mai grea... Și apoi, chipul acesta îi este scump și lui, și el o iubește !

Nejdanov ridică ochii spre Markelov cu oarecare teamă... nu cumva se uita la el, nu cumva încerca să-i ghicească gîndurile ? Dar Markelov privea mereu în ungherul lui și-și mușca mustățile.

Bătrînul servitor intră în cameră cu o lumînare în mînă.

Markelov tresări.

— E vremea să mergem la culcare, frate Alexei ! exclamă el. Noaptea e un bun sfătuitor. Mîine am să-ți dau caii, ai să pleci acasă și, adio.

— Adio îți spun și ție, moșule ! adăugă el deodată, adresîndu-se servitorului și bătîndu-l pe umăr. Niciodată să nu mă pomenești de rău !

Bătrînul era așa de surprins, încît era să scape lumînarea din mînă și privirea lui, îndreptată spre stăpînul său, exprima altceva — cu mult mai profund, decît obișnuita lui tristețe.

Nejdanov se duse în camera lui. Nu se simțea bine. Din pricina băuturii, îl durea capul, urechile îi țiuiau, pe dinaintea ochilor îi tot juca ceva, chiar cînd îi ținea închiși. Golușkin, Vaska-administratorul, Fomușka, Fimușka se învîrteau prin fața lui, apărea și imaginea înde-

părtată și neîncrezătoare a Marianei, care se temea parcă să se apropie. Tot ce făcuse și ce spusese pînă acum i se părea o prefăcătorie și o minciună, o absurditate inutilă și dezgustătoare... iar ceea ce ar fi trebuit să facă, precum și acel ceva spre care ar fi trebuit să năzuiască era ascuns și inaccesibil, ferecat cu zece lacăte, îngropat în fundul pămîntului.

Voia mereu să se dea jos din pat, să coboare la Markelov și să-i spună : ia-ți darul tău înapoi, ia-l înapoi !

— Ce ticăloasă e viața asta ! exclamă el în cele din urmă.

A doua zi dimineață plecă devreme. Pe Markelov îl găsise în pridvor, înconjurat de țărani. Îi chemase el, ori veniseră singuri, Nejdanov nu putu să afle. Markelov își luă rămas bun de la el în grabă și cu răceală. Țăranilor adunați părea însă că avea de gînd să le comunice ceva important. Bătrînul servitor era și el acolo, cu fața lui întunecată.

Tarantasul străbătu repede orașul și, ieșind în cîmp, porni cu vioiciune înainte. Caii erau aceiași, dar vizitiul parcă un altul. Poate știa că Nejdanov trăia într-o casă bogată, poate din alte considerente, trăgea nădejde la o votcă bună... și știut este : cînd vizitiul a băut votcă, sau știe sigur că va bea, caii zboară ca vîntul. Ziua, deși răcoroasă, e o adevărată zi de iunie : nori zglobii aleargă pe cerul albastru, un vînt puternic suflă uniform, drumul e fără praf, căci ploaia de ieri l-a potolit, sălciile foșnesc, strălucesc și freamătă — totul se mișcă, pare însuflețit ; țipătul prepelițelor, pornit de pe dealurile îndepărtate, se aude ca un fluierat slab, se înalță peste rîpele verzi, ca și cum și el ar avea aripi și ar veni în zbor, stăncuțele lucesc în soare și niște insecte mari și negre se mișcă pe dunga netedă a orizontului pustiu... sînt caii mujicilor, care ară a doua oară ogoarele rămase în pîrloagă.

Dar Nejdanov lasă toate acestea în urmă... tot mai în urmă și nici nu bagă de seamă c-a ajuns pe moșia lui Sipiaghin — atît e de adîncit în gînduri.

Tresări totuși cînd văzu acoperișul casei, etajul de sus, fereastra de la camera Marianei. „Da, își zise el, și o căldură dulce îi cuprinse inima ; Markelov are dreptate, e o fată bună și o iubesc !“

XXII

Îşi schimbă repede hainele şi coborî să facă lecţia cu Kolea. În sufragerie se întîlni cu Sipiaghin, care îl salută rece şi politicos, întrebîndu-l printre dinţi : „Ai călătorit bine ?“ apoi trecu în cabinetul lui. Omul de stat hotărise în mintea lui de ministru că, îndată ce se va termina vacanţa, va trebui să expedieze neîntîrziat la Petersburg pe acest profesor „categoric prea roşu“, iar deocamdată îl va supraveghea. „*Je n'ai pas eu la main heureuse cette fois-ci*, îşi zise el, dar de altfel... *j'aurais pu tomber pire.*“ [1] Sentimentele Valentinei Mihailovna faţă de Nejdanov erau mult mai pronunţate şi mai energice. Nu mai putea să-l sufere... un băieţandru ca el ! S-o jignească ! Mariana nu se înşelase ; chiar Valentina Mihailovna trăsese cu urechea în coridor la cele ce vorbise ea cu Nejdanov... Ilustra doamnă nu se da în lături de la aşa ceva. În timpul celor două zile cît tînărul lipsise, Valentina, deşi nu spusese nimic rudei ei „uşuratice“, îi dădea însă mereu a înţelege că ştie tot ; că ar trebuie să se înfurie dacă n-ar simţi pe de o parte dispreţ, iar pe de alta compătimire... Dispreţul lăuntric şi reţinut i se citea pe faţă, ceva batjocoritor şi în acelaşi timp compătimitor o făcea să-şi ridice sprîncenele cînd o privea pe Mariana, sau cînd îi vorbea ; ochii ei minunaţi se opreau cu nedumerire blîndă, cu un fel de silă amestecată cu tristeţe asupra fetei mîndre, care după toate „fanteziile şi excentricităţile ei“ ajunsese să se să...ru...te prin camere întunecate cu un student neisprăvit !

Biata Mariana! Buzele ei severe şi mîndre nu cunoscuseră încă sărutarea.

De altfel, Valentina Mihailovna nu-i spuse nimic soţului ei despre descoperirea pe care o făcuse ; se mulţumea ca în prezenţa lui să sublinieze printr-un zîmbet ironic şi semnificativ puţinele cuvinte pe care le adresa Marianei şi care prin conţinutul lor nu-l justificau deloc. Valentina Mihailovna regreta chiar într-o anumită măsură

[1] N-am avut noroc de data aceasta... dar puteam să nimeresc şi mai rău (franc.).

că-i scrisese fratelui ei... dar la urma urmei prefera să regrete, dar să fi scris, decît să nu regrete și scrisoarea să rămînă netrimisă.

Nejdanov o văzu în treacăt pe Mariana, în sufragerie la gustarea de dimineață. O găsi slăbită și palidă : nu arăta bine în ziua aceea ; dar privirea fugitivă pe care i-o aruncă ea, cînd îl văzu intrînd în sufragerie, îi săgetă inima. Valentina Mihailovna în schimb îl privea în așa fel, parcă ar tot fi spus în gînd : „Te felicit ! Bravo ! Ai procedat foarte dibaci !“ și în același timp ar fi vrut să citească pe fața lui dacă Markelov i-a arătat sau nu scrisoarea ? În sfîrșit se încredință că i-o arătase.

Sipiaghin, aflînd că Nejdanov fusese la fabrica administrată de Solomin, începu să-l întrebe despre această întreprindere industrială, „atît de interesantă în toate privințele“ ; dar convingîndu-se curînd din răspunsurile tînărului că în realitate el nu văzuse nimic, tăcu, luîndu-și o înfățișare gravă, parcă dojenindu-se că se așteptase să capete unele informații serioase de la un individ atît de necopt ! Ieșind din sufragerie, Mariana reuși să-i șoptească lui Nejdanov : „Așteaptă-mă în crîngul de mesteceni din fundul grădinii, vin la tine îndată ce voi putea.“ Și ea, își zise Nejdanov, îmi spune „tu“, ca și dînsul. Ce mult îi plăcea acest „tu“, deși parcă-l înfiora !... Și ce ciudat și imposibil i s-ar fi părut, dacă Mariana ar fi început să-i spună iar „dumneata“, dacă s-ar fi îndepărtat de dînsul...

Simțea că acest lucru ar fi fost pentru el o adevărată nenorocire. Dacă era, sau nu era îndrăgostit de ea, nu știa încă ; dar simțea cu întreaga lui ființă că-i devenise scumpă, apropiată și necesară — mai cu seamă necesară.

Crîngul în care Mariana îi spusese s-o aștepte număra cam vreo sută de mesteceni bătrîni și înalți — mai mult din cei plîngători. Vîntul nu contenise ; mănuchiuri de ramuri lungi și subțiri se legănau, se zbăteau ca părul despletit al unei femei ; norii alergau grăbiți pe cerul înalt, iar cînd vreunul acoperea soarele, întreaga priveliște nu se întuneca, dar îmbrăca aceeași haină cenușie. O clipă mai tîrziu norul se îndepărta și, ca prin farmec, petele strălucitoare reîncepeau peste tot dansul lor neliniștit ; se întrețeseau, licăreau cu mii de lumini, se amestecau cu petele de umbră... Forfota și zvonurile pădurii

erau neschimbate, li se adăuga totuşi un fel de bucurie ca de sărbătoare. Cu aceeaşi bucurie nestăvilită năvăleşte pasiunea într-o inimă tulburată şi întunecată... Întocmai ca inima lui Nejdanov.

Se sprijini de trunchiul unui mesteacăn, aşteptînd.

Nu înţelegea ce simte — nici nu dorea să înţeleagă : era mai neliniştit şi totodată mai la largul lui decît acolo, la Markelov. Mai mult decît orice, dorea s-o vadă, să stea de vorbă cu ea. Acea legătură care apropie fulgerător două fiinţe îl şi prinsese în laţ. Lui Nejdanov îi veni în minte odgonul, care se aruncă pe chei, cînd vaporul trebuie să acosteze... Iată, odgonul s-a răsucit în jurul stîlpului, vaporul s-a oprit...

A ajuns în port ! Slavă Domnului !

Deodată tresări. O rochie se zări în depărtare, pe potecă. Mariana ! Dar nu-şi putea da seama dacă vine spre el, sau se depărtează ; văzînd apoi că petele de lumină şi de umbră alunecă pe haina ei de jos în sus, înţelese că se apropie. Ar fi trebuit să lunece de sus în jos dacă s-ar fi depărtat. Mai trecură cîteva clipe — şi ea se afla lîngă dînsul, în faţa lui, cu figura ei prietenoasă şi însufleţită, cu o lucire duioasă în ochi, cu un surîs uşor, dar vesel pe buze. Îi apucă mîinile pe care ea i le întinse, cu toate acestea nu putu să rostească nici un cuvînt ; nici ea nu spuse nimic. Venise repede de tot şi abia putea respira ; dar se cunoştea că o face fericită expresia ce se oglindi pe chipul lui văzînd-o.

Vorbi ea cea dîntîi :

— Ei, ce a fost ; spuse repede, ce aţi hotărît ?

Nejdanov păru mirat.

— Ce-am hotărît ?... Dar trebuia oare să hotărîm ceva... aşa, numaidecît ?

— Ei, parcă tu nu înţelegi ! Spune-mi despre ce aţi vorbit ? Pe cine ai văzut ? Ai făcut cunoştinţă cu Solomin ? Spune-mi tot... tot ! Dar să mergem puţin mai departe. Ştiu un loc... de unde nu ne poate vedea nimeni aşa de lesne.

Îl îmbia s-o urmeze. El porni supus în urma ei, prin iarba înaltă, rară şi uscată.

Mariana îl conduse într-acel loc; era acolo un mesteacăn mare, doborît de furtună. Se așezară pe trunchiul lui.

— Hai, spune! mai zise ea, dar numaidecît adăugă: Cît de mult mă bucur că te văd! Mi se părea că aceste două zile n-au să mai treacă niciodată! Știi, acum sînt sigură că Valentina Mihailovna a tras cu urechea la cele ce am vorbit.

— I-a scris și lui Markelov despre asta, rosti Nejdanov.

— Lui Markelov!

Mariana tăcu și puțin cîte puțin toată fața i se roși, însă nu de rușine, ci de un alt sentiment, mult mai puternic.

— Rea femeie! șopti ea încet. N-avea dreptul să facă asta... Ei, dar n-are nici o însemnătate! Spune, spune!

Nejdanov începu să istorisească... Mariana asculta cu atenție, parcă împietrită, și-l întrerupea numai atunci cînd observa că se grăbește și lasă la o parte amănuntele. De altfel nu toate amănuntele călătoriei lui o interesau în același chip: rîse de Fomuška și Fimuška, dar de interesat n-o interesau. Felul lor de viață era ceva prea departe și prea străin de dînsa.

— Parcă mi-ai vorbit despre Nabucodonosor, zise ea.

Dar ce spune Markelov, ce gîndește chiar și Goluškin (deși numaidecît își dăduse seama ce fel de individ e acel Goluškin) și mai ales ce păreri are Solomin, și ce fel de om e, iată ce dorea ea să afle și ce-i stătea pe suflet. „Cînd? cînd?“ întrebarea aceasta i se învîrtea mereu în cap, și-i venea pe buze tot timpul cît vorbi Nejdanov. Iar dînsul parcă se ferea de tot ce ar fi putut fi un răspuns pozitiv la această întrebare. Începu să-și dea seama și el că insistă tocmai asupra acelor amănunte care o interesau mai puțin pe Mariana... Și fără să vrea, revenea iarăși asupra lor... Descrierile hazlii o făceau pe Mariana să-și piardă răbdarea — tonul dezamăgit sau plictisit o întrista... Tot timpul îi cerea să se întoarcă la „cauză“, la „problemă“. Atunci, oricît de mult ar fi vorbit, n-o mai obosea. Nejdanov își aminti că pe vremea cînd era încă student și își petrecea vara în casa unor buni cunoscuți, se apucase să spună povești copiilor — nici ei

nu prețuiau descrierile ori expunerea sentimentelor personale... și ei, ca și Mariana, cereau fapte ! Mariana nu era copil, dar prin puritatea și simplitatea sentimentelor ei semăna cu un copil.

Nejdanov lăudă sincer și călduros pe Markelov, iar despre Solomin vorbi cu deosebită simpatie. Exprimîndu-se despre dînsul aproape cu entuziasm, se întrebă singur : ce anume îl făcuse să aibă o părere atît de bună despre omul acesta ? Nu spusese ceva deosebit, ba chiar unele cuvinte ale lui contraziceau convingerile lui Nejdanov... „Un caracter echilibrat, își zise el, un om serios, rece, cum spunea Fimușka ; un om adevărat, o forță liniștită, mare, știe ce vrea, are încredere în el însuși și inspiră încrederea altora, nu-și pierde calmul.. și are echilibru ! Echilibrul... iată lucrul de căpetenie, e tocmai ce îmi lipsește mie."

Nejdanov tăcu și rămase pe gînduri... deodată simți pe umăr atingerea unei mîini. Ridică ochii : Mariana se uita la el cu o privire gingașă și plină de grijă.

— Prietene ! Ce-i cu tine ?

El îi luă mîna, și pentru întîia oară sărută această mînă mică, dar hotărîtă. Mariana rise ușor, ca surprinsă de o asemenea drăgălășenie din partea lui. Apoi căzu și ea pe gînduri.

— Ți-a arătat Markelov scrisoarea Valentinei Mihailovna ? întrebă în cele din urmă.

— Da.

— Și... ce ți-a spus ?

— Markelov ? Omul acesta e plin de generozitate și de abnegație ! El chiar... Nejdanov voi să-i spună Marianei despre portret, dar se opri și repetă : Un bărbat plin de generozitate.

— Oh, da, da !

Mariana se îngîndură din nou. Deodată întorcîndu-se spre Nejdanov, pe trunchiul de mesteacăn care le servea drept bancă, îl întrebă :

— Și ce ați hotărît ?

Nejdanov ridică din umeri.

— Ți-am mai spus, deocamdată nimic ; va trebui să mai așteptăm.

— Să mai așteptați... Ce ? !

— Ultimele instrucțiuni. („Am început acum să mai spun și minciuni", gîndi Nejdanov.)

— De la cine ?

— De la — știi tu... de la Vasili Nikolaevici. Și apoi trebuie să așteptăm să se întoarcă Ostrodumov.

Mariana se uită întrebător la Nejdanov.

— Spune-mi, tu l-ai văzut vreodată pe Vasili Nikolaevici ?

— L-am văzut de vreo două ori... în fugă.

— Este un om... deosebit ?

— Cum să-ți spun ? El e acum conducător ; ne dirijează. Fără disciplină în această chestiune nu se poate, trebuie să te supui. („Și acestea sînt tot niște absurdități", gîndi Nejdanov).

— Cum arată ?

— Cum s-arate ? Scund, solid, negricios... Fața cu pomeții proeminenți, ca de calmuc... o față aspră. În schimb ochii — foarte ageri.

— Dar cum vorbește ?

— De vorbit, vorbește puțin, mai mult conduce.

— De ce a devenit conducător ?

— Este un om cu caracter. Nu se dă înapoi de la nimic. Dacă va fi nevoie — va ucide. Și se tem de el.

— Dar Solomin cum arată ? întrebă Mariana, după un răstimp.

— Solomin ? Nici el nu-i prea frumos ; are însă o față simpatică, simplă, de om cinstit. Poți să vezi asemenea fizionomii printre seminariști, printre cei de treabă.

Nejdanov descrise amănunțit pe Solomin. Mariana se uită lung de tot la Nejdanov... apoi spuse, ca pentru sine :

— Și tu ai o fizionomie de om bun. Cu tine cred că se poate înțelege omul.

Aceste vorbe îl mișcară pe Nejdanov ; îi luă din nou mîna și voi s-o apropie de buzele lui.

— Mai așteaptă cu amabilitățile, spuse Mariana rîzînd (rîdea întotdeauna, cînd îi săruta cineva mîna), tu nici nu știi că sînt vinovată față de tine.

— Cum așa ?

— Uite cum : în lipsa ta, am intrat la tine în cameră și acolo, pe masă, am văzut un caiet de poezii... (Nejdanov

tresări ; își aduse aminte că, în adevăr, uitase caietul pe masă.) și-ți mărturisesc că n-am putut să-mi învingă curiozitatea și am citit. Versurile sînt ale tale ?

— Da, ale mele. Știi, Mariana ? Dovada cea mai bună că sînt cu adevărat legat de tine și am în tine o mare încredere este că nu sînt supărat... aproape de loc.

— Aproape ? Va să zică, așa puțin, tot ești supărat ? Dar ascultă, tu îmi spui Mariana ; nu are rost ca eu să-ți spun Nejdanov ! Am să-ți spun Alexei. Dar poezia care începe așa : „Scumpe prietene, cînd voi fi gata să mor..." e tot a ta ?

— Da, da... tot a mea. Dar te rog, lasă asta... Nu mă mai chinui.

Mariana clătină din cap.

— E o poezie foarte tristă... Sper că ai scris-o înainte de a te fi împrietenit cu mine. Însă versurile sînt bune pe cît pot să-mi dau seama. Am impresia că ai putea să devii un scriitor, dar eu sînt sigură că ai o menire mai înaltă decît literatura. Cu scrisul era bine să te ocupi înainte, cînd era cu neputință să faci altceva.

Nejdanov îi aruncă o privire grăbită :

— Da ?... Și eu sînt de părerea ta. Mai bine să mori acolo, decît să izbutești aici.

Mariana se ridică brusc.

— Da, dragul meu, ai dreptate ! exclamă ea, și toată fața i se lumină ; dogorea de focul și de strălucirea entuziasmului, de căldura sentimentelor mărinimoase. Ai dreptate ! Dar poate că nu vom pieri, chiar așa de curînd ; vom avea timp, o să vezi, vom fi folositori, viața noastră nu se va pierde zadarnic, ne vom duce să trăim în mijlocul poporului... Tu cunoști vreo meserie ? Nu ? Dar nu-i nimic — o să muncim și le vom aduce lor, fraților noștri, tot ce știm — de pildă, dacă va fi nevoie, mă voi face bucătăreasă, croitoreasă, spălătoreasă... Vei vedea, vei vedea... Și asta n-o să fie vreun merit, ci numai fericire, fericire...

Mariana tăcu, însă ochii privind în depărtare — nu depărtarea care se desfășura aievea în fața ei, ci alta, necunoscută, care nu luase încă ființă, dar pe care ea o vedea — ochii ei ardeau.

Nejdanov se plecă spre dînsa...

— O, Mariana ! şopti el. Nu te merit !

Mariana tresări.

— Hai, trebuie să ne întoarcem acasă ! exclamă ea. Parcă văd că iar o să ne caute. De altfel, mi se pare că Valentina Mihailovna mi-a pus cruce. În ochii ei sînt o fiinţă pierdută !

Mariana pronunţă cuvîntul acesta cu o faţă atît de luminoasă şi atît de veselă, că Nejdanov, privind-o, nu putu să nu surîdă, repetînd şi el : pierdută !

— E grozav de jignită, continuă Mariana, că nu eşti la picioarele ei. Dar toate acestea nu înseamnă nimic. Atît ştiu... că nu pot să mai rămîn aici... Va trebui să fug.

— Să fugi ? întrebă Nejdanov.

— Da... Şi nici tu nu poţi să mai rămii, nu-i aşa ? Vom pleca împreună... Vom munci împreună... Ai să mergi cu mine, nu ?

— Pînă la capătul pămîntului ! exclamă Nejdanov, şi vocea lui era plină de emoţie şi de un fel de recunoştinţă năvalnică.

La capătul pămîntului ! În clipa aceea ar fi pornit cu ea, fără să se mai uite înapoi, ori încotro i-ar fi cerut.

Mariana îl înţelese şi suspină — un suspin scurt şi fericit.

— Atunci ia-mi mîna... dar nu mi-o săruta, ci strînge-o tare, ca unui tovarăş, ca unui prieten... Uite aşa !...

Plecară împreună spre casă, gînditori şi fericiţi ; iarba proaspătă se aşternea sub picioarele lor, frunzişul tînăr fremăta în jur ; petele de lumină şi de umbră alergau, lunecînd repede, pe hainele lor, şi amîndoi surîdeau jocului aceluia zburdalnic, şi răbufnelilor vesele ale vîntului, şi strălucirii proaspete a frunzelor, şi propriei lor tinereţi, şi unul altuia.

XXIII

ZORILE ABIA SE APRINDEAU PE CER ÎN CLIPA cînd Solomin care în noaptea de după ospățul de la Goluș-kin străbătuse cu pas repede aproape cinci verste — bătea în poarta zaplazului înalt ce împrejmuia fabrica. Paznicul îi deschise numaidecît, și însoțit de trei dulăi de lanț, care dădeau cu vrednicie din cozile lor stufoase, îl conduse cu o atenție plină de respecte pînă la pavilion. Se cunoștea că se bucură de întoarcerea șefului său.

— Păi cum așa, Vasili Fedotîci, v-ați întors noaptea ? Noi v-așteptam pe mîine.

— Nu-i nimic, Gavrila, e mai plăcut noaptea să faci o plimbare.

Între Solomin și lucrătorii de la fabrică, raporturile erau bune, deși nu tocmai obișnuit : îl respectau ca pe mai-marele lor — se purtau totuși cu el, cum s-ar fi purtat cu un egal, cu unul de-ai lor ; îl socoteau drept foarte priceput în meseria lui ! „Cînd Vasili Fedotov a spus ceva, ziceau ei, apoi e sfînt ! Pentru că a adunat multă învățătură în capul lui și nu ezistă înglez, pe care să nu-l bage în cofă !“ În adevăr un englez — un manufacturist de seamă — a vizitat odată fabrica, și ori pentru că Solomin a vorbit cu el englezește, ori că l-a uimit prin cunoștințele lui, englezul îi tot bătea pe umăr și-l întreba rîzînd dacă nu vrea să vie cu el la Liverpool ; iar lucrătorilor din fabrică le repeta, în limba lui stricată : „Bun ești la voi omul asta ! O-o, bun !“ Iar lucrătorii, la rîndul lor, rîdeau din toată inima și nu fără mîndrie : „Se cunoaște omul nostru. E de-ai noștri !“

Și, într-adevăr, Solomin era al lor și de-ai lor.

A doua zi dis-de-dimineață, în camera lui Solomin intră Pavel, favoritul lui. Îl trezi, îi dădu să se spele, îi povesti unele, îl întrebă de altele. Apoi amîndoi băură în

grabă ceaiul ; Solomin, trăgîndu-şi pe el haina de lucru cenuşie şi unsuroasă, plecă la fabrică... şi viaţa lui porni din nou ca o roată mare de maşină.

Dar pesemne îi fusese scris ca activitatea lui să mai fie întreruptă încă o dată.

La vreo cinci zile după întoarcerea lui Solomin, intră în curtea fabricii un faeton roşu, la care erau înhămaţi patru cai straşnici ; iar un lacheu în livrea alb-verzuie, introdus de Pavel în pavilion, înmînă solemn lui Solomin o scrisoare cu un sigiliu cu blazon de la „Excelenţa sa Boris Andreevici Sipiaghin". În această scrisoare îmbibată nu cu parfum — o, nu ! ci cu o foarte distinsă aromă englezească şi scrisă la persoana a treia nu de un secretar, ci chiar de mîna sa, generalul Sipiaghin, prea strălucitul proprietar de la Arjanîi — scuzîndu-se mai întîi că se adresează unui om pe care nu-l cunoaşte personal, dar despre care a auzit cele mai măgulitoare lucruri — îşi lua „îndrăzneala" să invite la el, la ţară, pe domnul Solomin, ale cărui sfaturi puteau fi extrem de folositoare pentru el, Sipiaghin, într-o importantă întreprindere industrială ; şi în speranţa acceptării amabile a domnului Solomin el, Sipiaghin, îi trimitea trăsura. În cazul cînd domnul Sipiaghin nu poate pleca în acea zi, el, Sipiaghin, îl roagă cu tot respectul pe domnul Solomin să-i fixeze o altă zi, oricînd va dori — şi aceeşi trăsură va fi cu plăcere pusă la dispoziţia domnului Solomin. După aceasta, urmau formulele obişnuite, iar la sfîrşitul scrisorii se găsea un post-scriptum, de data aceasta la persoana întîi. „Sper că nu veţi refuza să luaţi masa la mine, fără ceremonie, în redingotă." (Cuvintele „fără ceremonie" erau subliniate.) Odată cu scrisoarea, lacheul în alb-verzui dădu cu oarecare sfială lui Solomin şi un bileţel simplu, nici măcar sigilat ci doar lipit, din partea lui Nejdanov ; bileţelul cuprindea numai cîteva cuvinte : „Vino, te rog, e mare nevoie de dumneata aici. Poţi fi de folos, dar bineînţeles nu domnului Sipiaghin".

Citind scrisoarea lui Sipiaghin, Solomin îşi spuse : „Dar cum aş putea să mă duc altfel, decît fără ceremonie ; n-am frac aici la fabrică... Dar la ce naiba să mă car acolo... Doar aşa, ca să-mi pierd vremea !" însă, după

ce citi bilețelul lui Nejdanov, se scărpină la ceafă și se apropie nehotărît de fereastră.

— Ce răspuns binevoiți a da ? întrebă grav lacheul în alb-verzui.

Solomin mai stătu puțin la fereastră și în cele din urmă, scuturîndu-și părul și ducînd mîna la frunte, zise :

— Merg ! Numai să mă îmbrac.

Lacheul, foarte cuviincios, ieși din cameră, iar Solomin porunci să fie chemat Pavel, discută cu el, mai dădu o fugă la fabrică și, după ce-și puse redignota lui cea neagră, prea lungă în talie, cusută de croitorul din capitala de gubernie, și un joben cam decolorat, care dădu numaidecît feței sale o expresie țeapănă, se așeză în faeton, dar își aminti deodată că nu-și luase mănușile ; îl strigă pe Pavel „cel pretutindeni prezent" și acesta îi aduse o pereche de mănuși albe de antilopă, proaspăt spălate, cu degetele lățite la capete ca niște biscuiți. Solomin băgă mănușile în buzunar și spuse vizitiului că poate porni. Atunci lacheul, cu un fel de bravură neașteptată și cu toul de prisos, sări pe capră, vizitiul stilat scoase un șuierat ușor și caii porniră.

În timp ce trăsura cu Solomin se apropia de moșia lui Sipiaghin, marele om de stat se afla în salon și, ținînd pe genunchi o broșură politică cu paginile pe jumătate tăiate, discuta cu soția lui despre cel așteptat. Îi destăinui că îl chemase mai mult ca să încerce dacă n-ar putea să-l momească de la fabrica negustorului la fabrica lui, care merge îngrozitor de prost și are nevoie de transformări radicale ! Lui Sipiaghin nici nu-i trecea prin gînd că Solomin ar putea să refuze să vină, sau măcar că ar putea să fixeze altă zi, deși în scrisoare îi propusese să-și aleagă ziua.

— Dar fabrica noastră este o fabrică de hîrtie, nu o filatură, observă Valentina Mihailovna.

— Indiferent, draga mea : și acolo sînt mașini, și aici sînt mașini... iar el e mecanic !

— Dar poate-i un specialist !

— Draga mea, în primul rînd, în Rusia nu există specialiști ; iar în al doilea rînd, îți repet : e mecanic.

Valentina Mihailovna surîse.

— Bagă de seamă, dragul meu : ai mai nimerit-o o dată rău cu tinerii ăştia ; să nu greşeşti cumva şi a doua oară.

— Faci aluzie la Nejdanov ? Dar mi se pare totuşi că scopul mi l-am atins : este un profesor bun pentru Kolea. Iar apoi, ştii, *non bis in idem*. Scuză-mi, te rog, pedantismul... asta înseamnă că două lucruri nu se repetă întocmai.

— Aşa crezi ? Eu cred că toate se repetă pe lumea asta... mai ales ceea ce este în natura lucrurilor... şi mai ales printre tineri

— *Que voulez-vous dire ?* [1] întrebă Sipiaghin, aruncînd cu un gest larg broşura pe masă.

— *Ouvrez les yeux — et vous verrez !* [2] răspunse Sipiaghina ; în franţuzeşte bineînţeles că-şi spuneau unul altuia dumneavoastră.

— Hm ! făcu Sipiaghin. Faci aluzie la student ?

— Da, la domnul student.

— Hm ! Oare... (îşi ciocăni fruntea cu degetul şi continuă) i-a intrat ceva aici ? M-m ?

— Deschide ochii !

— Mariana ? M-m ? (Al doilea „m-m" fu pronunţat mai pe nas decît primul.)

— Deschide ochii, îţi spun !

Sipiaghin încruntă sprîncenele.

— Ei, o să descurcăm noi toate acestea mai tîrziu. Acum am vrut să spun numai atît : acest Solomin, probabil, o să se intimideze întrucîtva... e de înţeles... lipsa de obişnuinţă. Aşa că va trebui să fim mai prietenoşi cu el, ca să nu-l speriem. Nu spun asta pentru tine, tu eşti o femeie de aur — şi pe cine vrei tu, îl farmeci într-o clipă. *J'en sais quelque chose, madame !* [3] Dar spun asta pentru ceilalţi ; în orice caz pentru ăsta...

Şi arătă spre o pălărie cenuşie, ultima modă, care se afla pe o etajeră ; era pălăria domnului Kallomeiţev, care încă de dimineaţă se găsea la Arjanîi.

---

[1] Ce vreţi să spuneţi (franc.).
[2] Deschideţi ochii — şi veţi vedea (franc.).
[3] Ştiu eu ceva în această privinţă, doamnă (franc.).

— *Il est très cassant*[1], nu? Prea dispreţuieşte poporul, ceea ce eu... condamn cu toată energia! Afară de asta, de la un timp încoace, observ la el un fel de irascibilitate, un spirit de şicană... Sau treburile lui acolo (Sipiaghin arătă cu capul într-o direcţie nedefinită... însă soţia lui îl înţelese) nu înaintează? M-m?

— Deschide ochii... îţi spun iarăşi.

Sipiaghin se ridică în coate.

— M-m? (Acest „M-m" era acum cu totul de altă natură şi pe alt ton... mult mai coborît.) Aşa?! Să nu care cumva să-i deschid prea tare!

— Treaba ta; iar în privinţa acestui nou tînăr al tău — numai dacă o veni astăzi — nu fi îngrijorat; vom lua toate măsurile de precauţie.

Dar iată că n-a fost nevoie de nici un fel de măsuri de precauţie. Solomin nu se intimidă şi nu se sperie deloc. Cînd servitorul anunţă sosirea lui, Sipiaghin se ridică numaidecît, spuse tare, aşa ca să se audă în vestibul: „Pofteşte-l, se înţelege, pofteşte-l!", se îndreptă spre uşă salonului şi se opri chiar în faţa ei. Îndată ce Solomin trecu pragul, Sipiaghin — de care oaspetele fu cît pe ce să se împiedice — îi întinse amîndouă mîinile şi, zîmbind amabil, clătinînd din cap şi adresîndu-se binevoitor cu vorbele: „ce drăguţ... din partea dumneavoastră... cît vă sînt de recunoscător", îl conduse spre Valentina Mihailovna.

— Iată soţioara mea, zise el apăsînd uşor spinarea lui Solomin cu palma, parcă pentru a-l face să se apropie de Valentina Mihailovna. Şi dînsul, scumpa mea, e cel mai destoinic mecanic şi conducător da fabrică de aici, Vasili... Fedoseevici Solomin. Sipiaghin se îndreptă puţin şi, după ce ridică frumos genele ei minunate, îi surîse întîi blînd, ca unui cunoscut, apoi îi întinse mînuţa cu palma în sus, lipindu-şi cotul de talie, plecîndu-şi căpşorul în direcţia mînuţei... parcă i-ar fi cerut ceva. Solomin îi lăsă pe amîndoi să-şi arate fiecare moţurile lor, le strînse apoi mîna şi, la prima invitaţie, se aşeză. Sipiaghin îl întrebă dacă nu doreşte să ia ceva. Dar

[1] El este foarte tăios (franc.).

Solomin răspunse că n-are nevoie de nimic, că nu e obosit de drum și este cu totul la dispoziția dumnealui.

— Așa că pot să vă rog să poftiți la fabrică? exclamă Sipiaghin, rușinîndu-se parcă și neîndrăznind să creadă în atîta bunăvoință din partea ospetelui.

— Chiar și acum, răspunse Solomin.

— Cît de amabil sînteți! Să înhame calul la trăsurică? Sau poate doriți să mergem pe jos...

— Cred că nu e așa departe fabrica dumneavoastră?

— La vreo jumătate de verstă de aici, nu mai mult.

— La ce să mai înhame atunci?

— Foarte bine. Pălăria și bastonul, mai repede! Iar tu, stăpînă, ai grijă de prînzul nostru! Pălăria!

Sipiaghin era mult mai emoționat decît oaspetele lui. După ce mai repetă odată: „Da ce-i cu pălăria aceea!" el, demnitarul, ieși din cameră ca un școlar zglobiu. În timp ce soțul ei vorbise cu Solomin, Valentina Mihailovna cercetase pe furiș, însă cu atenție, pe acest „nou june". Stătea liniștit în fotoliu, cu mîinile goale pe genunchi (pînă la urmă tot nu-și pusese mănușile), și privea liniștit, deși cu oarecare curiozitate, la mobilă și la tablouri. „Ce-o mai fi și asta? își zicea ea. E doar un plebeu... un adevărat plebeu... dar cît de simplu se poartă!" Solomin avea într-adevăr o ținută foarte simplă; nu ca a unui om care se silește să pară simplu și care totuși parcă spune: „uită-te la mine și dă-ți seama cu cine ai de-a face!", ci ca a unui om cu sentimente și gînduri puțin complicate, dar ferme. Sipiaghina voia să înceapă o conversație cu el, dar, spre marea ei uimire, nu găsi destul de repede ce să spună.

„Doamne! gîndi ea. E oare cu putință să-mi impună mie acest muncitor de la fabrică?"

— Boris Andreici trebuie să vă fie foarte recunoscător, rosti ea în cele din urmă, că ați acceptat să-i jertfiți o parte din timpul dumneavoastră prețios...

— Nu-i chiar atît de prețios, doamnă, răspunse Solomin; de altfel nici n-am venit pentru cine știe cîtă vreme la dumneavoastră.

„Voila ou l'ours a montré sa patte" [1], gîndi ea în franțuzește; dar chiar atunci soțul ei apăru în pragul ușii

[1] Iată unde și-a arătat ursul ghearele (franc.).

deschise, cu pălăria pe cap și cu un baston în mînă. Stînd pe trei sferturi întors spre ei, exclamă degajat :

— Vasili Fedoseici ! Vreți să poftiți ?

Solomin se ridică, făcu o plecăciune Valentinei Mihailovna și plecă în urma lui Sipiaghin.

— Veniți după mine, pe aici, pe aici, Vasili Fedoseici ! repeta Sipiaghin, de parcă și-ar fi făcut drum prin cine știe ce păduri nepătrunse, și Solomin ar fi avut nevoie de o călăuză. Pe-aici ! Aici sînt niște trepte, Vasili Fedoseici !

— Dacă doriți să-mi spuneți pe numele meu patronimic, rosti foarte liniștit Solomin, nu sînt Fedoseici, ci Fedotici...

Sipiaghin îi aruncă peste umăr o privire aproape speriată.

— Ah, scuzați, vă rog, Vasili Fedotici !

— Nu face nimic !

Ieșiră în curte. În drumul lor dădură peste Kallomeițev.

— Încotro ? întrebă el, privindu-l cu coada ochiului pe Solomin. La fabrică ? *C'est la l'individu en question ?* [1]

Sipiaghin holbă ochii la el și scutură încet din cap, în semn de prevenire.

— Da, la fabrică... să arăt greșelile și lipsurile de acolo domnului mecanic. Dați-mi voie să vă prezint ! Domnul Kallomeițev, un moșier din împrejurimi, domnul Solomin...

Kallomeițev abia dădu din cap de vreo două ori, dar nu în direcția lui Solomin și fără să se uite la el. Solomin își îndreptă privirea spre Kallomeițev și în ochii lui pe jumătate închiși licări ceva...

— Pot să vin și eu cu dumneavoastră ? întrebă Kallomeițev. Știți, îmi place să mă instruiesc.

— Desigur, se poate.

Ieșiră din curte în drum și nu făcură nici douăzeci de pași, cînd văzură pe preotul parohiei, cu anteriul sumes, îndreptîndu-se spre casă, în așa-numita *popovskaia slobodka.* [2]

---

[1] Acesta este individul în chestiune (franc.)
[2] Slobozie preoțească (rusă).

Kallomeițev se despărți de tovarășii lui și apropiindu-se cu pași mari și repezi de preotul, care nu se aștepta la așa ceva și se simți chiar încurcat, îi ceru binecuvîntarea, îi sărută zgomotos mîna asudată și roșie, apoi întorcîndu-se spre Solomin, îi aruncă o privire provocatoare. Se vede că știa el „cîte ceva" despre noul venit și voia să facă de rîs pe acest aventurier, de care se spunea că e așa de învățat.

— *C'est une manifestation, mon cher ?* [1] șuieră printre dinți Sipiaghin.

Kallomeițev răspunse țîfnos :

— *Oui, mon cher, une manifestation nécessaire par le temps qui court !* [2]

Sosiră la fabrică. Aici îi întîmpină un ucrainean cu barbă enormă și dinți falsi ; dînsul înlocuia pe fostul administrator, neamțul pe care Sipiaghin îl dăduse definitv afară. Acest ucrainean se afla acolo numai vremelnic și era vădit că nu se pricepea la nimic ; spunea într-una „da păi"... și „iaca na" — și ofta tot timpul.

Începu vitizarea întreprinderii. Unii dintre muncitorii fabricii cunoșteau pe Solomin din vedere și-l salutară. Și chiar unuia dintre ei Solomin îi spuse : „A, bună ziua, „Grigori ! Aici lucrezi ?" Se convinse curînd că întreprinderea era prost administrată. Bani se cheltuiseră o mulțime, dar fără rost. Mașinile erau de proastă calitate ! Multe lucruri erau de prisos și nefolositoare, iar multe din cele necesare lipseau. Sipiaghin se uita mereu în ochii lui Solomin, ca să-i ghicească părerea, și-i punea întrebări sfioase ; dorea să afle dacă e mulțumit măcar de ordinea care domnește.

— Ordine este, răspundea Solomin ; dar vreun beneficiu se poate realiza ? Eu mă îndoiesc.

Nu numai Sipiaghin, dar chiar și Kallomeițev își dădea seama că în fabrică Solomin se simte ca la el acasă, că toate îi sînt cunoscute pînă la cel mai mic amănunt ; că, într-un cuvînt, e stăpîn pe situație. Punea mîna pe o mașină, ca un călăreț pe gîtul calului ; atingea cu degetul roata — și ea se oprea sau începea să se învîr-

[1] Aceasta este o demonstrație, dragul meu (franc.).

[2] Da, dragul meu, o demonstrație necesară în timpurile noastre (franc.).

teasică ; lua din putină şi punea în palmă puţin din pasta din care se fabrică hîrtia şi pasta arăta îndată toate lipsurile. Solomin vorbea foarte puţin, iar la bărbosul cela de ucrainean nici nu se uita ; ieşi din fabrică, fără să spună o vorbă. Sipiachin şi Kallomeiţev porniră în urma lui.

Sipiaghin porunci să nu-l conducă nimeni... bătu chiar din picior şi scrîşni din dinţi ! Era foarte supărat.

— Văd după figura dumneavoastră, se adresă el lui Solomin, că nu sînteţi mulţumit de fabrica mea ; ştiu şi eu că e într-o stare nesatisfăcătoare şi nu aduce beneficii ; cu toate acestea, de fapt... eu vă rog, să nu vă jenaţi... şi să spuneţi care sînt... lipsurile cele mai însemnate ! Şi ce ar trebui să facem, ca să meargă mai bine.

— Producţia de hîrtie nu este specialitatea mea, răspunse Solomin ; dar pot să vă spun un singur lucru : întreprinderile industriale nu sînt o ocupaţie pentru nobili. fi, nobilimea nu se sperie de atîta lucru.

— Găseşti aceste ocupaţii înjositoare pentru nobilime ? se amestecă Kallomeiţev.

Pe faţa lui Solomin apăru surîsul lui obişnuit.

— O, nu ! Ce vorbă ! Nimic înjositor ! Şi chiar dacă ar

— Cu-um ? Ce-e ?

— Vreau numai să spun, urmă Solomin liniştit, că nobilii nu sînt obişnuiţi cu acest gen de activitate. Aici e nevoie de calcul comercial ; totul trebuie pus aici pe altă bază ; e nevoie de multă răbdare. Nobilii nu înţeleg acest lucru. Îi vedem care mai de care construind fabrici de postav, de hîrtie şi altele, iar în cele din urmă, în mîna cui nimeresc toate aceste fabrici ? În mîna negustorilor. Păcat, fiindcă negustorul e o adevărată lipitoare ! Numai că n-ai ce-i face.

— După spusele dumitale, strigă Kallomeiţev, problemele financiare sînt inaccesibile nobililor !

— O, dimpotrivă ! Nobilii sînt meşteri la aşa ceva. Cînd e vorba de obţinut o concesie de cale ferată sau de înfiinţat o bancă, ori de solicitat vreun beneficiu sau ceva asemănător — nu-i întrece nimeni pe nobili ! Agonisesc capitaluri serioase. La asta am şi făcut aluzie cînd

ați binevoit să vă supărați. Dar eu am avut în vedere întreprinderile industriale corecte ; spun corecte, căci să deschizi cîrciumi ori mărunte prăvălioare de schimb, ori să împrumuți pe țărani cu pîine sau cu bani cu procente de o sută și o sută cincizeci la sută — cum fac acum mulți dintre nobilii-proprietari — asemenea operațiuni nu pot să le socotesc adevărate afaceri financiare.

Kallomeițev nu răspunse nimic. Făcea și el parte din această nouă specie de moșieri cămătari, de care pomenise Markelov în ultima lui discuție cu Nejdanov, și era cu atît mai neomenos în pretențiile sale, cu cît nu avea niciodată de-a face de-a dreptul cu țăranii — doar nu era să-i primească în parfumatul său cabinet european — ci trata cu ei numai prin mijlocirea intendentului. Fierbea de furie auzind vorbele pe care Solomin le rostea tacticos și chipurile cu o indiferență totală, dar de data aceasta tăcu și numai contracția mușchilor feței, pricinuită de încleștarea fălcilor, trăda ceea ce se petrecea în el.

— Totuși, dați-mi voie, Vasili Fedotîci, începu Sipiaghin, tot ce ne expuneți e foarte adevărat pentru vremurile de mai înainte, cînd nobilii se bucurau... cu totul de alte drepturi și se găseau în general în altă situație. Dar acum, după toate reformele binefăcătoare, în secolul nostru industrial, de ce nu ar putea și ei să-și îndrepte atenția, în sfîrșit, capacitatea lor spre asemenea întreprinderi ?! De ce n-ar putea să înțeleagă și ei ceea ce înțelege un simplu negustor adeseori analfabet ? Doar nu suferă de lipsă de cultură și chiar putem afirma cu certitudine că, într-un anumit fel, ei sînt reprezentanții culturii și ai progresului.

Boris Andreevici vorbi excelent ; elocvența lui ar fi avut mare succes undeva la Petersburg — la departamentul lui — sau chiar mai sus ; dar asupra lui Solomin nu produse nici o impresie.

— Nobilii nu se pot ocupa de asemenea chestiuni, repetă el.

— Dar de ce ? De ce ? întrebă aproape strigînd Kallomeițev.

— Pentru că și ei sînt un fel de funcționari.

— Funcționari ? Kallomeițev se porni pe un rîs sarcastic. Probabil, domnule Solomin, nu-ți dai seama de ceea ce binevoiești a spune.

Solomin nu încetă să surîdă.

— De ce credeți asta, domnule Kolomențev ? (Kallomeițev tresări, auzind o asemenea „schimonosire" a numelui său de familie.) Fiți sigur că eu mi-am dat totdeauna seama de cuvintele mele.

— Atunci explică ceea ce ai vrut să spui.

— Cu plăcere : după mine, orice funcționar este ca un străin pentru postul pe care-l ocupă și întotdeauna a fost așa ; iar acum și nobilul a devenit un străin.

Kallomeițev rîse cu și mai multă poftă.

— Ei, iartă-mă, stimate domn ; acum chiar că nu te mai înțeleg deloc !

— Cu atît mai rău pentru dumneavoastră. Străduiți-vă... poate că pînă la urmă veți înțelege.

— Stimate domn !

— A, domnilor, domnilor, se amestecă grăbit Sipiaghin, parcă ar fi căutat din ochi pe careva. Vă rog, vă rog... *Kallomeitzeff, je vous prie de vous calmer*[1]. Și apoi probabil că și prînzul trebuie să fie gata. Vă rog, domnilor, să mergem !

— Valentina Mihailovna ! se tînguia Kallomeițev, cinci minute mai tîrziu, pătrunzînd grăbit în budoarul ei. Ceea ce face soțul dumitale nu mai are nici o noimă ! Nu de mult s-a ivit la voi un nihilist, acum a mai adus unul ! Dar ăsta e și mai rău !

— De ce ?

— Păi cum ! Propovăduiește Dumnezeu știe ce, și afară de aceasta gîndește-te la un singur lucru : o oră întreagă a vorbit cu soțul dumitale și nici măcar o singură dată, o singură dată nu i-a spus excelența voastră ! *Le vagabond !*

---

[1] Kallomeițev, vă rog să vă liniștiți (franc.).

XXIV

Înainte de masă, Sipiaghin își chemă soția în bibliotecă. Trebuia să-i spună ceva între patru ochi. Părea îngrijorat. Îi împărtăși că în adevăr fabrica merge prost, că acest Solomin îi face impresia unui om foarte priceput, deși puțin... brutal, și că față de el trebuie să fie și mai departe *aux petits soins*[1]. „Ah, ce bine ar fi să-l atragem!" repetă el de vreo două ori. Sipiaghin era foarte contrariat de prezența lui Kallomeițev... Cine dracu l-a mai adus! Peste tot vede numai nihilişti. Şi nu se gîndeşte decît cum să-i distrugă! N-ai decît să-i distrugi la tine acasă! Nu-şi poate ţine gura deloc!

Valentina Mihailovna îi declară că doreşte din toată inima să fie „*aux petits soins*" cu acest nou musafir; numai că el, după cît se pare, n-are nici o nevoie de aceste „*petits soins*" şi nu le dă nici o atenţie; nu că ar fi grosolan, ci mai degrabă indiferent, lucru uimitor din partea unui om *du commun*[2].

— Orice ar fi... dă-ţi osteneala! se rugă Sipiaghin.

Valentina Mihailovna făgădui să-şi dea toată osteneala şi se ţinu de cuvînt. Mai întîi vorbi *en tête-à-tête*[3] cu Kallomeiţev. Nu se ştie ce i-a spus, dar el veni la masă cu înfăţişarea omului care „şi-a luat obligaţia" să fie calm şi rezervat, orice ar auzi. Această „resemnare" anticipată dădea întregei lui făpturi nuanţa unei uşoare tristeţi; în schimb, cîtă demnitate... o! cîtă demnitate era în fiecare mişcare a lui! Valentina Mihailovna prezentă pe Solomin tuturor celor ai casei... (El o privi pe Mariana mai stăruitor decît pe ceilalţi.) La masă stăpîna casei îl aşeză la dreapta ei, iar pe Kallomeiţev la stînga. Desfăcîndu-şi şervetul, acesta făcu puţin cu ochiul şi surîse, ca şi cum ar fi voit să spună: „Atunci, hai să jucăm comedia!" Sipiaghin, care stătea în faţa lui, îl urmărea cu privirea, nu fără oarecare nelinişte. După o nouă dispoziţie a stăpînei casei, Nejdanov nu mai stătea lîngă Mariana, ci între Anna Zaharovna şi Sipiaghin. Mariana

---

[1] Prevenitor (franc.).
[2] De rînd (franc.).
[3] Între patru ochi (franc.).

găsi bilețelul ei (era un prînz ceremonios) pe șervet între Kallomeițev și Kolea. Masa era servită excelent ; era chiar și un „menu" : o foaie frumos desenată se găsea înaintea fiecărui tacîm. Îndată după supă, Sipiaghin aduse iarăși vorba despre fabrica lui și în general despre industria din Rusia ; Solomin, ca de obicei, dădea răspunsuri foarte scurte. Imediat ce începu să vorbească, Mariana își aținti ochii asupra lui. Kallomeițev, care ședea lîngă ea, îi adresă diferite amabilități, deoarece fusese rugat să nu ațîțe polemica, dar ea nu-l asculta ; de altfel și el vorbea fără nici o convingere, numai de formă ; își dădea bine seama că între tînăra fată și el există o prăpastie.

Dar ceva și mai rău survenise pe neașteptate între Nejdanov și stăpînul casei... Pentru Sipiaghin, Nejdanov devenise o simplă mobilă sau un spațiu gol pe care nu-l observa deloc, dar absolut deloc.. Această nouă situație se crease atît de repede și de hotărît, încît atunci cînd în timpul mesei Nejdanov, pentru a răspunde la o observație a Annei Zaharovna, pronunță cîteva cuvinte, Sipiaghin întoarse cu uimire capul, întrebîndu-se parcă : „De unde vine glasul acesta ? !"

Se vede că Sipiaghin deținea unele din calitățile care disting pe marii demnitari ruși.

După pește, Valentina Mihailovna, care își împrăștia toate farmecele și mrejele spre dreapta, adică spre Solomin, se adresă peste masă soțului ei în englezește : „oaspetele nostru nu bea vin, poate dorește bere..." Sipiaghin ceru cu voce tare *„ale"*, iar Solomin, întorcîndu-se liniștit spre Valentina Mihailovna, îi spuse : „Dumneavoastră, doamnă, probabil că nu știți că am stat mai bine de doi ani în Anglia și înțeleg și vorbesc englezește ; vă previn, pentru cazul că ați dori să spuneți în prezența mea vreun secret !" Valentina Mihailovna rîse și-l asigură că prevenirea lui este de prisos, deoarece el n-ar putea auzi spunîndu-se decît lucruri în avantajul lui. Găsi cam ciudată purtarea lui Solomin, deși delicată în felul lui.

În cele din urmă, Kallomeițev nu se mai putu stăpîni.

— Dumneata ai fost în Anglia, începu el, și probabil ai observat rînduielile de acolo. Dă-mi voie să te întreb : sînt demne de imitat ?

— Unele da ; altele nu.

— Scurt şi neclar, observă Kallomeiţev, străduindu-se să nu dea atenţie semnelor pe care i le făcea Sipiaghin. Dar astăzi, dumneata ai vorbit despre nobili... Desigur, ai avut ocazia să studiezi pe loc ceea ce în Anglia se numeşte *landed gentry* [1] ?

— Nu, n-am avut această ocazie ; am frecventat cu totul altă lume, dar mi-am format o idee despre aceşti domni.

— Ei bine, crezi că o asemenea *landed gentry* este imposibilă la noi ? Şi că în orice caz, nu trebuie s-o dorim ?

— În primul rînd, cred într-adevăr că este imposibilă, iar în al doilea rînd, nici nu face s-o dorim.

— De ce ? întrebă Kallomeiţev. Cuvintele sale fură spuse pe un ton ce trebuia să-l liniştească pe Sipiaghin, care era foarte agitat şi nu-şi mai găsea loc pe scaun.

— Pentru că oricum peste vreo douăzeci sau treizeci de ani această *landed gentry* a dumneavoastră nici nu va mai exista.

— Dar, dă-mi voie, te rog, de ce ?

— Pentru că atunci pămîntul va aparţine proprietarilor, fără deosebire de origină.

— Negustorilor ?

— Probabil, în cea mai mare parte, negustorilor.

— În ce chip ?

— Într-acela că-l vor cumpăra.

— De la nobili ?

— De la domnii nobili.

Kallomeiţev surîse cu indulgenţă.

— După cîte îmi amintesc, ai spus mai înainte acelaşi lucru despre fabrici şi uzine, iar acum vorbeşti şi despre pămînt.

— Acum vorbesc despre pămînt.

— Şi dumneata probabil vei fi foarte bucuros ?

— Nicidecum, căci cum v-am mai spus poporul nu va trăi mai uşor atunci.

Kallomeiţev îşi ridică puţin mîna.

---

[1] Nobilime de mijloc (engl.).

— Ia te uită, cîtă grijă de popor !

— Vasili Fedotîci ! strigă tare Sipiaghin. Vi s-a adus bere ! *Voyons, Siméon !* [1], adăugă el, cu jumătate de glas.

Dar Kallomeițev nu se lăsa.

— Văd că dumneata, spuse el iarăși, adresîndu-se lui Solomin, nu ai o părere prea măgulitoare despre negustori ; dar ei se trag din popor !

— Și ce-i cu asta ?

— Credeam că găsești minunat tot ce ține de popor, sau are vreo legătură cu poporul.

— O, nu-u ! V-ați înșelat dacă ați crezut așa ceva. Se pot imputa multe poporului nostru, măcar că nu-i totdeauna vinovat. Pînă în prezent, la noi, negustorul este un jecmănitor ; pînă și bunurile lui personale și le administrează în același spirit... Ce să-i faci ! Te jecmănesc... jecmănești și tu. Iar poporul...

— Poporul ? întrebă cu voce ascuțită Kallomeițev.

— Poporul dormitează.

— Și dumneata dorești să-l trezești ?

— N-ar fi rău.

— Aha ! Aha ! Așa-a...

— Dați-mi voie, dați-mi voie, rosti cu ton poruncitor Sipiaghin. Înțelese că a sosit momentul să pună, ca să zicem așa, capăt... să-i oprească ! Și o făcu ! Îi opri. Sprijinindu-se cu cotul drept de masă și agitînd mîna, pronunță un discurs lung și cuprinzător. Pe de o parte lăuda pe conservatori, pe de alta, aproba pe liberali, dînd acestora din urmă o oarecare preferință și clasîndu-se în categoria lor ; preamări poporul, da arătă părțile lui slabe ; exprimă deplină încredere în guvern, dar se întrebă : țin seama oare toți supușii de îndrumările lui ? Recunoscu folosul și importanța literaturii, declarînd totodată că ea nu poate exista decît păstrînd o atitudine extrem de moderată ! Aruncă o privire spre Apus ; întîi se bucură, apoi fu cuprins de îndoială ; aruncă o privire spre Răsărit ; simți întîi o liniște, apoi i se păru că se înalță ! Și în sfîrșit propuse un toast pentru înflorirea triplei alianțe :

---

[1] Te rog, Simion (franc.).

— A Religiei, a Agriculturii şi a Industriei.

— Sub egida Puterii de Stat, adăugă cu severitate Kallomeiţev.

— Sub egida înţeleptei şi binevoitoarei Puteri de Stat, îl corectă Sipiaghin.

Se bău în tăcere. „Spaţiul gol" din stînga lui Sipiaghin, adică Nejdanov, pronunţă în adevăr un cuvînt de dezaprobare, dar neizbutind să atragă atenţia nimănui, se închise iarăşi în sine, şi prînzul, fără să mai fie tulburat de vreo nouă dispută, ajunse cu bine la sfîrşitul lui.

Valentina Mihailovna, cu surîsul cel mai fermecător, servi lui Solomin o ceaşcă de cafea ; el o bău şi începu să-şi caute din ochi pălăria... dar Sipiaghin îl luă uşor de braţ şi-l atrase în cabinetul lui, unde primi mai întîi o ţigară de foi din cele mai bune, apoi propunerea să treacă la fabrica lui în cele mai avantajoase condiţii ! „Veţi fi stăpîn absolut, Vasili Fedotici, stăpîn absolut !" Solomin primi ţigara de foi ; propunerea însă o respinse. Şi, oricît insistă Sipiaghin, nu putu să-l clintească.

— Nu spuneţi hotărît : „nu !", preastimate Vasili Fedotici ! Spuneţi cel puţin că pînă mîine vă veţi mai gîndi !

— Dar e acelaşi lucru, căci propunerea dumneavoastră nu pot s-o primesc !

— Pînă mîine, Vasili Fedotici ! Ce vă costă ?

Solomin conveni că nu-l costă nimic... totuşi ieşi din cabinet şi începu iarăşi să-şi caute pălăria. Dar Nejdanov, care pînă în clipa aceea nu reuşise să schimbe nici un cuvînt cu el, se apropie şi-i şopti în grabă :

— Pentru Dumnezeu, nu pleca, fiindcă în alt chip nu va fi cu putinţă să stăm de vorbă !

Solomin îşi lăsă pălăria în pace, mai ales că Sipiaghin, observînd mişcările lui nesigure prin salon, exclamă :

— Desigur că veţi rămîne la noi pentru noapte, nu ?

— Cum porunciţi, răspunse Solomin.

Privirea recunoscătoare ce-i aruncă Mariana, care se afla lîngă fereastra salonului, îl făcu să cadă pe gînduri.

XXV

Pînă la sosirea lui Solomin, Mariana şi-l închipuise cu totul altfel. La prima vedere i se păru cam nedefinit şi impersonal. Hotărît lucru : în viaţa ei văzuse mulţi oameni de felul lui, cu părul de culoare deschisă, spălăcită, vînjoşi şi slabi ! Dar cu cît îl privea mai mult, cu cît asculta mai mult vorbele lui, cu atît devenea mai puternic în ea sentimentul de încredere faţă de el, un adevărat sentiment de încredere. Acest om potolit, nu s-ar putea spune stîngaci, ci numai cam greoi în mişcări, nu era în stare să mintă, sau să se laude ; simţeai că te poţi sprijini de el ca de un zid de piatră... omul ăsta nu te va trăda ; ba mai mult, te va înţelege şi te va susţine. Marianei îi părea că Solomin nu-i trezea numai ei un asemenea sentiment, ci tuturor celor de faţă. Nu dădea prea mare însemnătate celor ce spunea dînsul ; toate discuţiile despre negustori şi despre fabrici o interesau prea puţin ; dar îi plăcea nespus de mult felul cum vorbea şi mai cu seamă cum se uita şi cum surîdea, în vreme ce vorbea.

Un om care spune adevărul... asta e ! Şi acest lucru o mişca. Un lucru ştiut, deşi cam greu de explicat : ruşii sînt cei mai mincinoşi oameni de pe lume ; dar pentru nimic n-au mai multă simpatie şi nimic nu respectă ei mai mult decît adevărul. Afară de aceasta, în ochii Marianei, Solomin purta un semn deosebit — aureola omului recomandat de însuşi Vasili Nikolaevici prozeliţilor săi. În timpul prînzului, Mariana schimbă cîteva priviri cu Nejdanov, iar spre sfîrşit se surprinse comparîndu-i pe amîndoi, fără să vrea, şi nu în avantajul lui Nejdanov. Adevărat că Nejdanov avea trăsăturile mult mai frumoase şi mai plăcute decît Solomin ; dar faţa lui exprima un amestec de senzaţii diferite, care dovedeau o nelinişte sufletească : contrarietate şi sfială, nerăbdare şi chiar un fel de deprimare ; şedea ca pe ghimpi, încerca să vorbească, dar nici nu începea bine şi tăcea brusc, rîdea nervos... Solomin, dimpotrivă, îţi făcea impresia că parcă s-ar plictisi puţin, dar că altfel se simte ca la el acasă ; că „el“ nu este niciodată influenţat de

nimic, cum sînt „alții". „Hotărît lucru, trebuie să cerem omului acestuia să ne povățuiască, gîndi Mariana, fără îndoială că ne va spune ceva, în adevăr ceva de folos." *Ea* îl trimisese după masă pe Nejdanov ca să-i vorbească.

Seara trecu destul de monoton ; din fericire, prînzul se termină tîrziu, și nu mai era mult pînă să înnopteze. Kallomeițev era politicos, bosumflat și tăcut.

— Ce-i cu dumneata ? îl întrebă pe jumătate ironic Sipiaghina. Ai pierdut ceva ?

— Tocmai, răspunse Kallomeițev. Se povestește despre un general de-ai noștri, din gardă, că era amărît că soldații lui pierduseră „un ciorap"... „Găsiți-mi ciorapul !" striga el. Iar eu spun : găsiți-mi „slovo-erikul" [1] ! „Slovo-erikul a dispărut și odată cu el orice stimă și respect față de rang !

Sipiaghina îi declară că n-are de gînd să-l ajute în căutarea lui.

Încurajat de succesul „*speech*"-ului său de la prînz, Sipiaghin mai ținu încă vreo două cu care ocazie strecură cîteva considerațiuni de om de stat, despre anumite măsuri necesare. Aruncă și cîteva cugetări — *des mots* — nu atît cu haz, cît cu greutate — pe care și le pregătise de fapt pentru Petersburg. Una din aceste cugetări o și repetă, spunînd mai întîi ; „dacă mi-e permis să mă exprim astfel" ; era vorba despre unul din miniștrii de atunci despre care afirmă că are o minte nestatornică și trîndavă, îndreptată spre țeluri iluzorii ! Pe de altă parte, neuitînd că are de-a face cu un rus din popor, ținu să facă paradă de unele expresii, prin care trebuia să arate că și el este nu numai rus, dar chiar „un rus neaoș", și cunoaște îndeaproape viața poporului în aspectele ei cele mai caracteristice ! Așa, de pildă, la observația lui Kallomeițev că ploaia poate să împiedice culesul fînului, răspunse numaidecît : „lasă să fie fînul negru, în schimb hrișca va fi albă" ; folosi de asemeni proverbe ca : „marfa fără stăpîn e ca o orfană" ; „măsoară de zece ori și taie numai o dată" ; „cînd ai grîu, atunci ai și baniță ca să-l măsori ; „dacă de Sf. Gheorghe frunza de

[1] Denumirea literei „s", care se adăuga la sfîrșitul fiecărui cuvînt în semn de respect față de cel cu care vorbeai.

mesteacăn e cît sfertul de copeică, atunci de ziua maicii domnului de Kazan pune grîul la ciubăr". Adevărat, uneori i se întîmpla să greşească şi să spună, de pildă : „Cunoaşte-ţi, culicule, vatra ta" [1] sau : „E mîndră casa prin colţurile ei !" [2] Dar de cele mai multe ori societatea în mijlocul căreia comitea el aceste confuzii nici nu bănuia că rusul nostru neaoş o dăduse pe alături, apoi, mulţumită cneazului Kovrijkin, ea se obişnuise cu asemenea *„pataquès"* [3]-uri. Şi toate zicalele şi expresiile acestea Sipiaghin le spunea cu o voce specială, îngroşată, chiar răguşită — *d'une voix rustique* [4]. Asemenea expresii introduse de el la timpul şi la locul lor făceau pe doamnele suspuse şi influente de la Petersburg să exclame : *„Comme il connait bien les moeurs de notre peuple !"* [5] Iar demnitarii supuşi şi influenţi adăugau : *„Les moeurs et les besoins !"* [6]

Valentina Mihailovna „se străduia" foarte mult faţă de Solomin ; dar insuccesul evident al strădaniilor ei o descuraja şi, trecînd pe lîngă Kallomeiţev, murmură fără voie printre dinţi : *„Mon Dieu, que je me sens fatiguée !"* [7]

Iar dînsul îi răspunse cu o plecăciune ironică :

— *Tu l'as voulu, George Dandin !* [8]

În sfîrşit, după acea izbucnire de amabilităţi şi de prietenie, care în clipa de rămas bun se arată pe feţele tuturor celor care s-au plictisit pînă atunci împreună, după grabnicele strîngeri de mîini, surîsuri şi mormăieli prieteneşti, oaspeţii obosiţi — precum şi gazdele tot aşa de obosite — se despărţiră.

Solomin, căruia i se dase una din cele mai bune camere de la etajul al doilea, cu accesorii de toaletă englezeşti şi cu cameră de baie, se duse mai întîi la Nej-

---

[1] Proverbul zice : „Cunoaşte-ţi greiere, vatra ta'.

[2] Proverbul zice : „Nu e mîndră casa prin colţurile ei, ci prin plăcintele ei".

[3] Greşeală care constă în a confunda două litere oarecare (franc.).

[4] Cu o voce rustică (franc.).

[5] Ce bine cunoaşte el moravurile poporului nostru (franc.).

[6] Moravurile şi nevoile (franc.).

[7] Dumnezeule, ce obosită mă simt (franc.).

[8] Tu ai voit-o, George Dandin (franc.).

danov care, cum îl văzu, îi mulțumi cu căldură pentru că s-a învoit să rămîie.

— Știu... că dumneata... ai făcut o jertfă...

Ei ! Fii serios ! răspunse Solomin, tacticos, ca de obicei. Ce jertfă ? Și afară de asta, pe dumneata nu pot să te refuz.

— De ce ?

— Pentru că am prins drag de dumneata.

Nejdanov se arătă și bucuros și uimit, iar Solomin îi strînse mîna. Apoi se așeză călare pe un scaun, aprinse o țigară de foi și, sprijinindu-se cu amîndouă coatele de spetează, zise :

— Ei, ia spune-mi, despre ce-i vorba ?

Nejdanov se așeză și el călare pe un scaun, în fața lui Solomin, dar nu-și aprinse țigara.

— Mă întrebi despre ce e vorba ?... Ei bine, vreau să fug de aici.

— Adică vrei să părăsești această casă ? Ei, mergi cu Dumnezeu !

— Nu, nu vreau să părăsesc casa... vreau să fug.

— Te țin cu de-a sila ? Poate... ai luat bani înainte ? E destul să spui o vorbă. Eu, cu plăcere...

— Nu m-ai înțeles, dragă Solomin... Am spus : să fug și nu să părăsesc, pentru că nu plec singur de aici.

Solomin înălță capul.

— Ei, dar cu cine ?

— Cu fata pe care ai văzut-o azi aici...

— Cu dînsa ! E foarte simpatică. Da, vă iubiți ?... Ori numai așa, v-ați hotărît să părăsiți o casă în care amîndoi nu vă simțiți bine ?

— Nu. Ne iubim.

— Aha ! Solomin tăcu. E rudă cu stăpînii casei ?

— Da. Dar împărtășește întru totul convingerile noastre și e gata la orice.

Solomin surîse.

— Dar dumneata, Nejdanov, ești gata ?

Nejdanov se încruntă puțin.

— De ce îmi pui această întrebare ? Îți voi arăta prin fapte că sînt gata.

— Nu mă îndoiesc de dumneata, Nejdanov ; te-am întrebat numai fiindcă... în afară de dumneata, socot că nimeni nu-i gata...

— Dar Markelov ?

— Da, poate Markelov ! Dar dînsul probabil că aşa s-a născut, „gata".

În clipa aceea cineva bătu sfios şi grăbit în uşă şi, fără s-aştepte răspuns, o deschise. Era Mariana. Se apropie numaidecît de Solomin.

— Sînt sigură că n-o să vă miraţi văzîndu-mă la ora asta aici. Desigur că dînsul, zise Mariana arătînd spre Nejdanov, v-a spus tot. Daţi-mi mîna şi să ştiţi că în faţa dumneavoastră se află o fată cinstită.

— Da, ştiu, răspunse serios Solomin. Se ridicase de pe scaun, de cum apăruse Mariana. Încă în timpul mesei mă uitam la dumneata şi-mi ziceam : ce privire onestă are domnişoara aceasta. Nejdanov mi-a vorbit şi despre intenţia dumneavoastră. Dar mă rog, de ce vreţi să fugiţi ?

— Cum „de ce" ? Acţiunea care mie mi-e scumpă — nu vă miraţi că vorbesc astfel, căci Nejdanov nu mi-a ascuns nimic — această acţiune trebuie să înceapă peste cîteva zile... iar eu să rămîn într-o casă de moşieri, unde e numai minciună şi înşelăciune ? Oamenii pe care-i iubesc se vor expune la primejdii, iar eu...

Solomin o opri printr-o mişcare a mîinii.

— Calmaţi-vă. Staţi jos. Uite, stau şi eu. Aşază-te şi dumneata, Nejdanov. Ascultaţi : dacă nu aveţi alt motiv, atunci n-aveţi încă de ce să fugiţi. Acţiunea nu va începe atît de curînd, cum credeţi. Mai e nevoie aici şi de oarecare cumpănire. N-aveţi de ce să vă repeziţi înaintea tuturor, degeaba. Credeţi-mă.

Mariana se aşeză şi se înfăşură cu un şal mare, pe care şi-l aruncase pe umeri.

— Dar eu nu mai pot să rămîn aici ! Toţi mă jignesc. Chiar azi proasta aceea de Anna Zaharovna, de faţă cu Kolea, mi-a spus, făcînd aluzie la tatăl meu, că aşchia nu sare departe de trunchi ! Kolea s-a mirat şi a întrebat-o ce înseamnă asta. Nu mai vorbesc de Valentina Mihailovna !

Solomin o opri iarăşi şi de data aceasta surîse. Mariana înţelese că rîde puţin de dînsa, dar surîsul lui nu jignea niciodată pe nimeni.

— Cum se poate, dragă domnişoară ? Nu ştiu cine-i Anna Zaharovna, nici despre ce aşchie vorbeşti... dar dă-mi voie : o femeie proastă îţi spune o prostie, iar dumneata nu poţi răbda aşa ceva. Dar cum vei trăi atunci ? Lumea întreagă e plină de proşti. Nu, acesta nu-i un motiv. Poate altceva ?

— Sînt convins, rosti Nejdanov cu voce scăzută, că azi, mîine, domnul Sipiaghin mă va da afară. Probabil că i s-a spus ceva ; se poartă cu mine... în chipul cel mai dispreţuitor !

Solomin se întoarse spre Nejdanov.

— Atunci, ce să mai fugi, dacă tot o să fii concediat ?

Nejdanov nu găsi îndată răspuns.

— Ţi-am mai spus, începu el...

— S-a exprimat aşa, interveni repede Mariana, fiindcă plec şi eu cu el.

Solomin se uită la ea şi clătină din cap cu blîndeţe.

— Înţeleg, dragă domnişoară, dar iarăşi am să-ţi spun : dacă într-adevăr vrei să părăseşti această casă, pentru că socoteşti că revoluţia va izbucni mîine-poimîine...

— Tocmai de aceea v-am rugat să veniţi, îl întrerupse Mariana : ca să aflăm precis cum stau lucrurile în această privinţă.

— În cazul acesta, continuă Solomin, vă mai spun încă o dată : puteţi să rămîneţi pe loc şi încă multă vreme. Dacă vreţi să fugiţi, fiindcă vă iubiţi şi altfel nu aţi putea fi împreună, atunci...

— Atunci ?

— Atunci nu-mi rămîne decît să vă doresc, cum se spunea în timpurile vechi, dragoste şi bună înţelegere, şi dacă e nevoie şi în acelaşi timp e cu putinţă să vă dau un ajutor, după puterea mea. Pentru că din prima clipă, dragă domnişoară, v-am îndrăgit ca un frate pe amîndoi — şi pe dumneata şi pe el.

Mariana şi Nejdanov se apropiară de dînsul, unul dintr-o parte, altul din cealaltă — şi fiecare îi luă cîte o mînă.

— Spuneţi-ne numai, ce să facem ? zise Mariana. Să admitem că revoluţia e încă departe... Spuneţi-ne atunci care sînt lucrările pregătitoare — lucrări cu neputinţă de săvîrşit aici în casa şi în atmosfera aceasta, dar pe

care noi am dori din toată inima să le săvîrşim... Spuneţi-ne unde ar trebui să ne ducem... Trimiteţi-ne ! Căci ne veţi trimite, nu ?

— Unde ?

— În mijlocul poporului... unde aiurea, decît în mijlocul poporului ?

„Do liasu“ [1], se gîndi Nejdanov, aducîndu-şi aminte de cuvintele lui Paklin.

Solomin se uită fix la Mariana.

— Vreţi să cunoaşteţi poporul ?

— Da, adică nu numai să-l cunoaştem, dar să şi facem ceva pentru popor... să muncim pentru el.

— Bine ; vă promit că-l veţi cunoaşte. Vă voi da posibilitatea să acţionaţi şi să munciţi pentru el. Şi dumneata, Nejdanov, eşti gata să mergi împreună cu ea... pentru popor ?

— Desigur, sînt gata ! răspunse el repede. „Djaggernaut“, îi sună în amintire altă vorbă a lui Paklin. Iată, carul cel enorm se apropie... aud trosniturile şi huruitul roţilor lui...

— Bine, repetă gînditor Solomin. Dar cînd aveţi de gînd să fugiţi ?

— Chiar şi mîine, exclamă Mariana.

— Şi anume unde ?

— Tsss... mai încet... şopti Nejdanov. Umblă cineva prin coridor.

Tăcură.

— Unde aveţi de gînd să vă duceţi ? întrebă după cîtva timp Solomin, coborînd vocea.

— Nu ştim, răspunse Mariana.

El îşi întoarse atunci privirea spre Nejdanov, care făcu semn din cap că nici el nu ştie.

Solomin întinse mîna spre lumînare, ca să-i îndrepte fitilul, apoi o trase îndărăt.

— Iată ce, copiii mei, spuse el în cele din urmă, veniţi la mine, la fabrică. Nu-i prea frumos... dar cel puţin nu-i primejdie ! Am să vă ascund. Am eu o cămăruţă potrivită. Nu vă găseşte nimeni. Numai să ajungeţi... că noi nu vă vom trăda. Dar veţi spune : la fabrică

[1] În pădure (polonă).

e lume multă. Așa e și e foarte bine. Unde-i lume multă, acolo te poți ascunde mai ușor. Vă convine, nu ?

— Nu ne rămîne decî să-ți mulțumim, zise Nejdanov, iar Mariana, pe care fabrica o speriase la început, adăugă cu vioiciune :

— Desigur ! Desigur ! Ce bun sînteți ! Însă n-o să ne țineți multă vreme acolo, nu-i așa ? O să ne trimiteți undeva ?

— Asta va depinde de voi... Iar dacă aveți de gînd să vă căsătoriți, și lucrul ăsta se poate face tot la mine la fabrică : am acolo, în apropiere, un vecin, un văr al meu — popă, cu numele Zosima, foarte îngăduitor. Are să vă cunune el.

Mariana surîse ; iar Nejdanov mai strînse o dată mîna lui Solomin și, după un răstimp, îl întrebă :

— Dar ia spune-mi : stăpînul, proprietarul fabricii n-are să fie contra ? N-are să-ți facă vreo neplăcere ?

Solomin se uită la el cam dintr-o parte.

— Nu vă îngrijiți de mine. E cu totul de prisos. Numai fabrica să meargă bine, restul nu-l interesează pe stăpîn. Nici dumneata, nici drăguța dumitale domnișoară nu veți avea vreo neplăcere din partea lui. Nici de lucrători nu trebuie să vă fie frică. Numai să-mi spuneți : cam pe cînd să vă aștept ?

Nejdanov și Mariana schimbară o privire.

— Poimîine, dis-de-dimineață, sau cu o zi mai tîrziu, hotărî în sfîrșit Nejdanov. Nu se mai poate tărăgăna. Poate că mîine mă și concediază.

— Ei, făcu Solomin și se ridică de pe scaun. Am să vă aștept în fiecare dimineață. Și toată săptămîna n-am să plec de acasă. Vom lua toate măsurile, așa cum trebuie.

Mariana se apropie de el... după ce mai întîi pornise spre ușă.

— Adio, dragul... bunul nostru Vasili Fedotîci... Așa vă numiți, nu ?

— Așa.

— Adio... sau nu : la revedere ! Și mulțumesc, vă mulțumesc !

— Adio... Noapte bună, draga mea !

— Adio și dumitale, Nejdanov ! Pe mîine... adăugă ea.

Mariana ieși repede.

Cei doi tineri rămaseră cîtva timp nemişcaţi ; tăceau amîndoi.

— Nejdanov... zise, în sfîrşit, Solomin şi tăcu. Nejdanov... începu el iarăşi, spune-mi despre fata aceasta... tot ce poţi să-mi spui. Ce viaţă a dus pînă acum ? Cine-i ?... De ce se află aici ?...

Nejdanov îi spuse în cîteva cuvinte tot ce ştia.

— Nejdanov... vorbi el, în cele din urmă. Trebuie să ai grijă de fata asta. Pentru că... dacă... cumva.. Vei face mare păcat. Adio.

Plecă, iar Nejdanov rămase cîtva timp în mijlocul camerei şi, după ce şopti : „Ah ! mai bine să nu mă mai gîndesc !", se aruncă pe pat cu faţa în jos.

Mariana, întorcîndu-se în camera ei, găsi pe masă un bileţel cu următorul conţinut :

„Mi-e milă de dumneata. Te nenoroceşti. Vino-ţi în fire. În ce prăpastie te arunci cu ochii închişi ? Pentru cine şi pentru ce ?"

În cameră se simţea un miros deosebit de fin şi proaspăt : desigur că Valentina Mihailovna abia ieşise de acolo. Mariana luă condeiul şi scrise mai jos pe bilet : „Să nu-ţi fie milă de mine. Dumnezeu ştie care din noi două este mai de compătimit ; ştiu numai că n-aş vrea să fiu în locul dumitale. M." Lăsă biletul pe masă. N-avea nici o îndoială că răspunsul va ajunge în mîinile Valentinei Mihailovna.

Iar a doua zi dimineaţă, Solomin, după ce mai vorbi puţin cu Nejdanov şi după ce refuză definitiv să preia administrarea fabricii lui Sipiaghin, plecă acasă. Tot timpul drumului se gîndi — lucru care i se întîmpla rar, căci legănatul trăsurii îl făcea de obicei să aţipească. Se gîndi la Mariana, precum şi la Nejdanov ; i se păru că dacă el, Solomin, ar fi îndrăgostit, ar avea altă înfăţişare, altfel ar vorbi şi ar privi. „Dar, tot el îşi zicea, de vreme ce nu mi s-a întîmplat încă să fiu îndrăgostit, nu ştiu ce înfăţişare aş putea avea." Îşi aduse aminte de o irlandeză, pe care o văzuse odată într-un magazin la tejghea ; avea un păr minunat, aproape negru, ochi albaştri şi gene mari — s-a uitat întrebător şi trist la dînsul, iar el s-a plimbat multă vreme prin faţa vitrinei. Îşi

aminti ce emoții avea și cum se tot întreba : să încerce s-o cunoască, sau nu ? Era atunci în trecere prin Londra ; patronul îl trimisese acolo după cumpărături și-i dăduse bani. Solomin era cît pe ce să rămînă la Londra și să trimită patronului banii înapoi, atît de puternică fusese impresia ce i-o făcuse frumoasa Polly... (Aflase cum o cheamă, cînd una din colegele ei îi spusese pe nume.) Totuși și-a înfrînat pornirea și s-a întors la patronul lui. Polly era mai frumoasă decît Mariana... dar și Mariana are aceeași privire întrebătoare și tristă... și apoi e rusoaică...

— Dar ce-i cu mine ? se întrebă Solomin cu jumătate de glas. Am început să mă ocup de logodnicele altora ! Și scutură gulerul mantalei, ca și cum ar fi dorit să-și alunge toate gîndurile deșarte. De altfel se apropia de fabrică și în pragul locuinței lui apăru silueta credinciosului Pavel.

XXVI

Refuzul lui Solomin amărî foarte mult pe Sipiaghin : găsi chiar că acest Stephenson indigen nu-i un mecanic atît de extraordinar și că, deși nu pozează, își dă prea multă importanță, ca un adevărat plebeu ce este. Da, da, rușii ăștia, cînd le intră în cap că știu ceva, apoi sînt grozavi ! *Au fond* [1], Kallomeițev are dreptate ! Sub înrîurirea unor asemenea impresii neplăcute și sîcîitoare, bărbatul de stat *en herbe* [2] îl privi pe Nejdanov cu și mai multă nepăsare și încă mai de la distanță ; îi spuse lui Kolea că astăzi poate să nu facă lecția cu profesorul lui, că trebuie să se obișnuiască să fie independent... totuși Nejdanov nu fu concediat chiar atunci, cum se aștepta el. Sipiaghin se mărgini să-l ignoreze. În schimb Valentina Mihailovna n-o ignora pe Mariana. Între ele avu loc o scenă îngrozitoare.

---

[1] În fond (franc.).
[2] În devenire (franc.).

Cu vreo două ore înainte de prînz se pomeniră din întîmplare numai ele amîndouă în salon. Şi dintr-o dată îşi dădură seama că o ciocnire între ele nu mai poate fi înlăturată ; de aceea, după o scurtă şovăire, se apropiară încet una de alta. Valentina Mihailovna surîdea uşor ; Mariana îşi strîngea buzele : amîndouă erau palide. Străbătînd camera, Valentina Mihailovna îşi aruncă privirea mai întîi la dreapta, apoi la stînga, rupse o frunză de geranium... Ochii Marianei erau aţintiţi asupra feţei surîzătoare, care se apropia de ea.

Sipiaghina se opri cea dintîi şi, lovind cu vîrful degetelor în spătarul unui scaun, începu pe un ton plin de nepăsare :

— Mariana Vikentievna, mi se pare că noi două sîntem în corespondenţă... Trăind sub acelaşi acoperiş, lucrul acesta îmi pare destul de ciudat ; iar dumneata ştii că mie nu-mi prea plac ciudăţeniile.

— N-am început eu această corespondenţă, Valentina Mihailovna.

— Da... Ai dreptate. De data aceasta eu sînt vinovată de o acţiune bizară, dar n-am găsit alt mijloc ca să trezesc în dumneata sentimentul... Cum să spun ? Sentimentul...

— Vorbeşte de-a dreptul, Valentina Mihailovna, nu te sfii şi nici nu te teme că ai să mă jigneşti.

— Sentimentul... de decenţă.

Valentina Mihailovna tăcu ; în cameră se auzeau numai loviturile uşoare ale degetelor ei pe spătarul scaunului.

— Şi în ce anume constă lipsa mea de decenţă ? întrebă Mariana.

Valentina Mihailovna ridică din umeri :

— *Ma chère, vous n'etês plus un enfant* [1] şi mă înţelegi foarte bine. Ai putut oare să-ţi închipui că purtarea dumitale avea să rămînă un secret pentru mine, pentru Anna Zaharovna, în sfîrşit pentru toţi ai casei ? De altfel, nici nu ţi-ai dat prea multă osteneală ca ceea ce faci să rămînă un secret. Pur şi simplu, ai bravat. Numai Boris Andreici poate n-a băgat de seamă... El e prea ocupat

[1] Draga mea, nu mai eşti copil (franc.).

cu alte lucruri, mai interesante şi mai importante. Dar în afară de dînsul, purtarea dumitale este cunoscută tuturor, tuturor !

Mariana se făcea tot mai palidă.

— Te-aş ruga, Valentina Mihailovna, să te exprimi mai precis. Ce anume te nemulţumeşte ?

„*L'insolente !*“ [1] îşi zise Sipiaghina ; totuşi se stăpîni.

— Doreşti să ştii ce mă nemulţumeşte, Mariana ? Poftim ! Sînt nemulţumită de prelungitele dumitale întîlniri cu tînărul acesta, care prin origină, prin educaţie şi prin situaţia lui socială este cu mult mai prejos faţă de dumneata ; sînt nemulţumită... nu ! Cuvîntul nu-i destul de puternic, sînt revoltată de vizitele tîrzii... De vizitele nocturne pe care le faci acestui tînăr. Şi unde ? În casa mea ! Sau găseşti că aşa se cuvine şi că eu trebuie să tac, sau chiar să protejez purtarea dumitale uşuratică ? Ca o femeie cinstită... *Oui mademoiselle, je l'ai été, je le suis et le serai toujours !* [2] Nu pot să nu mă simt cuprinsă de indignare !

Valentina Mihailovna se aruncă în fotoliu, ca şi cum ar fi fost doborîtă de greutatea acestei indignări.

Pentru întîia oară Mariana zîmbi ironic.

— Nu mă îndoiesc de cinstea dumitale trecută, prezentă şi viitoare, începu ea, şi o spun foarte sincer. Dar te revolţi zadarnic. N-am adus nici o ruşine casei dumneavoastră. De tînărul la care faci aluzie... în adevăr... sînt îndrăgostită.

— Îl iubeşti pe *monsieur* Nejdanov ?

— Îl iubesc.

Valentina Mihailovna îşi îndreptă trupul.

— Dar cum aşa, Mariana ! Un student, un copil al nimănui ! Şi... mai tînăr decît dumneata ! (Aceste din urmă cuvinte le spuse cu o bucurie răutăcioasă.) Ce poate să iasă din asta ? Şi, inteligentă cum eşti, ce-ai găsit la el ? Nu e, nici mai mult, nici mai puţin, decît un neisprăvit.

— N-ai avut întotdeauna această părere despre el, Valentina Mihailovna.

---

[1] Obraznica (franc.).

[2] Da, domnişoară, am fost, sînt şi voi fi totdeauna (franc.).

— O, Doamne! Scumpa mea, lasă-mă la o parte pe mine... *Pas tant d'esprit que ça, je vous prie!* [1] Aici e vorba de dumneata, de viitorul dumitale: gîndește-te! Ce partidă poate fi el pentru dumneata?

— Mărturisesc, Valentina Mihailovna, că nu m-am gîndit la o partidă.

— Cum? Ce? Cum să înțeleg vorbele dumitale? Să zicem că ai urmat chemarea inimii... Dar toate acestea trebuie să se termine cu o căsătorie.

— Nu știu... La asta nu m-am gîndit.

— Nu te-ai gîndit? Ai înnebunit pesemne!

Mariana își întoarse încet capul.

— Să sfîrșim discuția asta, Valentina Mihailovna. Nu poate să ducă la nimic. Tot n-o să ne înțelegem.

Valentina Mihailovna se sculă brusc.

— Nu pot, și nu trebuie să încetez această discuție! E ceva prea important... Răspund pentru dumneata în fața... Valentina Mihailovna voi să spună: în fața lui Dumnezeu! Dar șovăi și spuse: În fața lumii întregi! Nu pot să tac, cînd aud asemenea nebunii. Și de ce n-aș putea să te înțeleg! Ce-i mîndria aceasta insuportabilă la toți tinerii de azi?! N-avea grijă... te înțeleg foarte bine: înțeleg că ți-ai îmbibat creierul cu ideile acestea noi, care te vor duce cu siguranță la pieire! Dar atunci va fi prea tîrziu.

— Poate, dar crede-mă: chiar dacă vom pieri, noi nu vom întinde spre dumneavoastră nici un deget ca să ne salvați!

Valentina Mihailovna își ridică mîinile.

— Iarăși mîndria, mîndria asta îngrozitoare! Dar ascultă-mă, Mariana, ascultă-mă, adăugă ea, schimbînd deodată tonul, și voi să o atragă pe Mariana spre ea, dar fata se dădu înapoi. *Écoutez-mois, je vous en conjure* [2]! Căci eu, la urma urmei, nu sînt chiar atît de bătrînă! *Je ne suis pas une encroutée* [3]. În tinerețe mă socoteam chiar republicană... cam ca dumneata. Ascultă-mă: n-am să mă prefac; niciodată n-am simțit față de dumneata

---

[1] Mai puține spirite, te rog (franc.).
[2] Ascultă-mă, te implor (franc.).
[3] Nu sînt ruginită (franc.)

o duioşie de mamă, dar nu-i în firea dumitale să regreţi acest lucru... Am ştiut însă şi ştiu că am obligaţii faţă de dumneata şi întotdeauna m-am străduit să le îndeplinesc. Se prea poate ca partida pe care o visam pentru dumneata şi pentru care atît eu, cît şi Boris Andreici nu ne-am fi dat în lături de la nici o jertfă... să nu fi răspuns întru totul ideilor dumitale, dar în adîncul inimii mele...

Mariana se uită la Valentina Mihailovna, la ochii aceia minunaţi, la buzele acelea trandafirii, uşor fardate, la mîinile albe, la degetele uşor depărtate, împodobite de inele, şi pe care eleganta doamnă le apăsa atît de expresiv pe corsajul rochiei sale de mătase şi deodată o întrerupse :

— O partidă, spui dumneata, Valentina Mihailovna ? partidă numeşti dumneata pe acel prieten al dumitale, omul acela fără inimă, „infectul" acela, domnul Kallomeiţev ?

Valentina Mihailovna lăsă în jos mîna de pe corsaj.

— Da, Mariana Vikentievna! Vorbesc de domnul Kallomeiţev, acest tînăr desăvîrşit şi foarte cult, care va face desigur fericirea soţiei lui, şi pe care numai o nebună poate să-l refuze ! Da, numai o nebună !

— Ce-i de făcut, *ma tante* [1] ! Se vede că sînt nebună !

— Dar la drept vorbind, ce cusur îi găseşti ?

— O, nici unul ! Îl dispreţuiesc... asta-i tot.

Valentina Mihailovna clătină din cap cu nerăbdare şi se lăsă din nou în fotoliu.

— Să nu mai vorbim de el. *Retournons a nos moutons.* [2] Aşadar, îl iubeşti pe domnul Nejdanov ?

— Da.

— Şi ai de gînd să continui... întîlnirile cu el ?

— Da, aşa am de gînd.

— Şi dacă îţi interzic ?

— N-am s-ascult.

Valentina Mihailovna sări ca arsă.

— N-ai să asculţi ! Aşa !... De la cine aud eu astfel de vorbe ? De la fata căreia i-am făcut atîta bine, pe

[1] Mătuşă (franc.).
[2] Să ne întoarcem la oile noastre (franc.).

care am adăpostit-o în casa mea... de la ea? De la...

— De la fiica unui tată dezonorat, se grăbi să completeze Mariana cu glas înăbușit; urmează, nu te sfii!

— *Ce n-est pas moi qui vous le fait dire, mademoiselle!* [1] Dar în orice caz, n-ai de ce să te mîndrești cu asta! Fata care mănîncă pîinea mea...

— Nu-mi scoate ochii cu pîinea dumitale, Valentina Mihailovna! Te-ar fi costat mai mult dacă ai fi luat pentru Kolea o franțuzoaică... Doar eu îi dau lecții de limba franceză.

Valentina Mihailovna ridică puțin mîna, în care ținea o batistă de opal cu monogramă, foarte vizibilă în unul din colțuri și parfumată cu ylang-ylang și voi să spună ceva, dar Mariana urmă cu aprindere:

— Ai fi avut dreptate, de o mie de ori dreptate, dacă în loc de tot ce-ai înșirat, în loc de toate binefacerile și jertfele imaginare, ai fi avut dreptul să spui: „fata aceasta pe care am iubit-o..." Dar mai ai atîta lealitate, ca să nu minți în halul acesta! Mariana tremura ca prinsă de febră. Întotdeauna m-ai urît. Chiar și acum, în adîncul inimii dumitale, de care ai pomenit mai înainte, te bucuri, da, te bucuri că eu justific veșnicele dumitale preziceri și că mă acopăr de scandal și de rușine; ești nemulțumită din pricină că o parte din rușinea aceasta trebuie să cadă asupra cinstitei și aristocraticei case a domnieivoastre...

— Mă insulți, șopti Valentina Mihailovna; te rog să ieși afară!

Dar Mariana nu se mai putea stăpîni.

— Casa dumneavoastră ai spus, toată casa dumneavoastră... și Anna Zaharovna, și toți știu despre purtarea mea! Și toți sînt cuprinși de groază și revoltă... Dar vă cer eu ceva dumneavoastră, lor, tuturor acestor oameni? Pot eu oare să pun preț pe părerea lor? Oare pîinea aceasta pe care o mănînc nu-i amară? Aș prefera cea mai amară sărăcie în locul acestei bogății. Între casa dumneavoastră și mine nu este oare o prăpastie, pe care nimic, nimic n-o poate umple? Dar parcă dumneata, care ești o femeie deșteaptă, nu-ți dai seama de toate aces-

[1] Nu eu v-am obligat să spuneți aceasta, domnișoară (franc.).

tea ? Şi dacă nutreşti faţă de mine un sentiment de ură, atunci e oare cu putinţă să nu înţelegi sentimentul pe care-l nutresc şi eu faţă de dumneata, şi căruia nu-i spun pe nume, numai fiindcă este prea evident ?

— *Sortez, sortez, vous dis-je* [1]... repetă Valentina Mihailovna şi totodată bătu din piciorușul ei mic şi fin.

Mariana făcu un pas în direcţia uşii...

— Te scutesc numaidecît de prezenţa mea ; dar ştii ceva, Valentina Mihailovna ? Nici Rachellei în *Baiazid* al lui Racine, nu-i reuşea acest : *„sortez“* ! D-apoi dumitale ... Şi ascultă încă ceva : ai spus... *Je suis une honnete femme, je l'ai été et le serai toujours ?* Închipuie-ţi : sînt încredinţată că eu sînt mult mai cinstită decît dumneata ! Adio !

Mariana ieşi în grabă, iar Valentina Mihailovna sări din fotoliu : ar fi voit să strige, să plîngă... Dar ce să strige — nu ştia, iar lacrimile nu o ascultară.

Se mulţumi să-şi facă vînt cu batista... însă parfumul pe care-l răspîndea îi irită şi mai mult nervii. Se simţea nefericită, jignită... îşi dădea seama că e şi o parte de adevăr în tot ce-i spusese mai adineauri Mariana... Dar cum se putea să fie ea judecată atît de aspru ? „Oi fi eu chiar atît de rea ?“, se întrebă, privindu-se în oglinda care se găsea între cele două ferestre, drept în faţa ei. Oglinda reflectă o faţă încîntătoare, puţin tulburată, pe care se iviseră nişte pete roşii, dar totuşi fermecătoare, cu ochi blînzi, catifelaţi... „Eu ? Eu rea ? se întrebă ea încă o dată... Cu asemenea ochi ?“

În clipa aceasta soţul ei intră în salon... Valentina Mihailovna îşi acoperi din nou faţa cu batista.

— Ce-i cu tine ? o întrebă el îngrijorat. Ce-i cu tine, Valia ? Născocise acest diminutiv pentru soţia lui, dar nu-şi îngăduia să-l întrebuinţeze decît într-un *tête-à-tête* absolut, şi de preferinţă la ţară.

La început, Valentina Mihailovna îngăimă ceva, zicînd că n-are nimic, dar pînă la urmă, răsucindu-se în fotoliu cu o mişcare graţioasă şi patetică, îşi aruncă braţele pe umerii soţului ei, care se afla în picioare, aplecat spre

[1] Ieşi, ieşi afară, îţi spun (franc.).

dînsa, își ascunse fața în răscroiala vestei lui și-i povesti tot fără șiretenie și fără gînd ascuns ; își dădu silința dacă nu s-o scuze, dar cel puțin s-o justifice pe Mariana într-o oarecare măsură ; dădu toată vina pe tinerețea ei, pe temperamentul ei pătimaș, pe defectele primei educații ; apoi, iarăși fără vreun gînd ascuns, se dojeni întrucîtva pe ea însăși. „Cu fata mea nu s-ar fi întîmplat așa ceva ! Altă grijă aș fi avut de ea !“ Sipiaghin o ascultă pînă la sfîrșit, indulgent, compătimitor și totodată sever ; rămase cu grumazul îndoit, pînă ce ea își luă mîinile de pe umerii lui și-și retrase capul ; o numi înger, o sărută pe frunte, declară că acum cunoaște modul de acțiune pe care i-l dictează rolul lui de stăpîn al casei și plecă așa cum pleacă un om plin de umanitate, dar energic, hotărît să îndeplinească o datorie neplăcută, însă necesară.

Pe la ceasurile opt după masă, Nejdanov, în camera lui, scria prietenului său Silin :

„Prietene Vladimir, îți scriu în momentul unei schimbări hotărîtoare în existența mea. Am fost concediat, plec de aici... Dar asta n-ar fi încă nimic... Nu plec singur. Mă însoțește fata despre care ți-am scris. Pe noi ne unește tot : asemănarea soartei noastre, identitatea convingerilor, a năzuințelor, în sfîrșit reciprocitatea sentimentului. Ne iubim ; cel puțin am convingerea că nu sînt în stare să încerc sentimentul iubirii sub altă formă decît aceea sub care mi se prezintă acum. Dar te-aș minți dacă aș spune că nu simt o tainică teamă, și chiar un fel de ciudată strîngere de inimă... Înaintea noastră e numai beznă și noi ne avîntăm împreună în această beznă. Nu trebuie să-ți explic spre ce mergem și ce activitate ne-am ales. Eu și Mariana nu căutăm fericirea ; nu voim să ne desfătăm, ci să luptăm amîndoi alături, sprijinindu-ne unul pe altul... Țelul nostru e limpede ; dar ce căi duc spre el, nu știm. Vom găsi oare, dacă nu înțelegere și ajutor, măcar posibilitatea de a acționa ? Mariana e o fată minunată, cinstită ; dacă ne este scris să pierim, n-am să-mi imput faptul că am atras-o, deoarece pentru ea nu mai era posibilă altă viață. Dar, Vladimir, Vladimir ! Sufletul mi-e greu... Îndoiala mă chinu-

ieşte, desigur nu pentru sentimentul meu faţă de ea, dar... dar nu ştiu ! Numai că acum e prea tîrziu să mai dau îndărăt. Întinde-ne mîinile de departe la amîndoi şi doreşte-ne răbdare, putere de a ne jertfi şi dragoste... cît mai multă dragoste. Iar tu, popor rus, necunoscut nouă, dar iubit de noi cu toată făptura noastră, cu tot sîngele inimii noastre, primeşte-ne — nu prea indiferent — şi învaţă-ne ce trebuie s-aşteptăm de la tine.

Adio, Vladimir, adio !"

După ce scrise aceste rînduri, Nejdanov porni în sat. În noaptea următoare, cînd zorile de-abia mijeau, el se şi afla la marginea crîngului de mesteceni, nu departe de grădina lui Sipiaghin. Puţin mai în urma lui, de după frunzişul încîlcit al unui tufăriş de aluni, abia se zărea o căruţă mică, ţărănească, la care erau înhămaţi doi căluţi zglobii ; în căruţă, sub coviltirul de sfoară împletită, pe un braţ de fîn, dormea un ţăran bătrîior şi cărunt, acoperit peste cap cu o haină de postav peticită.

Nejdanov privea într-una spre drum şi spre pîlcurile de răchite, ce se întindeau de-a lungul grădinii ; noaptea cenuşie şi liniştită domnea încă în jur, stelele licăreau slab rînd pe rînd, pierdute în adîncul pustiu al cerului. Pe marginile rotunjite ale nouraşilor împrăştiaţi pe cer, se răsfrîngea dinspre răsărit o roşeaţă palidă şi tot de acolo adia cea dintîi răcoare a zorilor.

Deodată Nejdanov tresări şi ascultă atent : undeva aproape o portiţă scîrţii, apoi se izbi şi o siluetă micuţă de femeie îmbrobodită cu o basma mare, cu o legătură atîrnînd de braţul gol, apăru fără grabă din umbra nemişcată a răchitelor în praful moale al drumului pe care-l trecu de-a curmezişul, mergînd în vîrful picioarelor şi îndreptîndu-se spre crîng. Nejdanov se repezi înaintea ei.

— Mariana ? şopti el.

— Da, eu sînt ! răspunse în şoaptă o voce de sub broboada care acoperea faţa.

— Vino pe aici, după mine, spuse Nejdanov, apucînd-o cu stîngăcie de mîna în care ţinea legăturica.

Ea tremura ca prinsă de friguri. El o duse la căruţă şi trezi pe ţăran. Omul sări iute de la locul lui, se urcă pe capră, îşi îmbrăcă haina pe mîneci şi apucă hăţurile

de frînghie. Caii se mişcară ; el îi ţinu în frîu, strigind la ei cu o voce răguşită din pricina somnului. Nejdanov o aşeză pe Mariana sub coviltir, după ce mai întîi aşternu mantaua lui ; îi înfăşură picioarele cu pătura, fiindcă fînul era umed la fund, se aşeză lîngă ea şi, aplecîndu-se spre ţăran, îi spuse încet : „Mînă acolo unde ştii". Ţăranul trase de hăţuri, caii, sforăind şi scuturîndu-se, ieşiră din marginea pădurii. Sărind şi huruind pe roţile ei mici şi vechi, căruţa porni la drum... Cu o mînă Nejdanov o cuprinse de mijloc pe Mariana, sprijinind-o ; cu degetele ei reci Mariana ridică puţin broboada şi, întorcîndu-se cu faţa spre el, zise surîzînd :

— Ce răcoare plăcută, Alioşa !

— Da, se amestecă şi ţăranul în vorbă. O să fie multă rouă !

Şi era chiar atît de multă rouă, încît butucul roţilor, atingînd vîrfurile subţiri ale ierburilor, împrăştia de pe ele smocuri întregi de picături fine, iar verdele ierbii părea albastru-cenuşiu.

Mariana se zgribuli iarăşi de frig.

— E răcoare, răcoare, repetă ea cu veselie. Şi libertate, Alioşa, libertate !

XXVII

Solomin veni într-o fugă spre poarta fabricii, îndată ce i se spuse că un domn şi o doamnă au sosit cu căruţa şi întreabă de el. Fără să strîngă mîna oaspeţilor, ci dînd numai de cîteva ori din cap, porunci ţăranului vizitiu să intre cu căruţa în curte şi, după ce îl îndreptă spre locuinţa lui, ajută Marianei să coboare. După ea coborî şi Nejdanov. Solomin îi conduse mai întîi printr-un coridor lung şi întunecos, apoi pe o scăriţă îngustă şi întortocheată într-o parte mai dosnică a locuinţei, la etaj. Acolo deschise o uşă joasă şi toţi trei intrară într-o odaie nu prea mare, destul de curată, cu două ferestre.

— Bine aţi venit ! le ură Solomin cu veşnicul lui surîs, care de data aceasta părea mai larg şi mai luminos

decît de obicei. Iată locuința voastră. Odaia asta și alături încă una. Nu sînt arătoase, dar de locuit se poate locui în ele. Și aici n-o să aibă cine să se holbeze la voi. Sub ferestre, după cum ne încredințează proprietarul, e o grădină de flori, iar după mine e o grădină de zarzavaturi ; capătul ei dă într-un zid, iar la dreapta și la stînga sînt garduri. Un locșor liniștit ! Ei, bună ziua pentru a doua oară, scumpă domnișoară. Bună ziua, Nejdanov !

Le strînse la amîndoi mîinile. Dînșii stăteau nemișcați, fără să-și scoată de pe ei hainele de drum, și cu o emoție tăcută uimită și bucuroasă priveau drept în fața lor.

— Ei bine, ce-i cu voi ? Dezbrăcați-vă ! Ce lucruri v-ați adus ?

Mariana arătă legăturica pe care o ținea încă în mînă.

— Eu am numai asta.

— Iar valiza și sacul meu au rămas în căruță. Dar numaidecît mă duc...

— Stai, stai pe loc. Solomin deschise ușa. Pavel ! strigă el spre întunecimea scăriței. Aleargă, frate... Acolo în căruță sînt niște bagaje... adu-le încoace.

— Numaidecît, se auzi vocea celui „prezent în tot locul".

Solomin se adresă Marianei, care-și scosese broboada și-și descheia nasturii pelerinei.

— A mers bine tot ? întrebă el.

— Tot... nu ne-a văzut nimeni. Am lăsat o scrisoare domnului Sipiaghin. Eu, Vasili Fedotici, nu mi-am luat nici rochii, nici rufărie, fiindcă știu că o să ne trimiteți... (Mariana parcă nu îndrăzni să adauge : în mijlocul poporului), căci lucrurile pe care le am tot n-ar fi fost potrivite. Dar am bani, ca să cumpăr ce-mi va trebui.

— Le vom aranja noi toate mai tîrziu, acum, rosti Solomin, arătînd spre Pavel, care intra cu lucrurile lui Nejdanov, vă recomand pe prietenul meu cel mai bun pe care-l am aici. Puteți să vă bizuiți cu toată încrederea în el, ca în mine însumi. I-ai spus Tatianei de samovar ? adăugă el cu jumătate de glas.

— Are să fie gata îndată, răspunse Pavel, și frișca și tot.

— Tatiana-i nevasta lui, lămuri Solomin. Tot atît de sigură ca și el. Pînă cînd o să vă obișnuiți la noi, domnișoara mea, Tatiana are să vă servească.

Mariana își aruncă pelerina pe divanul mic de piele, care se găsea în colț.

— Spuneți-mi Mariana, Vasili Fedotici, nu vreau să fiu domnișoară ! Și nici de slujnică n-am nevoie... N-am plecat de acolo ca să am slugi. Nu vă uitați la rochia mea ; n-am avut alta mai potrivită. Va trebui să schimb toate acestea.

Rochia era foarte simplă, dintr-o stofă de lînă cafenie, dar fiind lucrată de o croitoreasă din Petersburg scotea frumos în relief talia și umerii Marianei, și în totul era o rochie la modă.

— Dacă nu slujnică, atunci ajutoare, mai americăneşte. Iar ceaiul vă rog să-l beți. E încă devreme și afară de asta cred că sînteți amîndoi obosiți. Eu mă duc acuma după treburile fabricii ; mai tîrziu o să ne vedem din nou. Dacă aveți nevoie de ceva, spuneți-i lui Pavel sau Tatianei.

Mariana îi întinse cu vioiciune amîndouă mîinile.

— Cum să vă mulțumesc, Vasili Fedotici ? i se adresă ea, privindu-l cu duioșie.

Solomin îi mîngîie ușor mîna.

— V-aș spune : „n-aveți de ce să-mi mulțumiți...“ și asta n-ar fi adevărat. Așa că mai bine vă spun că-mi face mare plăcere cînd îmi mulțumiți și cu asta sîntem chit. La revedere ! Pavel, hai să mergem.

Mariana și Nejdanov rămaseră singuri.

Ea se avîntă spre dînsul, uitîndu-se la el cu aceeași privire cu care-l privise și pe Solomin, dar mai plină de bucurie, mai duioasă și mai luminoasă.

— O, prietene, zise, începem o viață nouă !... În sfîrșit, în sfîrșit ! Nici nu-ți închipui ce primitoare și ce drăguță mi se pare, în comparație cu saloanele acelea nesuferite, locuința asta mică și săracă, în care ne e dat să trăim numai cîteva zile. Spune, tu nu te bucuri ?

Nejdanov îi luă mîinile și le strînse la pieptul lui.

— Sînt fericit, Mariana, pentru că această viață nouă o încep împreună cu tine ! Tu vei fi steaua mea călăuzitoare, sprijinul meu, tăria mea...

— Dragă Alioșa ! Dar stai : vreau să mă spăl puțin și să-mi aranjez toaleta. Mă duc în camera mea... iar tu rămîi aici. Mă întorc numaidecît.

Mariana trecu în cealaltă odăiță, se încuie, și un minut după aceea deschise pe jumătate ușa. scoase capul și zise :

— Ce simpatic e Solomin ! Închise apoi ușa din nou și se auzi cum întoarce cheia în broască.

Nejdanov se apropie de fereastră și privi în grădiniță... Fără să-și dea seama de ce, un măr bătrîn, foarte bătrîn, îi atrase cu deosebire atenția. Se scutură, își destinse trupul, deschise valiza, dar nu scoase nimic din ea ; căzu iar pe gînduri...

Peste un sfert de oră Mariana se întoarse în cameră cu fața înviorată, proaspăt spălată, veselă și vioaie ; iar cîteva clipe după aceea, apăru soția lui Pavel, Tatiana, cu samovarul, serviciul de ceai, pîinișele și frișca.

În contrast cu soțul ei și cu înfățișarea lui țigănoasă, era o adevărată rusoaică trupeșă, blondă, cu capul descoperit, cu părul împletit într-o coadă groasă, strînsă bine lîngă pieptănușul de corn — avea trăsături mari, însă plăcute, ochi cenușii foarte blînzi. Purta o rochie de stambă decolorată, dar îngrijită ; mîinile erau curate și frumoase, deși, cam mari. Salută liniștit și rosti hotărît și limpede, fără nici un fel de tărăgănare : „Bine-ați venit sănătoși“ și se apucă să așeze samovarul, ceștile și toate celelalte.

Mariana se apropie de ea.

— Dă-mi voie, Tatiana, să te ajut. Dă-mi măcar un șervet.

— Nu-i nevoie, domnișoară, sînt obișnuită cu treburile astea. Vasili Fedotîci mi-a vorbit de dumneavoastră. Dacă vă trebuie ceva, binevoiți a porunci, noi vă servim cu toată plăcerea.

— Tatiana, te rog nu-mi spune domnișoară... Sînt îmbrăcată ca boierii, dar încolo... eu sînt cu totul..

Tatiana o privi țintă cu ochii ei pătrunzători ; Mariana se tulbură și tăcu.

— Dar ce sînteți ? întrebă Tatiana cu vocea ei domoală.

— Dacă vrei... eu, da... sînt dintre nobili, dar vreau să părăsesc tot și să fiu și eu ca toate... ca toate femeile simple.

— A, asta e. Ei, acuma știu. Dumneavoastră, cum ar veni vorba, sînteți dintre acei care voiesc să se simplifice. Sînt mulți de-aceștia acuma.

— Cum ai spus, Tatiana ? Să se simplifice ?

— Da... a ieșit acuma așa o vorbă. Vrea să spuie : să fii una cu poporul simplu, să te simplifici. Păi, asta-i o treabă bună... să înveți poporul să capete minte. Numai că e o treabă grea. Vai, ce grea ! Să fie într-un ceas bun !

— Să te simplifici ! repetă Mariana. Auzi, Alioșa ? Noi sîntem acum niște simplificați.

Nejdanov rîse și el și repetă :

— Să te simplifici ! Simplificați !

— Dar dumnealui ce vă vine : bărbățel ori frate ? întrebă Tatiana spălînd cu grijă ceștile cu mîinile ei mari și îndemînatice și privind cu un zîmbet dulce cînd la Nejdanov, cînd la Mariana.

— Nu, răspunse Mariana. Nu mi-e bărbat și nici frate.

Tatiana își înălță capul.

— Aa, da, înseamnă că trăiți după bunul plac al inimii. Se întîmplă și asta, destul de des acuma. Mai înainte vedeai așa ceva mai mult la rascolnici, dar acum a început și la ceilalți oameni. Numai Dumnezeu să vă binecuvînteze și să vă fie viața tihnită ! Că de popă nici nu-i nevoie. Și la noi la fabrică sînt de aceștia. Și nu-s din cei mai răi.

— Ce cuvinte frumoase ai rostit, Tatiana !... „Bunul plac al inimii..." Îmi place vorba asta. Dar vreau să te rog ceva, Tatiana : trebuie să-mi cos sau să-mi cumpăr o rochie ca a dumitale sau și mai simplă. Și apoi cizmulițe, ciorapi și basma, toate ca ale dumitale. Bani am.

— Păi, nici vorbă, domnişoară, că se pot face... Lăsaţi, nu vă supăraţi, n-am să vă mai spun domnişoară. Dar cum să vă zic atunci ?

— Mariana.

— Dar după numele tatălui dumneavoastră cum vi se spune ?

— Ce nevoie ? Spune-mi simplu Mariana. Eu cum îţi spun Tatiana ?

— Merge şi parcă nu merge. Mai bine spuneţi cum îl cheamă ?

— Pe tatăl meu îl chema Vikenti. Dar pe al dumitale ?

— Pe al meu Osip.

— Ei bine, atunci am să-ţi spun Tatiana Osipovna.

— Iar eu o să vă zic dumneavoastră Mariana Vikentievna. Ce bine o să fie aşa !

— Ce ar fi să bei ceaiul cu noi, Tatiana Osipovna ?

— Ca pentru cea dintîi zi, se poate, Mariana Vikentievna. Am să-mi îngădui şi eu să beau cu dumneavoastră o ceşcuţă. Că altfel Egorîci mă ceartă.

— Cine este Egorîci ?

— Păi Pavel, bărbatul meu.

— Atunci stai jos, Tatiana Osipovna.

— Uite stau, Mariana Vikentievna.

Tatiana se aşeză pe un scaun şi începu să bea ceaiul învîrtind între degete o bucăţică de zahăr din care muşca închizînd şi ochiul. Mariana începu să vorbească cu ea. Tatiana îi răspundea fără să se sfiască, îi punea la rîndul ei întrebări şi-i povestea tot felul de lucruri. Pe Solomin aproape îl idolatriza, iar pe soţul ei îl punea îndată după Vasili Fedotîci. Viaţa de fabrică însă o apăsa.

— Aici nu-i nici oraş, nici sat... fără Vasili Fedotîci n-aş sta nici un ceas aici !

Mariana o asculta cu atenţie, Nejdanov care se aşezase mai la o parte îşi observa prietena şi nu se mira de această atenţie a ei ; pentru Mariana, tot ce vedea aici era nou — lui i se părea că a văzut sute şi sute de oameni ca Tatiana şi că a vorbit de sute de ori cu dînşii.

— Iată ce-i, Tatiana Osipovna, spuse în cele din urmă Mariana ; dumneata crezi că noi vrem să învăţăm poporul ; nu, noi vrem să-l slujim.

— Cum așa, să-l slujiți ? Învățați-l, și slujba-i gata. De pildă, chiar eu cînd l-am luat pe Egorîci nu știam nici să citesc, nici să scriu ; iar acum știu, mulțumită lui Vasili Fedotîci. Nu m-a învățat chiar dînsul, dar a plătit pe un bătrînel și acela m-a învățat. Că sînt încă tînără, măcar că-s așa de zdravănă.

Mariana tăcu un răstimp.

— Eu, Tatiana Osipovna, se porni ea din nou, aș dori să învăț vreo meserie... Dar o să mai vorbim noi despre asta. Cos destul de prost ; dacă aș învăța să gătesc, aș putea să mă fac bucătăreasă.

Tatiana căzu pe gînduri.

— Cum așa, bucătăreasă ? Bucătărese au bogații și negustorii ; iar săracii își gătesc singuri. Iar ca să gătești pentru artel, pentru muncitori... asta-i chiar cea mai păcătoasă treabă.

— La urma urmei, aș sta și la un bogătaș, dar să am de-a face cu săracii. Că altfel cum să mă apropii de ei ? N-o să mai am prilejul pe care-l am acuma, cu dumneata.

Tatiana răsturnă pe farfurioară ceașca goală.

— Asta-i treabă grea, spuse ea în sfîrșit, cu un oftat. Asta nu merge cu una cu două. Ce știu, am să v-arăt, dar nici eu nu știu prea multe. Trebuie să vorbim cu Egorîci. Căci cu el e altceva. Citește tot felul de cărți ! Și poate să facă orișice, jucîndu-se.

În momentul acesta aruncă o privire Marianei, care-și răsucea o țigară...

— Și iată ce mai este : iertați-mă ; dar dacă vreți să vă simplificați de-a binelea, atunci trebuie să vă dezbărați de asta... și arătă spre țigară. Pentru că în acel soi de meserii, cum ar fi și cea de bucătăreasă, nu se obișnuiește așa ceva și atunci oricine și-ar da seama că sînteți o domnișoară. Da.

Mariana aruncă țigara pe fereastră.

— N-am să mai fumez... e ușor să te dezveți. Dacă femeile simple nu fumează, înseamnă că nici eu nu trebuie să fumez.

— Ați spus o vorbă adevărată, Mariana Vikentievna. La noi partea bărbătească se desfată cu asta, dar cea femeiască nu. Așa-i !... Ei ! Dar iată, chiar Vasili Fedotîci

pofteşte aici. Sînt paşii lui. Întrebaţi-l : o să vi le lămurească el îndată toate, cum e mai bine.

Şi de după uşă se auzi vocea lui Solomin.

— Pot să intru ?

— Intraţi, intraţi ! strigă Mariana.

— Asta-i un obicei englezesc pe care l-am luat şi eu, spuse Solomin intrînd. Ei, cum vă simţiţi ? Nu v-aţi plictisit încă ? Văd că staţi aici la un ceai cu Tatiana. Ascultaţi-o ce vă spune : e o femeie înţeleaptă. Iar la mine soseşte astăzi stăpînul... În ce moment nepotrivit ! Şi rămîne să prînzească. Ce să-i faci ? E stăpîn.

— Ce fel de om e ? întrebă Nejdanov, ieşind din colţişorul lui.

— Nu-i om prost... E dintre cei noi. Foarte politicos, poartă mănuşi, iar nasul şi-l vîră în toate, la fel ca şi unul vechi. Ţi-ar lua şi pielea de pe tine, dar tot el zice : „Ia întoarceţi-vă şi pe partea astălaltă, faceţi-mi plăcerea, că mai văd colo o bucăţică vie... trebuie să o curăţ !“ Ei, dar cu mine-i tare blînd : are nevoie de mine ! Am venit numai să vă spun că nu cred să ne mai putem vedea astăzi. Prînzul o să vi-l aducă aici. Prin curte, mai bine să nu vă arătaţi. Ce crezi, Mariana, soţii Sipiaghin au să vă caute, au să alerge după dumneavoastră ?

— Cred că nu, răspunse Mariana.

— Iar eu sînt încredinţat că da, zise Nejdanov.

— În sfîrşit... n-are a face, continuă Solomin. Trebuie să fim prudenţi acum, la început. Pe urmă o să meargă mai uşor.

— Da, numai iată ce este, observă Nejdanov. Markelov trebuie să ştie locul unde mă aflu şi vreau să-i dau de veste.

— Pentru ce ?

— Nu se poate altfel : pentru cauza noastră. Trebuie să ştie în orice moment unde mă aflu. Mi-am dat cuvîntul. El n-o să ne trădeze !

— Ei bine, o să-l trimitem pe Pavel.

— Dar hainele mele au să fie gata curînd ? întrebă Nejdanov.

— Vrei să zici, costumul ? Cum să nu... cum să nu, ca de mascaradă... Noroc că nu-i scump. Ei, rămîneţi cu bine şi odihniţi-vă. Tatiana, să mergem.

Mariana şi Nejdanov rămaseră din nou singuri.

XXVIII

Înainte de toate îşi mai strînseră odată mîinile cu putere, apoi Mariana exclamă : „Stai, am să-ţi ajut să-ţi orînduieşti camera“ şi începu să-i scoată lucrurile din sac şi din valiză şi să le aşeze aşa cum se cuvine. Nejdanov voi s-o ajute, dar Mariana declară că vrea să facă totul singură. „Trebuie să mă deprind să slujesc“. Şi într-adevăr ea singură îi atîrnă îmbrăcămintea în nişte cuie pe care le găsise în sertarul mesei şi pe care în lipsă de ciocan le bătu în perete slujindu-se de dosul periei ; iar rufăria o aşeză într-un scrinişor vechi, aşezat între cele două ferestre.

— Ce-i asta ? întrebă ea deodată. Un revolver ? E încărcat ? La ce-ţi trebuie ?

— Nu-i încărcat... dar oricum, dă-l mai bine încoace. Mă întrebi : la ce ? Dar cum să umbli fără revolver în meseria noastră !

Ea începu să rîdă şi îşi continuă treaba, scuturînd fiecare lucru în parte şi bătîndu-l cu palma ; puse chiar şi două perechi de cizme sub divan, iar cîteva cărţi, o mapă cu hîrtii şi micul caiet de poezii le aşeză solemn pe un colţar cu trei picioare, botezîndu-l masă de lucru şi de scris, spre deosebire de masa rotundă, căreia îi zise masă de prînz şi de ceai. Apoi, luînd caietul de poezii cu amîndouă mîinile, îl ridică pînă în dreptul feţei şi, privind peste marginea lui la Nejdanov, spuse surîzînd :

— O să recitim toate acestea împreună, în timpul cît nu vom fi încă ocupaţi ! Nu-i aşa ?

— Dă-mi caietul. Am să-l ard ! exclamă Nejdanov. Altceva nu merită !

— Dacă-i aşa, de ce l-ai luat cu tine ? Nu, n-am să ţi-l dau să-l arzi. De altfel am auzit că poeţii ameninţă numai, dar nu-şi ard niciodată lucrările lor. Totuşi mai bine îl iau la mine.

Nejdanov voi să protesteze, dar Mariana fugi cu caietul în odaia de alături şi se întoarse fără el.

Se aşeză lîngă Nejdanov, dar se ridică numaidecît.

— N-ai fost încă în odaia mea ! Vrei s-o vezi ? Nu-i mai rea ca a ta. Hai, să ţi-o arăt.

Nejdanov se ridică atunci şi o urmă pe Mariana. Odăiţa ei, cum îi zicea dînsa, era puţin mai mică decît odaia lui; mobila părea însă mai curată şi mai nouă; pe fereastră era un vas de cristal cu flori, iar în colţ un pătuţ de fier.

— Vezi, ce drăguţ e Solomin, exclamă Mariana, numai că nu trebuie să ne răsfăţăm prea mult : nu de multe ori o să nimerim într-o locuinţă ca asta. Dar iată ce cred eu că ar fi bine : să potrivim aşa fel lucrurile ca să nu trebuiască să ne despărţim, să ne căutăm un post în acelaşi loc ! Are să fie cam greu, adăugă ea, după un răstimp, dar o să ne mai gîndim. Fiindcă de întors la Petersburg nu te mai întorci în nici un caz, nu-i aşa ?

— Ce să fac la Petersburg ? Să urmez la facultate şi să dau lecţii ? Nu, nu mai merge.

— Să vedem ce o să zică şi Solomin, spuse Mariana. El va hotărî mai bine, ce şi cum.

Se întoarseră în prima odaie şi se aşezară iarăşi unul lîngă altul. Lăudară pe Solomin, pe Tatiana, pe Pavel, pomeniră de Sipiaghin, şi despre modul cum viaţa lor de mai înainte pierise deodată în depărtare, ca într-o ceaţă; îşi strînseră iarăşi mîinile, îşi aruncară unul altuia priviri fericite, apoi aduseră iarăşi vorba despre lumea în care trebuie să-şi dea silinţa să pătrundă şi despre felul în care vor trebui să se poarte, ca să nu dea de bănuit.

Nejdanov o asigură că va fi cu atît mai bine, cu cît se vor gîndi mai puţin la asta şi cu cît se vor purta mai simplu.

— Desigur ! exclamă Mariana. Noi nici nu dorim altceva, decît să ne simplificăm, cum spune Tatiana.

— Nu asta am vrut să spun, zise Nejdanov. Am vrut să spun că nu trebuie să forţăm nota...

Mariana începu deodată să rîdă.

— Mi-am adus aminte, Alioşa, de ce-am spus mai înainte : că noi amîndoi sîntem nişte simplificaţi.

Nejdanov rîse şi el şi repetă : „simplificaţi"... apoi rămase pe gînduri.

Mariana căzu şi ea pe gînduri.

— Alioşa ! rosti ea.

— Ce-i ?

— Mi se pare că amîndoi ne simţim puţin stînjeniţi. Tinerii, *des nouveaux mariés*, lămuri ea, în prima zi a

călătoriei de nuntă trebuie să simtă ceva asemănător. Sînt fericiți... se simt foarte bine, dar puțin cam stînjeniți.

Nejdanov surîse forțat.

— Știi foarte bine, Mariana, că noi nu sîntem asemenea acelor tineri, în înțelesul pe care-l dai tu acestui cuvînt.

Mariana se sculă de la locul ei și veni în fața lui Nejdanov.

— Asta depinde de noi.

— Cum ?

— Alioșa... ascultă : atunci cînd — ca un om cinstit — și eu am încredere în tine, pentru că în adevăr ești un om cinstit — îmi vei spune că mă iubești cu acea dragoste care îți dă drept asupra vieții altuia, cînd îmi vei spune aceste vorbe, atunci voi fi a ta.

Nejdanov se roși și întoarse puțin capul.

— Cînd îți voi spune aceste vorbe...

— Da, cînd mi le vei spune ! Dar vezi tu singur că aceste vorbe nu mi le spui acum... Da, Alioșa, ești în adevăr un om cinstit. Dar hai să vorbim despre lucruri mai serioase.

— Dar eu te iubesc, Mariana !

— Nu mă îndoiesc... și voi aștepta. Stai, că n-am isprăvit cu ordinea pe masa ta de scris. Ia uite, aici e înfășurat ceva tare...

Nejdanov se repezi de pe scaun.

— Lasă asta, Mariana... Asta, te rog, să lași...

Mariana întoarse capul spre el, peste umăr, și ridică puțin sprîncenele cu nedumerire.

— E un secret ? Ai un secret ?

— Da... da, rosti Nejdanov și, tulburat, adăugă drept lămurire : E un portret.

Cuvîntul acesta îi scăpă fără voie. În hîrtia pe care Mariana o ținea în mîini era într-adevăr înfășurat portretul ei, pe care Markelov îl dăduse lui Nejdanov.

— Un portret de femeie ? întrebă ea tărăgănat.

Ea îi dădu pachețelul, iar el îl luă așa de stîngaci că aproape îi alunecă din mîini, și atunci se desfăcu.

— Dar... ăsta-i portretul meu ! exclamă Mariana cu vioiciune... Şi dacă-i portretul meu, apoi am dreptul să-l iau. Şi îl smulse din mîna lui Nejdanov.

— Tu l-ai desenat ?

— Nu... nu l-am desenat eu.

— Atunci cine ? Markelov ?

— Ai ghicit... Markelov.

— Şi cum a ajuns la tine ?

— Mi l-a dăruit.

— Cînd ?

Nejdanov povesti cînd şi cum. În acest timp Mariana se uita cu băgare de seamă cînd la Nejdanov, cînd la portret... şi acelaşi gînd le fulgeră amîndorura prin cap : „Dacă el ar fi fost aici în cameră, ar fi putut pretinde..." Dar nici Mariana, nici Nejdanov nu-şi spuseră cu voce tare gîndul... poate pentru că fiecare îl simţea în mintea celuilalt.

Mariana înfăşură încetinel portretul în hîrtie şi-l puse pe masă.

— Ce om cumsecade ! şopti ea. Unde o fi acum ?

— Unde să fie ?... La dînsul acasă. Mîine sau poimîine o să mă duc le el după cărţi şi broşuri. A vrut să-mi dea atunci, dar se vede că la plecare a uitat.

— Alioşa, tu crezi că dîndu-ţi acest portret el a renunţat... absolut la tot ?

— Aşa mi s-a părut.

— Şi nădăjduieşti să-l găseşti acasă ?

— Desigur.

— A ! Mariana plecă ochii şi îşi lăsă braţele în jos. Uite, Tatiana ne aduce prînzul, strigă ea deodată, ce femeie de treabă !

Tatiana veni cu tacîmuri, şerveţele, farfurii. În timp ce punea masa, le povesti ce se petrece la fabrică.

— Stăpînul a venit de la Moscova cu trenul şi a început să alerge pe la toate etajele ca un zănatic, că de priceput, nu pricepe nimic ; numai aşa, să se afle în treabă, chipurile vrea să dea pildă celorlalţi. Iar Vasili Fedotîci se poartă cu el cum s-ar purta cu un copil. Stăpînul a vrut să facă o ticăloşie, dar cît ai clipi Vasili Fedotîci l-a pus la locul lui : las totul baltă — a zis ;

atunci celălalt și-a lăsat numaidecît coada în jos. Acuma prînzesc amîndoi ; iar stăpînul a adus cu dînsul și pe asuciatul lui... Apăi acela chiar că se miră de toate. De bună seamă trebuie să fie un om cu bani asuciatul ăsta, pentru că mai mult tace și tot scutură din cap. Și e gras, vai ce gras ! Un grangur de la Moscova ! Nu degeaba zice un proverb că Moscova se află la poalele Rusiei : toate într-acolo curg.

— Ce bine le observi tu toate ! exclamă Mariana.

— Păi, așa sînt eu : observăreață, răspunse Tatiana. Iată, prînzul e gata. Poftiți, mîncați. Iar eu am să șed puțin aici și am să mă uit la voi.

Începură să mănînce ; Tatiana se așeză pe marginea ferestrei și își sprijini obrazul în palmă.

— Să mă uit la voi, repetă ea, ce tinerei și ce frumușei sînteți... Mi-e așa drag să vă privesc, că aproape mă năpădește tristețea ! Eh, porumbeii mei ! Vă înhămați la o povară peste puterile voastre ! Din ăștia, de-alde voi, copoii țarului îi vîră cu plăcere la închisoare.

— Nu-i nimic, mătușico, nu ne temem, făcu Nejdanov. Știi proverbul : „Cine zice că-i ciupercă, musai să se bage-n sac".

— Îl știu... îl știu, numai că acum sacii sînt cam strîmți la gură și nu mai poți ieși din ei.

— Ai copii ? întrebă Mariana, ca să schimbe vorba.

— Am un fecior. A început să meargă la școală. Am avut și o fată, dar mi s-a prăpădit, sărăcuța ! S-a întîmplat o nenorocire, a căzut sub o roată. Și măcar de-ar fi omorît-o pe loc ! Dar cît s-a chinuit, mititica ! De atunci m-am schimbat, m-am făcut miloasă, că înainte vreme eram ca de lemn !

— Ei bine, dar pe Pavel Egorîci nu l-ai iubit ?

— E ! Asta-i altă poveste ; poveste de fată mare. Și dumneavoastră îl iubiți pe al dumneavoastră, nu ?

— Îl iubesc.

— Îl iubiți mult ?

— Da, mult.

— Cam... Tatiana se uită la Nejdanov, apoi la Mariana și nu mai zise nimic.

Mariana schimbă iarăşi vorba. Îi spuse Tatianei că s-a lăsat de fumat; Tatiana o lăudă. Apoi Mariana o rugă din nou pentru rochie şi îi mai aminti că i-a făgăduit s-o învețe să gătească.

— Şi mai vreau încă ceva: n-aş putea să capăt nişte aţă groasă, cenuşie? Vreau să-mi împletesc nişte ciorapi... de cei simpli.

Tatiana răspunse că s-or face toate aşa cum trebuie, şi după ce strînse masa ieşi din cameră cu pasul ei apăsat şi liniştit.

— Ei, dar noi ce facem? îl întrebă Mariana pe Nejdanov şi, fără să-l lase să răspundă, zise: Deoarece munca noastră adevărată începe abia mîine, n-ai vrea să închinăm seara asta literaturii? Să citim poeziile tale! Voi fi un aspru judecător.

Mult timp Nejdanov se împotrivi. Pînă la urmă totuşi primi şi începu să citească din caietul lui. Mariana se aşeză lîngă el, privindu-l cu atenţie cît ţinu lectura şi — după cum declarase de la început — se arătă un judecător sever. Îi plăcură cîteva din poeziile lui; le prefera pe cele lirice, scurte şi fără morală la sfîrşit. Lectura lui Nejdanov nu fu prea reuşită: nu-i venea nici să declame cu adevărat, nici să ia un ton prea rece, aşa că ieşi ceva searbăd: nici rău, dar nici bine.

La un moment dat, Mariana îl întrerupse, întrebîndu-l dacă a citit extraordinara poezie a lui Dobroliubov, care începe aşa: *„Chiar dacă mor, cui o să-i pese?"*[1] şi i-o

---

[1] *Chiar dacă mor, cui o să-i pese?*
Mă tem de-un lucru-n sinea mea:
Asupră-mi moartea nu reverse
Amara ironie-a sa.

Mă tem, căci n-aş vrea plîns şi jale
Pe lîngă trupu-mi înghețat,
Sau vreunu-n timpă disperare
Cu flori să vie-ndurerat.

N-aş vrea ca-n urma-i să pășească
Amicii-n grup neprihănit,

recită toată, de asemenea nu prea bine, pe un ton cam copilăresc.

Nejdanov găsi poezia peste măsură de amară şi de tristă; adăugă apoi că el n-ar fi putut să scrie aceste versuri, fiindcă nu poate să se teamă de lacrimile ce s-ar vărsa pe mormîntul lui, întrucît nu vor fi lacrimi...

— Vor fi dacă-ţi voi supravieţui, rosti Mariana, iar după ce ridică ochii spre tavan, şi tăcu un răstimp, întrebă ca şi cum ar fi vorbit singură : Cum o fi făcut el portretul meu ? Din memorie ?

Nejdanov se întoarse repede spre ea...

— Da, din memorie.

Fu surprinsă că aude un răspuns. I se păruse că întrebarea fusese numai în gîndul ei.

— Uimitor... continuă ea în acelaşi chip, căci n-are nici urmă de talent pentru pictură. Dar ce voiam să spun, adăugă ea mai tare, ah da ! În legătură cu versurile lui Dobroliubov. Ar trebui să scrii versuri ca Puşkin sau ca Dobroliubov — nu e propriu-zis, poezie, dar e ceva tot aşa de preţios ca şi o poezie.

— Dar poezii ca ale mele, întrebă Nejdanov, nu trebuie să mai scriu deloc ? Nu-i aşa ?

— Poezii ca ale tale ? Acelea plac prietenilor tăi, nu pentru că ar fi foarte bune, dar pentru că tu eşti un om bun şi ele îţi seamănă.

Nejdanov zîmbi ironic.

— Ai pus cruce şi poeziilor mele şi mie !

Mariana îl lovi peste mînă, spunîndu-i că e un răutăcios... Peste cîteva clipe spuse că e obosită şi se duce să se culce.

Nu vreau cu dor să-şi amintească
De mine-n groapă, putrezit.

Nu vreau ca ce-am dorit alt'dată
Cu-atîta rîvnă, însă în van,
Să îmi surîdă dintr-o dată
Lîngă mormîntul meu sărman.

XXIX

— Apropo, ştii ceva ? adăugă ea, scuturîndu-şi buclele scurte şi dese. Eu am o sută treizeci şi şapte de ruble, dar tu ?

— Nouăzeci şi opt.

— O ! asta-i o avere... pentru nişte simplificaţi ca noi. Ei bine, pe mîine !

Plecă ; dar puţin după aceea uşa ei se întredeschise încetişor şi prin deschizătura îngustă se auzi mai întîi : „Adio !“ apoi încă odată mai slab : „Adio !“ Şi întoarse cheia.

Nejdanov se lăsă pe divan şi îşi acoperi ochii cu mîna... Dar se sculă repede, se apropie de uşă şi bătu.

— Ce este ? se auzi vocea Marianei.

— Nu pe mîine, Mariana... ci mîine !

— Mîine, răspunse o voce abia auzită.

A doua zi dis-de-dimineaţă, Nejdanov bătu iarăşi la uşa Marianei.

La întrebarea : „Cine-i acolo“ ? răspunse : „Eu sînt. Poţi să vii puţin ?“

— Aşteaptă... viu îndată.

Cînd ieşi din cameră, Mariana rămase încremenită. În prima clipă nici nu-l recunoscu. Era îmbrăcat cu un caftan vechi de nanchin, gălbui, cu năsturaşi şi cu talia sus ; părul îl pieptănase ruseşte, cu cărare la mijloc, la gît îşi legase o batistă albastră, în mînă ţinea o şapcă cu cozorocul rupt, iar în picioare avea cizme murdare, din piele de viţel.

— Dumnezeule ! exclamă Mariana. Ce... urît eşti ! Apoi îl îmbrăţişă repede şi îl sărută şi mai repede. Dar de ce te-ai îmbrăcat aşa ? Parcă ai fi un tîrgoveţ sărac... ori... ştiu eu... un negustor de mărunţişuri, sau un argat concediat. Şi ce-i cu caftanul acesta ? De ce nu te îmbraci cu o podiovka sau şi mai bine cu un suman ?

— Păi, să vezi, începu Nejdanov, care îmbrăcat astfel avea în adevăr înfăţişarea unui mic negustor. Îşi dădea şi el seama de asta şi în sufletul lui simţea şi ciudă, şi

un fel de sfială. Tot de sfială, pesemne, își pipăia mereu cu ambele mîini pieptul, ținînd degetele rășchirate, ca și cum ar fi voit să se curețe de ceva. Pavel mi-a spus că îmbrăcat cu podiovka sau cu suman oricine m-ar recunoaște numaidecît, pe cînd în aceste haine arăt ca și cum n-aș fi purtat altele, de cînd sînt ! Ceea ce nu-i prea măgulitor pentru amorul meu propriu, aș observa eu în paranteză.

— Vrei să pleci chiar acum... Vrei să începi ? întrebă cu vioiciune Mariana.

— Da, am să încerc, deși... socotind mai bine...

— Fericitule ! îl întrerupse Mariana.

— Pavel acesta îmi pare un om uimitor, urmă Nejdanov, toate le știe și are niște ochi care te străpung, apoi, deodată, face o mutră, de parcă nimic nu l-ar interesa și n-ar băga nimic de seamă ; gata să-și facă orice serviciu, și în același timp parcă... își cam bate joc. Mi-a adus cărți de la Markelov ; îl cunoaște și-i spune Serghei Mihailovici. Iar pentru Solomin ar fi gata să treacă prin foc și prin apă.

— Tot așa și Tatiana... rosti Mariana. De ce îi sînt oare toți atît de devotați ?

Nejdanov nu răspunse.

— Ce cărți ți-a adus Pavel ? întrebă Mariana.

— Din cele obișnuite. *Povestea despre cei patru frați*... Și altele cunoscute. De altfel acestea sînt și cele mai bune.

Mariana privi în jur mihnită.

— Dar ce o fi cu Tatiana ? Mi-a spus că vine devreme.

— Iată-mă, zise Tatiana, intrînd în odaie cu o legăturică în mînă. Era lîngă ușă și auzise exclamația Marianei. Aveți vreme... ce atîta grabă !

Mariana îi sări înainte.

— Ai adus ?

Tatiana lovi cu mîna peste legăturică.

— Toate-s aici... nu lipsește nimic... Trebuie numai să le încerci... și-apoi, poftim să te călătorești, poporul cu ele să-l uimești !

— Ah, să mergem, să mergem, Tatiana Osipovna dragă...

Mariana o luă în odaia ei.

Rămas singur, Nejdanov se plimbă de cîteva ori în-

coace şi încolo cu un mers ciudat, săltăreţ... (Îşi închipuia că aşa trebuie să umble tîrgoveţii.) Îşi mirosi cu prudenţă mîneca, apoi şapca pe dinăuntru, se strîmbă, se privi în mica oglindă, fixată în perete lîngă fereastră, şi scutură din cap: prea era slut! („Cu atît mai bine", îşi zise el.) Apoi îşi scoase cîteva broşuri, le băgă în buzunarul de la spate şi pronunţă cu jumătate de glas: „Aiasta-i... flăcăiandrii... nu-i nica... fiindcă iaste..." „Cam aşa mi se pare, îşi zise el iarăşi, dar ce să mai fac pe comediantul! Costumul meu vorbeşte pentru mine." Nejdanov îşi aduse aminte de un neamţ deportat, care a trebuit să umble fugar prin toată Rusia, şi care vorbea foarte rău ruseşte; însă datorită şepcii de negustor cu vipuşca din blană de pisică, pe care şi-o cumpărase într-un oraş mai mare, era luat peste tot drept negustor, şi astfel ajunse cu bine la graniţă.

În clipa aceasta intră şi Solomin.

— Aha! exclamă el. Te-ai şi echipat, băiete! Scuză-mă, frate, dar în costumul acesta nu mai e chip să-ţi spun decît tu.

— Dar vă... te rog... chiar voiam să te rog să mă tutuieşti.

— Numai că-i cam devreme, dar poate vrei să te mai obişnuieşti cu costumul... Atunci e foarte bine. Totuşi trebuie să mai aşteptaţi, stăpînul n-a plecat încă. Doarme.

— Am să ies mai tîrziu, răspunse Nejdanov, şi pînă ce voi primi vreo dispoziţie, am să mai colind împrejurimile.

— Adevărat! Numai uite ce este, frate Alexei, îţi spun numai Alexei, vrei?

— Alexei, şi dacă vrei Lixei, adăugă rîzînd Nejdanov.

— Nu, de ce să exagerăm? Ascultă, buna înţelegere e mai preţioasă decît banii. Văd că ai cărţi, împarte-le cui vrei numai în fabrica noastră, nu!

— De ce?

— Mai întîi pentru că ar putea fi periculos chiar pentru tine, al doilea, am garantat stăpînului că aşa ceva nu se va întîmpla aici, căci oricum, fabrica e a lui. Şi în sfîrşit, la noi a început cîte ceva — şcoli şi altele... Ei bine, tu ai putea să strici. Lucrează pe răspunderea ta,

cum ştii, nu te împiedic, dar de lucrătorii mei de la fabrică să nu te atingi.

— Prudenţa nu strică niciodată... nu-i aşa ? observă Nejdanov cu un zîmbet jumătate ironic, jumătate răutăcios.

Solomin surise larg, cum îi era obiceiul.

— Tocmai, frate Alexei, nu strică niciodată. Dar pe cine văd ? Unde ne găsim oare ?

Aceste din urmă vorbe erau pentru Mariana, care apăruse în pragul odăii, într-o rochiţă de stambă, pestriţă, spălată şi răspălată, cu o băsmăluţă galbenă pe umeri, cu una roşie în cap. În spatele ei, Tatiana o admira cu blîndeţe. Mariana părea şi mai proaspătă şi mai tînără în costumul ei simplu, care îi venea mult mai bine, decît lui Nejdanov caftanul cel lung.

— Vasili Fedotîci, vă rog să nu rîdeţi, se rugă Mariana, şi se înroşi ca o floare de mac.

— Ce mai pereche ! exclamă Tatiana şi pocni din palme. Numai că tu, drăguţul meu, să nu te mînii, eşti bine, n-am ce zice, dar pe lîngă tinerica asta, nu eşti grozav.

„Într-adevăr, e fermecătoare, gîndi Nejdanov. Ah ! cît o iubesc !"

— Şi uitaţi-vă, urmă Tatiana, a schimbat inelul cu mine. Mi l-a dat pe cel de aur al ei, şi l-a luat pe al meu, de argint.

— Fetele simple nu poartă inele de aur, rosti Mariana.

Tatiana oftă.

— Dar eu o să ţi-l păstrez, drăguţo, nu avea nici o grijă.

— Ei, dar ia staţi, staţi jos, începu Solomin, care cu capul puţin plecat o privise tot timpul pe Mariana. Pe vremuri, oamenii stăteau puţin jos, înainte de a porni la drum. Iar voi aveţi în faţă un drum lung şi greu.

Mariana, tot îmbujorată, luă loc pe scaun, de asemenea Nejdanov, apoi şi Solomin ; în sfîrşit se aşeză şi Tatiana pe „căpăţînă" — adică pe o buturugă groasă ce stătea poponeţ. Solomin se uită pe rînd la toţi.

— Haideţi să ne îndepărtăm.
Să vedem ce bine stăm...

spuse el, închizînd uşor din ochi, şi deodată începu să rîdă cu hohote, dar cu atîta voie bună, încît nu numai că nu se supără nimeni, dar dimpotrivă se simţiră cu toţii foarte bine.

Nejdanov se ridică deodată.

— Plec, zise el, plec chiar acum... Toate acestea sînt foarte plăcute, aduc însă puţin a vodevil, cu schimbare de costume. N-avea grijă, se adresă el apoi lui Solomin. n-am să mă ating de lucrătorii tăi de la fabrică. Mă duc acum să hoinăresc prin împrejurimi, mă întorc, şi îţi voi povesti atunci, Mariano, păţaniile mele, numai să am ce povesti. Dă-mi mîna, ca să-mi meargă bine !

— Luaţi mai întîi un ceişor, zise Tatiana.

— Nu, n-am timp de ceai ! Dacă voi avea nevoie de aşa ceva, am să intru într-un birt, sau chiar într-o circiumă.

Tatiana dădu din cap.

— Acuma pe aici, pe la noi, pe şoselele cele mari s-au înmulţit birturile, ca puricii în sarica de oaie. Sînt tot sate mari, iacă, de pildă, Balmasovo...

— Adio, la revedere... rămîneţi sănătoşi ! se corectă Nejdanov, luîndu-şi în serios rolul lui de tîrgoveţ. Dar nu apucă să se apropie bine de uşă, că din coridor îi ieşi drept în faţă Pavel şi, dîndu-i un toiag subţire, cu scoarţa tăiată şerpuit în tot lungul, îi spuse :

— Binevoiţi a-l primi, Alexei Dmitrici, să vă sprijiniţi pe el la drum şi cu cît îl veţi pune mai departe de dumneavoastră în pămînt, cu atît va fi mai plăcut.

Nejdanov luă bătul, fără să spună o vorbă, şi ieşi. În urma lui ieşi şi Pavel. Voi să plece şi Tatiana, dar Mariana se ridică puţin de pe scaun şi o opri.

— Mai aşteaptă te rog, Tatiana Osipovna, am puţină treabă cu dumneata.

— Dar mă întorc îndată, cu samovarul. Tovarăşul dumneavoastră a plecat fără ceai, prea mare grabă avea să plece... Dar dumneavoastră de ce să vă pedepsiţi ? Om trăi şi om vedea.

Tatiana ieşi ; Solomin se ridică de pe scaun, iar Mariana, care stătea cu spatele, se întoarse în cele din urmă spre dînsul, cam nedumerită că multă vreme nu mai scosese nici o vorbă şi văzu pe faţa lui, precum şi în ochii fixaţi asupra ei, o expresie pe care nu i-o mai văzuse pînă atunci — o expresie întrebătoare, neliniştită, parcă plină de curiozitate. Ea se intimidă şi se înroşi din nou. Iar Solomin, ruşinat parcă de ceea ce lăsase să se observe pe faţa lui, începu să vorbească mai tare ca de obicei.

— Aşa, aşa, Mariana... Iată, aţi început !

— Cum am început, Vasili Fedotîci ! Ce început ? Că mi-e şi ruşine. Bine a spus Alexei, parcă am juca nu ştiu ce comedie.

Solomin se aşeză iarăşi pe scaun.

— Dar, ia stai, Mariana... Cum ţi-ai închipuit dumneata că *va fi începutul* ? Doar n-o să construiţi baricade cu un drapel în vîrf, nici n-o să strigaţi : ura ! pentru republică ! Nici n-ar fi asta o treabă pentru o femeie. Uite, de pildă, astăzi ai putea să înveţi ceva de folos pe o Lukeria oarecare, care-i cam grea de cap, care se simte străină faţă de dumneata şi, pe lîngă asta, îşi închipuie că n-are nici o nevoie de ceea ce vrei s-o înveţi. Peste două-trei săptămîni o să te chinuieşti cu altă Lukerie, iar pînă atunci poate speli vreun copilaş, sau îl înveţi alfabetul, sau dai o doctorie unui bolnav... iată care trebuie să fie începutul.

— Asta fac surorile de caritate, Vasili Fedotîci ! Atunci ce-mi trebuie mie... toate acestea ? Mariana arătă spre îmbrăcămintea ei şi în jurul ei cu o mişcare nehotărîtă a mîinii. Am visat altceva !

— Ai voit să te jertfeşti ?

Ochii Marianei străluciră.

— O, da... da !

— Dar Nejdanov ?

Mariana ridică din umeri.

— Nejdanov ! Ori mergem împreună... ori mă duc şi singură.

Solomin se uită fix la Mariana.

— Ştii ce, Mariana... Scuză-mi felul îndrăzneţ de a vorbi... dar după mine ca să piepteni un băiat rîios este

o jertfă, și încă o jertfă mare, de care nu sînt mulți capabili.

— Dar eu, Vasili Fedotici, nu mă dau îndărăt nici de la o treabă ca asta !

— Știu că nu te dai îndărăt ! Știu că ești în stare să faci asemenea lucruri. Și deocamdată asta o să și faci, iar mai tîrziu cred că și altceva.

— Pentru asta ar trebui să învăț cîte ceva de la Tatiana !

— Foarte bine... învață. Spală vasele, jumulește găinile... Și apoi, cine știe, poate vei salva patria !

— Rîzi de mine, Vasili Fedotici.

Solomin clătină din cap încetișor.

— O, dragă Mariana, crede-mă, nu rîd de dumneata, cuvintele mele nu spun decît adevărul adevărat. În clipa de față, voi, femeile ruse, sînteți mai de ispravă și mai presus decît noi, bărbații.

Mariana, care-și lăsase ochii în jos, îi ridică acum spre Solomin.

— Aș vrea să răspund așteptărilor dumitale, Solomin... pe urmă pot să și mor !

Solomin se ridică.

— Nu, trebuie să trăiești... să trăiești ! Asta-i lucrul de căpetenie. Voiam să te întreb ceva : nu ții oare să afli ce se petrece în casa dumitale, de cînd ai fugit ? Dacă nu s-au luat anumite măsuri ? E destul să șoptești numai un cuvînt lui Pavel, și într-o clipă află tot.

Mariana se minună.

— Ce om uimitor !

— Da... în adevăr e uimitor. De pildă, cînd va trebui să vă căsătoriți, dumneata și Alexei, tot el se va înțelege cu Zosima... Ți-aduci aminte că-ți spuneam de un popă Zosima... Dar deocamdată nu e nevoie ? Nu-i așa ?

— Nu.

— Dacă nu, atunci nu ! Solomin se apropie de ușa care despărțea camera lui Nejdanov de a Marianei și se plecă să se uite la broască.

— Ce te uiți ? întrebă Mariana.

— Se poate încuia cu cheia ?

— Se încuie, șopti Mariana.

Solomin se întoarse spre ea. Mariana nu-şi ridică ochii.

— Atunci nu-i nevoie să aflăm nici care sînt intenţiile soţilor Sipiaghin ? întrebă el vesel. Nu-i nevoie ?

Solomin voi să plece.

— Vasili Fedotici...

— Ce porunceşti ?

— Spune-mi, te rog, de ce dumneata, atît de tăcut de obicei, eşti aşa de vorbăreţ cu mine ? Nici nu-ţi închipui ce mult mă bucură acest lucru.

— De ce ? Solomin luă mîinile ei mici şi moi în mîinile lui mari şi aspre. De ce ? Ei, probabil pentru că te iubesc foarte mult. Rămîi cu bine.

Plecă... Mariana îl urmă cu privirea ; stătu puţin pe gînduri, apoi se duse la Tatiana, care n-adusese încă samovarul ; acolo bău o ceaşcă de ceai, dar spălă şi vasele, jumuli nişte găini şi mai pieptănă şi chica încîlcită a unui băieţel.

Către vremea prînzului se întoarse în mica ei locuinţă... Nu-l aşteptă mult pe Nejdanov, căci el veni în curînd obosit şi prăfuit, şi cum intră se trînti pe divan. Ea se aşeză îndată lîngă dînsul.

— Ei, hai ! Spune !

— Îţi aduci aminte de aceste două versuri, răspunse el cu voce stinsă : *„Toate acestea ar fi comice / dacă n-ar fi atît de triste...“* Îţi aduci aminte ?

— De bună seamă, îmi aduc aminte.

— Ei bine, aceste versuri se potrivesc de minune cu această primă încercare a mea. E adevărat însă că a fost mai mult comic. Mai întîi m-am încredinţat că nu-i nimic mai uşor decît să joci un rol ; nimănui nu i-a trecut prin cap să mă bănuiască. Numai nu mi-am dat seama că trebuie să ticluieşti de mai înainte o poveste oarecare... căci imediat te întreabă oamenii : de unde ? de ce ? şi tu nu ai pregătit nici un răspuns. De altfel nici de asta aproape că nu-i nevoie. E destul să faci cinste la cîrciumă cu un pahar de votcă şi apoi poţi să înşiri verzi şi uscate, după pofta inimii.

— Şi tu... ai spus verzi şi uscate ? întrebă Mariana.

— Am spus... cum m-am priceput. În al doilea rînd : toţi, dar absolut toţi cei cu care am stat de vorbă sînt

nemulțumiți; dar nici unul nu vrea măcar să știe cum s-ar putea remedia această nemulțumire! Iar în ceea ce privește propaganda, am văzut că nu fac nici doi bani; două broșurele le-am lăsat pe furiș în două case, iar una am vîrît-o într-o căruță... Ce-o să se întîmple cu ele, Dumnezeu știe! Am încercat să dau broșuri la vreo patru oameni. Unul a întrebat-o dacă-i o carte religioasă, și n-a luat-o; altul mi-a spus că nu știe carte, dar o ia pentru copii, fiindcă pe copertă este o poză; al treilea mă tot aproba — „așa-a, așa-a..." apoi deodată m-a înjurat în chipul cel mai neașteptat și bineînțeles n-a luat broșura; al patrulea, în sfîrșit, a luat-o și mi-a mulțumit foarte mult, dar mi se pare că n-a înțeles o iotă din tot ce i-am spus. Afară de asta, un cîine m-a mușcat de picior; o babă m-a amenințat din pragul izbei cu vătraiul, strigînd: „O, nerușinatule! Zăpăciți de pe la Moscova! Găsi-v-ar moartea!" Apoi și un soldat fără termen mi-a strigat din urmă: „Așteaptă, așteaptă, frate, o să-ți arătăm noi!" Și doar pe banii mei se îmbătase!

— Și mai ce?

— Mai ce? Mi-am făcut și o bătătură: o cizmă mi-e grozav de mare. Iar acum sînt flămînd și-mi plesnește capul din pricina votcăi.

— Ai băut mult?

— Nu, numai așa, ca să îndemn pe ceilalți, dar am fost în cinci cîrciumi. Numai că eu unul nu mă împac deloc cu această porcărie, votca. Cum de-o beau oamenii noștri, nu pot să înțeleg! Dacă pentru a deveni „simplificat" trebuie să bei votcă, atunci mă las păgubaș!

— Și nu te-a bănuit chiar nimeni?

— Nimeni. Un perceptor, unul gras și palid, cu niște ochi spălăciți, a fost singurul care s-a uitat bănuitor la mine. Am auzit cum spunea soției lui: „Tu să iei aminte la roșcovanul acesta.... șpanchiu (Pînă atunci nici nu bănuiam că sînt șpanchiu.) Asta-i un pungaș. Văzuși cum bea de «delicat»." Ce-o fi însemnînd cuvîntul acesta cînd e vorba de băut n-am înțeles; dar tare mă tem că nu-i ceva de laudă. În genul *„mauvais-ton"* [1]-ului lui Gogol,

[1] De prost gust (franc.).

îți amintești, în *Revizorul*. Poate pentru că am încercat pe furiș să vărs votca sub masă. O ! e greu, e foarte greu pentru un estet să vină în contact cu viața cea adevărată !

— Altă dată o să-ți meargă mai bine, îl mîngîie Mariana, dar mă bucur că ai privit prima ta încercare prin latura ei hazlie... Căci, la urma urmei, nu te-ai plictisit ?

— Nu, nu m-am plictisit, chiar m-am distrat. Dar sînt sigur că am să mă gîndesc mereu la cele întîmplate și am să fiu trist și dezgustat.

— Nu, nu ! N-am să te las să te gîndești, am să-ți povestesc ce am făcut eu. Acum ne va aduce prînzul ; de altfel, să știi că eu... am spălat minunat de bine oala în care Tatiana ne-a făcut ciorba. Și am să-ți povestesc... tot timpul, la fiecare înghițitură.

Așa și făcu. Nejdanov asculta ce-i povestește și se uita, și iar se uita la ea... în așa fel, încît dînsa se opri de cîteva ori, ca să-i lase răgaz să-i spună de ce o privește așa...

Dar el tăcea...

După masă, Mariana propuse să-i citească cu voce tare din Spielhagen. Dar n-avu timp să sfîrșească nici prima pagină, că el se ridică năvalnic și, apropiindu-se de ea, îi căzu la picioare. Ea se ridică puțin, el îi cuprinse genunchii cu amîndouă mîinile și începu să rostească vorbe pătimașe, fără legătură, disperate ! Vrea să moară, știe că va muri curînd... Ea nu se mișcă, nu se împotrivi ; se supuse calm îmbrățișării lui pline de avînt, iar privirile ei se plecau chiar mîngîietoare asupra lui. Puse amîndouă mîinile pe capul lui, care se zbătea înfrigurat în cutele rochiei ei. Dar tocmai calmul acela avu o înrîurire mai puternică asupra lui, decît dacă l-ar fi respins. Se ridică și spuse : „Iartă-mă, Mariana, pentru cele de astăzi și pentru cele de ieri, repetă-mi că ești gata să aștepți, pînă ce voi deveni demn de dragostea ta, și iartă-mă".

— Ți-am dat cuvîntul... și eu nu știu să mi-l calc.

— Atunci îți mulțumesc ; rămîi cu bine.

Nejdanov ieși ; Mariana se încuie în camera ei.

XXX

Iată ce scria Nejdanov prietenului său Silin, două săptămîni mai tîrziu, tot din camera lui de la fabrică, aplecat deasupra măsuței cu trei picioare, pe care ardea cu o lumină slabă, zgîrcită, o lumînare de seu. (Trecuse mult de miezul nopții ; pe divan, pe dușumea, zăcea aruncate în grabă hainele murdărite ; o ploaie măruntă lovea neîntrerupt în geamuri și, ca niște suspine adînci, răbufnirile vîntului nestăvilit și cald alergau de-a lungul acoperișului.)

„Dragă Vladimir, îți scriu fără să-ți dau adresa ; această scrisoare va fi trimisă cu un curier pînă la o îndepărtată stațiune de poștă și expediată de acolo ; căci șederea mea aici este o taină și dac-o divulg înseamnă să primejduiesc și pe alții, nu numai pe mine. Va fi de ajuns să știi că de două săptămîni locuiesc la o fabrică mare, împreună cu Mariana. Am fugit de la Sipiaghin chiar în ziua în care ți-am scris. Ne-a adăpostit aici un prieten, pe care îl voi numi Vasili. Este persoana cea mai de seamă de aici și un om foarte bun. Șederea noastră la această fabrică este vremelnică. Vom sta pînă ce va sosi timpul să pornim la acțiune, deși, dacă ar fi să judec după cele ce s-au petrecut pînă acum, este puțin probabil ca acest timp să sosească vreodată ! Vladimir, mi-e sufletul greu, foarte greu. Mai întîi și întîi trebuie să-ți spun că, deși am fugit cu Mariana, pînă acum sîntem ca frate și soră Mă iubește... și mi-a spus că va fi a mea, dacă mă voi simți în drept să-i cer acest lucru.

Dar eu nu simt că aș avea acest drept ! Ea se încrede în mine, în cinstea mea, și n-am de gînd s-o înșel. Știu că n-am iubit și nu voi iubi pe nimeni (asta-i sigur !) mai mult decît o iubesc pe dînsa... dar cum să unesc pentru totdeauna soarta ei cu a mea ? O ființă vie cu un cadavru? Ei, nu chiar un cadavru, dar o ființă pe jumătate moartă ? Ce-ar zice conștiința mea ? Ai să spui : dacă pasiunea ar fi puternică, atunci conștiința ar tăcea. Dar tocmai asta e, că sînt un cadavru, un cadavru cinstit, dacă vrei, și corect. Te rog nu țipa că exagerezi și acum, ca întotdea-

una... Tot ce-ţi spun este adevărat ! Adevărat ! Mariana e o fire foarte stăpînă pe sine şi acum e absorbită în întregime de activitatea ei, în care crede... Iar eu !

Ei, să lăsăm dragostea şi fericirea personală şi toate acestea. Sînt două săptămîni de cînd umblu prin «mijlocul poporului» şi vai-vai, nici nu se poate închipui ceva mai stupid. Desigur, vina e a mea, nu a faptului în sine. Să zicem că nu sînt slavofil, că nu sînt dintre aceia care se lecuiesc prin popor, prin contactul cu el, că nu mi-l pun la măruntaiele mele bolnave, cum ai pune o compresă... totuşi aş vrea ca eu însumi să am o influenţă asupra lui ; dar cum, cum să fac ? Cînd sînt în mijlocul poporului, nu fac decît să tot iau aminte, să ascult, iar dacă trebuie să spun şi eu ceva, nu iese nimic ca lumea ! Simt eu singur că nu sînt bun pentru treaba asta. Parc-aş fi un actor prost într-un rol care nu i se potriveşte. Aici n-are ce căuta nici conştiinciozitatea, nici scepticismul, nici chiar acel nenorocit humor, îndreptat asupra ta însuţi... Toate acestea nu fac nici o para chioară ! Ba mi-e şi scîrbă să-mi aduc aminte. Mi-e scîrbă să mă uit la zdrenţele pe care le port — un adevărat costum de mascaradă, cum spune Vasili ! Spun unii că mai întîi trebuie să înveţi limba poporului, să-i cunoşti obiceiurile şi moravurile... Prostii ! Prostii ! Prostii ! Trebuie să crezi în ceea ce vorbeşti, iar de vorbit, poţi să vorbeşti cum vrei ! Am ascultat odată un fel de predică a unui proroc rascolnic. Dracu ştie ce a îndrugat, în ce amestecătură de limbă bisericească, populară, cărturărească, şi care nu era nici rusească, ci un fel de limbă bielorusă... «ţi» în loc de «ţie», «iaşte» în loc de «este», «î» în loc de «i». Şi acelaşi lucru îl repeta într-una, ca strigătul unui cocoş de munte : «M-a cuprins duhul !... m-a cuprins duhul»... În schimb ochii lui ard, vocea îi e surdă şi hotărîtă, pumnii strînşi, iar întreaga lui făptură parcă-i de fier ! Cei care ascultă nu înţeleg nimic, dar îl venerează ! Şi îl urmează. Iar eu cînd m-apuc să vorbesc, parc-aş fi vinovat şi parcă aş tot cere iertare. Să mă fac rascolnic, de ce nu ! că doar nu-i mare lucru... dar de unde să iau credinţa, credinţa ! ! Iată, Mariana crede. Dis-de-dimineaţă lucrează, trebăluieşte cu Tatiana — o femeie bună şi deşteaptă care se

află aici ; între altele, ea spune de noi că dorim să ne simplificăm felul de viață și ne numește simplificați ; ei bine, cu femeia aceasta trebăluiește Mariana, fără să stea locului nici un minut — o adevărată furnică ! Se bucură că mîinile i s-au roșit și i s-au asprit ; și așteaptă, din clipă în clipă, de va fi nevoie, să urce pe eșafod ! Și asta încă nu-i nimic ! A încercat să umble fără cizmulițe, s-a dus nu știu pînă unde desculță și tot așa s-a întors. Mai tîrziu, o aud cum își toarnă apă pe picioare ; cînd mă uit la ea, văd că abia calcă pentru că, nefiind obișnuită să umble desculță, o dor tălpile ; dar pe față are o bucurie și o lumină, de parcă ar fi găsit o comoară, de parc-ar lumina-o soarele. Da, Mariana e strașnică ! Iar eu, cum deschid gura să-i împărtășesc sentimentele mele, mă prinde mai întîi un fel de rușine, de parcă aș întinde mîna la un lucru al altuia ; și pe urmă privirea ei... oh, privirea aceea teribilă, devotată, fără de împotrivire... «Ia-mă dacă vrei... dar adu-ți aminte !... Și la ce bun toate acestea ? Oare nu există ceva mai frumos, mai înalt pe lume ?» Cu alte cuvinte : «Pune-ți caftanul cel puturos, du-te în mijlocul poporului »... Și eu mă duc, mă duc în mijlocul acestui popor...

O, cum îmi blestem în acele clipe firea mea nervoasă, sensibilitatea, impresionabilitatea, dezgustul nemotivat, toată această moștenire a unui tată aristocrat ! Ce drept a avut să mă arunce fără voia mea în viață, înzestrîndu-mă cu un organism nepotrivit pentru mediul în care trebuie să trăiesc ! A adus pe lume o pasăre și a azvîrlit-o apoi în apă ! Un estet aruncat în noroi ! A creat un democrat, un prieten al poporului, căruia pînă și mirosul scîrbos de votcă, acea „băutură tămăduitoare", îi produce o greață așa de mare, că aproape îi vine să verse...

Vezi la ce am ajuns : am început să-mi învinuiesc părintele. Dar democrat m-am făcut eu singur ; el n-are nici un amestec.

Da, Vladimir, merge prost. Mă bat de la o vreme gînduri negre, gînduri rele ! Și poate ai să mă întrebi : «Oare nici în aceste două săptămîni n-ai dat peste vreun fapt îmbucurător, peste un om de treabă, viu, deși ignorant ?» Cum să-ți spun ? Am întîlnit așa ceva... Am dat

chiar peste un băiat foarte de treabă, simpatic, vioi. Dar orice aş face, el n-are nici o nevoie de mine, cu broşurile mele cu tot! Un muncitor de la fabrica de-aici, Pavel (mîna dreaptă a lui Vasili, un tînăr foarte deştept, foarte isteţ, care desigur va ajunge odată să conducă pe alţii... mi se pare că ţi-am mai scris despre el) are un prieten ţăran, îl cheamă Elizar... o minte luminată, un suflet deschis, fără nici un fel de ascunzişuri; dar îndată ce stă de vorbă cu mine, parcă se ridică între noi un zid! Cu cîtă hotărîre ia pe «nu» în braţe! Şi am mai dat peste unul, să vezi numai... e adevărat că era din cei supărăcioşi. «Păi tu, boierule, zice el, n-o mai scălda, ci spune curat: ai de gînd să ne dai tot pămîntul pe care-l stăpîneşti, sau ba?» «Ce tot vorbeşti, îi răspund, ce boier sînt eu?» (Şi-mi aduc aminte că am adăugat: Isus Christoase!) «Apăi dacă eşti dintre cei de rînd, zice el, la ce ne poţi folosi? Fă bunătatea şi lasă-mă în pace!»

Şi mai e ceva. Am observat că dacă vreunul te ascultă cu prea mare plăcere şi îţi ia numaidecît broşurile, apoi atunci să ştii că-i dintre cei fluşturatici, fluieră vînt cum se zice. Sau dai peste vreunul bun de gură, dintre acei care se cred instruiţi şi care nu face altceva decît repetă într-una vreun cuvînt pentru care are el slăbiciune. Unul, de pildă, nici mai mult, nici mai puţin, m-a înnebunit: totul la el era «producsiune»! Orice-i spuneai, el îţi răspundea: «aşa, care va să zică, o producsiune!» Ah! lua-l-ar dracu! Şi încă o observaţie... Ţii minte că se vorbea cîndva, demult, despre oameni «de prisos», despre Hamleţi? Ei bine, asemenea oameni se întîlnesc astăzi şi printre ţărani! Desigur, cu un colorit special... dar cei mai mulţi din ei au o constituţie de ofticoşi. Interesanţi indivizi, care ne urmează cu plăcere; socotind bine, pentru cauza noastră nu sînt de nici o ispravă, întocmai ca Hamleţii de care am pomenit. Ei, şi ce-i de făcut? Să înfiinţăm o tipografie clandestină? Cărţi avem destule şi fără asta — şi de acelea care-ţi spun: «fă-ţi cruce şi pune mîna pe topor» şi de celelalte, care spun numai «pune mîna pe topor». Să scrii nuvele cu «miez» din viaţa poporului?... S-ar putea să n-aibă cine să le tipărească. Sau, într-adevăr, să pui mîna pe topor? Dar împotriva cui să mergi, cu cine şi pentru ce? Doar pentru ca un

soldat al statului să-ţi trimită un glonte dintr-o puşcă a statului ? Asta-i un fel de sinucidere, numai ceva mai complicată ! Mai bine îmi fac singur seama. Cel puţin am să ştiu cînd şi cum — şi am să-mi aleg locul unde să-mi înfig glontele.

Uite, cred că dacă ar fi acum undeva un război al poporului m-aş duce acolo nu pentru a libera Dumnezeu ştie pe cine (să eliberezi pe alţii, cînd ai tăi nu sînt liberi!), ci pentru a sfîrşi odată cu viaţa asta...

Prietenul nostru Vasili, acela care ne-a dat un adăpost, e un om fericit : e dintre ai noştri, e însă de un calm surprinzător ! Nu se pripeşte niciodată. Pe altul l-aş înjura... pe el, nu pot.

Îmi dau seama că totul nu constă în convingerile omului, ci în caracterul lui. Vasili are un astfel de caracter, că nu poţi să-l scoţi din sărite cu nimic. Şi are dreptate. Îşi petrece mult timp cu noi, cu Mariana şi cu mine. Dar să vezi ce lucru de mirare. Eu o iubesc pe Mariana şi ea mă iubeşte (parcă te văd cum surîzi, citind aceste vorbe, dar aşa este !), cînd vreau însă să vorbesc şi eu cu ea, aproape că nu găsesc ce să-i spun. Iar cu Solomin stă de vorbă, discută în contradictoriu, îl ascultă. Nu sînt gelos ; tot el e acela care se îngrijeşte să-i găsească Marianei, o ocupaţie, cel puţin ea îi cere mereu acest lucru ! Numai că, vezi, uitîndu-mă la ei, simt un fel de amărăciune. Totuşi de-aş pomeni numai o vorbă despre căsătorie, ea ar primi numaidecît şi popa Zosima ar intra imediat în scenă ! «Isaia dănţuieşte» şi toate celelalte, aşa cum se cuvine. Dar cugetul meu nu s-ar uşura în acest chip şi nimic nu s-ar schimba... Cum o întorci, tot rău e !

M-a ciuntit viaţa, cum spunea cunoştinţa aceea a noastră — îţi aduci aminte ? — croitorul cel beţiv, plîngîndu-se de soţia lui.

De altfel simt că toate acestea nu vor mai dura mult, simt că se pregăteşte ceva...

Oare nu eu ceream şi demonstram că trebuie «să începem» ? Ei bine, o să începem.

Nu-mi amintesc dacă ţi-am scris despre alt cunoscut al meu, unul oacheş, o rudă a lui Sipiaghin ? Acela cred că e în stare să facă o boroboaţă, să nu mai ştii cum să ieşi din ea.

Am vrut să termin această scrisoare, dar ce-i de făcut ? Uite că nu se poate şi trebuie să scriu nişte versuri. Marianei nu i le citesc — nu-i prea plac — pe cînd tu... le lauzi uneori : dar mai cu seamă nu vorbeşti cu nimeni despre ele. Am fost impresionat de un fenomen pe care îl întîlnim peste tot în Rusia... Dar, ce să-ţi mai spun, iată versurile :

SOMN...

E mult de cînd n-am fost pe-al meu meleag iubit...
Dar toate au rămas la fel de neschimbate.
Ca şi atunci şi-acum e totu-ncremenit...
Aceleaşi ziduri vechi, clădiri dărăpănate,
Noroaie, lacrimi, griji, necazuri şi tristeţi !
Aceiaşi robi : cînd dîrji, cînd plini de-o grea mîhnire...
Poporu-acum e liber, dar ca şi-n alte dăţi
Sloboda mână-a lui atîrnă-n amorţire...
E totul, totul mort... şi e adevărat
Că nu-i tărîm pe glob cu-atîta nemişcare...
Pe-al meu popor iubit nu-l ştiu c-a fost vreodat'
Mai copleşit de somn şi sete de uitare !
În orice sat, oraş, pe unde-i adăpost, —
În sanie ori car, de-i ziuă ori de-i seară,
Slujbaş sau negustor, chiar paznicul în post,
Toţi dorm — pe ger cumplit şi-n arşiţa de vară !
Ici doarme-un condamnat — şi judele la fel.
Mujicul, în timp ce pe ogor munceşte,
Doarme adînc ; copiii, bunicii, dorm cu el...
Toţi dorm ! Vătaful crud şi cel ce pătimeşte !
Ţarista crîşmă doar veghează ceas de ceas...
Strîngînd în mîini, cu votcă plină, cana largă
Cu fruntea rezemată-n Pol, călcîiele-n Caucaz, —
E într-un somn adînc a mea Rusie dragă !

Te rog iartă-mă ; n-am vrut să-ţi trimit o scrisoare atît de tristă ca asta, fără să te fac să rîzi măcar la sfîrşit (poate ai să observi cîteva rime forţate : «adevărat —vreodat'...»), dar nu face nimic. Mă întreb cînd am

să-ţi mai scriu şi dacă am să-ţi mai scriu ? Orice s-ar întîmpla cu mine, sînt sigur că n-ai să-l uiţi pe

Prietenul tău credincios

A. N."

„P.S. Da, poporul nostru doarme... dar am impresia că dacă îl va trezi totuşi ceva, nu va fi ceea ce credem noi..."

După ce scrisese ultimul rînd, Nejdanov aruncă condeiul : „Ei acum, versificatorule, încearcă să dormi şi să uiţi toată aiureala asta !" Se culcă... dar multă vreme somnul nu izbuti să-i închidă pleoapele.

A doua zi dimineaţă, Mariana îl trezi, trecînd prin camera lui ca să se ducă la Tatiana, Nejdanov abia avu timp să se îmbrace, şi ea se şi întoarse. I se citeau pe faţă şi bucurie şi nelinişte : părea emoţionată.

— Ştii ce, Alioşa, se spune că în judeţul T... aproape de aici, a şi început !

— Cum ? Ce-a început ? Cine ţi-a spus ?

— Pavel. Se spune că ţăranii se răscoală, nu vor să plătească birurile, se adună în pîlcuri.

— Ai auzit chiar tu, cu urechile tale ?

— Mi-a spus Tatiana. Dar uite-l şi pe Pavel. Întreabă-l.

Pavel intră şi întări spusele Marianei.

— Adevărat că în judeţul T... e zarvă ! rosti el, scuturîndu-şi barba şi închizînd puţin ochii lui negri şi strălucitori. Pesemne că aici e mîna lui Serghei Mihailovici. Iată, i-a cincea zi de cînd lipseşte de acasă.

Nejdanov îşi luă şapca.

— Încotro ? întrebă Mariana.

— Într-acolo, răspunse el, fără să ridice ochii şi încruntîndu-şi sprîncenele, în judeţul T...

— Păi, merg şi eu cu tine. Doar mă iei şi pe mine, nu? Aşteaptă-mă numai, să-mi iau o basma mare.

— Asta nu-i treabă pentru o femeie, rosti întunecat Nejdanov, privind ca şi mai înainte în jos, mîniat parcă.

— Da... da ! Bine faci că te duci ; altfel Markelov te-ar fi ţinut drept laş... Dar merg şi eu cu tine.

— Nu sînt laş, rosti Nejdanov, tot întunecat.

— Am vrut să spun că ne-ar fi luat pe amîndoi drept niște lași. Merg cu tine.

Mariana se duse să-și ia basmaua din camera ei, iar Pavel exclamă cu oarecare fereală, de parcă-ar fi respirat mai adînc : „E-he-he !“ și dispăru numaidecît. Alerga să-i dea de veste lui Solomin.

Mariana nici n-apucase să se întoarcă, și Solomin se și înființă în odaia lui Nejdanov. Acesta stătea cu fața spre fereastră, cu fruntea sprijinită în palmă, cu brațul rezimat de geam. Solomin îi atinse umărul și el se întoarse repede. Zburlit, nespălat, Nejdanov avea o înfățișare sălbatică și ciudată. De altfel și Solomin se schimbase în ultimul timp. Era mai palid, fața i se lungise, buza de sus, puțin ridicată, lăsa să i se vadă dinții... Părea și el tulburat, atît cît putea să se tulbure sufletul lui „echilibrat“.

— Markelov n-a mai putut să se stăpînească, începu el. Ar putea să se sfîrșească prost ; mai întîi pentru el... apoi și pentru alții...

— Vreau să mă duc să văd ce-i acolo... rosti Nejdanov.

— Și eu, adăugă Mariana, ivindu-se în pragul ușii.

— Nu te-aș sfătui, Mariana, zise Solomin cu glas domol. Ai putea să te trădezi pe dumneata, să ne trădezi și pe noi, fără voie, și fără nici un folos. Să se ducă Nejdanov și să adulmece puțin dacă vrea... dar nu prea de aproape ! Iar dumneata de ce să te duci ?

— Nu vreau să-l las singur.

— Ai să-l încurci.

Mariana aruncă o privire asupra lui Nejdanov. El stătea nemișcat, cu fața încremenită și posomorîtă.

— Dar dacă-i primejdios ? întrebă ea.

Solomin surîse.

— Nu te teme... cînd are să fie vreo primejdie am să te las să pleci.

Mariana își scoase în tăcere basmaua din cap și se așeză.

Atunci Solomin se adresă lui Nejdanov :

— Iară tu, frate, vezi, cercetează. Poate că toate astea sînt exagerări. Numai te rog, să fii prudent. De altfel

pînă acolo te va duce cu căruța cineva de aici. Și întoarce-te cît mai curînd. Făgăduiești, Nejdanov ?

— Da.

— Sigur ?

— Văd că aici ți se supun toți, începînd cu Mariana !

Nejdanov ieși în coridor, fără să-și ia rămas bun. Pavel se ivi din întunericul sălii și o luă înainte pe scări, bocănind cu potcoavele țintuite de la cizme. El avea să-l ducă pe Nejdanov cu căruța.

Solomin se așeză lîngă Mariana.

— Ai auzit ultimele cuvinte ale lui Nejdanov ?

— Da ; îi e necaz că ascult mai mult de dumneata, decît de dînsul. Și într-adevăr așa și este. Pe el îl iubesc, dar de ascultat, te ascult pe dumneata. El îmi este mai scump... iar dumneata mai apropiat...

Solomin mîngîie încet mîna Marianei.

— Povestea asta... este foarte neplăcută, rosti el în cele din urmă. Dacă Markelov e amestecat, e pierdut.

Mariana tresări.

— Pierdut ?

— Da. Fiindcă el nu face nimic pe jumătate și nici nu se ascunde după alții.

— Pierdut ! șopti iarăși Mariana și lacrimile începură să-i curgă pe față. Ah, Vasili Fedotîci, ce milă mi-e de el ! Dar de ce să nu reușească ? De ce trebuie neapărat să piară ?

— Pentru că, în asemenea încercări, cei dintîi pier întotdeauna, chiar dacă încercarea reușește... Dar într-o treabă ca aceasta pe care a început-o el nu vor pieri numai cei din primul și din al doilea rînd, dar și din al zecelea... și al douăzecelea...

— Așadar, noi nu vom apuca să vedem... ?

— Să vedem ceea ce dorim ? Niciodată. Ochii noștri nu vor putea vedea ; vreau să spun ochii aceștia ai trupului nostru. Dar cu ceilalți, ai spiritului, e altceva, Mariana ! Cu aceia putem vedea și acum, chiar din momentul acesta, dacă vrem. Aici nu mai e nici o oprelește.

— Atunci pentru ce dumneata, Solomin ?...

— Ce ?

— Pentru ce mergi pe drumul acesta ?

— Pentru că altul nu există. Adică, de fapt, am același țel ca și Markelov ; numai drumul e altul.

— Sărmanul Serghei Mihailovici ! rosti Mariana abătută. Solomin o mîngîie iarăși cu blîndețe.

— Ei, lasă, nu-i încă nimic sigur. Să vedem ce știri o să ne aducă Pavel. În... situația noastră trebuie să fim tari. Englezii spun : *„Never say die“* [1]. O zicală bună. Mai bună ca cea rusească : „A sosit nenorocirea, deschide porțile !“ Nu trebuie să te amărăști înainte de vreme.

Solomin se ridică de pe scaun.

— Dar postul acela de care spuneai că o să-mi faci rost ? întrebă deodată Mariana. Lacrimile îi străluceau încă pe obraji, dar în ochii ei nu mai era tristețe.

Solomin se așeză din nou.

— Ții mult să pleci cît mai repede de aici ?

— O, nu ! Dar aș vrea să fiu de folos.

— Mariana, ești de mare folos și aici. Nu ne părăsi, mai așteaptă. Dumneata ești, Tatiana ? Ce dorești ? întrebă Solomin pe Tatiana care intrase în odaie. (Numai lui Pavel îi spunea Solomin „tu“ și numai pentru că Pavel s-ar fi simțit prea nenorocit dacă lui Solomin i-ar fi trecut prin cap să-i spună „dumneata“).

— Păi, nu știu ce soi de femeie întreabă de Alexei Dmitrici, răspunse Tatiana, rîzînd și dînd din mîini. Era să-i spun că nu-i la noi, că n-a fost niciodată aici. Noi, cum s-ar spune, nici nu știm cine-i acesta. Dar el...

— Care el ?

— Păi, soiul ăsta de femeie. A luat și și-a scris numele pe hîrtia asta și spune să o arăt, că îndată îi vor da drumul înăuntru ; iar dacă Alexei Dmitrici nu e acasă, atunci poate să aștepte.

Pe hîrtie era scris cu litere mari : Mașurina.

— Las-o să intre, spuse Solomin. Mariana, nu te supăra dacă vine aici ! Este și ea dintre ai noștri.

— Nu mă supăr deloc, cum s-ar putea ?

Peste cîteva clipe Mașurina se arăta în prag, în aceeași rochie în care am văzut-o la începutul primului capitol.

---

[1] Să nu spui niciodată : mori (engl.).

XXXI

— Nejdanov nu-i acasă ? întrebă ea ; apoi, văzîndu-l pe Solomin, se apropie de el şi-i dădu mîna. Bună ziua, Solomin ! Marianei îi aruncă numai o privire piezişă.

— Se va întoarce curînd, răspunse Solomin. Dar dă-mi voie să te întreb de la cine ai aflat...

— De la Markelov. De altfel şi în oraş mai sînt vreo doi-trei oameni care ştiu.

— Adevărat ?

— Da, o fi vorbit careva. Şi-apoi se spune că l-au recunoscut pe Nejdanov.

— Ei, poftim, ce mai travestire ! murmură supărat Solomin. Daţi-mi voie să vă prezint, adăugă el tare. Domnişoara Sineţkaia, domnişoara Maşurina ! Luaţi loc.

Maşurina abia dădu din cap şi se aşeză.

— Am o scrisoare pentru Nejdanov, iar pentru dumneata o întrebare verbală.

— Ce fel ? Şi de la cine ?

— De la persoana pe care o ştii... La dumneata... e gata tot ?

— La mine nu-i gata nimic.

Maşurina deschise cît putu ochişorii ei mici.

— Nimic ?

— Nimic.

— Chiar absolut nimic ?

— Absolut nimic.

— Aşa să şi spun ?

— Aşa să şi spui.

Maşurina se gîndi şi scoase o ţigară din buzunar.

— Un foc, se poate ?

— Poftim un chibrit.

Maşurina îşi aprinse ţigara.

— „Ei" s-au aşteptat la altceva, începu ea. În alte locuri nu-i ca la dumneata. Dar asta te priveşte. Eu nu o să întîrzii mult aici. Numai să-l văd pe Nejdanov şi să-i dau scrisoarea.

— Unde pleci ?

— Departe. (Pleca la Geneva, dar nu voi să-i spună lui Solomin. Nu-l socotea prea sigur şi apoi se mai afla

acolo şi o „străină". Pe Maşurina, care abia ştia nemţeşte, o trimiteau la Geneva, ca să înmîneze acolo unei persoane necunoscute de ea o jumătate dintr-o bucată de carton, pe care era desenat o coardă de viţă, şi odată cu aceasta şi 279 ruble de argint.)

— Dar Ostrodumov unde se află ? E cu dumneata ?

— Nu, e pe aici, pe aproape... s-a împotmolit. Dar o să scape el. Pimen se descurcă. Nu ne facem noi grijă pentru el.

— Cum ai venit aici ?

— Cu căruţa... Altfel cum ? Mai dă-mi un chibrit.

Solomin îi dădu un chibrit aprins.

— Vasili Fedotici ! şopti o voce de după uşă. Poftiţi încoace !

— Cine-i acolo ? Ce este ?

— Poftiţi încoace, repetă vocea convingător şi insistent. Au venit nişte lucrători străini, care vor să vă spună ceva, iar Pavel Egorici nu-i aici.

Solomin se scuză, se ridică şi ieşi.

Maşurina începu s-o privească pe Mariana şi o privi aşa de mult, că Mariana se simţi stînjenită.

— Iertaţi-mă, rosti în sfîrşit Maşurina cu vocea ei aspră şi sacadată. Eu sînt o femeie simplă, nu ştiu... cum să mă port. Nu te supăra, şi dacă vrei nu-mi răspunde. Dumneata eşti fata care a plecat de la Sipiaghin ?

Mariana, puţin mirată, răspunse totuşi :

— Eu sînt.

— Cu Nejdanov ?

— Da.

— Te rog... dă-mi mîna... Şi iartă-mă... Înseamnă că eşti cumsecade, dacă te-a îndrăgit el.

Mariana strînse mîna Maşurinei.

— Dumneata îl cunoşti bine pe Nejdanov ?

— Îl cunosc. De la Petersburg. De aceea şi vorbesc de dînsul. Serghei Mihailici mi-a spus şi el...

— Ah, Markelov ! L-ai văzut de curînd ?

— De curînd. Acum a plecat.

— Unde ?

— Unde i s-a poruncit.

Mariana oftă.

— Ah, domnişoară Maşurina, mă tem pentru el.

— Mai întîi ce fel de domnişoară sînt eu ? Trebuie să ne dezbărăm de aceste maniere. Apoi spui : „mă tem". Nici asta nu merge. Dacă n-ai să te temi pentru tine, atunci n-ai să te temi nici pentru alţii. Nu trebuie nici să te gîndeşti la tine, nici să-ţi fie frică pentru tine. Dar cine ştie... uite ce-mi vine în minte : mie, Fiokla Maşurina, îmi vine uşor să vorbesc astfel. Sînt urîtă. Însă dumneata... dumneata eşti frumoasă. Asta înseamnă că îţi vine mai greu. (Mariana îşi lăsă capul în piept şi îşi întoarse privirile.) Serghei Mihailîci mi-a spus... Ştia că am o scrisoare pentru Nejdanov... „Să nu te duci la fabrică, nu duce scrisoarea. O să tulbure acolo tot. Lasă-i ! Ei sînt fericiţi... Aşa că lasă-i ! Nu-i tulbura !" Aş fi bucuroasă să nu tulbur nimic... dar cum să fac cu scrisoarea ?

— Trebuie dată neapărat, se grăbi să spună Mariana. Ce bun e Serghei Mihailovici ! E cu putinţă oare să piară, sau să se ducă în Siberia !

— Şi ce ? Din Siberia nu te poţi întoarce ? Şi dacă şi-ar pierde viaţa ? Eh... pentru unii e dulce, pentru alţii amară. Şi viaţa lui nu-i prea de zahăr.

Maşurina o privi din nou pe Mariana, ţintă, cercetător.

— Adevărat că eşti frumoasă, exclamă ea în cele din urmă, o adevărată păsărică ! Dar văd că Alexei nu vine... Poate să-ţi las dumitale scrisoarea ? De ce să mai aştept ?

— Am să i-o dau, fii sigură.

Maşurina îşi sprijini obrazul în mînă şi tăcu multă, foarte multă vreme.

— Spune-mi, începu ea... iartă-mă... îl iubeşti mult ?

— Da.

Maşurina îşi scutură capul ei mare.

— Nu mai e nevoie să întreb dacă şi el te iubeşte ! Totuşi am să plec, altfel întîrzii. Spune-i că am fost aici... şi că-l salut. Să-i spui : a fost Maşurina. Nu-mi vei uita numele ? Nu ? Maşurina ! Iar scrisoarea... Stai, unde oi fi pus-o ?...

Maşurina se ridică de pe scaun, se întoarse cu spatele şi începu să caute chipurile ceva prin buzunare... în vremea asta duse la gură o hîrtie mică, răsucită, şi o înghiţi.

— Vai, măiculiță ! Ce prostie ! Nu cumva am pierdut-o ? Am pierdut-o, sigur. Vai, ce nenorocire ! Nu care cumva s-o găsească cineva... Nu-i, nu-i nicăieri. Uite c-a ieșit așa cum dorea Serghei Mihailovici !

— Mai caută, șopti Mariana.

Mașurina făcu un gest cu mîna.

— Nu ! Ce să mai caut ! Am pierdut-o !

Mariana se apropie de ea.

— Ei, atunci sărută-mă !

Mașurina o îmbrățișă pe Mariana și o strînse la pieptul ei cu o putere neobișnuită pentru o femeie.

— N-aș fi făcut-o pentru mine, spuse ea cu glas stins, împotriva conștiinței mele... e pentru prima oară ! Spune-i să fie mai prudent... Și dumneata la fel. Vedeți ! Aici o să fie curînd rău, foarte rău pentru toți. Plecați amîndoi din vreme... Rămîi cu bine ! adăugă ea tare și sec. A, da, uite ce... spune-i... Nu, nu, nu-i mai spune nimic. Nimic.

Mașurina plecă trîntind ușa, iar Mariana rămase îngîndurată în mijlocul odăii.

— Ce să fie asta ? gîndi în cele din urmă. Femeia aceasta îl iubește mai mult decît îl iubesc eu ! Ce-or fi însemnînd aluziile ei !... Și de ce a plecat Solomin și nu se mai întoarce ?

Începu să umble încoace și încolo. Un sentiment ciudat — un amestec de spaimă, de ciudă și de uimire — pusese stăpînire pe ea. De ce n-a plecat cu Nejdanov ? Solomin a convins-o... dar unde o fi acum ? Și ce se petrece în jurul ei ? Desigur că Mașurina, din simpatie pentru Nejdanov, n-a lăsat scrisoarea periculoasă... Dar cum a putut să se hotărască la o asemenea neascultare ? A vrut să-și arate mărinimia ? Cu ce drept ? Și de ce ea, Mariana, a fost atît de mișcată de fapta Mașurinei ? Dar a fost oare cu adevărat mișcată ? O femeie urîtă se interesează de un tînăr... E ceva așa de neobișnuit ? Și de ce presupune Mașurina că atașamentul Marianei față de Nejdanov este mai puternic decît sentimentul datoriei ? Poate că Mariana nici nu dorea o asemenea jertfă ? Și ce putea să cuprindă scrisoarea aceea ? O chemare neîntîrziată la acțiune ? Și dacă ar fi așa ?

Dar Markelov ? E în pericol... Iar noi ce facem ? Markelov ne cruță pe amîndoi, ne dă posibilitatea să fim fericiți, nu ne desparte... Ce-i asta ? Mărinimie ?... Dispreț ?

Și oare numai pentru atîta am fugit din casa aceea oribilă, ca să rămînem împreună și să gungurim ca porumbeii ?

Astfel cugeta Mariana... Mai puternic și tot mai puternic se dezlănțuia într-însa acea ciudă plină de neliniște. Și în afară de aceasta îi era atins amorul propriu. De ce au părăsit-o toți ? Femeia aceea voluminoasă i-a spus păsărică frumoasă... de ce nu direct... păpușică ? Iar Nejdanov de ce n-a plecat singur, ci cu Pavel ? Parcă ar avea nevoie de un tutore ? Și care sînt, la urma urmei, convingerile lui Solomin ? Nu-i revoluționar ? Ar putea să creadă cineva că ea n-are o atitudine serioasă față de toate acestea ? Că toate acestea nu-s pentru dînsa decît un joc ?

Iată ce gînduri se învîrteau amestecîndu-se și îmbulzindu-se în capul înfierbîntat al Marianei. Strîngîndu-și buzele și încrucișîndu-și brațele ca un bărbat, se așeză în cele din urmă lîngă fereastră și rămase nemișcată, fără să se sprijine de speteaza scaunului, atentă, încordată, gata să sară în orice clipă. Nu voia să se ducă la Tatiana și să se apuce de treabă ; voia un singur lucru : să aștepte ! Și aștepta dîrză, aproape mînioasă. Din cînd în cînd propria ei stare de spirit i se părea ciudată și de neînțeles... Dar ce importanță are asta ! La un moment dat îi trecu prin minte că se frămîntă pentru că e geloasă ! Dar, amintindu-și de înfățișarea sărmanei Mașurina, ridică din umeri și făcu un gest, de parcă ar fi înlăturat ceva... De fapt nu făcu acest gest, ci doar o mișcare lăuntrică corespunzătoare acestui gest.

Mariana fu nevoită să aștepte multă vreme ; în sfîrșit, auzi zgomotul de pași pe care-l făceau doi oameni urcînd scara. Își aținti privirea asupra ușii — pașii se apropiau. Ușa se deschise și Nejdanov, sprijinit de Pavel, se arătă în prag. Era palid ca un mort, fără șapcă ; părul răvășit îi cădea în șuvițe ude pe frunte ; ochii priveau drept înainte, fără să vadă nimic. Pavel îl ajută

să străbată camera (Nejdanov de-abia putea să-şi tîrască picioarele nesigure şi fără vlagă) şi îl aşeză pe divan.

Mariana sări de pe scaun.

— Ce însemnează asta ? Ce-i cu el ? E bolnav ?

Pavel, aşezîndu-l pe Nejdanov pe divan, îi răspunse surîzînd, cu capul întors pe jumătate peste umăr :

— Nu vă speriaţi : o să treacă... Asta-i numai din pricina neobişnuinţei.

— Dar ce este ? întrebă stăruitor Mariana.

— S-a îmbătat puţintel. A băut pe stomacul gol ; asta-i !

Mariana se aplecă spre Nejdanov. Era pe jumătate culcat de-a curmezişul divanului, bărbia i se proptise în piept, ochii i se împăienjeniseră. Duhnea a votcă, era beat.

— Alexei ! strigă ea fără voie.

Nejdanov de-abia izbuti să-şi ridice pleoapele îngreuiate şi se sili să zîmbească.

— Oh ! Mariana ! bîlbîi el. Tu spuneai mereu : sim... simpli... simplificaţi ; iată, acum sînt un adevărat simplificat. Fiindcă toţi oamenii noştri sînt totdeauna beţi... înţelegi ?...

Tăcu, bolborosi apoi ceva nedesluşit. închise ochii şi adormi. Pavel îl culcă cu grijă pe divan.

— Nu vă neliniştiţi, Mariana Vikentievna, repetă el. Va dormi vreo două ceasuri şi se va trezi, ca şi cum n-ar fi avut nimic.

Marianei îi trecu prin gînd să întrebe cum s-au petrecut lucrurile, dar întrebările ei l-ar fi făcut pe Pavel să mai stea, iar ea dorea să rămînă singură... adică, nu voia ca Pavel să-l mai vadă pe Nejdanov în halul acesta şi încă în faţa ei. Se depărtă, ducîndu-se spre fereastră, iar Pavel, care înţelese numaidecît situaţia, acoperi binişor picioarele lui Nejdanov cu poalele caftanului, îi puse sub cap o perniţă, mai spuse o dată : eh, nu-i nimic ! şi ieşi în vîrful picioarelor.

Mariana aruncă o privire îndărăt : Nejdanov îşi înfundase capul în pernă ; pe faţa lui palidă se observa o încordare încremenită, ca la un om greu bolnav.

„Cum s-o fi întîmplat ?“ se gîndi ea.

XXXII

Lucrurile se întîmplaseră astfel :

Suindu-se în căruța lui Pavel, Nejdanov fu cuprins deodată de un fel de ațîțare ; cum ieșiră din curtea fabricii la drum și o porniră în direcția localității T... Nejdanov începu să strige, să oprească pe mujicii pe care îi întîlnea în cale și să le țină discursuri scurte, dar absurde... „Ce-i cu voi, dormiți ? Ridicați-vă ! E timpul ! Jos cu proprietarii pămînturilor !“ Unii îl priveau cu nedumerire ; alții treceau pe lîngă el și se duceau mai departe, fără să bage în seamă strigătele lui, îl luau drept un bețiv ; unul din ei, ajungînd acasă, povesti că întîlnise un franțuz, care striga „ceva neînțeles și stîlcit“. Nejdanov avea destulă minte ca să-și dea seama cît de stupid și chiar absurd era ceea ce făcea ; totuși treptat-treptat ajunse în așa hal de ațîțare, că nu mai putea alege ce este inteligent și ce absurd. Pavel căuta să-l liniștească, spunîndu-i : așa, rogu-vă, în chipul acesta nu merge ; sau : iată, ajungem acum într-un sat mare, cel dintîi după ce trecem de hotarul județului T... Babi Kliuci ; acolo vom putea afla cîte ceva, dar Nejdanov nu se lăsa... și toată vremea asta fața lui era tristă, aproape disperată. Aveau un căluț foarte ager, rotunjor, cu coama tunsă scurt pe gîtul lui arcuit ; depăna de zor din piciorușele lui vînjoase și trăgea amarnic de hățuri, parcă s-ar fi grăbit la o treabă și parcă știa că duce niște oameni de care era undeva mare nevoie... Înainte de a ajunge la Babi Kliuci, Nejdanov observă, nu departe de drum, vreo opt mujici adunați în fața unui hambar cu ușile larg deschise ; sări numaidecît din căruță, se apropie în fugă de ei și vreo cinci minute vorbi repezit, cu strigăte neașteptate, dînd din mîinile pe care le ținea cu palmele în sus. Cuvintele : „Pentru libertate ! Înainte ! Pieptul înainte !“ izbucneau răgușit și sonor dintr-o învălmășeală de alte cuvinte, care se înțelegeau mai puțin. Mujicii, care se adunaseră în fața hambarului, ca să ție sfat cum să-l umple cu puțin grîu, măcar așa de formă (era un hambar al obștei, deci gol), începură să privească țintă pe vorbitor și se părea că-i ascultă discursul cu

multă atenție, dar nu prea era de crezut să fi înțeles ceva, căci în momentul cînd în sfîrșit Nejdanov fugi, strigînd pentru ultima oară : „Libertate !“, unul din ei, cel mai ager, clătină cu tîlc din cap zicînd : „Ce aprig e !“, iar altul observă : „Să știi c-o fi vreun șef !“ La care cel ager răspunse : „Știut lucru, doar n-o să-și spargă pieptul pe degeaba. Au să se scurgă acușilea bănișorii noștri !“ Iar Nejdanov, urcîndu-se în căruță și așezîndu-se lîngă Pavel, își zise în sine : „Doamne ! Ce aiureală! Dar de bună seamă nimeni dintre noi nu știe cum anume trebuie răsculat poporul ; poate chiar în acest chip ? N-avem timp să cugetăm ! Haide ! Dă-i înainte ! Te rîciie la inimă ? Lasă ! Nu-i nimic !“

Intrară pe uliță. Chiar în mijlocul ei, în fața unei cîrciumi, se îngrămădise o mulțime de lume. Pavel voi să-l rețină pe Nejdanov, dar el se și rostogolise de-a dura din căruță și, strigînd „fraților“, se năpusti drept în mulțime... Îi făcură puțin loc și Nejdanov începu din nou să propovăduiască, fără să se uite la nimeni, parcă furios și plîngăreț în același timp. Dar aici rezultatul fu cu totul altul decît cel din fața hambarului. Un flăcău uriaș, cu o față spînatică, dar fioroasă, îmbrăcat cu o scurteică îmblănită, unsuroasă, cu cizme înalte și căciulă de oaie, se apropie de Nejdanov și, lovindu-l din plin peste umăr, urlă cu voce ascuțită : „Bine ! Flăcăule ! Dar ia stai puțin. Nu știi că lingura uscată zgîrie gîtul ? Ia vino încoace ! Să stăm noi de vorbă pe-ndelete.“ Și-l tîrî în cîrciumă : toată mulțimea năvăli puhoi după ei. „Miheici ! strigă flăcăul. Ia adu una de zece copeici ! Măsura de-mi place mie cel mai mult ! Cinstesc un prieten ! Cine o fi, din ce neam și seminție, naiba îl știe, da pe boieri îi înjură de mama focului. Bea ! se adresă el lui Nejdanov, dîndu-i un pahar greu, plin, umed pe dinafară, parc-ar fi fost asudat : Bea, dacă-i adevărat că te doare inima pentru fratele tău !“ „Bea“, strigă și mulțimea. Nejdanov apucă paharul (era ca amețit) și strigă : „În sănătatea voastră, fraților !“ și-l bău dintr-o dată. Uf ! îl bău cu aceeași bravură cu care s-ar fi aruncat la asaltul unei baterii sau asupra unei păduri de baionete... Dar ce se întîmplă pe urmă cu el, vai, parcă l-ar fi lovit cu ceva de-a lungul spinării și picioarelor, parcă i-ar fi ars gîtlejul, piep-

tul, stomacul!... Iar din ochi îi stoarse lacrimi. Prin tot trupul îl trecu un tremur de dezgust, pe care abia îl putu stăpîni. Prinse a răcni, cît îl ţinea gura, încercînd astfel să se domolească puţin. În încăperea întunecoasă a cîrciumii aerul se făcu deodată cald, lipicios şi înăbuşitor. Ce de lume era acolo! Nejdanov începu să vorbească pe nerăsuflate, să strige cu înverşunare şi cu furie, să pocnească cu palma lui peste nişte palme late şi tari ca lemnul, să sărute bărbi cleioase... Flăcăul cel uriaş cu scurteică îl îmbrăţişă şi el, şi era cît pe ce să-i frîngă coastele. Era însă un fel de bestie. „Îi rup beregata, mugi el, îi rup beregata oricui ar face vreun rău fraţilor noştri! Sau îi dau una la cap... Ce o să mai scheaune! Căci mie nu mi-e greu, am fost măcelar, şi mă pricep la astfel de treburi!" Spunînd acestea îşi flutură pumnul uriaş, acoperit de pistrui... Dar deodată Doamne, Dumnezeule! unul urlă din nou: „Bea!" şi Nejdanov bău iarăşi otrava îngrozitoare. De această dată fu ceva înspăimîntător! Parcă nişte cîrlige tocite i-ar fi scormonit măruntaiele, în cap începu să i se clatine ceva, înaintea ochilor i se roteau cercuri verzi... Se porni o hărmălaie, un ţiuit... O, ce grozăvie!... Al treilea pahar... Oare l-a înghiţit şi pe acesta? Năvăliră asupra lui nasuri înroşite, plete pline de praf, gîturi arse de soare, cefe brăzdate de zbîrcituri fără număr. Mîini aspre îl înşfăcară: „Hai, nu te lăsa, zbierau glasuri furioase, vorbeşte, că şi alaltăieri a mai urlat tot un venetic ca tine, dîndu-şi nişte aere grozave. Zi-i, fire-ai să fii!..."

Pămîntul începu să se clatine sub picioarele lui Nejdanov şi însuşi glasul lui i se părea străin, parcă ar fi venit de undeva, dinafară... Asta să fie oare moartea?

Şi deodată... o undă de aer proaspăt îi răcoreşte faţa, iar înghesuiala, mutrele congestionate, mirosul greu de vin, de blană de oaie, de catran, de pielărie... toate, toate au pierit, iar el e din nou în căruţa lui Pavel. Întîi se zbate şi strigă: „Hei, încotro? Stai! Nici n-am apucat să le spun nimic... trebuie să le explic. Şi tu, afurisitule şi vicleanule, care sînt părerile tale?" Iar Pavel îi răspunde: „Bine ar fi să nu mai fie boieri şi toate pămînturile să fie ale noastre; ce alta ar putea fi mai bine? Dar n-a ieşit o asemenea poruncă." Întoarce apoiînce-

tişor calul, îl loveşte cu hăţurile pe spinare şi o pornesc în trap grăbit spre fabrică, lăsînd în urmă toată larma şi tot vuietul acela...

Nejdanov moţăie, legănat, iar vîntul îi suflă în faţă, îi face bine, împrăştie gîndurile rele...

Îi e ciudă numai că nu l-au lăsat să vorbească... Dar vîntul îi mîngîie iar faţa înfierbîntată.

Apoi apariţia de o clipă a Marianei, un sentiment usturător de ruşine, şi în sfîrşit somnul, un somn adînc, de moarte...

Toate acestea le povesti mai tîrziu Pavel lui Solomin. Nu s-a ferit de a mărturisi că nici el n-a încercat să-l împiedice pe Nejdanov de la băutură... căci astfel n-ar fi izbutit să-l scoată din cîrciumă. Nu i-ar mai fi dat drumul ceilalţi.

— Ei, dar cînd s-a muiat de tot, atunci am început să mă rog cu plecăciune : „Oameni buni, daţi-i drumul flăcăului ăstuia, vedeţi, e prea tînăr..." Ei, şi i-au dat drumul, numai cît au zis : dă-ne o jumătate de rublă bacşiş ! Şi le-am dat.

— Bine ai făcut, încuviinţă Solomin.

Nejdanov dormea, iar Mariana stătea lîngă fereastră şi privea în grădină. Ciudat lucru ! Sentimentele şi gîndurile rele şi pline de mînie, care o nelinişteau înainte de sosirea lui Nejdanov cu Pavel, o părăsiră dintr-o dată, iar Nejdanov nu-i mai pricinuia nici scîrbă, nici supărare : îl compătimea. Ştia foarte bine că nu-i nici desfrînat, nici beţiv, şi se gîndea să-i spună, cînd se va trezi, un cuvînt prietenos, ca să nu se ruşineze prea mult şi să se mîhnească. „Trebuie să fac aşa fel, ca el singur să povestească cum i s-a întîmplat această nenorocire."

Nu era tulburată, ci tristă... nespus de tristă. Ajunsese parcă pînă la ea o răbufnire adevărată din lumea aceea spre care năzuia... brutalitatea şi întunecimea acelei lumi o înfioră. Cărui Moloh voia să se jertfească ?

Totuşi, nu ! Nu se poate ! E ceva întîmplător, ceva care va trece. O impresie de o clipă, care a zguduit-o aşa de tare, numai fiindcă a fost prea neaşteptată. Se ridică de pe scaun, se apropie de divanul pe care era culcat Nejdanov, îi şterse cu batista fruntea palidă, încreţită chinuitor chiar în somn, îi dădu părul spre ceafă...

Şi din nou o cuprinse mila, ca pe o mamă pentru copilul ei bolnav. Simţea însă un fel de stînjeneală privindu-l, de aceea trecu în odaia ei, lăsînd uşa neîncuiată.

Nu se apucă de vreo treabă, ci se aşeză pe un scaun şi din nou o năpădiră gîndurile... Timpul parcă se topea clipă cu clipă ; simţea un fel de plăcere în această stare, inima îi bătea, ca şi cum iarăşi ar fi aşteptat ceva.

Unde o fi dispărut Solomin ?

Uşa scîrţîi încet, şi Tatiana intră în odaie.

— Ce doreşti ? o întrebă Mariana, aproape cu ciudă.

— Mariana Vikentievna, începu Tatiana cu glas scăzut. Ce voiam să-ţi spun : nu trebuie să te necăjeşti, fiindcă asta-i ceva obişnuit în viaţă şi încă, slavă Domnului...

— Nu mă necăjesc deloc, Tatiana Osipovna, o întrerupse Mariana. Alexei Dmitrici e puţin bolnav. Nu-i cine ştie ce !

— Ei, atuncea-i minunat ! Că eu mă tot gîndeam : iată, nu mai vine Mariana Vikentievna a mea. Mă gîndeam, ce o fi cu ea ? Şi tot n-aş fi venit, căci în împrejurări de acestea cea dintîi regulă este : nu te băga, nu te amesteca ! Dar a venit la fabrică unul — cine ştie cine o fi ? Unul mic şi şchiop : scoate-i de unde ştii şi dă-i-l pe Alexei Dmitrici ! Ce să fie asta : azi-dimineaţă a întrebat de el femeia aceea... iar acum, şchiopul. Iar dacă Alexei Dmitrici nu-i aici, zice, adu-mi-l pe Vasile Fedotîci! N-am să plec, zice, fără asta, pentru că este la mijloc ceva foarte important. Noi am vrut să-l gonim, ca pe femeia aceea. Vasili Fedotîci nici nu-i aici... a plecat, dar şchiopul zice : eu nu plec, chiar de-ar fi să aştept pînă la moarte... Acum umblă prin curte. Veniţi aici în coridor, puteţi să-l vedeţi pe fereastră... nu ştiţi cine o fi cavalerul ăsta ?

Mariana o urmă pe Tatiana ; trecînd pe lîngă Nejdanov, observă iarăşi fruntea lui încreţită ca de-o durere şi i-o şterse din nou cu batista. Prin geamul prăfuit al ferestrei văzu pe vizitatorul despre care vorbise Tatiana. Nu-l cunoştea. Dar în acelaşi moment, de după colţul casei se arătă Solomin.

Omuleţul cel mic şi şchiop se apropie repede de el şi

îi întinse mîna. Solomin îi strînse mîna. Se vedea că-l cunoaşte. Şi amîndoi se făcură nevăzuţi.

Dar iată, se aud paşi pe scară... Vin încoace.

Mariana trecu repede în odaia ei, acolo se opri şi rămase în picioare, respirînd greu. Îi era frică. De ce îi era frică ? Nici ea singură nu ştia.

În uşă se ivi capul lui Solomin.

— Mariana Vikentievna, dă-ne voie să intrăm la dumneata. Aduc pe cineva, pe care trebuie să-l vedeţi neapărat.

Drept răspuns, Mariana înclină capul şi în urma lui Solomin apăru Paklin.

XXXIII

— Sînt prietenul soţului dumneavoastră, grăi el şi se înclină adînc înaintea Marianei, căutînd parcă să-i ascundă faţa lui alarmată şi speriată ; şi cu Vasili Fedotîci sînt prieten. Alexei Dmitrici doarme, aud că-i bolnav ; eu, din păcate, aduc veşti rele — o parte din ele le-am şi comunicat lui Vasili Fedotîci... urmează să luaţi unele măsuri hotărîtoare.

Vocea lui Paklin se frîngea într-una, ca a unui om pe care-l arde şi-l chinuieşte setea. Veştile pe care le aducea erau într-adevăr foarte proaste ! Pe Markelov îl prinseseră ţăranii şi-l duseseră în oraş. Administratorul cel prostănac îl trădase pe Goluşkin, care fu arestat. La rîndul lui, Goluşkin trădează acum tot şi pe toţi, doreşte să treacă la ortodoxism, donează gimnaziului portretul mitropolitului Filaret ; în afară de asta a şi trimis cinci mii de ruble pentru a se împărţi „luptătorilor mutilaţi". Nu rămîne nici o îndoială că l-a trădat şi pe Nejdanov, iar poliţia poate să apară din clipă în clipă la fabrică. Şi pe Vasili Fedotîci îl ameninţă pericolul.

— Cît mă priveşte pe mine, adăugă Paklin, mă mir cum de mai sînt încă în libertate, deşi, la drept vorbind, eu nu m-am ocupat niciodată de politică şi n-am luat parte la nici un fel de planuri ! M-am folosit de uitarea sau de neglijenţa poliţiei, ca să vă previn şi să cumpă-

nim asupra măsurilor pe care le-am putea lua... pentru a îndepărta orice neplăceri.

Mariana ascultă pe Paklin pînă la sfîrşit. Nu se înspăimîntă, ci, dimpotrivă, rămase foarte liniştită... Fără îndoială însă că anumite măsuri trebuiau luate. Cea dintîi mişcare a ei fu să-şi îndrepte ochii spre Solomin.

Şi el părea tot aşa de liniştit, numai în jurul buzelor în locul obişnuitului lui surîs se observa o uşoară contracţie a muşchilor.

Solomin înţelese din privirea Marianei că ea aştepta părerea lui, ca apoi să se conformeze întocmai.

— Da, afacerea e destul de delicată, începu el. Socot că n-ar fi rău ca Nejdanov să se ascundă pentru cîtăva vreme. Spune-mi însă, domnule Paklin, cum ai aflat că Nejdanov e aici ?

Paklin făcu un gest cu mîna.

— Mi-a spus cineva care l-a văzut umblînd prin împrejurimi şi propovăduind, şi l-a urmărit fără gînd rău. E unul dintre acei care ne împărtăşesc ideile. Iertaţi-mă, adăugă el adresîndu-se Marianei, însă fără îndoială prietenul nostru Nejdanov a fost foarte... foarte imprudent.

— Acum n-are rost să-i mai facem reproşuri, replică Solomin. Îmi pare rău că nu putem să ne sfătuim cu el, dar pînă mîine boala o să-i treacă, iar poliţia nu-i chiar atît de rapidă, cum vă închipuiţi dumneavoastră. Căci dumneata, Mariana Vikentievna, va trebui să pleci cu el.

— Neapărat, răspunse cu voce surdă, dar hotărîtă, Mariana.

— Da ! zise Solomin. Trebuie să ne gîndim ; trebuie să căutăm, unde şi cum ?

— Daţi-mi voie să vă împărtăşesc ideea mea, începu Paklin. Mi-a venit cînd mă îndreptam încoace. Mă grăbesc să vă mai spun că, la o verstă de aici, am dat drumul birjarului.

— Ei, care-i ideea dumitale ? întrebă Solomin.

— Iată care. Daţi-mi cît mai degrabă cai să plec îndată la Sipiaghin.

— La Sipiaghin ? ! repetă Mariana. De ce ?

— O să vedeţi.

— Îl cunoaşteţi ?

— De fel ! Dar ascultați. Cîntăriți bine ideea mea. Mie, nici mai mult, nici mai puțin, îmi pare genială. Markelov este cumnatul lui Sipiaghin, fratele soției lui. Nu-i așa ? E cu putință ca boierul acesta să nu facă nimic pentru a-l salva ? Și apoi chiar Nejdanov... să zicem că domnul Sipiaghin e supărat pe el... Totuși Nejdanov i-a devenit rudă, însurîndu-se cu dumneavoastră. Și pericolul care-l amenință pe prietenul nostru...

— Nu sînt măritată, îl întrerupse Mariana.

Paklin tresări.

— Cum ? În tot acest răstimp n-ați făcut-o ? Ei, nu-i nimic, adăugă el, la nevoie poți să spui și o minciună. Tot o să vă căsătoriți. Serios, altceva nu putem născoci ! Gîndiți-vă că pînă în prezent Sipiaghin nu s-a hotărît să vă urmărească. Deci există în el o oarecare... mărinimie. Văd că acest cuvînt nu vă prea place, să zicem atunci un oarecare orgoliu. De ce să nu ne folosim de el în cazul de față ? Gîndiți-vă !

Mariana își înălță capul și-și trecu mîna prin păr.

— Puteți să vă folosiți de orice vreți pentru Markelov, domnule Paklin... Sau poate dumneavoastră înșivă ; dar eu și Alexei nu dorim nici apărarea, nici protecția domnului Sipiaghin. N-am părăsit casa lui, pentru ca acum să-i batem la ușă pentru ajutor. Nu ne interesează nici mărinimia, nici orgoliul domnului Sipiaghin sau al soției lui !

— Foarte lăudabile sentimente ! răspunse Paklin (iar în gînd își zise : „Văzuși cum mi-a răsturnat căldarea cu apă în cap !"). Pe de altă parte însă, dacă ar fi să ne gîndim... De altfel sînt gata să mă supun ! Mă voi ocupa numai de Markelov, de bunul nostru Markelov ! Vă atrag însă atenția că el nu-i este rudă de sînge, ci numai după soție, în timp ce dumneavoastră...

— Domnule Paklin, vă rog !

— Bine... bine ! Numai că nu pot să nu-mi exprim părerea mea de rău, fiindcă Sipiaghin este un om cu foarte multă trecere.

— Dar pentru dumneavoastră nu vă temeți ? întrebă Solomin.

Paklin își scoase pieptul în afară.

— În asemenea momente nu trebuie să te gîndești la tine! rosti el mîndru, dar în adîncul cugetului lui tocmai la el însuși se gîndea mai cu osebire. Biet om bicisnic... ar fi vrut și el să se strecoare ca iepurele, cum se zice. În schimbul serviciului făcut, Sipiaghin ar fi putut, la nevoie, să pună o vorbă pentru el. Căci și el, oricum ai întoarce-o, tot fusese amestecat, și auzise cîte ceva... și chiar trăncănise!

— Găsesc că ideea dumitale nu e rea, rosti în cele din urmă Solomin; măcar că, drept să spun, nu prea cred să izbuteşti. În orice caz, poți să încerci. De stricat n-are ce să strice.

— Sigur că nu. Ei, să presupunem cel mai rău lucru: o să mă dea afară... Nu-i cine știe ce nenorocire!

— Adevărat, n-ar fi nici o nenorocire... („Merçi", se gîndi Paklin, pe cînd Solomin continuă.) Cît e ceasul? Aproape cinci... Nu trebuie să pierdem vremea. Veți avea îndată caii. Pavel!

Dar în pragul ușii în locul lui Pavel se arătă Nejdanov. Se clătină pe picioare, sprijinindu-se cu o mînă de tocul de sus al ușii; avea buzele întredeschise și privirea tulbure. Nu înțelegea nimic.

Paklin, cel dintîi, se apropie de el.

— Alioșa! exclamă el. Nu mă recunoşti?

Nejdanov îl privi, clipind încet.

— Paklin? rosti el în cele din urmă.

— Da, da, eu sînt. Eşti bolnav?

— Da... sînt bolnav. Dar... ce cauți aici?

— Ce caut... În clipa aceasta Mariana atinse ușor cotul lui Paklin. Dînsul se întoarse și observă că-i face semne... Ah, da! bolborosi el. Da... exact! Uite, vezi, Alioșa, adăugă el tare, am venit într-o chestiune importantă și acum pornesc mai departe... Solomin o să-ți spună tot, de asemenea și Mariana... Mariana Vikentievna. Amîndoi aprobă pe de-a-ntregul intenția mea. E vorba de noi toți; adică nu, nu, adăugă el repede, observînd o privire și o mișcare a Marianei... E vorba de Markelov; de prietenul nostru comun, Markelov: numai de el. Dar acum, rămîi cu bine! Fiecare minut e prețios, rămîi cu bine, prietene... O să ne mai vedem noi, Alexei.

Vasili Fedotîci, vreţi să veniţi cu mine, să daţi dispoziţii în privinţa cailor ?

— Desigur, vin. Mariana, voiam să-ţi spun : fii tare ! Dar văd că nu-i nevoie. Eşti cum trebuie să fii !

— O, da ! O, da ! aprobă Paklin. Sînteţi o romană de pe vremea lui Caton. A lui Caton de la Utica ! Totuşi, să mergem, Vasili Fedotîci, să mergem !

Zîmbind liniştit, Solomin îi răspunse :

— Aveţi tot timpul.

Nejdanov le făcu puţin loc, ca să poată trece amîndoi... Dar în ochii lui stăruia aceeaşi nedumerire. Mai făcu cîţiva paşi, apoi se aşeză încetişor pe un scaun, cu faţa spre Mariana.

— Alexei, îi spuse ea, s-a descoperit tot. Pe Markelov l-au prins nişte ţărani, pe care încercase el să-i răscoale ; se află arestat în oraş, ca şi negustorul acela cu care ai prînzit ; probabil că în curînd va veni poliţia şi după noi. Iar Paklin s-a dus la Sipiaghin.

— De ce ? şopti abia auzit Nejdanov. Ochii i se limpeziseră, şi faţa căpătă expresia obişnuită. Orice urmă de beţie se risipi într-o clipă.

— Pentru ca să încerce dacă n-ar vrea să ia el apărarea...

Nejdanov îşi îndreptă ţinuta.

— A noastră ?

— Nu, a lui Markelov. Voia să-l roage şi pentru noi... Dar eu n-am îngăduit aşa ceva. Am făcut bine, Alexei ?

— Dacă ai făcut bine ? rosti Nejdanov şi, fără să se ridice de pe scaun, întinse mîinile spre ea. Dacă ai făcut bine ? repetă el, apropiind-o de dînsul. Şi lipindu-şi faţa de mijlocul ei, îl podidiră lacrimile.

— Ce-i cu tine ? Ce-i cu tine ? exclamă Mariana. Ca şi atunci cînd căzuse în genunchi în faţa ei, pierdut, cu respiraţia tăiată de pasiunea care-l cotropise, ea îşi puse şi acum amîndouă mîinile pe capul lui înfrigurat. Dar ce simţea ea acum nu semăna de fel cu ceea ce simţise atunci. Atunci i se dăruia, i se supunea şi aştepta numai

hotărîrea lui. Acum îl compătimea și căuta doar să-l liniștească.

— Ce-i cu tine ? repetă ea. De ce plîngi ? Nu cumva fiindcă te-ai întors acasă într-o stare... puțin cam ciudată ? Nu, nu cred să fie asta ! Sau îți pare rău de Markelov, sau ți-e frică pentru mine și pentru tine ? Sau îți pare rău de speranțele noastre pierdute ? Doar nu te-ai așteptat să meargă toate ca pe roate !

Nejdanov își ridică puțin capul.

— Nu. Mariana, spuse el, ca și cum și-ar fi înăbușit hohotele de plîns, nu mi-e frică pentru tine, nici pentru mine... Ci tocmai... îmi pare rău...

— De cine ?

— De tine, Mariana ! Îmi pare rău că ți-ai unit soarta cu un om nevrednic.

— De ce vorbești așa ?

— Măcar și pentru aceea că acest om poate să plîngă într-un asemenea moment !

— Nu plîngi tu : nervii tăi sînt de vină.

— Nervii mei și cu mine sîntem același lucru ! Ascultă, Mariana, uită-te în ochii mei : poți să-mi spui acum că nu-ți pare rău...

— Pentru ce ?

— Că ai plecat cu mine ?

— Nu ! Nu-mi pare rău.

— Și vei merge cu mine și mai departe ? Oriunde ?

— Da !

— Da ? Mariana... da ?

— Da. Ți-am dat mîna, și atîta timp cît vei rămîne acela pe care l-am iubit, n-o voi lua îndărăt.

Nejdanov rămase pe scaun ; Mariana — în picioare în fața lui. El îi cuprinsese mijlocul, iar ea își sprijinea mîinile pe umerii lui. „Nu... gîndi Nejdanov, și totuși înainte, cînd o țineam îmbrățișată ca acum, trupul ei rămînea cel puțin nemișcat, iar acum, simt cum, încet și poate fără voia ei, fuge de mine !“

Își desfăcu mîinile... Și în adevăr, aproape pe nesimțite, Mariana se trase îndărăt.

— Ascultă, Mariana ! rosti el tare. Dacă trebuie să fugim... înainte ca poliția să ne fi descoperit... cred că

n-ar fi rău mai întîi să ne cununăm. Nu vom mai găsi aiurea un popă Zosima, atît de îngăduitor !

— Sînt gata, rosti Mariana.

Nejdanov se uită la ea cu încordare.

— Romano ! exclamă el cu un surîs amar. Sentimentul datoriei !

Mariana dădu din umeri.

— Trebuie să-i spunem lui Solomin.

— Da... lui Solomin... repetă Nejdanov apăsat. Însă și pe el probabil că-l amenință pericolul. Poliția o să-l ia și pe dînsul. Mi se pare că a luat parte la mișcare și știa chiar mai mult decît mine.

— Nu știu, răspunse Mariana. Nu vorbește niciodată despre dînsul.

„Nu ca mine ! Asta a vrut să spună", gîndi Nejdanov.

— Solomin... Solomin ! adăugă el după o tăcere mai lungă. Ascultă, Mariana, nu te-aș plînge, dacă omul cu care ți-ai legat pentru totdeauna viața ar semăna cu Solomin... sau ar fi chiar Solomin.

La rîndul ei, Mariana îl privi stăruitor.

— N-ai dreptul să vorbești astfel, spuse ea în cele din urmă.

— N-am dreptul ! Cum să înțeleg vorbele tale ? Că mă iubești, sau că nu trebuie să ating această chestiune ?

— N-ai dreptul, repetă Mariana.

Nejdanov își lăsă capul în jos.

— Mariana ! zise el cu glasul puțin schimbat.

— Ce-i ?

— Dacă acum... ți-aș cere acel lucru, știi tu !... Nu, n-am să-ți cer nimic, rămîi cu bine.

Se ridică și ieși ; Mariana nu-l reținu. În camera lui, Nejdanov se așeză pe divan și își acoperi fața cu mîinile. Propriile lui gînduri îl înspăimîntau și de aceea încercă să nu se mai gîndească. Simțea numai că o mînă întunecată, ieșită din adîncuri, s-a încleștat așa de tare de însăși rădăcinile vieții lui, încît niciodată nu se va mai putea elibera. Știa că ființa aceea dragă și bună, care se află în odaia de-alături, nu va veni la el ; iar ca să se ducă el la dînsa, nu mai îndrăznește. Și apoi la ce bun ? Ce-ar putea să-i spună ?

Paşi repezi şi apăsaţi îl făcură să deschidă ochii. Solomin trecea prin camera lui ; bătu la uşa Marianei şi intră.

— Pentru el toată cinstea şi onoarea ! şopti cu voce amară Nejdanov.

XXXIV

Era ora zece seara şi în salonul din Arjanii, Sipiaghin, soţia lui şi Kallomeiţev jucau cărţi, cînd intră lacheul să dea de veste că a sosit un necunoscut, domnul Paklin, care doreşte să-l vadă pe Boris Andreici, într-o chestiune grabnică şi foarte importantă.

— Aşa de tîrziu ! exclamă cu mirare Valentina Mihailovna.

— Cum ? întrebă Boris Andreici, încreţind din nasul lui frumos. Cum ai spus că se numeşte acest domn ?

— Paklin, mi-a spus el.

— Paklin ! exclamă Kallomeiţev. Un nume curat ţărănesc. Paklin... Solomin... *De vrais noms ruraux, hein ?* [1]

— Şi zici, continuă Boris Andreici, încreţindu-şi iarăşi nasul şi adresîndu-se lacheului, zici că acea chestiune pentru care vine este importantă şi grabnică ?

— Dumnealui aşa spune.

— Hm... vreun cerşetor sau vreun intrigant. („Sau şi una şi alta", strecură Kallomeiţev.) Se prea poate. Poftește-l în cabinetul meu.

Boris Andreici se ridică de pe scaun.

— *Pardon, ma bonne.* [2]. Jucaţi deocamdată „écarté". Sau, aşteptaţi-mă... mă întorc repede.

— *Nous causerons... allez !* [3] rosti Kallomeiţev.

Cînd Sipiaghin intră în cabinetul lui şi dădu cu ochii de silueta mică şi firavă a lui Paklin, care se lipise smerit de peretele dintre cămin şi uşă, îl cuprinse

---

[1] Adevărate nume ţărăneşti, nu (franc.).
[2] Iartă-mă, draga mea (franc.).
[3] O să discutăm... duceţi-vă (franc.).

acel sentiment cu adevărat ministerial, de milă orgolioasă, indulgentă și puțin dezgustată care este atît de caracteristică demnitarilor din Petersburg. „Doamne, ce creatură nenorocită, gîndi el, și mi se pare că și șchioapătă !"

— Luați loc, rosti el cu cele mai agreabile note de bariton în voce, clătinînd binevoitor din capul puțin dat pe spate și așezîndu-se pe scaun mai înainte ca oaspetele lui să se fi așezat. Presupun că sînteți obosit de drum ; luați loc și explicați-vă : ce chestiune atît de importantă vă aduce la o oră atît de tîrzie, la mine ?

— Excelență, începu Paklin, așezîndu-se cu băgare de seamă în fotoliu, am îndrăznit să viu la dumneavoastră...

— Stați, stați, îl întrerupse Sipiaghin. Parcă nu vă văd pentru prima oară. Nu uit niciodată o figură pe care am avut prilejul s-o mai văd ; nu uit nimic. A... a... dar... de fapt... unde v-am întîlnit ?

— Nu vă înșelați, excelență. Am avut cinstea să mă întîlnesc cu dumneavoastră la Petersburg, la un om, care... care de atunci... din păcate... a trezit indignarea dumneavoastră.

Sipiaghin se ridică repede din fotoliu.

— La domnul Nejdanov ! Mi-amintesc acum. Nu cumva ați venit din partea lui ?

— Nicidecum, excelență : din contră... eu...

Sipiaghin se așeză din nou.

— Bine ați făcut. Pentru că, în cazul acesta, v-aș fi rugat să vă retrageți numaidecît. Nu pot admite nici un mijlocitor între mine și domnul Nejdanov. Domnul Nejdanov mi-a adus una din acele jigniri, care nu se uită... Disprețuiesc răzbunarea, dar nu vreau să știu nimic, nici despre el, nici despre fata aceea, mai depravată cu mintea, decît cu inima (această frază Sipiaghin o repeta cam a treizecea oară, de cînd fugise Mariana), și care s-a decis să părăsească acoperămîntul casei în care a fost adăpostită, pentru a deveni amanta unui netrebnic, a unui bastard ! Să fie mulțumiți dacă-i dau uitării !

La acest din urmă cuvînt, Sipiaghin mișcă mîna de jos în sus, parc-ar fi dat ceva la o parte.

— Îi dau uitării, stimate domn ! repetă el.

— Excelență, v-am adus la cunoștință că n-am venit în numele lor ; deși pot să comunic excelenței voastre că ei s-au și unit pentru legătura căsătoriei legale... („A ! de acum mi-e totuna, gîndi Paklin, am spus că voi minți... și iată că am mințit. Ce importă !")

Ceafa lui Sipiaghin lunecă ușor încoace și încolo pe speteaza fotoliului.

— Nu mă interesează deloc, stimate domn. Încă o căsătorie stupidă pe lume, și atîta tot. Dar care este chestiunea aceea foarte urgentă, căreia îi datorez plăcerea vizitei dumneavoastră ?

„Ah, blestemat director de departament, gîndi iarăși Paklin. Ajunge cît te-ai schimonosit, bot englezesc ce ești !"

— Fratele soției dumneavoastră, rosti el tare, domnul Markelov, a fost prins de țăranii pe care încerca să-i răzvrătească și stă închis în casa guvernatorului.

Sipiaghin sări pentru a doua oară din fotoliu.

— Ce... ce ați spus ? îngînă el, nu cu vocea de bariton ministerial, ci cu un glas pițigăiat, lipsit de orice distincție.

— Am spus că domnul Markelov, cumnatul dumneavoastră, a fost prins și pus în lanțuri. Cum am aflat, am închiriat cai și am venit să vă previn. Am presupus că pot să vă fac astfel un oarecare serviciu atît dumneavoastră cît și acelui nenorocit, pe care-l puteți salva !

— Vă foarte mulțumesc, spuse cu aceeași voce slabă Sipiaghin și, lovind din plin cu palma într-un clopoțel în formă de ciupercă, umplu întrega casă cu sunetul lui metalic. Vă foarte mulțumesc, repetă el, de data aceasta mult mai dur. Dar să știți : omul care a cutezat să disprețuiască toate legile dumnezeiești și omenești poate să-mi fie de o sută de ori rudă, în ochii mei nu-i un nenorocit, ci un criminal !

Lacheul intră în fugă în cabinet.

— Binevoiți a porunci ?

— Cupeul ! Imediat cupeul cu patru cai ! Plec la oraș. Filip și Stepan vor veni cu mine ! Tot în fugă lacheul ieși din cabinet. Da, domnule, cumnatul meu este un criminal ; și mă duc la oraș nu pentru ca să-l scap ! O, nu !

— Dar, excelență...

— Acestea sînt principiile mele, stimate domn, şi vă rog să nu mă mai obosiţi cu replicile dumneavoastră!

Sipiaghin începu să umble încoace şi încolo prin cabinet, iar Paklin holbă ochii. „Ei, drăcie, gîndi el, se spunea despre tine că eşti liberal?! Iar tu eşti un leu care muşcă."

Uşa se deschise larg, şi Valentina Mihailovna intră cu paşi repezi, iar în urma ei, Kallomeiţev.

— Ce înseamnă aceasta, Boris? Ai poruncit să pună caii la cupeu? Pleci la oraş? Ce s-a întîmplat?

Sipiaghin se apropie de soţia lui şi o prinse de braţ mai jos de cot.

— *Il faut vous armer de courage, ma chère,*[1] l-au arestat pe fratele tău.

— Pe fratele meu? Pe Serioja? Pentru ce?

— A propovăduit mujicilor teorii socialiste! (Kallomeiţev scoase un ţipăt uşor.) Da! I-a îndemnat la revoluţie, a făcut propagandă! Ei l-au prins şi l-au predat. Acuma se află... în oraş.

— Nebunul! Dar cine ţi-a spus?

— Iată domnul... domnul... cum îi zice? Domnul Konopatin[2] a adus vestea aceasta.

Valentina Mihailovna aruncă o privire spre Paklin. Acesta se înclină cu un aer abătut. („A, ce femeie!" gîndi el. Chiar în asemenea momente grele, Paklin era nespus de sensibil la farmecul frumuseţii femeieşti!)

— Şi vrei să pleci la oraş, acum, aşa tîrziu?

— Îl mai prind pe guvernator înainte de a se culca.

— Eu am spus întotdeauna că aşa se vor sfîrşi toate acestea, se amestecă în vorbă Kallomeiţev. Nici nu se putea altfel! Dar ce cumsecade sînt mujicii noştri ruşi! Ţi-e mai mare dragul! *Pardon, madame, c'est votre frère! Mais la vérité avant tout!*[3]

— Şi chiar vrei să pleci, Boris? întrebă Valentina Mihailovna.

---

[1] Trebuie să te înarmezi cu curaj, draga mea (franc.).

[2] Konopatin vine de la verbul *konopatit* — a călăfătui; Paklin vine de la substantivul *paklea* — cîlţi. De aici confuzia de nume pe care o face Sipiaghin.

[3] Iertaţi-mă, doamnă, este fratele dumneavoastră! Dar adevărul înainte de toate (franc.).

— Aş putea să jur, continuă Kallomeiţev, că aici e amestecat şi profesorul acela, domnul Nejdanov. *J'en mettrais ma main au feu* [1]. E una şi aceeaşi bandă ! Pe el nu l-au prins ? Nu ştiţi ?

Sipiaghin dădu iarăşi din mînă cu un gest de respingere.

— Nu ştiu, şi nu doresc să ştiu ! De altfel, adăugă el adresîndu-se soţiei sale, *il paraît qu'ils sont mariés.* [2]

— Cine ţi-a spus ? Tot domnia sa ? Valentina Mihailovna se uită iarăşi la Paklin, de data aceasta clipind uşor din ochi.

— Da, tot el.

— În cazul acesta, se grăbi să spună Kallomeiţev, dumnealui trebuie să ştie cu siguranţă unde sînt ei. Ştiţi unde sînt ? Ştiţi, nu-i aşa ? Ei ! Ei ? Ştiţi ? Kallomeiţev se agita încolo şi încoace prin faţa lui Paklin, ca şi cum ar fi dorit să-i închidă drumul, deşi el nu arăta nici o intenţie de fugă. Dar vorbiţi odată ! Răspundeţi ! Ei ? Ei ? Ştiţi ? Ştiţi ?

Pînă la urmă în sufletul lui Paklin începu să fiarbă mînia şi ochii lui mici scînteiară.

— Chiar de-aş şti, rosti el cu ciudă, dumneavoastră tot nu v-aş spune.

— O... o... o... bolborosi Kallomeiţev. Auziţi... Auziţi ! Şi ăsta, şi ăsta trebuie să fie din bandă !

— Cupeul e gata ! răcni lacheul, intrînd în cabinet.

Sipiaghin apucă pălăria cu un gest frumos şi îndrăzneţ ; însă Valentina Mihailovna începu să-l roage atît de insistent să rămînă pînă a doua zi dimineaţa şi să-i aducă argumente atît de convingătoare : că e noapte, că în oraş dorm cu siguranţă toţi, că o să-şi zdruncine numai nervii, că ar putea să răcească, încît Sipiaghin fu în cele din urmă de aceeaşi părere şi exclamă :

— Mă supun ! Şi cu acelaşi gest frumos, dar care nu mai era şi îndrăzneţ, puse pălăria pe masă.

— Să deshame caii ! porunci el lacheului. Dar mîine dimineaţă să fie gata fix la ora şase ! Auzi ? Pleacă ! Stai ! Daţi drumul trăsurii domnului... domnului oaspe ! Şi

---

[1] Aş pune mîna în foc (franc.).
[2] Se pare că sînt căsătoriţi (franc.).

plătiţi birjarului ! Aţi spus ceva, domnule Konopatin ? Vă iau mîine cu mine, domnule Konopatin ! Ce spuneţi ? N-aud... Doriţi puţină votcă ? Serveşte votcă domnului Konopatin ! Nu ? Nu beţi ? În cazul acesta... Fiodor ! Condu-l pe dumnealui în camera verde ! Noapte bună, domnule Kono...

— Paklin ! urlă acesta, pierzîndu-şi pînă la urmă răbdarea. Numele meu de familie este Paklin !

— Da...da, ei, n-are nici o importanţă. Seamănă, ştiţi. Dar ce voce sonoră aveţi, cu toată înfăţişarea dumneavoastră firavă ! Pe mîine, domnule... Paklin... Am spus bine acuma ?*Siméon, vous viendrez avec nous* ? [1]

— *Je crois bien !* [2]

Îl conduseră pe Paklin în camera verde şi chiar îl încuiară. Pe cînd se culca, auzi întorcîndu-se cheia în sonora broască englezească. Se înjură singur, cu glas tare, pentru „geniala" lui idee şi petrecu o noapte proastă.

A doua zi dimineaţă, foarte devreme, pe la cinci şi jumătate veniră să-l trezească. I se servi cafeaua ; în timp ce o bea, lacheul cu eghileţi pestriţi pe umăr aştepta, ţinînd tava în mîini, cumpănindu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, parcă ar fi voit să-i spuie : „Grăbeşte-te, boierii aşteaptă". Apoi îl conduseră jos. Cupeul era tras în faţa casei. Tot aici era şi trăsura lui Kallomeiţev. Sipiaghin apăru pe scară într-o manta de camelot, cu guler rotund. De multă vreme nu mai purta nimeni asemenea mantale, în afară de un personaj foarte important, pe care Sipiaghin căuta să-l servească şi să-l imite. Pentru acest motiv în ocazii oficiale, mai de seamă, punea acea manta.

Sipiaghin îl salută destul de prietenos pe Paklin şi, arătîndu-i cupeul cu un gest energic, îl rugă să se suie.

— Domnule Paklin, dumneavoastră veţi merge cu mine ! Puneţi pe capră geamantanaşul domnului Paklin ! Domnul Paklin merge cu mine, spuse el, accentuînd asupra cuvîntului „Paklin" şi asupra literei „a"... adică : „Tu,

[1] Simion, vii cu noi (franc.).
[2] Desigur (franc.).

după ce ai asemenea nume, te mai şi superi cînd ţi-l schimbă cineva ? Păi, na atunci, înghite, îneacă-te, domnule Paklin ! Paklin !“ Numele acela nenorocit răsuna fără încetare în aerul proaspăt al dimineţii. Şi atît de proaspăt era aerul încît Kallomeiţev, care ieşise în urma lui Sipiaghin, se simţi obligat să pronunţe de cîteva ori în franţuzeşte : Brrr ! brrr ! brrr ! şi să se înfăşoare mai bine în manta, aşezîndu-se în trăsura lui elegantă, cu poclitul dat pe spate. (Sărmanul lui prieten, cneazul sîrb Mihail Obrenovici, după ce o văzuse, îşi cumpărase şi el una la fel de la Binder... „*Vous savez, Binder, le grand carrossier des Champs Elysées ?* [1]) Valentina Mihailovna, „cu bonetă şi basma de noapte“, privea de după obloanele pe jumătate deschise ale ferestrelor dormitorului.

Sipiaghin se aşeză în trăsură şi-i făcu semn de adio cu mîna.

— Staţi bine, domnule Paklin ? Mînă !

— *Je vous recommande mon frère ! Epargnez-le* [2], se auzi vocea Valentinei Mihailovna.

— *Soyez tranquille !* [3] exclamă Kallomeiţev, privind-o pe sub cozorocul unei şepci de călătorie, cu cocardă, inventată de el... *C'est surtout l'autre, qu'il faut pincer !* [4]

— Mînă ! repetă Sipiaghin. Domnule Paklin, nu vi-i frig ? Mînă !

Trăsurile porniră.

În primele zece minute atît Sipiaghin cît şi Paklin tăcură. Nefericitul Siluşka, în hăinuţa lui ponosită şi cu şapca mototolită arăta şi mai jalnic la înfăţişare pe albastrul închis al mătăsii scumpe cu care era capitonat interiorul cupeului. Examină în tăcere delicatele storuri albastre, care se ridicau repede la cea dintîi atingere a degetului pe arc, blăniţa de oaie albă şi creaţă de sub picioare, şi dulăpiorul de lemn roşu, fixat în faţă, din care se putea trage o tăblie pentru scris, precum şi un raft pentru cărţi.

---

[1] Ştiţi, Binder, cunoscutul caretaş de pe Champs Elysées (franc.).

[2] Vi-l încredinţez pe fratele meu. Cruţaţi-l (franc.).

[3] Fiţi liniştită (franc.).

[4] Mai ales celălalt trebuie prins (franc.)

Toate acestea nu pentru că lui Boris Andreici i-ar fi plăcut să lucreze în cupeu, ci pentru că dorea ca ceilalți să creadă că, asemenea domnului Thiers, îi place s-o facă în timpul călătoriei. Paklin se simți stingherit. Sipiaghin se uită de vreo două ori la el cu coada ochiului peste umărul obrazului său bărbierit ca-n palmă, și cu o calmă importanță scoase din buzunar o tabacheră de argint pentru țigări de foi, cu monogramă întortocheată de litere slavone, și îi oferi... Într-adevăr îi oferi lui Paklin o țigară, ținînd-o ușurel între al doilea și al treilea deget al mîinii în mănușă galbenă englezească, din piele de cîine.

— Nu fumez, bolborosi Paklin.

— A ! făcu Sipiaghin, aprinzîndu-și țigara de foi, o „regalie" de cea mai bună calitate.

— Trebuie să vă spun... stimate domnule Paklin, începu el, pufăind politicos, scoțînd șuvițe subțiri și rotogoale de fum parfumat, că eu... de fapt... vă sînt... foarte recunoscător. Poate... că... v-am părut ieri... întrucîtva brutal... ceea ce nu este... în caracterul meu (Sipiaghin intenționat își întretăia în mod neregulat vorbele.) Îndrăznesc să vă asigur. Dar, domnule Paklin, puneți-vă puțin în... situația mea. (Sipiaghin își mută țigara de foi dintr-un colț al gurii în celălalt.) Locul pe care-l ocup mă pune... ca să spun așa... într-o situație onorabilă ; și deodată... fratele soției mele... se compromite și pe el... mă compromite și pe mine, într-un chip nemaipomenit ! A, domnule Paklin ! Poate credeți că asta nu-i nimic ?

— Nu, excelență, nu cred așa ceva !

— Nu știți de fapt pentru ce... și unde l-au arestat ?

— Am auzit că în județul T.

— De la cine ați auzit ?

— De la... de la un domn.

— Desigur, că nu de la o pasăre. Dar de la ce fel de domn ?

— De la... ajutorul șefului de cabinet al guvernatorului...

— Cum îl cheamă ?

— Pe șeful de cabinet ?

— Nu, pe ajutor !

— Îl... îl cheamă Uliaşevici. Un funcţionar foarte bun, excelenţă. Aflînd de întîmplarea aceasta, m-am grăbit numaidecît să viu la dumneavoastră...

— Ei da ; ei, da ! Şi vă repet că sînt foarte recunoscător. Dar ce nebunie ! Căci este o adevărată nebunie ! Nu-i aşa, domnule Paklin ? Hai ?

— Curat nebunie ! exclamă Paklin şi simţi cum sudoarea îi porneşte pe spate în şuviţe şerpuitoare. Înseamnă, continuă el, că nu-l înţelege deloc pe mujicul rus. Domnul Markelov, după cîte ştiu, are o inimă foarte bună şi nobilă ; dar pe mujicul rus nu l-a înţeles niciodată. (Paklin aruncă o privire asupra lui Sipiaghin, care, întors puţin spre el, îl învăluia într-o privire rece, însă nu duşmănoasă.) Chiar şi într-o răscoală, mujicul rus nu poate fi atras altfel decît folosindu-te de fidelitatea lui faţă de puterea supremă de stat, faţă de familia ţarului. Trebuie să născoceşti vreo legendă, aduceţi-vă aminte de Dmitri Uzurpatorul ; să arăţi că ai pe piept nişte semne imperiale, făcute cu monezi de o copeică, înroşite în foc.

— Da, da, ca Pugaciov, întrerupse Sipiaghin, pe un ton, de parcă ar fi vrut să spună : „N-am uitat nici noi istoria... nu te mai lăuda !“ Şi după ce adăugă : Asta-i o nebunie, asta-i o nebunie ! se cufundă în contemplarea şuviţei de fum, care se înălţa cu repeziciune din capătul ţigării.

— Excelenţă ! observă Paklin, care prinsese curaj. V-am spus adineauri că nu fumez... dar nu-i adevărat. Fumez şi eu, iar ţigara dumneavoastră miroase atît de minunat !

— Cum ? Ce ? întrebă Sipiaghin, trezindu-se parcă din somn. Şi nelăsîndu-i vreme lui Paklin să mai repete încă o dată cele spuse (dovadă că auzise foarte bine cuvintele lui şi că pusese aceste scurte întrebări numai pentru a-şi da importanţă), îi oferi tabacherea deschisă.

Paklin, plin de recunoştinţă, aprinse discret ţigara. „Îmi pare rău că acuma-i momentul potrivit“, gîndi el : însă Sipiaghin i-o luă înainte :

— După cît îmi amintesc, dumneavoastră, rosti dînsul cu nepăsare, examinîndu-şi ţigara şi împingîndu-şi

pălăria spre frunte, dumneavoastră... mi-ați vorbit... nu ? Mi-ați vorbit și despre prietenul acela al dumneavoastră, care s-a căsătorit cu... ruda mea. I-ați văzut ? Îmi pare că nu se află prea departe de aici ?...

(„Ehe ! se gîndi Paklin, Sila, păzește-te !“)

— I-am văzut numai odată, excelență ! Într-adevăr, locuiesc... nu prea departe de aici.

— Dumneavoastră, desigur, înțelegeți, continuă în același timp Sipiaghin, că nu pot să mă interesez în chip serios, după cum v-am mai explicat, nici de fata aceea ușuratică, nici de prietenul dumneavoastră. Doamne, Dumnezeule ! N-am prejudecăți, dar trebuie să fiți de acord că asta-i prea din cale afară. E stupid, nu ? De altfel, socot că i-a unit mai mult politica decît vreun alt sentiment... politica ! ! repetă el, ridicînd din umeri.

— Și eu tot așa socot, excelență !

— Da, domnul Nejdanov era, fără îndoială, dintre roșii. Și adevărat că nu-și ascundea părerile.

— Nejdanov, riscă Paklin, a mers poate prea departe ; dar inima lui...

— Este bună, completă Sipiaghin, desigur... desigur... ca și a lui Markelov. Toți au inimă bună. Probabil a luat parte și el, și va fi implicat și el... Te pomenești că va trebui să-i iau și lui apărarea !

Paklin își împreună mîinile și le apăsă pe piept.

— Ah, da, da, excelență ! Acordați-i protecția dumneavoastră ! Vă încredințez... merită simpatia dumneavoastră... o merită.

Sipiaghin mormăi :

— Dumneavoastră sînteți încredințat de asta ?

— În sfîrșit, dacă nu pentru el... atunci pentru nepoata dumneavoastră, pentru soția lui ! („Dumnezeule, Dumnezeule, își zise Paklin, ce minciuni !“)

Sipiaghin închise puțin ochii.

— Văd că sînteți un prieten foarte devotat... e foarte bine, foarte lăudabil, tinere. Va să zică, spuneți că locuiesc foarte aproape ?

— Da, excelență ; într-o întreprindere mare...

Paklin își mușcă limba.

— Te, te, te... la Solomin ! Aha. De altfel știam, mi s-a spus ; mi s-a vorbit... Da (Domnul Sipiaghin nu știa

nimic, nici nu-i vorbise nimeni, dar, amintindu-şi de vizita lui Solomin şi de întîlnirile lui nocturne cu Nejdanov, aruncă această nadă... şi Paklin se prinse numaidecît.)

— Dacă ştiţi... începu el, şi pentru a doua oară îşi muşcă limba, însă prea tîrziu... Numai din privirea pe care i-o aruncă Sipiaghin îşi dădu seama că se jucase tot timpul cu dînsul, ca mîţa cu şoarecele.

— De altfel, excelenţă, se bilbîi bietul Paklin, trebuie să spun că de fapt nu ştiu nimic...

— Dar nici nu vă întreb nimic, ce vorbă ! Ce vreţi să spuneţi ? Drept cine mă luaţi ? rosti Sipiaghin cu demnitate şi se închise pe loc în trufia lui ministerială.

Iar Paklin se simţi din nou nenorocit, mic şi slab, prins în cursă... Pînă în clipa aceasta, ţinuse ţigara în aşa fel ca să nu fie spre Sipiaghin, ci în colţul opus al gurii, şi fumul îl scotea încetişor, numai pe o parte ; acum însă scoase ţigara din gură şi nu mai fumă deloc.

„Dumnezeule ! oftă el înfundat, şi o sudoare fierbinte începu să-i curgă şi mai tare pe mîini şi de-a lungul picioarelor. Ce-am făcut ! Am trădat tot, pe toţi... M-am prostit, m-am lăsat mituit cu o ţigare bună ! Sînt un denunţător... şi cum să-i ajut acum, cum să-i scot din această nenorocire ! O, Doamne !“

Să-i scoată din nenorocire nu mai era cu putinţă. Sipiaghin începu să piroteasca demn şi cu importanţă, tot ca un ministru, înfăşurîndu-se în mantaua lui „gravă“... De altfel nu trecu nici un sfert de oră şi amîndouă trăsurile se opriră în faţa casei guvernatorului.

XXXV

Guvernatorul oraşului S... era dintre generalii aceia liniştiţi, nepăsători şi moderni, înzestraţi cu un trup bine îngrijit şi foarte curat, cu un suflet aproape tot atît de curat — generali de rasă, bine crescuţi, aleşi, ca să spunem aşa, bob cu bob şi care, fără să se fi gîndit vreodată să devie „păstori ai poporului“, dau totuşi dovadă

de talente administrative foarte convenabile, şi lucrînd puţin, oftînd mereu după Petersburg şi ţinîndu-se după doamnele provinciale drăguţe, aduc un folos incontestabil guberniei şi lasă o amintire bună despre ei.

Guvernatorul de-abia coborîse din pat şi, stînd în faţa oglinzii în halat de mătase şi cămaşă de noapte descheiată, îşi ştergea cu colonie amestecată cu apă faţa şi gîtul, de pe care scosese mai întîi o întreagă colecţie de amulete şi de iconiţe — cînd i se raportă sosirea lui Sipiaghin şi a lui Kallomeiţev, pentru o chestiune foarte importantă şi urgentă. Cu Sipiaghin era în cele mai intime relaţii, „per tu", îl cunoştea din tinereţe, se întîlneau mereu în saloanele din Petersburg şi în ultimul timp, de cîte ori îşi aducea aminte de numele lui, adăuga în gînd un „A !" respectuos, ca pentru numele unui viitor demnitar. Pe Kallomeiţev îl cunoştea ceva mai puţin, şi-l stima şi mai puţin, deoarece, de la un timp încoace, soseau împotriva lui nişte plîngeri „urîte"; cu toate acestea, îl socotea drept un om *qui fera son chemin* [1] într-un fel sau altul.

Porunci ca vizitatorii să fie rugaţi să poftească în cabinetul lui, unde veni şi el îndată, tot în halatul acela de mătase şi, fără ca măcar să se scuze că-i primeşte într-un costum atît de neoficial, le scutură prieteneşte mîinile. De altfel numai Sipiaghin şi Kallomeiţev intrară în cabinet, Paklin rămase în salon. Coborînd din cupeu, el încercase s-o şteargă, bolborosind că are ceva treburi acasă ; însă Sipiaghin, politicos dar hotărît, îl reţinu (Kallomeiţev se repezise şi-i şoptise la ureche : *Ne le lâchez pas ! Tonnerre de tonnerre !* [2]) şi-l luă cu el. Nu-l introduse totuşi în cabinet, ci mereu politicos şi hotărît îl rugă să aştepte în salon, pînă ce va fi chemat. Paklin spera că va putea s-o şteargă măcar de acolo... dar în uşă se arătă un jandarm voinic, prevenit de Kallomeiţev... şi Paklin rămase pe loc.

— Bănuieşti probabil ce m-a adus la tine, Voldemar? începu Sipiaghin.

---

[1] Care îşi va face o situaţie (franc.).
[2] Nu-l lăsaţi ! Drăcia dracului (franc.).

— Nu, dragul meu, nu bănuiesc, răspunse simpaticul epicurian, în timp ce un surîs prietenos îi rotunjea obrajii și-i descoperea dinții strălucitori, pe jumătate acoperiți de mustățile mătăsoase.

— Cum ?... Dar Markelov ?

— Care Markelov ? repetă după el guvernatorul, păstrînd aceeași expresie prietenoasă. Mai întîi el nu-și prea aducea aminte că pe arestatul de ieri îl cheamă Markelov ; apoi uitase cu desăvîrșire că soția lui Sipiaghin avea un frate cu acest nume. Dar de ce stai în picioare, Boris ? Ia loc, te rog, vrei un ceai ?

Lui Sipiaghin însă nu-i ardea de ceai.

Cînd explică, în sfîrșit, despre ce e vorba și din ce pricină veniseră el și Kallomeițev, guvernatorul scoase o exclamație de părere de rău, se lovi peste frunte și fața lui căpătă o expresie tristă.

— Da... da... da ! repetă el. Ce nenorocire ! Astăzi e încă aici ; știi că pe aceștia nu-i ținem niciodată mai mult de o noapte la noi, dar șeful jandarmilor nu-i în oraș, și cumnatul tău a trebuit să rămîie aici... Mîine însă o să-l mute. Dumnezeule, ce întîmplare neplăcută ! Ce supărată trebuie să fie soția ta ! ! Și ce anume vrei ?

— Aș vrea, dacă nu-i ceva împotriva legii, să am o întrevedere cu el, aici la tine.

— Mă rog, dragul meu ! Legea nu-i scrisă pentru oameni ca tine. Te compătimesc din toată inima... *C'est affreux, tu sais !* [1]

Sună într-un anumit fel. Se înfățișă aghiotantul

— Stimate baron, vă rog, dați dispoziție... (îi spuse cum și ce să facă. Baronul dispăru). Închipuiește-ți, *mon cher ami* [2], aproape că erau să-l omoare mujicii. Mîinile la spate, aruncat în căruță și hai ! Iar el, închipuiește-ți, nu-i supărat defel pe ei, nici nu se revoltă ! De altfel e atît de liniștit... E chiar de mirare ! Dar ai să vezi tu singur. *C'est un fanatique tranquille* [3].

— *Ce sont les pires* [4], spuse sentențios Kallomeițev.

---

[1] Știi, e îngrozitor (franc.).
[2] Dragul meu prieten (franc.).
[3] E un fanatic liniștit (franc.).
[4] Aceștia sînt cei mai răi (franc.).

Guvernatorul îl privi pe sub sprîncene.

— Cu dumneavoastră am ceva de vorbit, Semion Petrovici.

— Despre ce ?

— Hm, lucruri nu prea plăcute.

— Ce anume ?

— Ştiţi, datornicul dumneavoastră, mujicul acela care a venit la mine să se plîngă...

— Ei ?

— S-a spînzurat.

— Cînd ?

— N-are importanţă „cînd" ; vorba e că nu-i o afacere plăcută.

Kallomeiţev ridică din umeri şi, legănîndu-se cu eleganţă, se îndreptă spre fereastră. În aceeaşi clipă aghiotantul introduse pe Markelov.

Guvernatorul avusese dreptate ; arestatul era uimitor de calm. Dispăruse chiar şi mohorîrea aceea care îi întuneca de obicei obrazul ; o oboseală plină de nepăsare îi luase locul. Şi tot aşa rămase cînd îl zări pe cumnatul său ; doar în privirea pe care o aruncă aghiotantului neamţ, care-l adusese, licări o clipă ceva din vechea lui ură pentru acest soi de oameni. Haina de pe el era ruptă în două locuri şi cusută ca vai de lume cu aţă groasă, iar pe frunte, deasupra sprîncenelor, şi pe nas, între sprîncene, se vedeau nişte zgîrieturi mici şi sînge închegat. Nu se spălase ; însă părul şi-l pieptănase. Cu mîinile băgate adînc în mîneci, se opri nu departe de uşă. Respira liniştit.

— Serghei Mihailovici ; începu Sipiaghin cu o voce adîncă, apropiindu-se de Markelov cu vreo doi paşi şi întinzînd mîna dreaptă, atîta cît să-l poată atinge sau, dacă ar vrea să înainteze, să-l poată opri : Serghei Mihailovici ! N-am venit aici ca să-ţi exprim nedumerirea noastră şi adînca noastră mîhnire — de aceste sentimente ale noastre poţi fi sigur. Tu însuţi ai vrut să te nenoroceşti ! Şi te-ai nenorocit ! Dar am vrut să te văd, ca să-ţi spun... hm... ca să-ţi dau... ca să te pun în situaţia de a auzi glasul înţelepciunii, al cinstei şi al prieteniei ! Mai poţi încă să-ţi uşurezi soarta ; şi cre-

de-mă că, din partea mea, voi face tot ce va depinde de mine! Iată, şi multstimatul şef al guberniei îţi va confirma acelaşi lucru. Ajuns la acest punct, Sipiaghin ridică vocea. Căinţa sinceră pentru rătăcirile tale, mărturisirea completă, fără să ascunzi nimic, raportată acolo unde trebuie..

— Excelenţă, zise brusc Markelov, adresîndu-se guvernatorului (vocea lui era liniştită, deşi puţin cam răguşită). Credeam că dumneavoastră aţi vrut să mă vedeţi şi să mă interogaţi iarăşi... Dar dacă m-aţi chemat numai ca să împliniţi dorinţa domnului Sipiaghin, atunci porunciţi, vă rog, să fiu dus de aici; noi doi nu ne putem înţelege. Pentru mine, cînd vorbeşte el, e ca şi cum ar vorbi latineşte.

— Mă rog, mă rog... Latineşte! se amestecă Kallomeiţev, trufaş şi piţigăiat. Dar să răzvrăteşti ţăranii tot latineşte e? Asta-i latină? Latină e asta, hai?

— Ce-i cu domnul acesta, excelenţă? Face parte cumva din poliţia secretă? Straşnic de zelos! exclamă Markelov, şi un uşor surîs de satisfacţie se ivi pe buzele lui palide.

Kallomeiţev scrîşni, bătu din picior... Însă guvernatorul îl opri.

— E vina dumneavoastră, Semion Petrovici. De ce vă amestecaţi într-o chestiune care nu vă priveşte?

— O chestiune care nu mă priveşte... nu mă priveşte... Mi se pare că această chestiune ne priveşte pe noi toţi... pe toţi nobilii.

Markelov îl învălui pe Kallomeiţev într-o privire rece, domoală, o ultimă şi dispreţuitoare privire, apoi se întoarse puţin spre Sipiaghin:

— Iar dacă dumneata, dragul meu cumnat, vrei să-ţi explic ideile mele, poftim: recunosc că ţăranii au avut dreptul să pună mîna pe mine şi să mă denunţe, dacă nu le-a plăcut cum am vorbit. Asta a fost voinţa lor. Eu am venit la ei, nu ei la mine. Şi guvernul, dacă o să mă deporteze în Siberia... n-am să mă vaiet, deşi nici vinovat n-am să mă socotesc. Guvernul îşi face meseria lui, se apără. Ţi-ajunge atît?

Sipiaghin înălţă braţele.

— Mi-ajunge ! Ce expresie ! Dar nu despre asta e vorba, nu noi trebuie să judecăm cum va proceda guvernul, eu doresc să ştiu dacă dumneata simţi, dacă tu, Serghei (Sipiaghin se hotărî să atingă o coardă sensibilă), simţi nechibzuinţa şi nebunia actelor pe care le-ai întreprins, dacă eşti gata să dai o dovadă de căinţă, şi dacă eu pot să garantez într-o oarecare măsură pentru tine, Serghei...

Markelov îşi încruntă sprîncenele lui stufoase.

— Am spus ce am avut de spus... şi nu vreau să mai repet.

— Dar căinţa ? Unde e căinţa ?

Markelov izbucni deodată :

— Ah, lasă-mă cu „căinţa" dumitale ! Vrei să te vîrî în sufletul meu ? Lasă-mi măcar sufletul pe seama mea.

Sipiaghin ridică din umeri.

— Uite, aşa ai fost întotdeauna ; nu vrei să asculţi glasul raţiunii. Ai posibilitatea să te descurci într-un mod liniştit şi nobil...

— Liniştit şi nobil... repetă întunecat Markelov. Cunoaştem noi vorbele acestea ! Le întrebuinţaţi totdeauna cînd propuneţi cuiva să facă o ticăloşie. Iată ce înseamnă aceste vorbe !

— Noi te compătimim, continuă Sipiaghin în încercarea lui de a convinge pe Markelov, iar dumneata ne răspunzi cu ură.

— Frumoasă compătimire ! Ne trimiteţi în Siberia, la ocnă, iată cum ne compătimiţi ! Ah, isprăveşte... isprăveşte, pentru Dumnezeu !

Şi Markelov îşi lăsă capul în jos.

Sufletul lui era tot atît de neliniştit pe cît de liniştită era înfăţişarea lui. Mai mult decît orice îl rodea şi-l chinuia faptul că-l denunţase, cine ? Eremei din Goloplek ! Acel Eremei în care crezuse ca un orb ! Că Mendelei Dutik nu-l urmase, nu-l mira prea mult... Mendelei era beat şi din această pricină îl apucase frica. Dar Eremei ! Pentru Markelov, Eremei era însăşi întruparea poporului rus... Şi tocmai el îl trădase ! Aşadar, tot ce făcuse Markelov n-a fost nici ce trebuie şi nici cum trebuie ? Şi Kisliakov a minţit, şi ceea ce a poruncit

Vasili Nikolaevici erau prostii, şi toate acele articole, acele cărţi, opere ale socialiştilor, ale marilor gînditori, din care fiecare cuvînt, fiecare literă erau pentru el un adevăr incontestabil şi de neînvins, toate acestea nu erau decît vorbe goale ? E oare cu putinţă ? Şi comparaţia aceea minunată cu buboiul copt, care aşteaptă lovitura bisturiului, nu-i decît o frază deşartă ? Nu, nu ! îşi şoptea el în sine ; şi obrajii lui bronzaţi se acopereau de o uşoară roşeaţă. Nu, toate sînt adevărate ; toate... iar vinovat sînt numai eu, eu n-am avut destulă pricepere; n-am spus ce trebuia, n-am luat lucrurile aşa cum ar fi trebuit ! Trebuia pur şi simplu să dau comanda, iar celui care ar fi încercat să pună piedici sau să se împotrivească — un glonte în cap ! Aici nu-i timp să stai la tocmeală. Cine nu-i cu noi, n-are dreptul să trăiască... spionii trebuie omoriţi ca nişte ciini, ba mai rău !

Markelov îşi aminti amănunţit cum a fost prins... Tăcerea aceea de la început, apoi semne din ochi, strigăte în ultimile rînduri... Iată, unul se apropie pieziş, parcă ar vrea să salute... Apoi învălmăşeala aceea neaşteptată ! Şi cum l-au doborît la pămînt !... Băieţi... băieţi... ce faceţi ? Iar ei : „Dă cureaua ! Leagă-l“... Oasele care pîrîie... furia lui neputincioasă... praful acela rău mirositor în gură, în nas... „Răstoarnă-l, răstoarnă-l în căruţă.“ Un hohot de rîs izbucneşte, vai !

„N-am procedat cum trebuie... nu...“

Asta mai ales îl rodea şi-l chinuia ! Că el nimerise sub roată, era o nenorocire a lui personală : nu atingea cauza comună şi ar fi putut s-o suporte... Dar Eremei, Eremei !

În timp ce Markelov stătea aşa, cu capul în piept, Sipiaghin îl luă pe guvernator deoparte şi începu să-i vorbească aproape în şoaptă, gesticulînd şi lovindu-i uşor fruntea cu două degete, vrînd parcă să arate că acolo, la cap, e ceva care nu-i tocmai în regulă la acest nenorocit din faţa lor — căutînd astfel să trezească dacă nu simpatie, măcar indulgenţă pentru un nebun. Guvernatorul înălţa din umeri, ridicînd ori închizînd ochii, regretînd neputinţa lui în această chestiune... Totuşi pînă la urmă promise ceva... *„Tous les égards... certainement,*

tous les égards"... [1], se auzeau cuvinte răzlețe pronunțate cu un graseiat plăcut și care ieșeau catifelat prin mustățile parfumate... „Însă știi tu : legea !"

— Firește, legea ! întări grabnic Sipiaghin, cu un fel de supunere severă.

Pe cînd ei vorbeau astfel într-un colț, Kallomeițev nu-și mai afla locul : umbla încoace și încolo, plescăia din limbă, își dregea glasul, în sfîrșit dădea semne de nerăbdare. În cele din urmă se apropie de Sipiaghin și-i șopti repede :

— *Vous oubliez l'autre* ! [2]

— A... da ! rosti cu vocea tare Sipiaghin. *Merci de me l'avoir rappelé.* [3] Trebuie să aduc la cunoștință excelenței voastre următorul fapt, se adresă el guvernatorului... (Intenționat i se adresă în acest chip prietenului său Voldemar, pentru a nu compromite prestigiul puterii de stat în fața răzvrătitului.) Am motive întemeiate să presupun că isprava nebunească a *beau-frère*-ului meu are unele ramificații ; și că una din ramuri, adică una din persoanele bănuite de mine, se află nu departe de orașul acesta. Porunceește să fie introdus... adăugă el cu jumătate de glas : în salonul tău se află un individ... l-am adus cu mine.

Guvernatorul îl privi pe Sipiaghin și își zise cu respect : „Ce om !" și dădu un ordin. Un minut mai tîrziu, robul lui Dumnezeu Sila Paklin se înfățișă înaintea ochilor lui.

Sila Paklin începu prin a face o plecăciune adîncă guvernatorului, dar zărindu-l pe Markelov nu-și termină mișcarea și rămase așa, pe jumătate îndoit, învîrtind șapca în mîini. Markelov îi aruncă o privire distrată, dar probabil că nu-l recunoscu și se adînci din nou în gîndurile lui.

— Asta este... ramura ? întrebă guvernatorul, arătînd spre Paklin cu degetul lui mare și alb, împodobit cu o peruzea.

---

1 Toate menajamentele... desigur, toate menajamentele (franc.).
2 Uitați pe celălalt (franc.).
3 Mulțumesc că mi-ați amintit (franc.).

— O, nu ! zise pe jumătate rîzînd Sipiaghin. Dar mai ştii ! adăugă el, după ce rămase puţin pe gînduri. Spuse apoi cu voce tare : Iată, excelenţă, în faţa dumneavoastră se află domnul Paklin, care, după cîte ştiu, locuieşte la Petersburg şi este prieten intim cu o oarecare persoană, care a fost la mine în calitate de profesor, a părăsit apoi casa mea şi, uite, roşesc să v-o spun, a ademenit şi pe o tînără fată, rudă cu mine.

— *Ah, oui, oui !* [1] îngînă guvernatorul, dînd din cap. Am auzit de aşa ceva... Spunea contesa.

— Această persoană este un oarecare domn Nejdanov, despre care am grave bănuieli că ar avea concepţii şi teorii sediţioase... urmă Sipiaghin ridicînd vocea.

— *Un rouge a tous crins* [2], se amestecă în vorbă Kallomeiţev...

— ...Concepţii şi teorii sediţioase, repetă şi mai răspicat Sipiaghin ; şi mai mult ca sigur că nu este străin de toată propaganda aceasta ; el se găseşte... se ascunde, cum mi-a spus domnul Paklin, la fabrica negustorului Faleev...

La cuvintele „mi-a spus domnul Paklin", Markelov aruncă pentru a doua oară o privire spre Paklin şi zîmbi ironic, calm şi indiferent.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, excelenţă, strigă Paklin, daţi-mi voie şi dumneavoastră, domnule Sipiaghin; eu niciodată... niciodată... n-am...

— Fabrica negustorului Faleev, ai zis ? se adresă guvernatorul către Sipiaghin, dînd în acelaşi timp uşor din mînă în direcţia lui Paklin, adică „mai încet frate, mai încet". Ce i-a apucat oare pe respectabilii noştri negustori, pe bărboşii ăştia ? Ieri am mai pus mîna pe unul amestecat în aceeaşi chestiune. Poate ai auzit numele lui: Goluşkin, un bogătaş. Dar unul ca ăsta nu-ţi face revoluţie. De ieri se tîrăşte numai în genunchi.

— Negustorul Faleev n-are nici un amestec aici, rosti apăsat Sipiaghin, nu-i cunosc părerile, vorbesc numai de fabrica lui, unde, după spusele lui Paklin, se găseşte în acest moment domnul Nejdanov !

---

[1] Ah, da, da (franc.).
[2] Un roşu pînă în măduva oaselor (franc.).

— N-am spus eu aşa ceva! se văită iarăşi Paklin. Dumneavoastră aţi spus!

— Daţi-mi voie, domnule Paklin, zise Sipiaghin, tot atît de apăsat. Stimez sentimentul acesta de prietenie care inspiră „negarea" dumneavoastră („Uite ce... Guizot!" îşi zise în sine guvernatorul.) Dar voi îndrăzni să mă dau pe mine drept exemplu. Credeţi că sentimentul de rudenie nu este tot atît de puternic în sufletul meu cum în al dumneavoastră este acela de prietenie? Dar mai este şi alt sentiment, stimate domn, care-i şi mai puternic, şi care trebuie să conducă toate acţiunile noastre: sentimentul datoriei!

— *Le sentiment du devoir!* [1] lămuri Kallomeiţev.

Markelov învălui cu privirea pe amîndoi vorbitorii.

— Domnule guvernator, rosti el, repet rugămintea mea: porunciţi, vă rog, să fiu scos de aici, de lîngă aceşti flecari.

Guvernatorul îşi pierdu puţin răbdarea...

— Domnule Markelov! exclamă el. V-aş sfătui ca, în situaţia în care vă aflaţi, să vă ţineţi gura şi să arătaţi mai mult respect faţă de superiori... mai ales cînd aceştia exprimă sentimente patriotice, ca acele pe care le-aţi auzit din gura *beau-frére*-ului dumneavoastră! Mă voi socoti fericit, iubite Boris, adăugă guvernatorul adresîndu-se lui Sipiaghin, să aduc la cunoştinţa ministrului conduita ta nobilă. Dar acolo, la fabrică, la cine stă acest domn Nejdanov?

Sipiaghin se încruntă.

— La un oarecare domn Solomin, mecanicul-şef de acolo, după cum mi-a spus tot domnul Paklin.

Se pare că lui Sipiaghin îi făcea o deosebită plăcere să-l chinuiască pe bietul Siluşka, să se răzbune astfel şi pentru ţigara de foi pe care i-o dăduse în cupeu şi pentru purtarea lui de o familiară politeţe, şi pentru acea cochetărie chiar pe care i-o arătase.

— Şi acest Solomin, se grăbi să adauge Kallomeiţev, este un incontestabil radical şi republican, şi n-ar fi rău ca excelenţa voastră să-şi îndrepte atenţia şi asupra lui.

---

[1] Sentimentul datoriei (franc.).

— Îi cunoaşteţi pe aceşti... domni... pe Solomin... şi pe celălalt... cum îi zice ?... Nejdanov ? întrebă guvernatorul pe Markelov, vorbind pe nas, cu un aer aproape oficial.

Markelov îşi umflă nările cu un fel de plăcere răutăcioasă.

— Dar excelenţa voastră cunoaşte pe Confucius şi pe Tit-Liviu ?

Guvernatorul întoarse capul.

— *Il n'y a pas moyen de causer avec cet homme* ![1] zise el ridicînd din umeri. Domnule baron, apropiaţi-vă, vă rog !

Aghiotantul se repezi numaidecît, iar Paklin, profitînd de acel moment favorabil, se apropie de Sipiaghin, şchiopătînd şi împiedicîndu-se.

— Ce faceţi, şopti el, de ce nenorociţi pe nepoata dumneavoastră ? Doar şi dînsa e acolo, împreună cu el, cu Nejdanov !...

— Nu nenorocesc pe nimeni, stimate domn, răspunse Sipiaghin cu voce tare, fac ceea ce îmi porunceşte conştiinţa şi...

— Şi soţia dumitale, sora mea, care te ţine sub papuc, adăugă tot aşa de tare Markelov.

Sipiaghin nici nu clipi... Asemenea vorbe nu puteau să-l atingă ! Se afla cu mult deasupra lor !

— Ascultaţi, continuă să şoptească Paklin ; corpul îi tremura de emoţie şi poate de sfială, ochii lui fulgerau cu răutate şi în glas îi clocoteau lacrimi, lacrimi de compătimire pentru prietenii lui şi de necaz contra lui însuşi. Ascultaţi : v-am spus că e măritată — nu-i adevărat, v-am minţit ! Însă căsătoria aceasta trebuie să se facă în curînd, şi dacă dumneavoastră veţi împiedica-o, dacă poliţia se va duce acolo, pe conştiinţa dumneavoastră va rămîne o pată pe care n-o veţi putea spăla cu nimic, iar dumneavoastră...

— Ştirea comunicată de dumneavoastră, îl întrerupse Sipiaghin, vorbind şi mai tare, numai dacă este justă — lucru de la care am dreptul să mă îndoiesc — şti-

[1] Nu e chip să discuţi cu omul acesta (franc.).

rea aceasta nu poate decît să grăbească acele măsuri pe care aş socoti că trebuie să le luăm ; cît despre puritatea conştiinţei mele, am să vă rog, stimate domn, să nu vă îngrijiţi !

— E lăcuită, frate, se amestecă din nou Markelov. E dată cu lac de Petersburg, nimic n-o poate ataca ! Iar tu, domnule Paklin, şuşoteşte, şuşoteşte cît vrei ; n-ai să izbuteşti nimic, lasă-te păgubaş !

Guvernatorul găsi de cuviinţă să curme toate acele discuţii.

— Socot, domnilor, începu el, că aţi vorbit destul şi de aceea, stimate baron, duceţi-l de aici pe domnul Markelov. *N'est-ce pas, Boris* [1], nu mai ai nevoie...

Sipiaghin făcu un gest cu mîinile.

— Am spus tot ce puteam să spun !

— Foarte bine !... Stimate baron !...

Aghiotantul se apropie de Markelov, bătu din pinteni, descrise cu mîna o linie orizontală... adică „Poftiţi, vă rog !" Markelov se întoarse şi plecă. Iar Paklin, cu un sentiment de amărăciune şi de milă, îi strînse mîna — bineînţeles numai în gînd.

— Iar la fabrică vom trimite pe băieţii noştri, continuă guvernatorul. Numai, iată ce este, Boris ; mi se pare că domnul acesta (arătă cu bărbia spre Paklin) ţi-a comunicat ceva, în privinţa rudei tale... zice că ar fi şi ea acolo, la fabrica aceea. Atunci cum...

— În orice caz, nu trebuie să fie arestată, observă cu adîncă înţelepciune Sipiaghin, poate că îi vor veni minţile la cap şi o să se întoarcă acasă. Dacă îmi dai voie, am să-i scriu un bilețel.

— Te rog. Şi în general, poţi să fii convins... *Nous coffrerons le quidam... mais nous sommes galants avec les dames... et avec celle-là donc !* [2]

— Dar împotriva lui Solomin nu luaţi nici un fel de măsuri ? exclamă cu disperare Kallomeiţev, care tot timpul trăgea cu urechea şi căuta să audă micul *„aparté"* [3]

---

[1] Nu-i aşa, Boris (franc.).

[2] O să arestăm individul... dar cu doamnele sîntem galanţi... şi mai ales cu aceasta (franc.).

[3] Discuţie aparte (franc.).

al guvernatorului cu Sipiaghin. Vă asigur că el este principalul instigator! Pentru așa ceva am un nas... și încă ce nas!

— *Pas trop de zèle*[1], scumpe Semion Petrovici, observă guvernatorul zîmbind. Aduceți-vă aminte de Talleyrand! Dacă o fi ceva, nici Solomin n-o să ne scape. Mai bine gîndiți-vă la... chhh... chh... Și guvernatorul își duse mîna la gît, ca unul care s-ar sugruma. Dar să nu-mi uit vorba, se adresă el iarăși lui Sipiaghin, *et ce gaillard-là* (arătă din nou cu bărbia spre Paklin) *qu'en ferons nous?*[2] După înfățișare nu-i fioros.

— Dă-i drumul! spuse încet Sipiaghin și adăugă în nemțește: *Lass'den Lumpen laufen!*[3], închipuindu-și nu se știe de ce că ar fi un citat din *Götz von Berlichingen* al lui Goethe.

— Puteți pleca, stimate domn! rosti tare guvernatorul. Nu mai avem nevoie de dumneavoastră. La revedere!

Paklin făcu o plecăciune și prăpădit, distrus, ieși în stradă. Dumnezeule, Dumnezeule! Disprețul acesta le puse vîrf la toate!

„Ce-i asta? se gîndi el cu nespusă deznădejde. Va să zică, și laș și denunțător? Dar nu... nu-i adevărat... Sînt un om cinstit, domnilor, și nu chiar lipsit de orice curaj!"

Dar a cui e oare silueta aceea cunoscută care stă la intrarea casei guvernatorului și se uită la el cu o privire tristă și plină de dojană? A, da, e bătrînul servitor al lui Markelov. Se vede că a venit în oraș după stăpînul lui și nu se dezlipește de locul unde-l știe închis... Dar de ce s-o fi uitînd astfel la Paklin? Doar nu l-a denunțat el pe Markelov!

„Și de ce m-am băgat unde nu-mi fierbe oala? se întoarse el iarăși la gîndul lui chinuitor... Nu puteam să stau liniștit pe lavița mea? Iar acum ei spun și probabil că vor și scrie: un oarecare domn Paklin a povestit tot, a denunțat... da, și-a dat prietenii pe mîna dușmani-

[1] Nu fiți prea zelos (franc.).
[2] Dar cu șmecherul acesta.. ce facem (franc.).
[3] Lăsați să fugă golanul (germ.).

lor !“ Își aduse aminte de privirea pe care i-a aruncat-o Markelov, își aduse aminte de aceste ultime cuvinte : „n-ai să izbuteşti nimic, lasă-te păgubaş !“ şi apoi de ochii aceia, ochii trişti şi posomorîţi ai bătrînului servitor ! Şi — cum scrie în scriptură — „el plînse amar“ şi aproape tîrîndu-se porni spre oază, la Fomuşka şi Fimuşka, la Snandulia...

XXXVI

În aceeaşi dimineaţă, Mariana, ieşind din odaia ei, îl găsi pe Nejdanov îmbrăcat, şezînd pe divan. Cu o mînă îşi sprijinea capul, cealaltă, nemişcată şi fără vlagă, îi căzuse pe genunchi. Mariana se apropie de dînsul :

— Bună ziua, Alexei... Nu te-ai dezbrăcat ? N-ai dormit ? Ce palid eşti !

Pleoapele lui grele se ridicară puţin.

— Nu m-am dezbrăcat, n-am dormit.

— Eşti bolnav ? Sau te resimţi după întîmplările de ieri ?

Nejdanov clătină din cap.

— N-am mai putut dormi, de cînd a intrat Solomin la tine în odaie.

— Cînd ?

— Aseară.

— Alexei, eşti gelos ? Asta-i ceva nou ! Ţi-ai şi găsit vreme potrivită ! N-a stat la mine decît un sfert de ceas. Am vorbit despre vărul lui, preotul, şi cum să aranjăm cu căsătoria noastră.

— Ştiu că n-a stat decît un sfert de ceas. L-am văzut cînd a ieşit. Şi nu sînt gelos, o nu ! Totuşi după aceea n-am mai putut să adorm.

— De ce ?

Nejdanov tăcu.

— M-am tot gîndit... m-am gîndit...

— La ce ?

— La tine... la el... la mine.

— Şi la ce concluzie ai ajuns ?

— Vrei să-ți spun, Mariana ?

— Spune.

— M-am gîndit că-ți fac rău ție... și lui... și mie însumi.

— Mie, lui ! Îmi închipui ce vrei să spui cu aceste cuvinte, deși mă asiguri că nu ești gelos. Dar ție însuți?

— Mariana, în mine sînt doi oameni, și unul nu-l lasă pe celălalt să trăiască. Așa că eu socot c-ar fi mai bine să nu mai trăiască nici unul.

— Ei, ajunge, Alexei, te rog. Ce plăcere simți să te chinuiești singur și să mă chinuiești și pe mine totodată ? Acum trebuie să ne gîndim ce avem de făcut... Căci n-au să ne lase în pace.

Nejdanov îi prinse cu duioșie mîna.

— Stai lîngă mine, Mariana, și să vorbim puțin prietenește. Cît mai avem vreme. Dă-mi mîna. Mi se pare că n-ar fi rău să ne explicăm, deși se spune că toate explicațiile duc, de obicei, la o încurcătură și mai mare. Dar tu ești deșteaptă și bună ; ai să înțelegi tot, iar ceea ce nu-ți voi spune ai să ghicești. Stai lîngă mine.

Vocea lui Nejdanov era foarte slabă, și ochii lui, ațintiți asupra Marianei, exprimau o afecțiune prietenească și o rugă.

Ea veni îndată, se așeză lîngă el cu bucurie și îi luă mîna.

— Îți mulțumesc, draga mea, și te rog să mă asculți. N-am să te rețin mult. Încă de astă-noapte mi-am pregătit în minte tot ce trebuie să-ți spun. Ascultă. Să nu crezi că întîmplarea de ieri m-a tulburat prea mult ; am fost probabil foarte caraghios și chiar puțin dezgustător ; dar fără îndoială că tu n-ai gîndit despre mine nimic rău sau josnic, căci... mă cunoști îndeajuns. Am spus că întîmplarea aceasta nu m-a tulburat ; nu-i adevărat, ar fi absurd... m-a tulburat, dar nu pentru că m-au adus beat acasă, ci pentru că mi-a dovedit definitiv falimentul meu ! Și nu numai pentru că nu pot să beau, cum beau rușii, ci în tot, în absolut toate ! Mariana, sînt dator să-ți spun că nu mai cred în cauza care ne-a unit, pentru care am plecat cu tine din casa aceea ; de fapt, ca să fiu sincer, entuziasmul meu în-

cepuse să slăbească cînd flacăra ce ardea în tine m-a încălzit și m-a aprins din nou. Nu mai cred! Nu mai cred!

Își puse pe ochi cealaltă mînă și tăcu o clipă... Mariana tăcea și ea și își plecă încet capul... Simțea că prietenul ei nu-i spusese nimic nou.

Luîndu-și mîna de la ochi, dar fără s-o mai privească pe Mariana, Nejdanov continuă:

— Mai demult mi se părea că eu cred totuși în cauză și că mă îndoiesc numai de mine, de puterea și de priceperea mea; posibilitățile mele nu corespund, mă gîndeam eu, convingerilor mele... Se vede însă că aceste două lucruri nu se pot despărți și atunci... la ce să ne înșelăm? Nu, eu chiar în cauză nu cred. Dar tu crezi, Mariana?

Mariana se îndreptă și înălță capul.

— Da, Alexei, eu cred. Cred cu toată puterea sufletului meu, și voi închina acestei cauze întreaga mea viață! Pînă la ultima suflare!

Nejdanov se întoarse spre ea și o învălui într-o privire care arăta îndulcșare și totodată oarecare invidie.

— Da, da. M-am așteptat la asemenea răspuns. Iată, vezi, că n-avem ce face împreună: chiar tu, dintr-o singură lovitură, ai tăiat legătura noastră.

Mariana tăcu.

— Apoi Solomin, începu din nou Nejdanov. Deși nici el nu crede...

— Cum?

— Nu, nici el nu crede... dar nici n-are nevoie; el merge liniștit înainte. Omul care merge pe un drum, ca să ajungă la oraș, nu se întreabă: există oare cu adevărat acel oraș? El merge și merge. Așa e și cu Solomin. Și altceva nici nu-i trebuie. Iar eu... să merg înainte — nu pot; înapoi nu vreau; iar să rămîn pe loc, mi-e greu. Cui aș putea îndrăzni să-i propun să-mi fie tovarăș? Știi că este o vorbă: unul apucă de un capăt, celălalt de altul, și treaba merge. Iar dacă unul nu va putea duce povara, ce-o să se facă celălalt?

— Alexei, spuse Mariana cu glas nehotărît, mi se pare că exagerezi. Noi ne iubim, nu?

Nejdanov oftă adînc.

— Mariana... în fața ta eu mă plec... tu mă compătimești și fiecare e convins de cinstea celuilalt : iată adevărul adevărat ! Dar dragoste nu este între noi.

— Stai, Alexei, ce vorbești ? Chiar astăzi, chiar acum or să vină după noi, să ne prindă... trebuie să fugim împreună, nu să ne despărțim.

— Da, și, cum propune Solomin, să ne ducem la popa Zosima să ne cunune. Știu bine că în ochii tăi căsătoria aceasta nu-i altceva decît un pașaport, un mijloc de a evita greutățile pe care ni le-ar provoca poliția... totuși, într-un chip oarecare ea te obligă... la o viață împreună, alături... sau dacă nu obligă, atunci cel puțin presupune dorința de a trăi împreună.

— Ce vrei să spui, Alexei ? Vrei să rămîi aici ?

Lui Nejdanov aproape era să-i scape de pe buze : da !, dar își veni în fire și rosti :

— N... n... nu !

— Vrei poate să spui că ai să pleci de aici, dar nu acolo unde voi pleca eu ?

Nejdanov îi strînse cu putere mîna, care rămăsese într-a lui.

— Să te las fără un protector, fără un apărător, ar fi o crimă, și oricît de rău aș fi, nu pot să fac așa ceva. Vei avea un apărător... Să nu ai nici o îndoială !

Mariana se aplecă spre el și, apropiindu-și neliniștită fața de a lui, încercă să i se uite în ochi, să-i citească în suflet, pînă în fundul sufletului.

— Ce-i cu tine, Alexei ? Ce ai pe inimă ? Spune !... Mă îngrijorezi. Cuvintele tale sînt atît de enigmatice, atît de stranii... Și fața ta ? Nu te-am văzut niciodată așa !

Nejdanov o împinse cu blîndețe și-i sărută ușurel mîna. Ea nu se mai împotrivi, nici nu rîse, ci continuă să-l privească cu grijă și neliniște.

— Nu te speria, te rog ! Nu-i nimic straniu. Iată în ce constă toată nenorocirea mea. Am auzit că pe Markelov l-au bătut țăranii ; el le-a simțit pumnii, i-au strivit oasele... Pe mine nu m-au bătut, dimpotrivă au băut cu mine, au băut în sănătatea mea... dar sufletul mi l-au strivit mai rău decît coastele lui Markelov. Eu m-am

născut infirm sufletește, și am vrut să mă vindec... dar am ajuns și mai infirm. Iată ce citești tu acum pe fața mea.

— Alexei, rosti rar Mariana, faci un păcat dacă nu ești sincer cu mine.

El își frămîntă nervos mîinile.

— Mariana, ființa mea întreagă se află în fața ta, neascunsă, ca în palmă ; și orice aș face, îți spun dinainte : de fapt, tu n-ai să te miri de nimic, de nimic !

Mariana ar fi vrut să-l roage să-i explice aceste cuvinte, totuși nu-l rugă... și apoi, chiar în aceeași clipă, Solomin intră în odaie.

Mișcările lui erau mai repezi și mai bruște ca de obicei. Ținea ochii aproape închiși, buzele lui mari erau strînse, toată fața parcă se ascuțise și luase o expresie rece, hotărîtă, și întrucîtva aspră.

— Prietenii mei, începu el, am venit să vă spun că nu mai putem pregeta. Pregătiți-vă... e timpul să plecați. Fiți gata într-un ceas. Trebuie să mergeți să vă cununați. De la Paklin n-am nici o știre ; caii cu care a plecat au fost mai întîi opriți la Arjanii, pe urmă trimiși înapoi... El a rămas acolo. Probabil, l-au dus în oraș. Desigur el n-o să denunțe, dar Dumnezeu știe, poate să spună mai multe decît trebuie. Și apoi caii mei se prea poate să fi fost recunoscuți. Vărul meu este prevenit. Pavel merge cu voi și are să vă fie și martor.

— Dar dumneata... dar tu ? întrebă Nejdanov. Nu vii și tu ? Văd că ești îmbrăcat de drum, adăugă el, arătînd cu ochii spre cizmele înalte cu care era încălțat Solomin.

— Astea le-am pus... așa... pentru că e noroi în curte.

— Dar n-au să te tragă oare la răspundere pentru noi ?

— Nu cred... Și apoi, asta-i treaba mea. Așadar, peste o oră. Mariana, Tatiana dorește să te vadă. A pregătit ceva, acolo.

— Ah, da ! Chiar voiam să mă duc la ea...

Mariana se îndreptă spre ușă.

Pe fața lui Nejdanov apăru o expresie stranie, de spaimă și de tristețe...

— Mariana, pleci ? rosti el deodată cu voce stinsă. Ea se opri.

— Mă întorc peste o jumătate de oră. Nu-mi trebuie mai mult ca să-mi string lucrurile.

— Bine ; dar vino puțin încoace...

— Viu, Alexei, dar pentru ce ?

— Vreau să te mai privesc o dată. Se uită lung la ea. Adio, adio, Mariana ! Ea păru uimită. Te întrebi... ce-i cu mine ? Uite mi-a venit să-ți spun așa. Te întorci peste jumătate de ceas, nu ?

— Desigur.

— Ei, da... da. Iartă-mă. E zăpăceală mare în capul meu din pricina nesomnului. Mă pregătesc și eu numai-decît.

Mariana ieși din odaie. Solomin voi să o urmeze. Nejdanov îl opri.

— Solomin !

— Ce-i ?

— Dă-mi mîna. Trebuie să-ți mulțumesc pentru ospitalitate, nu ?

Solomin zîmbi.

— Ia te uită ce-i trece prin cap ! Totuși îi dădu mîna.

— Apoi aș vrea să-ți mai spun, continuă Nejdanov, dacă se întîmplă ceva cu mine, pot să mă bizui pe tine că n-ai s-o lași pe Mariana ?

— Pe viitoarea ta soție ?

— Da, pe Mariana.

— Mai întîi sînt încredințat că n-o să ți se întîmple nimic, apoi poți fi liniștit ; Mariana îmi este tot atît de dragă, ca și ție.

— O ! Asta o știu... o știu... Atunci e foarte bine ! Și-ți mulțumesc. Deci peste o oră ?

— Peste o oră.

— Am să fiu gata. Cu bine !

Solomin ieși și o ajunse pe Mariana pe scară. Avusese de gînd să-i spună ceva în privința lui Nejdanov, dar tăcu. Mariana simți că Solomin dorea să-i spună ceva, și anume ceva în legătură cu Nejdanov, dar că renunțase. Nici ea nu spuse nici o vorbă.

XXXVII

Îndată ce plecă Solomin, Nejdanov sări de pe divan, străbătu de vreo două ori odaia de la un colț la altul, rămase ca un minut în mijlocul camerei, într-un fel de cugetare împietrită, apoi tresări, își smulse în grabă de pe el costumul „de mascaradă" și îl împinse cu piciorul într-un ungher ; își căută și își puse apoi hainele de mai înainte. Se apropie de măsuța cu trei picioare, scoase din sertar două plicuri sigilate și un obiect mic, pe care îl vîrî în buzunar, iar hîrtiile le lăsă pe masă. Se cinchi în fața sobei, deschise ușița... În sobă era o grămăjoară de scrum. Atît mai rămăsese din hîrtiile lui Nejdanov, din caietul lui intim... Le arsese pe toate în timpul nopții. Tot în sobă, mai la o parte lipit de unul din pereți, se găsea și portretul Marianei pe care i-l dăruise Markelov. Se vede că n-avusese curajul să-l ardă ! Nejdanov îl scoase cu grijă și-l puse pe masă lîngă plicurile sigilate.

În cele din urmă își luă șapca cu un gest hotărît și se îndreptă spre ușă... dar se opri, se întoarse înapoi și intră în odaia Marianei. Stătu un minut, privi în jur, se apropie de patul ei îngust, se aplecă și, cu un hohot de plîns sugrumat, își lipi buzele nu de căpătîiul, ci de piciorul patului... Apoi se îndreptă brusc și, după ce-și trase șapca pe frunte, se năpusti afară.

Fără să întîlnească pe nimeni în coridor ori pe scară, Nejdanov se furișă în grădiniță. Ziua era cenușie, cerul se lăsa parcă tot mai jos. Un vînt umed unduia vîrfurile ierburilor și legăna frunzele copacilor ; de la fabrică se auzea mai puțin zgomot decît în alte zile, la acea vreme ; din curte venea miros de cărbune, de catran și seu. Nejdanov aruncă în jur o privire ageră și bănuitoare, și se duse drept spre mărul cel bătrîn, care îi atrăsese luarea aminte chiar din ziua sosirii, cînd pentru întîia oară privise în grădină prin fereastra camerei lui. Trunchiul acestui măr era acoperit de mușchi uscat ; crengile aspre, despuiate, cu cîteva frunze ruginite — care spînzurau ici-colo — se ridicau strîmbe în sus, imploratoare, îndoite din cot, ca brațele unor bătrîni. Nejdanov puse cu hotă-

rîre piciorul pe pămîntul negru de la rădăcina mărului și scoase din buzunar obiectul acela mic, pe care-l luase din sertarul mesei. Apoi cătă cu băgare de seamă spre ferestrele locuinței... „Dacă mă vede cineva în clipa aceasta, se gîndi el, atunci poate am să amîn..." Dar nici un chip omenesc nu se ivi de nicăieri. Părea că tot ce-l înconjura murise ; părea că toate își întorc fața de la el și se îndepărtează pentru totdeauna, lăsîndu-l singur în voia soartei. Doar fabrica huruia surd și fumul împrăștiat mirosea greu ; de sus începu să cadă o ploaie rece, cu picături mărunte și tăioase.

Atunci Nejdanov se uită printre crengile strîmbe ale pomului sub care se afla la cerul jos, cenușiu, liniștit, umed și orb, căscă, se zgribuli și se gîndi : „Nu mi-a mai rămas nimic altceva, doar n-o să mă-ntorc la Petersburg, la închisoare", aruncă șapca jos și, simțind dinainte în tot corpul un fel de sfîrșeală dulceagă și chinuitoare, apăsă revolverul în piept și trase...

Simți o izbitură... nu prea puternică... și iată-l jos întins pe spate, căznindu-se să priceapă ce se petrece cu el și cum se face că a zărit-o pe Tatiana... A vrut chiar s-o cheme, să-i spună : „Ah, nu e nevoie !", dar în aceeași clipă își simți trupul vlăguit. Peste față, în ochi, pe frunte, în creier i se rotește un vîrtej verde și tulbure, și ceva plat și îngrozitor de greu îl țintuiește pentru totdeauna de pămînt.

Nu fără temei crezuse Nejdanov c-o vede pe Tatiana ; chiar în clipa în care slobozise trăgaciul revolverului, ea se apropiase de fereastră și-l văzu sub măr. N-avu timp să se gîndească „de ce o fi stînd pe așa vreme sub măr, cu capul descoperit ?" că el și căzu pe spate țeapăn și greu, ca un snop. N-auzi împușcătura, căci sunetul fusese prea slab, dar simți fulgerător că se întîmplase ceva rău și fugi cît o țineau picioarele jos în grădiniță... Tot într-o fugă ajunse pînă la Nejdanov... „Alexei Dmitrici, ce-i cu dumneavoastră ?" Dar întunericul pusese stăpînire pe dînsul. Tatiana se plecă, văzu sînge...

— Pavel ! strigă ea disperată. Pavel !

Cîteva clipe mai tîrziu, Mariana, Solomin, Pavel și doi lucrători din fabrică erau în grădiniță. Îl ridicară numai-

decît pe Nejdanov, îl duseră în casă şi-l aşezară pe divanul, pe care-şi petrecuse cea din urmă noapte.

Era culcat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi, nemişcaţi, cu faţa învineţită ; respira lung şi greu, scoţînd din cînd în cînd un scîncet, înecîndu-se parcă. Viaţa nu-l părăsise încă. Mariana şi Solomin stăteau de o parte şi de alta a divanului, amîndoi aproape tot aşa de palizi ca şi dînsul. Amîndoi — şi mai ales Mariana — erau zguduiţi, impresionaţi, nimiciţi, dar nu surprinşi. „Cum de n-am prevăzut ?“ se gîndeau ei ; şi în acelaşi timp li se părea... li se părea totuşi că prevăzuseră cînd dînsul îi spusese Marianei : „orice aş face, îţi spun dinainte : de fapt, tu n-ai să te miri de nimic“, apoi cînd vorbise de acei doi oameni ce se luptă în sufletul lui, oare nu tresărise în ea o presimţire nelămurită ? De ce nu se oprise asupra acelei presimţiri şi nu se gîndise la acele cuvinte şi la presimţirea ei ? Şi de ce acum nu îndrăzneşte să-l privească pe Solomin, de parcă i-ar fi complice... ? De parcă şi el ar simţi că-l mustră conştiinţa ? De ce nu numai că-i pare nespus de rău, pînă la disperare, de Nejdanov, dar parcă simte frică, groază... şi ruşine ? A fost poate în puterea ei să-l salveze ? De ce nici unul nu îndrăzneşte să rostească măcar un cuvînt ? Aproape nu îndrăznesc nici să răsufle şi aşteaptă... ce ? Dumnezeule !

Solomin trimise după doctor, deşi ştia bine că nu mai e nici o speranţă. Pe mica rană fără sînge, care se şi înnegrise, Tatiana pusese un burete mare cu apă rece, şi îi udase părul cu apă rece şi oţet. Deodată Nejdanov încetă să mai horcăie şi se mişcă.

— Îşi vine în simţiri, şopti Solomin.

Mariana se lăsă în genunchi, lîngă divan... Nejdanov îi aruncă o privire... pînă atunci ochii lui rămăseseră nemişcaţi, ca la toţi muribunzii.

— Mai... trăiesc, şopti el cu o voce abia auzită. Nici de data asta n-am ştiut să mă descurc ca lumea... vă fac să zăboviţi...

— Alioşa, gemu Mariana.

— Dar iată... acum... Ţii minte, Mariana, în... poezia mea... *„Înconjoară-mă cu flori“*... Dar unde sînt florile ?... În schimb... eşti tu aici... Acolo, în scrisoarea mea...

Deodată începu să tremure.

— Ah, iat-o... Daţi-vă mîinile unul altuia mai repede, cît mai sînt aici... daţi... daţi-vă mîinile...

Solomin apucă mîna Marianei. Capul ei era culcat pe divan cu faţa în jos, chiar lîngă rană.

Solomin stătea drept şi sever, întunecat ca noaptea.

— Aşa... e bine... aşa...

Nejdanov începu iar să scîncească, dar într-un chip cu totul neobişnuit. Pieptul i se ridică, coastele se supseră.

Se vedea că încearcă să-şi pună mîna pe mîinile lor unite, dar mîinile *lui* nu mai aveau viaţă.

— Îşi dă sufletul, şopti Tatiana, care stătea lîngă uşă, şi începu să-şi facă cruce.

Scîncetele deveniră mai rare, mai scurte... Privirea lui o căuta încă pe Mariana... dar un fel de văl alb, ameninţător îi înceţoşa ochii...

„Ei bine“... fu ultimul lui cuvînt.

Îşi dădu sfîrşitul... iar mîinile lui Solomin şi a Marianei rămaseră împreunate pe pieptul lui.

Iată ce scrisese el în cele două bilețele scurte pe care le lăsase. Unul era adresat lui Silin şi conţinea numai cîteva rînduri :

„Adio, frate, prietene, adio ! Cînd vei primi aceste cuvinte scrise pe un petic de hîrtie, eu nu voi mai fi. Nu întreba cum şi de ce şi nu regreta ; să ştii că acum mi-e mai bine. Ia-l pe nemuritorul nostru Puşkin şi citeşte în *Evgheni Oneghin* descrierea morţii lui Lenski. Îţi aminteşti : «Stă oblonită, întunecoasă. Stăpîna nu-i»... Asta-i tot. N-am ce-ţi spune, fiindcă ar trebui să-ţi spun prea multe, dar nu mai am timp. N-am vrut însă să plec fără să-ţi dau de ştire ; tu te-ai gîndi încă la mine ca la o fiinţă vie şi asta ar fi un păcat faţă de prietenia noastră. Adio, caută să trăieşti !

Prietenul tău *A.N.*“

Cealaltă scrisoare era puțin mai lungă. Era adresată lui Solomin și Marianei. Iată ce cuprindea :

„Copiii mei !

(După aceste cuvinte era o întrerupere ; ceva fusese șters, sau mai curînd pătat, ca și cum ar fi căzut acolo niște lacrimi.)

Poate vi se pare ciudat că vă spun astfel ; și eu sînt aproape un copil, iar tu, Solomin, ești desigur mai în vîrstă decît mine. Dar eu mor și, stînd la marginea vieții, mă uit la mine ca la un moșneag. Sînt foarte vinovat față de voi amîndoi — mai ales față de tine, Mariana — că vă pricinuiesc o astfel de durere (știu, Mariana, că ai să fii îndurerată) și v-am adus atîta nemulțumire. Dar ce era să fac ? Altă ieșire n-am găsit. N-am știut să mă «simplific» ; nu-mi rămîne decît să dispar definitiv din viață. Mariana, aș fi fost o povară și pentru mine însumi, și pentru tine. Tu ești mărinimoasă, te-ai fi bucurat de povara aceasta, ca de o nouă jertfă... dar eu n-aveam dreptul să ți-o impun ; ai de îndeplinit o misiune mai mare și mai bună. Copiii mei, dați-mi voie să vă unesc cu o mînă de dincolo de mormînt. Vă veți simți bine împreună. Mariana, mai tîrziu ai să-l iubești cu adevărat pe Solomin, iar el... el te-a iubit, de cum te-a văzut în casă la Sipiaghin. Lucrul acesta n-a fost niciodată un secret pentru mine, deși cîteva zile mai tîrziu am fugit cu tine. Ah, dimineața aceea ! Ce plăcută, ce proaspătă, ce plină de tinerețe era ! Ea îmi apare acum ca un semn, ca un simbol al dublei voastre vieți — a ta și a lui ; iar eu mă găseam atunci întîmplător în locul lui. Dar acum trebuie să închei ; nu vreau să te înduioșez... doresc numai să mă dezvinovățesc. Veți trece mîine prin clipe foarte grele dar... ce pot să fac ? Nu mai era altă ieșire ! Adio Mariana, copila mea bună și cinstită ! Adio, Solomin ! Ți-o încredințez. Trăiți în fericire, trăiți așa fel ca să fiți de folos celorlalți ; iar tu, Mariana, să-ți amintești de mine numai cînd vei fi fericită. Amintește-ți de mine ca de un om cinstit și bun, dar pentru care era mai potrivit să moară, decît să trăiască. Nu știu, dragă prietenă, dacă am simțit pentru tine iubirea cea adevărată, dar știu că niciodată n-am încercat un sentiment mai puter-

nic, şi că moartea mi-ar fi părut şi mai îngrozitoare, dacă n-aş fi dus cu mine în mormînt acest sentiment.

Mariana ! Dacă întîlneşti vreodată o fată, pe care o cheamă Maşurina — Solomin o cunoaşte, de altfel mi se pare că şi tu ai văzut-o — spune-i că înainte de moarte mi-am amintit de ea cu recunoştinţă... Are să înţeleagă ce am vrut să spun...

Trebuie totuşi să închei. Mi-am aruncat ochii pe fereastră : între norii care alergau cu repeziciune, strălucea o stea minunată. Dar oricît de repede alergau, n-au putut să o acopere. Steaua aceasta mi-a amintit de tine, Mariana ! În clipa de faţă tu dormi în odaia de alături şi nu bănuieşti nimic... M-am apropiat de uşa ta, mi-am lipit urechea şi mi s-a părut că desluşesc răsuflarea ta curată şi liniştită... Adio ! Adio ! Adio, copiii mei, prietenii mei !

Al vostru *A.*

Vai, vai ! Cum de n-am pomenit nimic despre marea noastră cauză în această scrisoare scrisă pe pragul morţii ? Poate pentru că înaintea morţii nu mai simţi nevoia să minţi... Mariana, iartă-mi adaosul acesta... Minciuna a fost în mine, nu în ceea ce crezi tu !

Şi iată ce mai este, Mariana, poate c-ai să zici : s-a speriat de închisoarea în care l-ar fi băgat negreşit şi a găsit acest mijloc de scăpare. Nu, închisoarea nu-i mare lucru, dar să stai la închisoare pentru un ţel în care nu crezi nu are nici o noimă. Şi dacă îmi iau singur zilele, n-o fac de groaza închisorii.

Adio ! Adio, Mariana mea curată şi neprihănită !"

Mariana şi Solomin citiră pe rînd scrisoarea. Apoi ea puse portretul şi amîndouă hîrtiile în buzunar şi rămase nemişcată.

Atunci Solomin zise :

— E gata totul, Mariana ; să plecăm. Trebuie să-ţi îndeplinim voinţa.

Mariana se apropie de Nejdanov, atinse cu buzele fruntea lui, care se răcise şi, întorcîndu-se spre Solomin, zise :

— Să mergem.

Solomin o luă de mînă, şi ieşiră amîndoi din odaie.

Cînd, peste cîteva ceasuri, poliţia năvăli pe neaşteptate la fabrică, îl găsi în adevăr pe Nejdanov, însă mort. Tatiana îl gătise cum se cuvine, îi aşezase sub cap o pernă albă, îi încrucişase mîinile, pusese şi un buchet de flori lîngă el, pe măsuţă. Pavel, care primise toate instrucţiunile necesare, întîmpină pe funcţionarii poliţiei cu cel mai mare servilism şi cu tot atîta bătaie de joc, încît aceştia nu mai ştiau ce să facă : să-i mulţumească, sau să-l aresteze ? Le povesti amănunţit cum se petrecuse sinuciderea, le dădu să mănînce şvaiţer şi să bea madera, însă în privinţa locului unde s-ar găsi Vasili Fedotici şi domnişoara care sosise la ei arătă o neştiinţă totală şi se mărgini să-i asigure că Vasili Fedotici nu lipseşte niciodată multă vreme de la fabrică, deoarece are multe treburi ! Că azi-mîine se va întoarce, şi atunci, numaidecît, fără să piardă nici un minut, le va da de ştire în oraş. În privinţa asta, este un om foarte corect !

Astfel că domnii funcţionari, după ce puseră paznici lîngă mort, plecară fără nici un rezultat, făgăduind că vor trimite pe judecătorul de instrucţie.

XXXVIII

Două zile după aceste întîmplări, în curtea popii Zosima „cel înţelegător“ intră o telegă, în care se aflau un bărbat şi o femeie, cunoscuţi nouă şi care nu mai tîrziu decît a doua zi se cununară. Curînd după aceea dispărură, iar bunul Zosima nu simţi nici o părere de rău pentru ceea ce făcuse. Solomin, părăsind fabrica, lăsase lui Pavel o scrisoare pentru patron ; în acea scrisoare el dădea o situaţie completă şi precisă asupra mersului afacerilor (ele erau strălucite) şi cerea un concediu de trei luni. Scrisoarea fusese scrisă cu două zile înaintea morţii lui Nejdanov, de unde se putea deduce că Solomin găsise încă de atunci că ar fi necesar să plece şi el cu dînşii, şi să se ascundă pentru un timp. Ancheta făcută în legătură cu sinuciderea nu descoperi nimic. Cadavrul fu în-

mormîntat, Sipiaghin nu mai încercă s-o găsească pe nepoata sa.

Iar nouă luni mai tîrziu fu judecat Markelov. El se purtă și la proces tot așa, ca și în fața guvernatorului: liniștit, cu demnitate și puțin cam trist. Obișnuita lui brutalitate se îndulcise, dar nu din lipsă de curaj, ci dintr-o altă pornire mai nobilă. Nu se dezvinovăți de nimic, nu se căi, nu acuză pe nimeni și nu numi pe nimeni; fața lui slăbită, cu ochii stinși, păstra o singură expresie: de supunere în fața soartei și de tărie; iar răspunsurile lui scurte, însă limpezi și adevărate, treziră chiar în judecătorii lui un sentiment ce semăna cu compătimirea. Pînă și țăranii care-l prinseseră și depuneau mărturii împotriva lui împărtășeau acest sentiment și vorbeau despre el ca despre un boier „simplu" și bun. Însă vina lui era prea evidentă; nu putea să scape de pedeapsă și se părea că el singur primise această pedeapsă ca meritată. Din ceilalți tovarăși ai lui, de altfel puțin numeroși, Mașurina se făcuse nevăzută; Ostrodumov fusese omorît de un tîrgoveț, pe care încercase să-l atragă la răscoală și care îi dăduse „din greșeală" o lovitură mortală; Goluș kin care era aproape să înnebunească de groază și de neliniște se alese pentru „căința lui sinceră" cu o pedeapsă ușoară; pe Kisliakov îl ținură arestat o lună, apoi îi dădură drumul și nici nu-l împiedicară să „galopeze" iarăși prin diferitele gubernii; pe Nejdanov îl scăpase moartea; pe Solomin, din lipsă de probe, îl lăsară în pace, deși asupra lui plutea oarecare bănuială (de altfel el nu fugise de judecată și se prezentase la termen). De Mariana nici nu fu vorba... Paklin ieși basma curată; nici nu-și prea bătură capul cu el.

Trecu aproape un an și jumătate. Era în iarna anului 1870. La Petersburg, în același Petersburg unde Sipiaghin, consilier intim și șambelan, se pregătea să joace un rol însemnat, unde soția lui patrona toate artele, dădea serate muzicale și organiza ospătării ieftine, iar domnul Kallomeițev se socotea unul din cei mai de nădejde funcționari din ministerul său — pe una din străzile de pe Vasilievski Ostrov mergea șchiopătînd și legănîndu-se, cînd pe un picior, cînd pe altul, un bărbat mic de stat, îmbrăcat cu un palton modest, cu guler de pisică. Era

Paklin. Se schimbase mult în timpul din urmă : pe la tîmple se vedeau cîteva fire argintii ieşind de sub căciula de blană. O doamnă destul de plină, înaltă, înfăşurată într-un mantou de postav de culoare închisă, venea spre dînsul, pe trotuar. Paklin îi aruncă o privire distrată şi trecu mai departe — deodată însă se opri, stătu puţin pe gînduri, întinse braţele şi, întorcîndu-se grăbit, o ajunse din urmă şi-i cercetă faţa pe sub pălărioară.

— Maşurina ? rosti el cu jumătate de glas.

Doamna îi aruncă o privire de sus şi, fără să spună nici un cuvînt, îşi urmă drumul.

— Dragă Maşurina, te-am recunoscut, continuă Paklin, şchiopătînd alături de ea, numai te rog, nu te teme... doar n-am să te denunţ, sînt prea bucuros că te-am întîlnit ! Eu sînt Paklin, Sila Paklin, ştii, prietenul lui Nejdanov... treci puţin pe la mine ; locuiesc la doi paşi de aici... Te rog.

— *Io sono contessa Rocco di Santo-Fiume* ! răspunse doamna cu voce joasă, dar cu un uimitor accent curat rusesc.

— Ei, ce contesă... ce fel de contesă... Treci pe la mine, să mai vorbim...

— Dar unde locuieşti ? întrebă deodată pe ruseşte contesa italiană. Sînt grăbită.

— Locuiesc aici... pe strada asta chiar... iată casa mea, aceea cenuşie de colo, cu două etaje. Ce drăguţă eşti că nu te mai ascunzi de mine ! Dă-mi braţul şi să mergem. Eşti demult aici ? Şi de ce contesă ? Te-ai măritat cu vreun conte italian ?

Maşurina nu se măritase cu nici un fel de conte, dar o înzestraseră cu un paşaport, eliberat pe numele contesei Rocco di Santo-Fiume, moartă nu cu mult înainte, şi ea venise foarte liniştită cu acest paşaport în Rusia, deşi nu ştia boabă italieneşte şi avea cea mai rusească înfăţişare.

Paklin o conduse în locuinţa lui modestă. De după paravanul care despărţea bucătărioara de un vestibul tot aşa de mic, ieşi în întîmpinarea vizitatoarei sora lui cocoşată, cu care locuia împreună.

— Iată, Snapocika, rosti el, îţi recomand pe o bună prietenă a mea ; adu-ne repede ceaiul.

Maşurina, care n-ar fi venit la Paklin dacă el n-ar fi pomenit numele lui Nejdanov, îşi scoase pălăria şi, îndreptîndu-şi cu mîna ei bărbătească părul tuns scurt, ca şi odinioară, salută şi fără o vorbă se aşeză pe un scaun. Nu se schimbase deloc : pînă şi rochia pe care o purta era tot aceea de acum doi ani, dar în ochi i se statornicise o tristeţe neclintită, care aşternea o umbră de duioşie peste obişnuita asprime a chipului său.

Snandulia fugi să aducă samovarul, iar Paklin se instală în faţa Maşurinei — o bătu uşor pe genunchi şi lăsă capul în jos, iar cînd voi să vorbească, fu nevoit să-şi dreagă glasul, tuşind ; vocea i se frînse şi lacrimi îi licăriră în ochi. Maşurina şedea nemişcată şi dreaptă, fără să se rezeme de speteaza scaunului, şi se uita într-o parte, cu o căutătură mohorîtă.

— Da, da, începu Paklin, cîte s-au întîmplat ! Mă uit la dumneata şi mi-aduc aminte... de multe şi de mulţi. Şi de cei morţi şi de cei vii. Au murit şi inseparabilii mei... dar mi se pare că dumneata nu i-ai cunoscut ; şi amîndoi, în aceeaşi zi, după cum am prevăzut. Nejdanov... Sărmanul Nejdanov !... Probabil, ştii...

— Da, ştiu... rosti Maşurina, ferindu-şi privirile într-o parte.

— Ştii şi despre Ostrodumov ?

Maşurina dădu iarăşi din cap. Ar fi dorit ca Paklin să mai vorbească despre Nejdanov, dar nu îndrăznea să-i ceară acest lucru. El însă o înţelese.

— Am auzit că, în scrisoarea pe care a scris-o înainte de a muri, a pomenit de dumneata. E adevărat ?

Maşurina nu răspunse numaidecît.

— Adevărat, zise în cele din urmă.

— Minunat om a fost ! Dar nu şi-a ales drumul potrivit ! Era tot atît de revoluţionar, ca şi mine ! Ştii ce a fost el de fapt ? Un romantic al realismului ! Mă înţelegi, nu ?

Maşurina aruncă o privire rapidă spre Paklin. Nu-l înţelegea şi nici nu-şi dădea osteneală să-l înţeleagă. Găsi nepotrivit şi ciudat că el cutează să se compare cu Nejdanov, dar îşi zise : „N-are decît să se laude". (Măcar că, după părerea lui, nu se lăuda deloc, ci mai curînd se înjosea.)

— M-a căutat aici un oarecare Silin, continuă Paklin. Nejdanov i-a scris şi lui înainte de moarte. Şi acest Silin m-a întrebat dacă nu s-ar putea găsi ceva din hîrtiile defunctului. Dar hainele lui Alioşa au fost sechestrate... în ele nu s-au găsit nici un fel de hîrtii. A ars tot, chiar şi poeziile. Dumneavoastră poate nu ştiaţi că scria versuri ? Îmi pare rău de ele ; sînt convins că unele trebuie să fi fost destul de bune. Toate acestea au dispărut împreună cu el, toate au căzut în vîrtejul cel mare şi au amuţit pe veci ! Amintirea lor a rămas numai în sufletul prietenilor, pînă ce la rîndul lor vor dispărea şi ei !

Paklin tăcu.

— În schimb, soţii Sipiaghin, începu el din nou, îţi aminteşti de acei aşi ai societăţii, condescendenţi, plini de importanţă şi respingători, sînt acum în culmea puterii şi gloriei ! Maşurina nu-şi „amintea" deloc de ei ; însă Paklin îi ura aşa de tare pe amîndoi — şi mai cu seamă pe Sipiaghin — că nu-l răbdă inima să nu-i bîrfească.

— Se spune că la ei în casă este o atmosferă atît de înălţătoare ! Vorbesc numai despre virtute ! Dar eu am observat un lucru : casele în care se discută prea mult despre virtute sînt ca nişte camere de bolnavi, unde se ard prea multe mirodenii, îţi vine să bănuieşti că puţin mai înainte s-a întîmplat acolo ceva nu tocmai curat ! E ceva suspect ! Pe sărmanul Alexei ei l-au distrus, soţii Sipiaghin !

— Ce-i cu Solomin ? întrebă Maşurina. Simţi dintr-o dată că nu e în stare să-l mai asculte pe *acesta* vorbind de *el !*

— Solomin ! exclamă Paklin. Bravo lui ! A ştiut să se descurce. A părăsit fabrica pe care o conducea şi a luat cu el cei mai buni oameni. Era acolo unul... se spune, un om foarte dezgheţat, îl chema Pavel... l-a luat şi pe el. Acum, se pare că are fabrica lui — nu prea mare — undeva acolo, în Permi, organizată, chipurile, pe principii de artel. Asta n-o să lase treaba din mînă ! O să răzbată ! Are ciocul subţire, dar tare ! Bravo lui ! Şi mai cu seamă nu-i un tămăduitor subit al rănilor sociale. Pentru că noi, ruşii, ce fel de oameni sîntem ? Aş-

teptăm mereu să vină, de pildă, careva sau ceva să ne vindece dintr-o dată, să lecuiască toate rănile, să smulgă toate relele, cum smulgi o măsea bolnavă. Cine va fi acest făcător de minuni ? Darvinismul ? Satul ? Arhip Perepentiev ? Un război în străinătate ? Fie ce-o fi ! Numai, tătucule, scoate-mi măseaua ! ! La noi asta este lene, moliciune, nesocotință ! Solomin nu-i din ăștia ; el nu scoate măsele, bravo lui !

Mașurina făcu un semn cu mîna, ca și cum ar fi voit să spună : „va să zică, îi putem pune cruce."

— Dar fata aceea, întrebă ea, i-am uitat numele, care a plecat atunci cu el, cu Nejdanov ?

— Mariana ? Acum e soția lui Solomin. Mai bine de un an de cînd e măritată cu el. La început numai de formă, acum, se spune că a devenit soție cu adevărat. Da-a.

Mașurina făcu același semn cu mîna.

Pe vremuri fusese geloasă pe Mariana din pricina lui Nejdanov ; acum era revoltată împotriva ei, că fusese în stare să-i trădeze astfel memoria !...

— Te pomenești că au și un copil, adăugă ea cu dispreț.

— Poate, nu știu. Dar încotro ? Încotro ? adăugă Paklin, văzînd-o că-și ia pălăria. Așteaptă puțin ; Snapocika ne servește îndată ceaiul. Nu-i păsa atîta de Mașurina, cît dorea să-i spună tot ce se adunase și clocotea în sufletul lui. De cînd se întorsese la Petersburg, văzuse foarte puțină lume, mai ales dintre tineri. Întîmplarea cu Nejdanov îl speriase, devenise foarte prudent și se ferea de societate ; tinerii, la rîndul lor, se uitau la el bănuitor. Unul îi aruncase chiar în față acuzația de denunțător. Iar cu bătrînii nu ținea el să se împrietenească, așa că era silit uneori să tacă cu săptămînile. Surorii sale nu-i spunea tot ce avea pe suflet ; nu pentru că n-ar fi crezut-o în stare să-l înțeleagă, o nu ! Paklin punea mare preț pe inteligența Snanduliei... Însă cu ea trebuia să vorbească serios și să spună numai adevărul, fiindcă îndată ce începea să facă pe grozavul sau „să caute nod în papură", ea se uita numaidecît la el cu o privire neobișnuită, atentă și compătimitoare, care îl rușina. Dar spuneți, e oare cu putință să nu te grozăvești niciodată, măcar cît de puțin ? ! Măcar așa, ca să fie ! De aceea

lui Paklin începuse să i se facă lehamite de viața din Petersburg și chiar se gîndea cum să se mute în altă parte... poate la Moscova. Diferitele considerații, cugetări, născociri, vorbe înțepătoare sau de spirit se îmbulzeau în el, ca în apa zăgăzuită a unei mori... Dar zăgazul nu se putea ridica, și apa dospea pe loc și se prefăcea în mocirlă. Mașurina căzuse la tanc... Paklin ridică zăgazul, și vorbele lui începură să curgă, să curgă...

Își primi și Petersburgul porția, de asemenea și viața din Petersburg și întreaga Rusie ! Nimeni și nimic nu fu cruțat ; dar pe Mașurina n-o prea interesau toate acestea, totuși nu-l contrazise și nu-l întrerupse... iar Paklin nici nu cerea altceva.

— Da-a, zise el, vesele zilișoare am mai apucat, ce să mai spun ! În societate, amorțire completă — toți se plictisesc de moarte ! În literatură e o pustietate, de poți să dai cu tunul. Iar critica... un recenzent tînăr îți servește douăzeci de pagini, pentru a proclama că găina are însușirea de a face ouă și încă nu e sigur că în acele pagini a izbutit să limpezească acest mare adevăr. Pot să spun că domnii aceștia se umflă ca niște baloane, se întind ca o peltea și rostesc, făcînd spume la gură, cele mai mari banalități ! În știință... ha-ha-ha ! avem și noi un *Kant*, dar numai la gulerul inginerilor [1]. În artă același lucru ! Nu doriți să mergeți astăzi la concert ? Veți auzi pe cîntărețul popular Agremantski... Se bucură de mare succes... Dar vă spun eu că, dacă o plătică umplută ar fi înzestrată cu voce, ar cînta întocmai ca acest domn ! Chiar și Skoropihin, știți, Aristarh al nostru, îl laudă ! Este cu totul altceva, zice el, decît arta apuseană ! Tot el îi laudă și pe pictorii noștri bicisnici ! Chiar eu, declară el, mă entuziasmam înainte vreme de Europa și de italieni ; l-am auzit pe Rossini și mi-am zis : „E-e !“ L-am văzut pe Rafael... E-e ! Acest e, e ! le e prea de ajuns tinerilor noștri ; repetă și ei după Skoropihin : E-e ! și, închipuiți-vă, se simt foarte satisfăcuți ! Iar în vremea asta poporul suferă îngrozitor, birurile l-au sleit ; și reforma constă doar în aceea că toți țăranii și-au pus șapcă în cap, iar

[1] *Kant* — margine, bordură ; inginerii, artileriștii purtau la gulerul uniformei lor o bordură specială.

babele şi-au schimbat pieptănătura. Dar foamea! Dar beţia! Dar pumnii!

Maşurina căscă, iar Paklin înţelese că trebuie să schimbe discuţia.

— Nu mi-ai spus încă, i se adresă el, unde ai fost în aceşti doi ani, dacă te-ai întors demult, ce ai făcut şi în ce chip te-ai transformat într-o contesă italiană şi pentru ce...

— Nu e cazul să ştii toate astea, i-o tăie Maşurina. La ce bun? Pe dumneata nu te mai privesc acum asemenea lucruri.

Pe Paklin parcă l-ar fi înţepat ceva şi, ca să-şi ascundă tulburarea, rîse scurt şi forţat.

— Ei, cum doreşti, grăi el. Ştiu că în ochii generaţiei de acum sînt un om rămas în urmă; şi drept este că nu pot să mă socotesc a fi... în rîndurile celor... nu-şi termină fraza. Iată, Snapocika, aduce ceaiul, bea o ceşcuţă şi ascultă-mă... Poate că în cuvintele mele vei găsi ceva care să te intereseze.

Maşurina luă ceaşca şi o bucăţică de zahăr, şi începu să bea ceaiul muşcînd din zahăr.

Paklin rîse din toată inima.

— Bine că nu-i aici poliţia; că altfel contesa italiană... cum îi zice?

— Rocco di Santo-Fiume, răspunse Maşurina cu imperturbabilă importanţă, sorbind o înghiţitură fierbinte.

— Rocco di Santo-Fiume, repetă Paklin. Îşi bea ceaiul muşcînd din bucăţica de zahăr! E prea de tot. Poliţia ar fi căzut numaidecît la bănuială.

— Chiar aşa s-a şi întîmplat la graniţă, observă Maşurina. S-a agăţat de mine unul în uniformă; îmi tot punea întrebări; de la o vreme n-am mai putut răbda şi i-am spus: „Lasă-mă în pace, pentru Dumnezeu!"

— Pe italieneşte?

— Nu, pe ruseşte.

— Şi ce-a făcut atunci?

— Ce să facă? A plecat!

— Bravo! exclamă Paklin. Ce contesă! Încă o ceşcuţă! Iată ce am vrut să-ţi spun. Te-ai exprimat cu răceală despre Solomin. Dar ştii ce cred eu? Oamenii ca

el sînt adevărații oameni. Nu poți să-i cunoști dintr-o dată, dar crede-mă, ei sînt cei adevărați, și viitorul le aparține. Nu sînt eroi ; nu sînt nici acei „eroi ai muncii", despre care un original — un american sau un englez — a scris o carte pentru noi, sărmanii, pentru edificarea noastră ; aceștia sînt oameni tari, cenușii, de o singură culoare, din popor. De asemenea oameni avem acum nevoie ! Uitați-vă la Solomin : deștept ca ziua, voinic ca un brad... Cum să nu fie minunat ?! Pînă acum la noi, în Rusia, dacă erai un om cu energie, cu simțire, cu conștiință, trebuia neapărat să fii bolnav ! Iar inima lui Solomin cred că suferă din aceleași pricini ca și a noastră, el urăște aceleași lucruri ca și noi, nervii lui însă nu-l tulbură, iar corpul se supune voinței lui... așadar... bravo lui ! Păi, rogu-vă : un om care are un ideal și care nu se risipește în fraze goale, cult, și în același timp din popor ; un om simplu și care știe ce vrea... Ce vreți mai mult ?

— Și nu vă uitați, continuă Paklin, înflăcărîndu-se tot mai tare și neobservînd că Mașurina nu-l mai ascultă de mult și privește undeva, aiurea, nu vă uitați că la noi, în Rusia, sînt acum fel de fel de oameni : și slavofili, și funcționari, generali și de cei simpli și de cei „faimoși", epicurieni, imitatori, țicniți ! Am cunoscut chiar eu o doamnă — o chema Havronia Prîșciova — care a devenit tam-nisam legitimistă și îi asigura pe toți cei din jurul ei că, atunci cînd va muri, va fi destul să i se disece corpul și în inima ei vor găsi scris numele lui Henric al V-lea... În inima Havroniei Prîșciova, auziți ? Nu vă uitați la toate acestea, stimată doamnă, ci să știți că drumul nostru adevărat, cel de totdeauna, este acela pe care merg Solominii cenușii, simpli și isteți ! Aduceți-vă aminte cînd vă spun eu toate acestea — în iarna anului 1870, cînd Germania intenționează să distrugă Franța... cînd...

— Siluşka, se auzi în spatele lui Paklin glăsciorul liniștit al Snanduliei, mi se pare că în reflecțiunile tale despre viitor uiți de religia noastră și de influența ei... Și afară de aceasta, adăugă ea repede, domnișoara Mașurina nu te ascultă... Mai bine i-ai mai oferi o ceașcă de ceai.

Paklin tresări.

— Ah, da, stimată prietenă, nu mai doriţi ?

Maşurina îşi mută încet asupra lui privirea ochilor ei întunecaţi şi rosti îngîndurată :

— Am vrut să te întreb, Paklin, nu cumva ai ceva scris de mîna lui Nejdanov, sau vreo fotografie de-a lui ?

— Am o fotografie... am ; şi chiar una destul de bună. E în sertarul mesei. O caut chiar acum.

Începu să caute de zor în sertar. Snandulia se apropie de Maşurina, o privi multă vreme cu simpatie, apoi îi strînse mîna, ca unei tovarăşe de suferinţă.

— Iat-o ! Am găsit-o ! exclamă Paklin şi-i dădu fotografia. Maşurina aproape fără s-o privească şi fără să spună „mulţumesc", dar aprinzîndu-se la faţă, o băgă repede în buzunar, îşi puse pălăria şi se îndreptă spre uşă.

— Pleci ? rosti Paklin. Spune-mi cel puţin unde locuieşti.

— Unde se nimereşte.

— Înţeleg : nu vrei să ştiu şi eu. Dar spune-mi, te rog, măcar atît : tot după directivele lui Vasili Nikolaevici lucrezi ?

— La ce bun s-o ştii ?

— Sau, poate, primeşte directive de la altcineva Sidor Sidorîci ?

Maşurina nu răspunse.

— Sau poate de la vreun necunoscut oarecare ?

Maşurina trecu pragul.

— Poate un necunoscut ! zise ea şi închise uşa.

Paklin rămase multă vreme nemişcat, în faţa uşii închise.

Apoi rosti, pe gînduri.

— O ! tu, „necunoscută Rusie !"